THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO

TAITTIRĪYA SAMHITĀ

EDITED BY

DR. W. CALAND,

Professor of Sanskrit at the University of Utrecht.

VOLUME III.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.

1913.

INDEX.

Preface.

INDEX.

Indexes.

PREFACE.

The MSS. which have been consulted for this third volume of the Baudhāyana S'rauta sūtra are the following:

a. Dvaidhasūtra.

1. H, from the Haug collection at Munich, containing only the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3.

2. Bu, a MS. from the collection Burnell belonging to the India Office, containing the complete text, without the sarvatomukhadvaidhas.

3. Be (see Preface to vol. i, p. viii).

4. B, the Bombay MS. (see Preface to vol. i, p. vii), giving only the last two praśnas.

5. Ben, copy from a Benares MS., containing the first praśna only.

6. D, a MS from Dhar, containing on 37 foll. the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3. Nearly related with H.

7. U, from Ujjain, in Nāgarī, on 59 foll., complete; the sarvatomukhadvaidhas on a separate leaf. This MS. belongs to the same collection and is written by the same hand, and on the same kind of paper, as all the other Baudhāyana MSS. from Ujjain (see Preface to vol. ii, p. v).

8. G; this MS. has been found at Gwalior; for the use of this MS., like No. 6 and 7, I have to thank Prof. Bhandarkar. These three MSS. were found in private libraries. The Gwalior MS. is written very neatly in Nāgarī and although far from faultless originally, it has been corrected with good judgment after a better text. The sarvatomukha is given apart.

9. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection, Asiatic Society of Bengal. containing on foll. 1–70 the first two praśnas and the beginning of praśna 3; much related to H. and D.

10. C[1], No. 1571 of the same collection, Nāgarī, paper; the text begins with xxi, 14 and runs to the end, without the sarvatomukha; nearly related to Be.

11. W, the MS. of the collection Whish, cp. Winternitz, a Catalogue of South Indian MSS. No. 94. Only partly collated.

The vivaraṇa of the Dvaidha is extant and known to me from several MSS., which, however, are far from exact. Of use were also the Prayogasāra by Keśavasvāmin, the bhāṣya composed by Sāyaṇa, who in his treatment of the darśapūrṇa-

māsa mentions and comments upon all the Dvaidha and Karmānta passages, which bear upon the text proper of Baudhāyana. By Ms. I indicate in the critical notes the Mahāgnisarvasva (see Preface to vol. ii, p. v), which treats equally of those Dvaidha and Karmānta sūtras that concern the agnicayana of the text proper.

b. Karmāntasūtra.

1. H, the Haug MS., complete.
2. Be, see Preface to vol. i, p. viii.
3. D, the Dhar MS., containing on 35 foll. the first two praśnas.
4. U, the Ujjain MS., 56 foll., śake 1761.
5. G, the Gwalior MS., on 46 foll.; corrected. The last three MSS. belong to the same collections as those of the Dvaidha text.
6. M, the Mackenzie MS.; cp. Preface to vol. ii, p. iv.
7. Ben, a copy of the Gov. Skt. Coll. at Benares; rather good and independent MS.
8. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection at the Asiatic Society of Bengal, Nāgarī, on paper, well written, 133 foll., containing on foll. 71-133 the first two Karmānta praśnas.

Besides the vivaraṇa of Bhavasvāmin and the remarks of Sāyaṇa and Keśavasvāmin, we possess a valuable bhāṣya on Karmānta I. 1-21 (No. 776*a* of the collection in the India Office; see Eggeling, Catalogue of the Sanskrit MSS. in the Library of the I. O., vol. i, p. 57) by Veṅkateśvara; the var. lect. of the text according to this work is indicated by me in the critical notes as Vt., that of the commentary given by Veṅkateśvara as Vc.

c. Prāyaścittasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, from Ujjain, on 25 foll., part of the same collection as mentioned above.
3. B, the Bombay MS.; see Preface to vol. i, p. vii, copy from an original, dated śake 1743.
4. Tr, the MS. from Trichinopoly, mentioned in the Preface to vol. ii, p. v.
5. C[1], a part of the text is found in the MS., mentioned under the MSS. for the Dvaidhasūtra (No. 10).

More or less help was got from Gopāla's Vivaraṇa (Viv.) known to me from the MS. belonging to the India Office (No. 259*b*; see Eggeling, Catalogue, vol. i, p. 91). The text proper is here indicated only by the beginning words of each

sentence. I consulted also, without, however, getting much help from them, the Prāyaścitta-pradīpa (I.O. 1467A) and the Prāyaścitta-candrikā (I.O. 1572).

d. Śulbasūtra.

1. H, the MS. Haug.

2. U, from Ujjain, on 12 foll., part of the same collection as mentioned above.

3. B, the Benares MS.; see Preface to vol. i, p. viii.

4. M, the Mackenzie MS.; see Preface to vol. ii, p. v. I need not say, that the excellent edition with Skt. commentary and English translation by Thibaut (in the Journal "Pandit" (vols. ix, x and vol i of the new series) has been consulted with good results. The readings accepted by Thibaut are indicated by me by T.

e. Pravarasūtra.

1. T, a copy from the Tanjore MS. No. 359; see Preface to vol. i, p. x.

2. M, being a complete copy of the Smārtasūtra in Grantha, copied for me somewhere in Madras through the kind mediation of Prof. Hultzsch. It is, on the whole, a good MS.; at the end of it the pravara is found.

3. G, the Grantha edition of the Baudhāyana smārtasūtra, Madras, 1905, by Muddudīkṣita. This edition narrowly agrees with the MS. M.

4. Bu, the Burnell MS. xciii (No. cxviii of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS., p. 35) in Grantha. It contains also the pravarakhaṇḍa of the Vaikhānasa school. Independent, although rather bad MS.

5. Be, copied by me from the Benares MS. 115; see Preface to vol. i, p. vii.

6. U, from Ujjain (see above), very narrowly related to the last-mentioned MS. from Benares; on 10 foll.

Other texts which have been used in constituting the pravarapraśna are:

The Gotrapravaramañjarī by Puruṣottama, a Colebrooke MS. belonging to the India Office (No. 2316A, Egg. No. 1777). In the critical notes indicated by me as Pm. It contains shattered all over the work the whole pravara text of the Baudhāyanīyas, on which it comments broadly. It treats at length also of the pravara sections of Āpastamba and Āśvalāyana and of the pravarādhyāyas of Kātyāyana-Laugākṣi. The comparison of this text is of use for the verification of several *nomina propria*. It is curious to perceive, that, although according to Puruṣottama the pravarakhaṇḍas of Kātyāyana and Laugākṣi are the

same, the Kātyāyana text known to us from the Pariśiṣṭas of the White Yajurveda (see Weber in the 'Verzeichniss der Skt. HSS der Kgl. Bibl. zu Berlin,' vol. i, p. 54-60) is different from that given by Puruṣottama. The one contributed to Laugākṣi is probably the pravarādhyāya of the Kaṭhas; the text attributed by tradition to Kātyāyana (as given by Weber) agrees, with many various readings, however, on the whole with the pravarādhyāya of the Mānavas. I was kindly allowed by Prof. Knauer to use this text, which also is handed down to us in a very corrupted state.

A lengthy treatment of the pravara is given also by Gopīnāthadīkṣita in his Satyāṣāḍhahiraṇyakeśismārtasaṃskāraratnamālā (published in the Ānandāśrama series 1899) on pp. 415-453; by Anantadeva in his Saṃskārakaustubha, pp. 179-196 of the lithographic edition, and by Raghunātha in his Gotrapravaranirṇaya (MS. I.O. No 1781). These three texts are indicated by me in the critical notes successively as Rm., Sk., Pn. The three texts give a great many more names than are contained in the pravarapraśna of Baudhāyana, as they join, without any discrimination, to the names of the Baudhāyana text also those of other pravarakhaṇḍas. Moreover, they constantly put in the plural all the names found in the singular in our text.

Of some importance is a certain gotra list as handed down among the Deśasth brāhmaṇas in: Census of India, 1901, vol. i, India, Ethnographic Appendices, by H. H. Risley, Calcutta, 1903, on pp. 120-122.

The text of this praśna is one of the most difficult to reconstruct. Rarely we find the proper names without variants. The MSS. can be divided into two groups: M (with G) T and Bu on one side, Be (with U) and Pm on the other. The other nibandhas seem to draw on Pm.

The pravarapraśna in the kalpasūtra of the Baudhāyanīyas was probably placed originally immediately behind the pitṛmedhasūtra and before the dharmaśāstra. It is inserted there in M and in the Grantha edition; cp. the words of Puruṣottama in his gotrapravaramañjarī: *uktāny aiṣṭikasaumikapāśukadārvihomikākhyāni caturvidhāni śrautāni darśapūrṇamāsādīni sūtrāṇi*. The number given on the fly-leaf of the Ujjain MS. is xli. But nowhere in the MSS. themselves any indication of praśna number is found. Even the number xxx of the Śulbasūtra is conjectural; on the cover of the MS. Ben. 115 is written त्रिंशो ऽध्यायः. Although, then, the number of the praśnas cannot be given with certainty, their sequence, in the main, is firmly established.

It was originally my intention to include in this edition of

the Baudhāyana texts also the whole smārtasūtra. But I now prefer to give only the śrautasūtra; perhaps I may undertake later on a critical edition of this text, which indeed is now accessible, be it not in critical editions. One is the Grantha edition mentioned under the MSS. used for the pravarapraśna, the other has appeared at Mysore (1904) under the title: बौधायनगृह्यसूत्रम् । The Bodhāyana-gṛhya-sūtra edited by L. Śrīnivāsāchārya. On the other hand, I thought fit to edit the Śulbasūtra anew, even after the excellent work of Prof. Thibaut, because it had to be given to make the śrautasūtra complete, and also because my MSS. enabled me to give in some places a better reading than Thibaut's text presents. I have taken much pains to obtain a copy of a part of the Baudhāyana kalpasūtra, which must have existed, but seems to be lost now, viz. the hautrasūtra. Bhavasvāmin and Sāyaṇa quote often from this text, as also does the commentary on the third book of the Taittirīya brāhmaṇa.

My design of publishing the vivaraṇa of Bhavasvāmin I also regret very much that I am compelled to abandon. The manuscript material is utterly insufficient. Perhaps I may in later times fulfill also this promise. For the time being I will try to fill up at least partially this gap, by adding to this third volume an index of words, giving, wherever it is possible, the explication of the commentators.

At the end of my task I have to express my sincerest thanks to all who kindly helped to procure me the material for my work: especially to Dr. Thomas, Chief Librarian to the India Office, and to Prof. Bhandarkar. If this volume can now appear, it is chiefly due to their kind assistance.

W. CALAND.

UTRECHT, *January*, 1912.

द्वैधसूत्रम् ॥

उपवसथ इति[1] ॥ कथमु [1]खलूपवसथं आनीयात्संध्यः स्विदेवोपपाद्यो ऽथ ऽपूरि[2] नादश्नौति[2] । साधु खलु संध्यः[3] साधु[4] संधेरुपपादनं[5] । ननु[6] खलु संध्यः सूपपादय[7] इव[7] सर्वेषां त्वेव[8] संध्य इवेति[9] ॥ स[9] ह[9] स्माह बौधायन

१ The constitution of the text of this first dvaidha being very difficult, I am not sure to have given everywhere the right reading and interpunction.

२ Thus corrected according to the Vivaraṇa; पूरिवादश्नौति U Bu G D C; पूरिवदश्नौति Ben; करिवादश्नौति H; °पूरिवदश्नौति Be.

३ Thus (संध्यः) C U Bu G D; संध्य Be W; संध्या H Ben.

४ खलु ins. G (sec. m.) and C.

५ After °पादनं U Bu D G (pr. m.) C H Ben ins.: यत्रो येनाशीं यजवे नश्य चेदुपवसतो (थो) खमितं चाहित्ये; this passage is not found in W and has been effaced in G. The vivāraṇa has nothing corresponding to it.

६ ननु W C; नतु Bu G D; न Be; missing in Ben H U; नच the vivaraṇa (one copy), च (another copy).

७ सूपपादय इव W; सूपपादय इवः Bu; सूपपाद्य इव Be; सूपपाद्य (omitting इव) H U Ben D C G (pr. m.); सूपपादयः G (sec. m.). The vivaraṇa runs: न च (var. स) खलु संध्यः सूपपादयः सूपपादः खलु भवेत्तत् संधमुपपादनं (another copy: भवितव्यं समधिचिंत्यं चत्नभावे सम्यगुपपादनं) सूपपादः सूपपादं चाप्नौति मूलविभुजादित्वात् (cp. the Värtt. on Pāṇ. III. 2. 5. ?).

८ त्वेव HU Be Ben W G (pr. m.) D C; वै Bu; वैव G (sec. m.); त्वेव the vivaraṇa (one copy), वैव (another copy).

९ Thus (इवेति सह) U and C only; इवेति वह D; स is not found in H Ben G (pr. m.), इवेति is not found in Bu G (sec. m.); इवच Be; सन्ध्यासु च W. The vivaraṇa runs: एवं विद्वे स्यो स्यवि पच इति । स ह स्माह बौधायनः ।

यद्येनदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियात्तमप्युपवसथं जानीयादित्यौपमन्यवो ह स्माह शालीकिरतिपक्षः[1] स्वल्वेष भवति। स[2] संस्थां[2] वैवोपपादयिषेत्पूर्णां[3,4] वाभियजेत। तस्य चेदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियादारमताग्निहोत्रेणेत्युक्त्वा पार्वणेन प्रक्रमेत्संस्थिते पार्वणे ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति[5] नु[6] खलु पौर्णमास्यामथामावास्यायामिति[6]। स ह स्माह बौधायनो ऽदृश्यमान एवोपवसेन्न दृश्यमान इत्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिरस्ति[7] त्वपि[7] दृश्य-

[1] Thus (॰तिपक्षः) D C G (sec. m.) and the vivaraṇa; शालीकिरितिपक्षः or ॰रितियंनः the other MSS.

[2] ससंस्थं Be; संसस्थं D. (pr. m.); ससंस्थे C; ससंस्थि Bu U; संसंस्थि H. (reading संसंस्थेवोप॰); ससंस्थि Ben (reading ससंस्थेवोप॰). Are we to read ससंस्थ'? The vivaraṇa has: सह संस्थेन।

[3] Thus G and B (the last MS. reading ॰षि॰ instead of ॰पि॰); वैवोपपादयिषेत D C; वैवोपपादयिष्यत्पू॰ Be; चैवोपपादयिषेत्पू॰ U; ॰पादयिष्यत्पू॰ H Ben.

[4] पूर्णं Be Ben D C; पूर्णां Bu U G; पूर्णं H; पूर्वं the viv. (one copy), पूर्वां (another).

[5] Thus Bu G (sec. m.) D C U; ॰यात्स्वयम् H Be G (pr. m.) ॰यात्स्वोत Ben.

[6] Thus Ben G; ॰थोमावा॰ D C; H U Be om. नुथ।

[7] Thus C U Be; ॰स्तित्वापि GD; ॰स्तौत्वपि H; ॰स्त्यपि Ben; शालीकिस्त्वपि Bu.

मासः उपवसथो। यत्रैतद्राचीभिरुपपश्यो[1] ऽणुश्चन्द्रमाः[2] परिनक्षत्रमुपव्युषं भवति न स श्वो भूते दृश्यते तमप्युपवसथं जानीयादिति॥

अग्नीनामन्वाधानम्[3] इति॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यापो ह स्माह बौधायनो विहृत्याभिरग्नीनन्वादध्यात्तिसृभिस्तिसृभिरेकैकं ये नव समामनेयुरथ ये ऽष्टौ प्रथमां वोत्तमां वा द्विरभ्यावर्तयेयुरथ ये दश तिसृभिस्तिसृभिरेकैकमन्वाधायोत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदिति॥ यो ह स्माह शालीकिर्यो नु खलु गार्हपत्यः सकृदन्वाहितं एष भवति। यामयोनिरन्वाहार्यपचन। आहवनीयमेवैकं विहृत्यान्वादध्यादथातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति॥ यो ह स्माहौपमन्यवो विहृत्याभिरेवाग्नीनन्वादध्यादेकैकमेकैकयाथातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति॥ यो ह स्माह मौद्गल्य आहवनीयमेवैकमन्वादध्यादग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभुवं य उद्यन्तमारोहति सूर्यमह्ने। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः॥ वसून्रुद्रानादित्यानिन्द्रेण सह देवताः। ताः पूर्वः परिगृह्णामि स्व आयतने मनीषया॥ इमामूर्जं पंचदशीं ये प्रविष्टास्तान्देवान्परिगृह्णामि पूर्वः।

---

१ ०द्राचीभिरु० C U Ben Bu G; ०द्राचिभिरु० H D; ०द्राचाभिरु० Be.

२ Thus G D C and the vivaraṇa; नुचंद्रमाः U; नचंद्रमाः H Ben Be; चंद्रमाः Bu.

३ चाग्न्यन्वाधान C H.

अग्निर्हव्यवाडिह तानावहतु[१] पौर्णमासꣳ हविरिदमेषां मयीति पौर्णमास्यामामावास्यꣳ हविरिदमेषां मयीत्यमावास्यायामित्यथो ह स्माह मैत्रेय आहवनीयमेवैकं विहव्य यान्वादध्यात्तूष्णीमितरावथातिशिष्टा[२] उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति। व्याहृतीभिरेवाग्नीनन्वादध्यादिति राथीतरः॥

I. 1. 3. आतञ्चनेष्विति॥ स ह स्माह बौधायनो हविरातञ्चनान्येतानि भवन्तीत्यथो ह स्माह शालीकिर्दधि खल्वातञ्चनार्थे[३] दृष्टं भवति। तस्मिन्नविद्यमान एतेषामेकेनातञ्च्यादिति॥

I. 1. 7. व्रतोपायन इति॥ स ह स्माह बौधायनः संगवकाले वा व्रतमुपेयाद्धेनुषु वा दोह्यमानासु प्रणीतासु वा प्रणेष्यत्सु[४] हविःषु वासन्नेष्वित्यथो ह स्माह शालीकिः पूर्वेद्युःकालं खलु व्रतोपायनं भवतीति ब्राह्मणं बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामिति स[५] संगवकाल एव व्रतमुपेयादित्याधानप्रभृतीत्यौपमन्यवः॥

१ After ०वहतु Bu G ins. आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः (TS. I. 5. 10. 3).

२ After उत्तरो U H D C Be Ben and G (pr. m.) ins. आदधाति ;— Be om. अथ, Bu has आदधाति शिष्टा ; in his citation of this passage Sāyaṇa has, rightly, no आदधाति।

३ Thus U G Be Bu; ०र्थं Ben; ०र्थे C; H om. ०र्थे।

४ प्रणीयमानास्वित्यर्थः। छान्दसो प्रत्ययः Sāyaṇa.

५ Om. Bu D C and Sāyaṇa.

ऽभ्युदितेष्टामिति ॥ स ह स्माह बौधायनः सिद्धैरेवामावास्यैर्हविर्भिरिष्ट्वा[1] पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यैषा ब्राह्मणेष्टिस्तया यक्ष्येतेष्ट्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतैति नु खलु संनयतो ऽथासंनयतः समानः कल्पो बौधायनस्याथो ह स्माह शालीकिरप्स्वेवैतानि[2] हवींषि श्रपयित्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतापि वोपवसथ एवातिप्रवर्धेतेति[3] ॥

आच्छायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वाचंयम एव शाखामाच्छैयाद्वाचंयम एवाहरेदेवं एवाहरित्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिर्ब्राह्मणेन च यथार्थमन्तर्हसन्नेव संभाषेत नाब्राह्मणेनेति ॥

शाखाया आच्छेदन इति ॥ स ह स्माह बौधायन इषे त्वेति शाखामाच्छिन्द्यादूर्जे त्वेत्यनुमृज्याद्वाम्नीचेत वेत्यथो चेतैवेति शालीकिः ॥

---

१ इष is found only in Bu G (sec. m.) and U (sec. m.); cp. Rudradatta on Āp. ix. 4. 3.

२ Thus G (sec. m.); अप्सुतानि Ben; अप्सुवैतानि Bu; अवेतानि H G (pr. m.); अप्सेतानि C D; इहु अवैतानि Be; but cp. the vivaraṇa: अप्स्वेवेत्यादि ।

३ Thus corrected according to Rudradatta on Āp. l. c.; °तिप्रवर्धवेति B U G (pr. m.); °तिप्रवर्धेत इति G (sec. m.); °भिप्रवर्धवेति H Ben; °तिवर्धयवेति Be; °भिप्रवर्धवे C.

I. 1. 10. वत्सापाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वायव स्थेति पुꣳस एवापाकुर्यादुपायव स्थेति स्त्रियोऽथ यद्यन्यतरे स्युरेनैव मन्त्रं परिसह्यात्सꣳसृष्टेनैवेति शालीकिः ॥ १ ॥

I. 2. 1. शाखायै संचर इति । अग्रेणाहवनीयꣳ संचारयेदिति बौधायनो जघनेन गार्हपत्यमिति शालीकिरेष सर्वकल्पे शाखायै संचरः पयसां चान्यत्र प्रावर्गिकादित्युभयोरेवापरेण प्रावर्गिकं संचारयेदित्यौपमन्यवः ॥

प्रवसतो याजमान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सह याजमानः खल्वयं यजमानः प्रवसति स यत्र स्यात्तदेनं[1] मनसा[2] ध्यायेत्स यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्तमनुमन्त्र्य कर्मान्तेन प्रक्रामेदित्यथो ह स्माह शालीकिर्यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्तं तत्र प्रेष्येत्स[4] यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्तान्तादा प्रक्रामेन्ना[5] वा[5] द्रियेतोभौ[5] त्वेव यजमानभागं प्राश्नीयातामिति ॥

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.); तदेनं Ben U C G (pr. m.); तदैवं Sāyaṇa.

२ Om. Be G (sec. m.), Sāyaṇa.

३ ॰कर्मीण U Bu G (pr. m.); ॰कर्मिणो Ben C D; ॰कर्मिणो H; ॰कर्मेणो Be; ॰कर्मीणः G (sec. m.); ॰कर्मीण Sāyaṇa, (cp. *infra* xx. 20 and Pitṛmedhasūtra I. 1 (where the text is to be restored accordingly), II. 5 (ed. Raabe, Leiden 1911, pag. 9. 1).

४ Thus U only (sec. m.); प्रेषयेत्स all the other MSS.; cp. the vivaraṇa: तत्रानुज्ञापयेद्याजमानं कुर्विति ।

५ Thus hesitatingly emended (tmesis!); नवाद्रि॰ Be C G (pr. m.); नैवाद्रि॰ MS. Tub. (MS. A. 1. 317) and D; नेवाद्रि॰ Ben; वाद्रि॰ Bu H; Vivaraṇa न चाद्रियेत ।

इध्माबर्हिषोरुपकल्पन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरपराह्णे पितृभ्यो दत्त्वेध्माबर्हिः संनह्येदित्याश्मीगविः श्वो भूते हविष्कृदन्त इत्यौपमन्यवः ॥

असिदस्य प्रतितपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रतितपेदेवासिदमेवमश्वपर्शुꣳ रक्षोऽपहननायेत्य नो ह स्माह शालीकिर्न तेजसि तेजः प्रतितपेदश्वपर्शौ खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति । सो ऽश्वपर्शुमेव प्रतितपेन्नासिदं क्रूरापहननायेति ॥

प्रक्रमेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवाग्रे चीत्वा चतुरो वा प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रम्याथ तां दिशमभिप्रव्रजेद्यत्र बर्हिर्विन्देदित्यन्यत्रेत्याहवनीयादेव यथार्थं गच्छेन्न तु दक्षिणया द्वारेति शालीकिः ॥

3. परिषवण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदेवं यूपावटस्य परिलेखन एवꣳ सोमक्रयण्यै पद एवमौदुम्बर्या अवट एवमुपरवेष्विति सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति[1] शालीकिः ॥

5. आच्छेदनेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य प्रत्यगाशीः खल्वेष मन्त्रो दृष्टो भवति मन्त्रप्रत्यभिमर्शनमेवैतस्यादिति शालीकिः ॥

3. प्रस्तरस्य संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यर्धाश्चैनꣳ संनह्येदन्यत्र चैतस्मादयुग्मायुग्मं निधनानि कुर्यादित्य नो

१ चावर्तयेद् om. G U D C.

ह स्माह शालीकिः प्रस्तरस्य खलु मन्त्रप्रतिलाभात्सर्वं बर्हिर्मन्त्रं लभते न त्वेनमभ्यर्धात्संनह्येदितरथैवायुग्मतमं स्यादिति ॥

I. 3. 2. शुल्बस्य करण इति ॥ अधिकरणं चतुर्थं स्यादिति बौधायनोऽधिकरणमेव तृतीयमिति शालीकिः ॥

I. 3. 4. बर्हिषः संभरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यन्यानि याजुषाभिधनानि तानि पूर्वाणि मन्त्रेण संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव संभरेदित्यथो ह स्माह शालीकिर्यान्यन्यानि याजुषाभिधनानि तानि पूर्वाणि तूष्णीं संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव[1] संभरेदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एवादिर्लवने ससंभरणे[2] : यथायजुषमेवाग्रे मन्त्रेण संभृत्य तूष्णीमितराणि संभृत्य त्रिपरिक्रम्य ग्रन्थिं कुर्यादिति ॥ २ ॥

I. 3. 5. ग्रन्थिकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य समायच्छन्नेवैतं[3] मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

I. 3. 6. पश्चात्प्राञ्चमुपगूहतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पुरस्तात्प्रत्यञ्चमिति शालीकिः ॥

I. 3. 8. बर्हिषो निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्फ्यं वा शकलं वान्तर्वेदि निधाय तस्मिन्मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य ततो यथा-

१ मंत्रेणैव Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.), मंत्रेण the other MSS.

२ Thus Ben G C U (pr. m.) Sāyaṇa; संभरणे H Be; ससंभरणेन Bu U (sec. m.). After this word U Bu ins. संभरेत् ।

३ Thus Be; °न्नेवैतं H D C Ben G (pr. m.) U (pr. m.); °न्नेव Bu G (sec. m.) U (sec. m.) Sāyaṇa.

सुष्ठु निदध्यादिति " यत्रैव निधास्यन्स्यात्तन्मन्त्रेणैव[1] निदध्यादिति शालीकिः' ॥

2. परिधीनां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उरःसंमितो मध्यमः स्यादथेतरौ बाहुमात्रौ स्यातामिति " सर्व एव बाहुमात्राः स्युरिति शालीकिः' ॥

3. इध्मस्य करण इति ॥ अनुषामिधेनीध्मं कुर्यादिति बौधायनो " ऽपरिमितमिति शालीकिः' ॥

4. वेदस्य करण इति ॥ वत्सज्ञुं कुर्यादिति बौधायनो " मूतकार्यमिति शालीकिस्त्रिवृतमित्यौपमन्यव " ऊर्ध्वायमित्यौपमन्यवीपुत्रः' ॥

पितृयज्ञबर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनः पितृयज्ञसामान्यादिति " महापितृयज्ञ एवैतद्दृष्टं भवत्यमूलमेवैतद्बर्हिः स्यादिति शालीकिः

इष्टिसंनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो याः[2] काम्येष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुस्तन्त्राय तन्त्राय[3] चार्यां[3] बर्हिर्लावो गच्छेन्मूलं वासादयेत्तन्त्रेतन्त्रे[4] चार्यां[5] अतमुपेत्य

1 Thus Be Bu G (sec. m.) Sāyaṇa; तैव instead of तत् H Ben D C G (pr. m.) U.

2 Thus Bu U G (sec. m.); यायाम्येष्टयः Ben D G (pr. m.); याम्येष्टयः Be; मायाम्येष्टयः C.

3 Thus G; तंत्रायतंत्रायचार्यां Bu; तंत्रायतंत्रायतार्यां U C D; तंत्रायतं-त्रायतार्यां Be; तंत्रायतार्यां Ben H.

4 वासाधयेत् Bu G (pr. m.) U (sec. m.).

5 Thus Bu Ben G U; मार्यां H; तंत्रेचार्यां C D; तंत्रेचार्यां Be

तस्मादपवर्गे व्रतं विसृजेतेत्यन्यो[1] ह स्माह शालीकिर्याः[2]
कामेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुः सकृदेवासाꣳ सर्वासां
बर्हिर्लावो गच्छेत्सूनं वासादयेदादितस्तासां[3] व्रतमुपेत्य सर्वासां
पारे[4] व्रतं विसृजेतेति[1] ॥

I. 3. 17. पर्यात्मककुद्यां[5] निवपन इति ॥ सूचꣳ शालीकेरन्यो ह
स्माह बौधायनस्तृतीयमभ्यगार उद्वपेत्तृतीयमन्तर्वेदि निवपे-
त्तृतीयेन वत्सानां धूननं[6] कुर्यादेवमिव हि पशूनां नेदी-
यान्भवतीति ॥

I. 3. 18. पौर्णमास्यामुपवेषकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो
न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 3. 19. दोहनपवित्रस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो
मूले मूलानि बद्ध्वा द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्याग्रे[7] निग्रथ्नीया-
देवमस्यायमग्रैरभिसंपन्नं भवतीत्यन्यो ह स्माह शालीकिर्मूले

१ Thus C D H Ben G (pr. m.) U (pr. m.); विसृजेदिति the other MSS.

२ Thus Bu U G (sec. m.). वायाचेष्टयः Ben D G (pr. m.) याचेष्टयः Be; मायाचेष्टयः C.

३ See p. 9, n. 4.

४ परि H D C Ben.

५ Thus Bu D; ॰त्मककुद्यां or ॰त्मककुद्यां the other MSS. and Sāyaṇa.

६ Thus G (sec. m.) U (sec. m.) and the prayoga of Veṅkaṭeśvara; धूमं all the other MSS.

७ पाणि ins. G (sec. m.); instead of ॰ग्रे U reads the first time ॰ग्रं ।

मूषकानि बद्ध्वा[1] द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्य मूले परिहृत्य[2] त्रिगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्यापि[3] निग्रन्थीयादेवमस्यायमपैरभिसंपन्नं भवतीति ' ॥ ३ ॥

अग्निहोत्रोच्छेषणस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्याज्येन[4] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्पयसैव ताꣳ रात्रिं जुहुयात्पयस एवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादिति'' त्यो ह स्माह शालीकिर्नासमाप्ते काम आवर्तयेद्यद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्तस्य हुत्वा तस्यैवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादिति ' ॥

सांनाय्यपात्राणां प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः '' कमण्डलुगताभिरिति शालीकिः ' ॥

अथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेषेणोदीचो ऽङ्गारा- न्निरूहतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर'' त्यो ह स्माह बौधायन- स्तूष्णीमङ्गारान्निरूहेत्सर्व एवैषो ऽधिश्रयणमन्त्रः स्यादिति ' ॥

दोहनपवित्रस्याधान इति ॥ मन्त्रेण हुत्वा मन्त्रेण स्वाध्यामादध्यादिति बौधायनस्तू'' ष्णीं हुत्वा मन्त्रेण स्वाध्या- मादध्यादिति शालीकिर'' र्धेन हुत्वार्धेन स्वाध्यामादध्या- दित्यौपमन्यवः '

---

[1] बद्ध्वा U C.

[2] Thus Bu G; परिहृत्य Bc. In the other MSS. this passage is omitted, also by Sāyaṇa.

[3] वापि ins. G (sec. m.)

[4] Thus Bu G U Sāyaṇa; यदा (instead of यदि) H Bc C Ben.

[5] मध्याज्येन H Bc, instead of यद्यस्या° ।

I. 4. 11. धेनूनामनुमन्त्रण इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामेवासामनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्यथो ह स्माहौपमन्यवः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेत सकृदेना[1] दोहयेद्यच्चैव स्तोकान्परिनिस्तिष्ठेदित्येकैकामेवासां सर्वेणसर्वेण[2] कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

4. 15. स्तोकानामनुमन्त्रण इति ॥ सूत्रं शालीकेराख्यातमौपमन्यवस्याथो ह स्माह बौधायन आतच्यैव स्तोकाननुमन्त्रयेताचैव हि स्तोकानामन्त्रो[3] भवतीति ॥

I. 5. 5. उत्तरासां दोहन इति ॥ विसृष्टवागन्वारभ्योत्तरा दोहयेदिति बौधायन आनीयमान[4] एवानु चारभेत वाचं च यच्छेदिति कात्यः ॥

ib. दुग्धं लभमानस्येति ॥ वत्सापाकरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायन आसेचनप्रभृतीनिति शालीकिः ॥

I. 5. 8. आतञ्चन इति ॥ चतुर्थे स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति बौधायनस्तृतीये स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति शालीकिः ॥

१ Thus Be G Sayaṇa; सकृत्येवैना H Ben D C; सकृदेवैना U.

२ Thus Be; सर्वेणसर्वे Bu; सर्वेण (once) D C H Ben G U and Sāyaṇa.

३ Thus C H D G (sec. m.) Ben Be; स्तोकानाममंत्रो Bu G (pr. m.); स्तोकानांत्रो U; स्तोकानामनुमंत्रो Sāyaṇa.

४ Thus H Ben Be D C Sāyaṇa (viz. आसिच्यमाने Sāy.); °माना Bu D (sec. m.) U (sec. m.).

अग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्तीति ॥ सूत्रं शालीकेर्"थो ह आह बौधायनोऽग्निहोत्रोच्छेषणमानीय हविरातञ्चनमानयेदेवमस्योभयमभ्यातक्तं[1] भवतीति' ॥

उदन्वतापिदधातीति ॥ उदन्वतापिधाय सर्वांश् राशिं परिश्राययेदिति[2] बौधायन" उदन्वतापिधाय सिक्तैता अपोऽपिदध्यादिति शालीकिः' ॥

अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्"थो ह स्माहौपमन्यव उपवसथ एवाग्नीन्यथोत्पन्नं परिस्तृणीयादेवं हि ब्राह्मणं भवत्युपास्मिञ्छ्वो[3] यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणातीति' ॥

अशनानशन इति ॥ आरण्यं चापश्चाश्नीयादिति बौधायनो" ऽप एवेति शालीकिर्"नारण्यं नापश्नेत्यौपमन्यवः[4]'

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

पाणिसंमर्शन इति ॥ उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्पाणी संमृशेदिति बौधायन" उत्तरेण गार्हपत्यमिति शालीकिः' ॥

१ Corrected, °आतनक्तं all the MSS. (also Sāyaṇa) exc. Be which has °आतर्कं ।

२ °श्रापयेदिति Ben H.

३ MSS. (exc. B and Sāyaṇa) insert भूते, which is effaced in D; cp. TS. I. 6. 7. 3.

४ Thus Ben G D C; °आपश्नेत्य° HU; °नाश्नापश्नेत्य° Be; नाश्नारण्ये° Bu.

I. 5. 19. अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर''ाख्यानमौप-
मन्यव''श्चाचो ह स्माह बौधायनो गार्हपत्यमेवाग्रे पुरस्तात्परि-
स्तृणीयादथ दक्षिणतोऽथ पश्चादथोत्तरत' एवमेवान्वाहार्य-
पचनं परिस्तृणीयादेवमाहवनीयमिति' ॥

I. 6. 1. पात्राणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर''चो ह स्माह
बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यं तृणानि सꣳस्तीर्य तेषु पात्राणि
सादयेदित्यु''त्तरतोऽग्न्यगारस्य पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थ-
माददीतेति राथीतर:' ॥

I. 6. 9. ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणेनाहवनीयमुप-
विशेदिति बौधायनो'' ऽव्यवेत्यैव दक्षिणेनाहवनीयमिति
शालीकि:' ॥

यजमानस्योपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणत उपविशेदिति
बौधायनो'' ऽव्यवेत्यैव दक्षिणत उपविशेदिति शालीकि:' ॥

I. 6. 9 पृष्ठ्यायै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' सोम एव
पृष्ठ्याꣳ स्तृणीयादिति शालीकि:' ॥

I. 6. 11. पवित्रयो: करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' पृष्ठ्यायास्तृणा-
नामित्यौपमन्यवो[१]'' ये[२]ऽन्ये[२]ऽनुपयुक्ता: कुशा: स्युस्तेषामिति
शालीकि:' ॥

---

१ Thus Be; पृष्ठ्याकृषानानि° G (pr. m.) Bu H; पृष्ठ्यास्वानानि° U G (sec. m.); Beu is defective; C corrupt; पृष्ठ्यास्वानि° Sāyaṇa.

२ Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa; येषान्ये the other MSS.

3. स वाचंयमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानासु हविष्कृत इति ॥ अन्तर्हसमेतेषु संपातेषु संभाषेतेति बौधायनो विसृष्टवागिति शालीकिः ॥

1. होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सप्तहोतृतेस्वाहाकारानित्येके- ऽमृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकं सर्वानित्येकं पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरावुभौ शालीकेरिति ॥

1. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ प्रणीताः प्रणीय प्रत्यङ् द्रवन्दशहोतारं व्याचक्षीतेत्याचार्यो मुष्टिमेव पहीष्यन्नित्यौपमन्यवः ॥

2. निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः शकटादेव निर्वपेद्धुरौ व्यभिमृश्याचपालिं क्रामेद्विष्णुस्त्वा क्रमतामिति पुरोडाशीयान्प्रेक्ष्याभिमृश्यैषच्छन्नाः पश्येति चिर्यजुषा सक्तून्ष्णीं चतुरवत्तिनां चिर्यजुषा द्विस्तूष्णीं पञ्चावत्तिनां सर्वानेव यजुषेति कात्यः ॥ ५ ॥

पञ्चावत्तस्य प्रक्रमण इति ॥ निर्वपणात्पञ्चावत्तं प्रक्रामेदिति बौधायनो ऽवदानत इति शालीकिः प्रदानत इत्यौपमन्यवश्चातुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

7. अतिशिष्टानामावपन इति ॥ तान्कोष्ठे[1] वा पल्वे वावपेदिति बौधायनो ऽत्रैवैनानावपेयुरिति शालीकिः ॥

3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह

१ कोष्ठे or कोष्टे all (also the Vivaraṇa and Sāyaṇa): only Bu गोष्ठे (the Gṛhyasūtra II. 15 has गोष्ठे वा पल्वे वा)।

बौधायन औषधस्यान्तं गत्वाज्यं निर्वपेद्देवमस्य सह हविर्भिः प्रोक्षणं लभत इति ॥

I. 8. 12. परिदान इति ॥ यथानिरुप्तं परिददीतेति बौधायनो ऽथो ह स्माह शालीकिरग्ने हव्यꣳ रक्षस्वेत्येव ब्रूयाद्विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति 'पयो' विष्णुर्हि पयसां गोप्ता भवत्यग्निरौषधस्येति ॥

I. 8. 13. प्रोक्षणीनामुत्पवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य निगदन्नेवैतास्त्रयं चित्पुनुयादिति[1] शालीकिः ॥

I. 8. 19. पुरोडाशीयानां प्रोक्षण इति ॥ अवघात्यः प्रोक्षेदिति बौधायनो देवताः समनुद्रुत्य चिरेवेति शालीकिः ॥

I. 9. 2. पात्राणां प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे पात्राणि[2] देवयज्याया इति ॥

I. 9. 4. अतिशिष्टानां परिशायन इति ॥ एता एव परिशयोरश्निति[3] बौधायनः सिक्ता अप उपरिष्टादन्याः सꣳस्कुर्वीतेति शालीकिः ॥

ib. कृष्णाजिनस्यावधवन[4] इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादुत्तरे

१ Thus, as often in the Dvaidha, H Be and Sāyaṇa; पुनीया॰ the other MSS.

२ Om. Be.

३ Thus Bu Sāyaṇa; ॰शायौरश्निति॰ U; ॰शाययौरश्निति C H Be Ben G; ॰शापयौरश्निति D.

४ Thus (and cp. *infra* XXIII. 4 and 6) G (sec. m.) Be, and the vivaraṇa; ॰धूनन Ben H G (pr. m.) U D C and Sāyaṇa.

ऽपरे ऽवान्तरदेशे कृष्णाजिनमवधुनुयादिति[1] बौधायनो ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिः ॥

कृष्णाजिनस्यास्तरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽविसृजन्नेतत्कर्म कुर्यात्कृष्णाजिनावधवनादास्तरणादेवमुलूखलाध्यूहनाद्वा[2] पुरोडाशीयानामावपनादेवं मुसलस्यावधानाद्वा शूर्पस्योपोहनादेवमधिवपनाद्वा प्रस्कन्दनादेवं कपालोपधानाद्वा योगाभ्यूहाभ्यामेवं[3] प्रस्तर आ स्रुचा सादनादेवमभ्रादानाद्वा खननादेवमौदुम्बर्यभिहोमादेवं यूप आ परिव्ययणादिति[4] यथोपपादमेवैतानि कर्माणि कुर्यादिति शालीकिः ॥ ६ ॥

पुरोडाशीयानामावपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पञ्च मुष्टीन्पञ्चावत्तिनामावपेदिति शालीकिः ॥

दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः समाहन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य शम्ययैवेति शालीकिः ॥

शूर्पस्योपोहन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीं शूर्पमुपोहेत्तमस्तेनैवास्मिन्मन्त्रेण पुरोडाशीयानुद्वपेद्वर्षवृद्धमसि प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्विति। ॥

१ °धूनुया° Bu and Sāyaṇa.

२ Thus (°धवनाद्°) Be G (sec. m.); °खननाद्° Ben; °यवनाद्° Bu; °धूननाद्° the other MSS. and Sāyaṇa.

३ Thus C G (sec. m.); योगाडुम्याभ्या° Bu; योगाभ्युहाभ्या° Sāyaṇa; योगाभ्यूहाभ्या° all the other MSS., but cp. *infra*, p. 19, l. 16.

४ Thus G D C Be; परिव्ययनादि° Bu; परिध्ययणादि° Sāyaṇa; परिणायादि° U H Ben.

3

I. 9. 15. अथोदङ् पर्यावृत्य परापुनातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यां कां चिद्दिशमभि पर्यावृत्य परापुनातीति शालीकिः । ॥

I. 9. 17. तुषाणां निरसन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ऽत एव यावन्मात्रानुपहत्य कृष्णाजिनस्य ग्रीवात उपवपेद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकमुपस्पृशेदिति । ॥

I. 10. 8. कृष्णाजिनस्य पुनरास्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः ॥ प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 10. 17. पेषण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः प्राणाय त्वेति प्राचीं प्रोहेदपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति तिरश्चीं कर्षेदथ प्राचीं प्रोहेद्दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति । कृष्णाजिने (?) पिष्टानि प्रस्कन्दयेद्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णात्विति । ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

I. 11. 7. नैकचरौ धृष्टेरादानं विद्यते न बह्विष्विति शालीकिरथो ह स्माह बौधायन[1] आदित एव धृष्टिमाददीत धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेति । गार्हपत्यमभिमन्त्रयेतापाग्ने ऽग्निमामादं जहीति । निष्क्रव्यादꣳ सेधेति दक्षिणाङ्गारं निरस्येदथान्यान्कल्पयेदा[2] देवयजं वहेति । तेषु चरुस्थालीमधिश्रयेद्ध्रुवासि पृथिवीं दृꣳहायुर्दृꣳह प्रजां दृꣳह सजातानस्मै यजमानाय

---

१ Thus Bu C G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa; all the other MSS. चौपमन्यव ।

२ ॰थान्यं कल्पयेदा G (sec. m.) D C; all the other MSS. have the plural.

पर्यूहेत्पर्यैनां प्रदक्षिणमङ्गारैः परिषिञ्चन्याभिर्दग्धꣳ रक्षो गिर्दग्धा अरातय इति । स एवमेव सर्वांश्चरूनङ्गारैरधिश्रयेदिति ॥

चरुमुखेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव धृष्टिमाददीत । मुखादेव भक्षान्साधयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः कपालसंयोजने खलु धृष्टेरादानं भवति । स कपालान्येवोपधास्यन्धृष्टिमाददीत । पुरोडाशादेव भक्षान्साधयेदिति ॥

कपालानामुपधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवो यथाम्नायं खल्वस्यैवं कपालान्युपहितानि भवन्ति । स एवैषोऽङ्गाराधिवर्ततो[1] मन्त्रस्तं प्रथमं कपालोपधानानां[2] कुर्यादथ तूष्णीमङ्गारमधिवर्तयेदिति ।

एककपाले[3] द्विकपाल इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैककपालो यदि च द्विकपालः सर्वैरेनं कपालमन्त्रैरुपदध्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यथाधिकरणमेव कपालान्युपदध्यान्न तु योगाभ्यूहौ गमयेत्तपनमन्त्रं चाच ब्रूयाद्भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यस्व तप्येथां तप्यध्वमिति ॥

---

१ Thus C D Ben G (sec. m.) and Sāyaṇa; ०वर्तने U; वर्तन Be H G (pr. m.).

२ Thus C D H Ben Bo G (pr. m.); ०धानं Bu U G (sec. m.) and Sāyaṇa.

३ Thus the vivaraṇa only; ०कपालो the MSS.

I. 12. 3. कपालानां योग इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्मौप-
मन्यव एतैरेवाश्चैतानि मन्त्रैर्युक्तानि यैरुपहितानि भवन्त्यथे-
तरो विमोचनमन्त्र एव स्यादिति ॥

I. 12. 6. मदन्तीनामधिश्रयण इति ॥ तिरः पवित्रमप आनीया-
धिश्रयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥ ५

I. 12. 11. संयवन[१] इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनः
प्रणीताभ्यः स्रुवेणोपहत्याप आनयेदेवं[२] मदन्तीभ्यस्ता उभ-
यीरानीयमानाः प्रतिमन्त्रयेत समापो अद्भिरग्मतेति ॥

I. 12. 17. अभिमर्श इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽभिमृशेदेवै-
कहविरेवं[३] नानाबीजानीत्यन्यो ह स्माह शालीकिः संस- १०
र्गात्तु व्यभिमर्शो जायते नासंसृज्यमानानि हवींषि
अभिमृशेदेकहविः[४] को[४] हि नानाबीजानां अभिमर्श इति ॥

I. 13. 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यत्[५]

---

१ Thus only G (sec. m.); all the other MSS. (and the vivaraṇa and Sāyaṇa) संवपन, but cp. Sāyaṇa's remark: संवपनमुदकपिष्टयोः संयोजनं । तथा च सूत्रं (cp. I. 12. 16) प्रणीताभिः संयौति ।

२ Thus Bu Be C D G (sec. m.); आनयत एवं Ben; आनयन्त एवं H G (pr. m.) U and Sāyaṇa.

३ Thus H Be Ben and Sāyaṇa; °देवैकं हवि° Bu C D U G (एकहविः एकद्रव्यकं हविः Sāyaṇa).

४ Thus Bu; नैकंहविः को H Ben G U; नैकहविष्को Be; नैकंहविष्को C; नैकंहविष्को D; नैकहविष्के Sāyaṇa.

५ cp. xx. 6 : 15. 19.

बौधायनस्थाणो ह स्माहौपमन्यवः कुर्वाणेव हवीꣳषि परि-
निष्ठाप्याज्यं निर्वपेदिति ॥

5. आप्यनिनयन[1] इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनो ऽग्रेणातिहायेति[2] शालीकिरग्रेण वा
जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥ ८ ॥

6. स्फ्यस्य सꣳस्थान[3] इति ॥ सूचꣳ शालीकेर्वो ह स्माह
बौधायनो य एष[4] स्फ्यस्योद्हनो[5] मन्त्रस्तं प्रथमꣳ सꣳस्था-
नानां[6] कुर्यादथ तूष्णीꣳ स्फ्यमुदस्येदिति ॥

4. वेद्यै परिग्रहण इति ॥ सूचꣳ शालीकेर्वो ह स्माह
बौधायनः श्रोणिं[7] प्रथमां परिगृह्णीयादथ दक्षिणमꣳसमथो-
त्तरमिति पुरस्तादेवैनां प्रदक्षिणं परिगृह्णीयादित्यौपमन्यवः ॥

---

१ Thus (and cp. xxi. 4) Be and the vivaraṇa; आप्येभ्यो नि॰ Ben U H G; आप्यस्नि॰ D C and Sāyaṇa.

२ Thus Be (and cp. xx. 20, xxi. 4); येणातिहायनेति H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; येणातिहाय निनयेदिति G (sec. m.) U (sec. m.); येणाहवनीयं निनयेदिति Bu.

३ Thus (*nomen actionis* to संस्थाति) Bu only; संस्थान C D G (sec. m.) Ben Be and Sāyaṇa; संस्थाने U (sec. m.) and the vivaraṇa; संस्थानेन G (pr. m.); स्थाने H.

४ एष Ben Be C D G (sec. m.) U (pr. m.); एव H Bu G (pr. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

५ Thus Be Ben C D; ॰हनने G Bu and Sāyaṇa; ॰हनन H.

६ Thus Sāyaṇa; संस्थानाना Bu; संस्थानं G (sec. m.), U (sec. m.); संस्थानानां Ben; संस्थानां C D; संस्थानानां H U (pr. m.) G (pr. m.) The reading of Be is uncertain. Read सꣳस्थानानां ?

७ ॰श्रोणीं some of the MSS.

I. 15. 15. योयुपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्थेन योयुपित्वा पञ्चमेनोद्गृह्णीयादिति शालीकिः ॥

I. 16. 1. प्रोक्षणीनामासादन इति ॥ स्फ्यस्य वर्त्मन्नुपनिनीयासादये-दिति[1] बौधायनो ऽनुपनिनीयैवेति शालीकिः ॥

I. 16. 5. इध्माबर्हिषोरुपसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तरमिध्म-मिति शालीकिः ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

I. 16. 7. वेदपरिवासनेष्विति ॥ पञ्चधा विभज्य स्रुचः संमृजेदिति[2] बौधायनः समस्तैरेवाङ्गिरभ्याकारमिति शालीकिः ॥

I. 16. 19. प्राग्निजहरणस्य संमार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य तूष्णीꣳ संमृजेदिति[2] शालीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः[2] ॥

I. 17. 1. स्रुक्संमार्जनानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो ऽद्भिरभ्युक्ष्यासंचर उदस्येदुत्करे वैवमिध्म-संनहनानीति ॥

I. 17. 5. पत्नीनाꣳ संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैका-माशाꣳ[3] संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षये-दित्यन्यो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वाः संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्यन्यो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ Thus Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa; वर्त्मन्युप॰ H C Ben U D G (pr. m.).

२ संमृजीदिति H Ben (thrice) U, D C (the first time), G (pr. m.); the other MSS. संमृजेदिति।

३ एकैकामेवाशां Bu G (sec. m.) U (sec. m.).

यद्यद्वैनाः सर्वाः संनह्योत्सङ्गाद्धंपद्यमोचयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्येकैकामेवाषाढं सर्वेणसर्वेण कर्मणा परिनिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

ग्रन्थिकरण इति ॥ अवाचीनपाशमूर्ध्वनिर्मोचनमित्याचार्ययोरूर्ध्वपाशमवाचीननिर्मोचनमिति दीर्घवात्स्य एवमिव हि प्रजाः प्रजायन्त इति ॥

पत्न्यामविद्यमानायामिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यजमानायतन आसीनो यजमान एवैतान्मन्त्रानभिगदेदित्यथो ह स्माह शालीकिः पत्नीसंयोजकाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति तस्यामविद्यमानायां नैवैनानाद्रियेतेति ॥

अथैनामाज्यमवेक्षयतीति ॥ सूत्रं शालीकिरथो ह स्माह
4 बौधायनः पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत[1] तेजोऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजोऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीयेऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्धृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षितोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां[2] प्रोक्षणीरिति ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्वैरेवावे-
10. क्षितमाज्यमुत्पुनुयादिति[3] शालीकिः ॥

१ Thus all the MSS. exc. Be 115 and U sec. m., which read ॰यच्छेत (॰यच्छेत् Sāyaṇa), but infra xxiv. 32 ॰यच्छेत।

२ ॰वेक्षिता॰ only Sāyaṇa. MSS.: ॰वेक्षितो॰, ॰वेक्षेतो॰ or ॰वेक्षतो। All the MSS. and Sāyaṇa and the viv. here and l. 17 पुनुया॰, U only both times (sec. m.) and C once ॰पुनीया॰।

३ Thus Bu Be G (pr. m.) U C D; ॰ज्यमवेक्षितमु॰ Ben H G (sec. m.) and Sāyaṇa.

I. 19. 1. आज्यपात्राणां[1] ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्ध्रौवात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो[2] ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्ध्रौवात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो ह स्माहौपमन्यवो यथापि[3] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिनिवर्तन्त[4] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिनिवर्तेरन्निति[5]। ॥

I. 19. 13. द्व्याबर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः। ॥ १० ॥

I. 19. 16. बर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर॥थो ह स्माह बौधायनस्तिष्ठन्दिवे त्वेत्यग्राणि प्रोक्षत्यन्तरिक्षाय त्वेति मध्यान्युपविश्य पृथिव्यै त्वेति मूलानि। सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्ष्यातिशिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयेद्दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य ऊर्ग्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेति। ॥

१ Thus Be only; आज्यपात्राणी Bu; आज्यानां the other MSS., but cp. xx. 23.

२ Most of the MSS. ॰मंत्रयौवे॰।

३ यथापि Be G (sec. m.); यथाविधि Sāyaṇa; यथा the other MSS.

४ ॰भिनिवर्तंते U Bu G (sec. m.) Sāyaṇa; the other MSS. without नि।

५ Thus C D G (pr. m.) U (pr. m.) Be Ben H; ॰वर्तंत इति Bu G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

19. 20. स्रुच उदूहन इति ॥ अग्रेणात्मानमुदीचीमुदूहेदिति बौधायनो ॥ जघनेनात्मानमुदीचीमुदूहेदिति शालीकिः ॥

I. 20. 1. प्रस्तरे पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 20. 2. तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 20. 3. ध्रुवस्यायतन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ध्रुवं विस्रस्य दक्षिणे वेद्यन्ते स्तृणीयादिति शालीकिः[2] ॥

I. 20. 7. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात एवैनां प्राचीं धातुश स्तृणीयादिति शालीकिः ॥

I. 20. 8. परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यस्येह दक्षिणमुपोहेदुत्तरमित्यनीकमसंस्पृष्टानेवैनान्परिदध्यादिति शालीकिः ॥

20. 12. अथ सूर्येण पुरस्तात्परिदधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥

20. 14. ऊर्ध्वे समिधावादधातीति । सूत्रं बौधायनस्योर्ध्वे एवैने अभ्याधायानतिपातयेदिति[3] शालीकिः ॥

---

१ °यतन Bu Be C.

२ शालीकेः Be Ben H G (sec. m.).

३ Thus H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; °यानुनिपातये° Bu U G (sec. m.); °यानुपातये° Be; the verb seems to be a denominative to अनतिपात, cf. Sāyaṇa: अतिपात आहवनीयादतिक्रम्य पातः । स न कार्यः । अनतिपातयेत् अनतिक्रम्य पातयेत् ।

I. 20. 16. विधृत्योः करण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्यो ह स्माह दधिवाकारो राथीतर[1] उभे एवैते वेदिं[2] व्यतिषज्येयातामिति मध्यमाङ्गुलतोरन्तर्गर्भे[3] स्यातामित्यौपमन्यवः ॥ ११ ॥

द्रोणपवित्रस्यासादन इति ॥ विस्रस्य प्रस्तर आसादयेदिति बौधायनोऽविस्रस्यैवेति शालीकिः ॥

I. 20. 18. स्रुचाꣳ सादन इति ॥ स ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवहृतामिवोपभृतꣳ[4] सादयेद्विधृतीभ्यां चैनामवष्टभ्नीयादित्यथो ह स्माह शालीकिरनुपूर्वा एवैनाः[5] सादयेन्न[5] चोपभृतं विधृतीभ्यामवष्टभ्नीयादिति ॥

I. 21. 14. हविषामुद्वासन इति ॥ अग्रेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वासितानीति बौधायनो जघनेनानुद्वासितान्यग्रेणोद्वासितानीति शालीकिरपच्छेदमित्यौपमन्यवः[6] ॥

I. 21. 20. प्रत्यञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि प्रत्य-

१ रथीतर Sāyaṇa.

२ Effaced in G.

३ Thus Ben H C D G and Sāyaṇa; °रंतर्गर्भैः Bu.

४ प्रत्यवहृता° H Ben C D G (pr. m.) U and Sāyaṇa; प्रत्यमवहृता° G (sec. m.). प्रत्यवचिता° Bu, cp. xxii. 7.

५ Thus Bu G (sec. m.) U and Sāyaṇa; एवैना सादया° Ben H C D G (pr. m.); एवैनाꣳ सा° Be.

६ Thus Bu G (sec. m.) U (sec. m.); °पपच्छेदित्य° Be; °रपच्छेद° H Ben G (pr. m.) U (pr. m.) and Sāyaṇa; D and C defective; cp. xx. 30 s. f., xxii. 15 s. f.

ह्याचूर्णं चाग्रयान्कपालानि चेति ॥ कपालान्येवेति शालीकिः । ॥

कपालानामाध्वर्यवे[१] विमोक इति ॥ उद्वास्य हवींष्यौ-त्यचावार्यौ[२] विमुञ्चतो[२] ॥ भक्षयन्नेव[२] भक्षाणां पारे कपालानि विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः । ॥

22.17. आघाराविति ॥ सूचं बौधायनस्याभीषू[३] इव[३] व्यतिषक्तौ[३] स्यातामिति शालीकिः । ॥

23.2. संप्रैष इति ॥ अग्नीदग्नीनिति बौधायनो ॥ ऽग्निमग्नीदिति शालीकिरग्नीत्परिधींश्चाग्निं चेत्यौपमन्यवः । ॥

23.10. अत्याक्रमण इति ॥ सव्येन प्रदाव्यमत्याक्रामेद्वत्वामुतो दक्षिणेनेति बौधायनो ॥ दक्षिणेन प्रदाव्यमत्याक्रामेद्वत्वामुतः सव्येनेति शालीकिः । ॥

---

१ Thus only G (sec. m.) Be and the vivaraṇa; °ध्वर्यवो all the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.) and, as it seems, the vivaraṇa; °चार्यौ-विमुंचतो Be G (pr. m.); °चार्ययोर्विमुंचेद्भक्षय° the other MSS. and Sāyaṇa. About the interpunction and the meaning of this dvaidham I am uncertain.

३ Thus Bu (which, however, omits इव) and the vivaraṇa only, which runs: चाभिमुख्येन सुचावे प्रवर्तयेते चभीषू रश्मी; °भिषूवति G (sec. m.), U (sec. m.); °भिषूव्यतिषक्तौ C; °भिवतिषक्तौ Ben H; °भिव्यतिषक्तौ D; Be corrupt. Sāyaṇa reads चभिषक्तौ and comments: चभितः सक्तौ सर्वदिक्संबन्धिन्यै (*sic*). Read °भीषू ?

I. 24. 1. आश्रावण इति ॥ ओ श्रावयेति बौधायन ॥ आ श्रावयेति शालीकिः ॥ श्रावयेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 23. 19. प्रवर इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ न्वो ह स्माह बौधायन उत्कर ऊर्ध्वाग्रꣳ स्फ्यं निहत्य प्रवरं प्रवृणीयादचैव[1] च[1] स्फ्यमुदस्येदुपरिष्टाच्चोपस्पृशेदिति[2] । ॥

I. 24. 4. होतुर्वरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्य पिता वाचार्यो वा ज्यायान्वा होता स्यादुपाꣳश्वेतेषां गुरूणां नामानि गृह्णीयादित्यु॥च्चैरेव होतुर्नाम गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥ १२ ॥ चतुर्थः ॥

I. 24. 13. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः[3] सर्वेणाभिक्रामेत्पञ्चामाहुतीभिः[4] स्वरेणोत्तरामुत्तरामाहुतिं ज्यायसीं ज्यायसीं जुहुयादिति । पञ्चामेवाभिक्रामꣳ समानत्राहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः ॥ समानत्र तिष्ठन्नाहुतीभिरेवाभिक्रामेदित्यौपमन्यवः[5] ॥ समानत्रैव तिष्ठन्प्रदक्षिणमनुदिशꣳ हुत्वा मध्ये स्वाहाकारं जुहुयादित्याञ्जीगविः । ॥

१ Thus H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.) Keś.: ०इव चैव Be U (sec. m.) Sāyaṇa; ०इव च Bu G (sec. m.).

२ ०रिष्टाचाप उपस्पृ० Bu G (sec. m.).

३ The text is given acc. to U (sec. m.) and Sāyaṇa. In H Be Ben D C the words of Baudhāyana are attributed to S'āliki and vice versâ, but cp. the vivaraṇa of I. 16 init., where सर्वेणाभिक्रामेत् is cited as first vikalpa.

४ The MSS. present sometimes ०आहुतिभिः sometimes ०आहुतीभिः, cp. xxiv. 3. s.f.

५ एव before अभिक्रामेत् om. Bu Be D G (sec. m.).

24.14. आज्यभागयोर्होम इति ॥ पूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रवाङ्गजुहुयादिति बौधायनः ॥ पूर्वार्ध एव प्रवाङ्गिति शालीकिः ॥

24.17. हविषामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पूर्वार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषोऽवद्येदथापरार्धादेवमस्य प्रदक्षिणं हविषामवत्तं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिरपरार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषोऽवद्येदथ पूर्वार्धादेवमस्य प्राक्संस्थानि हवींषि भवन्तीति ॥ मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धात्पञ्चावत्तिनामित्यौपमन्यवः[१] ॥

आहुतीनामायतन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीण्येवैतान्यादिष्टस्थानानि भवन्त्याज्यभागौ स्विष्टकृदथेतरा यथावकाशं जुहुयादिति ॥ प्रष्टीरेवाहुतीर्जुहुयात्पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति शालीकिः ॥ सुच्यमाघारपथमभिजुहुयादित्यौपमन्यवो ॥ मध्ये प्रदक्षिणं मण्डलाकारमिति राथीतरः[२] ॥

I. 25. 5. उपांशुयाजस्य •करण इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्याथो ह स्माह बौधायन औषधस्योपांशुयाजं कुर्यादग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यथो ह स्माह शालीकिराज्यस्योपांशुयाजं कुर्यात्सौम्यं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यथो ह स्माहौपमन्यव औषधस्यैवोपांशुयाजं कुर्यात्सरस्वतः पौर्णमास्यां सरस्वत्या अमावास्यायामित्युभयथैवाज्यस्य

१ Instead of पश्चार्धात् G (sec. m.) and Sāyaṇa अपरार्धात्।

२ Thus G (sec. m.) D C and Sāyaṇa; रथीतरः the other MSS.

वैष्णव[१] इति राथीतरो " ऽथो ह स्माह कौणपतन्विश्वस्य[२] स्याद्वैष्णवस्य स्यात्त्वयं चैव[३] यजमानः प्राश्नीयादिति ' ॥

पशुमस्यावदानस्याभिहृत्या[४] इति ॥ श्रोपधस्याभिवर्धयेदिति बौधायन " आज्यस्यैवेति[५] शालीकिः ' ॥

I. 26. 7. मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ सूचन्ं शालीकेरथो ह स्माह [५] बौधायनो न मेक्षणन्यायेन वपाश्रपणी अनुप्रहरेदिति ' ॥

I. 26. 15. प्राशित्रस्यावदान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " परिहरिष्यन्नेव[६] प्राशित्रमवद्येदिति शालीकिः ' ॥

आज्यहविष्यन्वाहार्यस्य[७] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 27. 16. अन्वाहार्यस्यासादन[८] इति ॥ अग्रेण यजमानं च ब्रह्माणं च पर्याहृत्य दक्षिणस्यां श्रोण्यामासादयेदिति बौधायनो " ऽत एव दक्षिणस्यां श्रोण्यामिति शालीकिः ' ॥ १३ ॥

१ Thus all; r. विष्णव ?

२ Thus (कौणपतन्वि॰) H D C G Be U (pr. m.) and Sayaṇa: कौणपतन्वि॰ Ben; कौणपतन्धि॰ Bu; कौणपत॰ U (sec. m.).

३ चैवं Bu U (sec. m.) G (sec. m.); चैव all the other MSS. and Sāyaṇa.

४ ॰हृत्या all.

५ Thus Bu Be G (sec. m.); चाज्यस्यैवाभिवर्धयेदिति all the other MSS. and Sāyaṇa.

६ ॰न्निव G (sec. m.)

७ चाज्यस instead of चाज्य॰ H G U C.

८ Thus the vivaraṇa; ॰स्य चादन the MS

ib. अन्वाहार्यस्योद्वासनं इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्वासयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चमिति शालीकिः । ॥

7.16. हविरुच्छिष्टानामुद्वासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चुद्वासयेदिति[1] बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चीति[1] शालीकिः ।

28.9. अनूयाजानाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रतीचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति शालीकिः । ॥

28.10. वाजवत्योर्व्यूहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽञ्जस्या प्रतीचीमुपभृतं[2] प्रत्यूहेदक्षिणेनाꣳ सꣳस्पृशेदित्यथो ह स्माह शालीकिः प्राचीनपुष्करे एवैने विकर्षन्[3] चोपभृतमक्ष्णः सꣳस्पृशेदिति । ॥

28.17. प्रस्तरस्य संमार्जन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकस्याꣳ समञ्ज्यादिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः । ॥

29.3. प्रस्तरस्यानुप्रहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यथो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानोऽनुमन्त्रयेतेत्यथो ह स्माहौपमन्यवो

१ उदचि Sāyaṇa only ; उदंचम् U Bu Be G (Ben H D C om. this dvaidham altogether).

२ प्राचीमु॰ Sāyaṇa.

३ ॰निर्कर्षन् Bu, कर्षन् H. S.

यथापि[1] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[2] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[2] । ॥

I. 29. 12. परिधीनामभ्याधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रस्तान[3] एवैनानभ्यादध्यादिति[3] शालीकिः । ॥

I. 29. 15. अथैनान्स्रुक्स्रावेणाभिजुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रस्तरं चैव परिधींश्चाभिजुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 29. 18. स्रुचोर्विमोक इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

I. 30. 2. पत्नीसंयाजेष्वृत्विजां परिक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरिति शालीकिः । ॥ १४ ॥

I. 30. 9. पत्नीनां संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ध्रौवाज्येन स्थानेनैव[4] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः । ॥

अन्तर्धाय देवानां पत्नीः संयाजयेदिति बौधायनो ॥ ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः । ॥

पत्नीसंयाजेषु अन्वुवाकस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

I. 32. 5. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव

१ यथा Bu G (sec. m.) : यथापि the other MSS.

२ Without नि (cp. xx. 10 : 24. 6) all.

३ प्रस्ताने वैना॰ Bu U (sec. m.) G (sec. m.) : ॰ने चैना॰ Be; समाप्तावैना॰ C D (Sāyaṇa : प्रस्ताने कर्मावसाने समिष्टयजुर्होमानन्तरमित्यर्थः)

४ एव om. Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa.

ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च[1] यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजुर्जुहुयादिति शालीकिः ॥

33.9. समिष्टयजुषो होम इति ॥ स्रुचमाचार्ययोरन्यो ह स्माह गौतमः स्वाहा वाचीति हुत्वा बर्हिषो धातूनाꣳ संप्रलुप्य ध्रुवायाꣳ समज्यानुप्रहृत्याभिजुहुयात्स्वाहा वाते धाः स्वाहेति ॥ १५ ॥ पञ्चमः ॥

अथातोऽग्न्याधेयं व्याख्यास्यामः ॥

53.6. संभारेष्विति ॥ सूत्रꣳ राथीतराणामन्यो[2] ह स्माह बौधायनो नाग्निहृतं कुर्वीत घोररूपमिति कुर्वीतैवाग्निहृतं न तु मुञ्जकुलायं न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत[3] इति शालीकिः ॥

53.10. पात्राणां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्तान्यासेचनानि कारयेदग्रतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः स्रुचः सन्ना भवन्तीत्यन्यो ह स्माह शालीकिस्तान्यासेचनानि कारयेन्मूलतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः[4] स्रुचः सन्ना भवन्तीति विज्ञायते तस्मादवाचीनाग्रा वनस्पतयः पृथिवीं चियन्तीति[5] ॥

---

1 Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa; °प्यायेताम° C G (pr. m.) Ben; °प्यायेताम° H; °प्यायताम° D; °प्यायत्व° U Be.

2 रथीत° Bu.

3 विज्ञात U (sec. m.)

4 Thus G U D C Be; प्रतीचीन° Ben Bu H.

5 Thus (क्षियंतीति) Bu U C D G Ben; क्षिपंतीति Be H.

स्रुचां प्रमाण इति ॥ बाहुमात्राः स्युरिति बौधायनो ऽरत्निमात्रा इति शालीकिः प्रादेशमात्रा इत्यौपमन्यवः ॥

स्रुचामाकृतिविकार इति ॥ हस्त्योष्ठ्यः[1] स्युरिति बौधायनो वायसपुच्छा इति शालीकिर्हंसमुखप्रसेचना[2] इत्यौपमन्यवः ॥

I. 54. 16. अम्बरीषस्य करण इति ॥ उत्तरतो ऽभ्यगारस्याम्बरीषं कुर्यादिति बौधायनो यत्रैवाम्बरीषः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ॥

I. 55. 12. अभ्यगारस्य परिक्रम[3] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन उत्तरेणेति शालीकिः ॥

I. 55. 14. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितं स्यादिति[4] शालीकिः ॥

I. 55. 15. ब्रह्मौदनस्य[5] मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक[6] इति[6] शालीकिः ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति बौधायनो ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ॥

---

१ हस्त्योष्ठ्य Ben H C D Bu G; हस्त्योष्ठ Be U.

२ Thus Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ०प्रसेचा H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.).

३ ०क्रमय G and U (sec. m.).

४ कुर्यादिति C D H Ben U.

५ Here and *infra* the MSS. sometimes ब्रह्मौ० sometimes ब्राह्मौ० ।

६ Thus Be only; ०ष्णीकमिति G (sec. m.) Bu; तूष्णीमिति H Ben U C D G (pr. m.).

I, 56. 4. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

नैवास्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति बौधायनः काममस्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति शालीकिर्विस्राव्य[1] तत्[1] सूपवन्तमित्यौपमन्यवः ॥

56. 6. ब्रह्मौदनस्योपस्तरण इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य नोपस्तृणीतेति शालीकिः ॥

56. 10 ब्रह्मौदनस्योद्वासन इति ॥ सूक्तं बौधायनस्यैव पर्युपविशेयुरिति[2] शालीकिः ॥

56. 12. ब्रह्मौदनस्योपोहन इति ॥ यज्ञो मोपनमत्विति वा तूष्णीं वेति पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ आर्षेया एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनो य एव केच नियतपानाः[3] इति कात्यो ऽन्यो ह स्माहौपमन्यवो महर्त्विज एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरत्र[4] ह्येवैते[5] सतानूनप्त्रिणो भवन्तीति ॥

---

1 Uncertain; विस्राव्यतं U H Ben C D G (pr. m.); विस्राव्य G (sec. m.); विस्राव्यंतं Bu; विस्राव्य तु तुतं Be.

2 Thus Bu G and U (sec. m.); •पविशेरन्निति the other MSS.

3 Uncertain; नियाना H Ben G (sec. m.) C D; नियक Be; नियाकना Bu; नियतपाना G (pr. m.) U; this seems to be the reading also of the vivaraṇa, according to which the meaning is: सहभोजनाः।

4 •चो Ben H G C and U (pr. m.).

5 After •वैते Be ins. प्रथमं, thus also Keś. in a citation of this passage.

I. 57.1. समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः सकृत्प्राशिते ऽप्रत्यवमृष्टे समिधो ऽभ्यज्यादध्यादित्यनो ह स्माहौपमन्यवो ऽत्रैवैनाः पार्श्वतः समज्य सादयेत्तद्यदा सर्वं प्राश्नीयुरथैतां पात्रीं निर्णिज्योपस्तीर्य यत्स्याज्यमवशिष्टꣳ स्यात्तत्सकृदभ्युन्नीय तेन समिधो ऽभ्यज्यादध्यादिति ॥

I. 57. 13. गोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिरपि वक्षीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशꣳसेति कात्यः ॥

I. 57. 15. अरण्योः प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवो ऽपरराच एवास्मा अरणी प्रयच्छेदरं ददामीत्येव वाचं विसृजेदिति ॥

I. 59. 1. अग्न्यायतनानां परिलेपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतनमेवैकं परिलिम्पेत्तद्धि विदग्धं भवतीति ॥

I. 59. 2. संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतन एवैनान्सर्वैर्मन्त्रैः परिनिष्ठाप्य त्रेधा निवपेदिति ॥ १६ ॥

I. 62. 9. इध्मस्य हरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जानुदघ्ने प्रथमꣳ हरेदथ नाभिदघ्ने ऽथ ग्रीवदघ्ने प्राणाꣳस्तु नातिहरेदित्यौददाग एवैता मात्रा अभिसंपादयेत्प्राणाꣳस्त्वेव नातिहरेदिति शालीकिः ॥

62. 18. संभाराणामाक्रमण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन एवमेवैतेन पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तेन[1] दक्षिणेन पूर्वपदेनोत्तरतः पार्श्वतः[2] संभाराणामाक्रमयेद्यथाहितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्तेरन्निति ॥

62. 20. अश्वस्य दान इति ॥ अध्वर्यव एतमग्निपदमश्वं[3] दद्यादन्यं ब्रह्मण इति बौधायन एतं[4] ब्रह्मणे[4] ऽन्यमध्वर्यव[4] इति शालीकिः ॥

63. 1. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः ॥

63. 13. सभ्यावसथ्ययोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

ib. सभ्यावसथ्ययोर्विहरण इति ॥ आहवनीयादेवैनौ विहरेदिति बौधायनो ग्रामाग्नेरिति शालीकिर्निर्मन्थ्यौ स्यातामित्यौपमन्यवो ऽथो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रः सभायामेव सभ्यं व्यपदिशेदावसथ आवसथीयं पर्वणि[5] चैनयो स्थालीपाकौ श्रपयित्वा ब्रह्मणे जुहुयादित्यौतदपि न कुर्यादित्याश्मौगविः ॥

---

1 Thus G (sec. m.) D G; °हतेन the other MSS.

2 Found only in Be and U (sec. m.).

3 अश्वं given only by Bu and G (sec. m.).

4 एवं instead of एतं Bu; the other MSS. are defective, leaving out एतं ब्रह्मणे।

5 पर्वणिपर्वणि U (sec. m.).

I. 63. 14. रथचक्रस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यवो रथमेवैतꣳ संयुक्तं[1] प्राञ्चं प्रवर्तयेत्तमृत्विग्भ्यो दद्यादित्यैतदपि न कुर्यादित्याञ्जीगविः ॥

I. 64. 9. तनूनामनुदेश[2] इति ॥ प्रत्यधीत्यानुदिशेदिति[3] बौधायनो या ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं[4] गच्छेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

I. 64. 11. विराजक्रमेष्विति ॥ सूक्तं बौधायनस्य मयं प्रजां मे गोपायेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

I. 65. 2. पूर्णाहुत्यै हवन इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य परिश्रित एव पूर्णाहुतिं जुहुयादिति शालीकिः ॥ १७ ॥

I. 65. 3. पूर्णाहुतौ तूष्णीमग्निहोत्र इति ॥ सूत्रꣳ राथीतराणामथो ह स्माह बौधायनः पूर्णाहुतिमेव जुहुयान्न तूष्णीमग्निहोत्रमिति तूष्णीमग्निहोत्रमेव जुहुयान्न पूर्णाहुतिमिति शालीकिः ॥

I. 66. 3. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यत्र क्व च हविर्निर्वप्स्यन्स्यात्सामिधेनीर्वानुवक्ष्यन्व्याचक्षीतैव तत्र दश-

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.) and Keś.; संप्रयुक्तं U H Ben C D G (pr. m.).

२ Thus Bu Ben H G C D; ०देशने the vivaraṇa; ०देशेन Be.

३ Thus Bu U (pr. m.); प्रत्याधी० H Ben Be C D U (sec. m.).

४ Thus Be Bu U (sec. m.); पाप्मानं instead of अमुं Ben G C D U (pr. m.) H.

होतारमित्येष्वेवैतदाग्न्याधेयिकेषु[1] तन्त्रेषु दृष्टं भवतीति शालीकिरग्निष्वेवैतदाग्नेये ऽष्टाकपाले दृष्टं भवतीत्यौपमन्यवः ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्रुवाग्नीषोमावाज्यभागावुपांश्वेदेवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्रुवावृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवता इत्यथो ह स्माहौपमन्यव आग्नेये ऽष्टाकपाले वार्त्रघ्नावाज्यभागौ स्यातां वृधन्वन्तावैन्द्राग्नादित्ययो[1] रयिमन्तौ[2] पुष्टिमन्तौ पवमानहविःषु वीतवन्तावन्वारम्भणीयामिति[3] ॥

याजमानस्य करण इति ॥ अभीनामं[4] यजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः ॥

---

१ Thus Bu G U (sec. m.); एष्वेवैतद॰ H; एष्वेतद॰ Ben U (pr. m.); एवेष्वेतद॰ Be; तेष्वेवैतद॰ D C.—² चाग्न्याधे॰ H Ben Be U D G (sec. m.); चाग्न्याधे॰ Bu G (pr. m.).

२ ॰योरयिमंतौ C D U (pr. m.) Ben; ॰योरविमंतौ H; ॰योरपिमंतौ Be; ॰योरतिथिमंतौ Bu U (sec. m.). I am uncertain whether रयिमन्तौ or अतिथिमन्तौ is the right reading.

३ Thus Be Ben H C D G and U (pr. m.); पौवर्तमान॰ Bu; इध्मन्तान॰ G and U (sec. m.).

४ अभीनमं Be. The word seems to be absol. to अभिनमति ('to change accordingly'). Vivaraṇa: अभिनामनमीषित्वा, correct perhaps ॰नमयित्वा ।

I. 66. 6. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर″त्रो ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यात्तिस्रस्तिस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

I. 66. 9. तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास आचार्ययोर″त्रो ह स्माहौपमन्यव आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नये पवमानाय तत्प्रथमं तन्त्रꣳ स्याद्थाग्नये पावकायाग्नये शुचये तद्द्वितीयमथैन्द्राग्न आदित्यश्च[1] चतुरन्तं[1] परीयातामिति ′ ॥

I. 67. 15. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातं बौधायनस्त्वो ह स्माहौपमन्यवः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यात्तस्यतस्य एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

अनन्वारब्धदर्शपूर्णमासस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ″ न कुर्यादिति शालीकिः ′ ॥

I. 67. 18. अन्वारम्भेष्यामिति ॥ चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति बौधायनश्चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति शालीकिश्चतुर्होतारमेवोपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवः ″ सर्वमेवैतदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ′ ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

१ Emended; °आदित्यश्चचरंतं परीयातामिति U (sec. m.); °आदित्यश्चचरन्तपरियादिति G (sec. m.); °आदित्यश्चचतुरंतं परीयादिति Bu; °आदित्यश्च (or श्च, सं (or च) परीयातामिति (or परियादिति) the other MSS.

अथातः पुनराधेयं[1] व्याख्यास्यामः ॥

सर्पराज्ञीष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीति तं चाह्निराधाय सप्तम्योपतिष्ठेतेति ॥

पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

तन्त्रकरण इति । सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन उभयानि तन्त्राणि कारयेत्पौनराधेयिकानि चाग्न्याधेयिकानि चाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्तस्यासमुदिते ऽग्न्याधेयदक्षिणा[2] दद्यादथाग्नेयं पञ्चकपालं तस्यासमुदिते पुनराधेयदक्षिणा[3] दद्यादथैन्द्राग्नं चादित्यं[4] च[4] चरुमथाग्निवारुणं पारे[5] द्वादशाहस्य तन्त्रं[6] इति[6] ॥

विभक्तीनां धाम इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः सर्वांऽसर्वान्नुपसुक्ता[7] यजेतेत्याग्नेयीर्ध्रुवरा[8] विभक्तीर्दध्यादित्यौपमन्यवः ॥

---

१ पुनराधानं Bu.

२ ०क्षिणां Bu D C.

३ ०क्षिणां Bu U Ben D C.

४ Emended; च is missing both times in B G (sec. m.), the second च is missing in Be D C Ben H U G (pr. m.).

५ परे H Bu Ben D C U G (pr. m.); पारे Be G (sec. m.).

६ इति is missing in all the MSS., which read तन्त्रो; the vivaraṇa runs: द्वादशाहे भवे तन्त्रं भवतीति ।

७ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाननुपसु० the other MSS.

८ Thus Be only; ०ग्नेयीर्ध्रुव० the other MSS.

I. 70. 12. पुरोडाशस्य परिहोम इति॥ दैवतं परिजुहुयादिति बौधायनः॥ स्विष्टकृत्कमिति शालीकिः॥

I. 70. 14. स्विष्टकृतो निर्वचन इति॥ स्वे स्थाने निर्ब्रूयादिति बौधायनः॥ स्वे स्थाने निरस्य कामं तत ऊर्ध्वं निर्ब्रूयादिति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यवः पञ्चैतानि स्विष्टकृत्स्थानानि भवन्तीति[1]। तेषु[2] सर्वेषु निर्ब्रूयादिति॥

I. 71. 17. अथापाहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य चेति॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः कामं नष्टेषु वापहृतेषु वाग्निषु नाद्रियेतान्याधेयमाधानप्रभृति यजमान एवाग्नयो भवन्ति तस्य प्राणो गार्हपत्यो ऽपानो ऽन्वाहार्यपचनो व्यान आहवनीयः कामसुपावरोह्य जुहुयादिति॥

I. 72. 3. अग्नीनां विहरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्याधानप्रभृत्येवैते ऽजस्राः स्युरिति शालीकिः॥

I. 72. 17. पात्राणाꣳ सादन इति॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः कूर्चे वा तृणेषु वा पात्राणि सादयेदपसव्यं[3] दारवा[3] दारु[3] संधीयमानं[3] भवतीति॥

---

१ G. om. इति।

२ ज्येष्ठः (meaning?) ins. Bu.

३ Uncertain reading. Bu reads as given in the text; ०सर्व्वं दारवा दारु संनीय० G′ (sec m.); ०सर्व्वं दारवा दारु (sec. m. दारवा) संधीय० U; ०सर्वा दारवा दारवराधीय० Ben H; ०सवा दारवा दारवा संधीय० Be; ०पसवा दारवां दारवराधीय० D C; ०पसवां दारवां दारु संधीय० G (pr. m.).

द्वयोर्हेम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पूर्वां[1] प्रेषं नीयादुत्तरया[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीताथ यद्युत्तरां[3] प्रेषं नीयादुभयं[4] प्रेषकृतं[5] स्यादन्यथा प्रायश्चित्तं कुर्वीतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यतरा कतरा चिद् प्रेषं नीयादुभयं[6] प्रेषकृतं स्यादन्ययैव ततः प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति । ॥ १९ ॥

अभिज्वलन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गार्हपत्यादङ्गारेणाभिज्वाल्य चितः पर्यग्निं कुर्यादिति शालीकिः । ॥

वर्त्म कुर्वन्नुदगुद्वासयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तत्रैव[7] चितः प्रतिष्ठापयन्निवोद्वासयेत्तथ इमे लोका । एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठतीति[8] । ॥

उभयन इति ॥ पूर्णान्वानूचो वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

---

१ पूर्वां G (sec. m.); पूर्वे Be; पर्वया H Ben U C D; पूर्वया Bu.

२ Emended; नेयादु॰ H Ben U D C; न्येयादु॰ Be G (sec. m.).

३ ॰त्तरा Be G (sec. m.); ॰त्तरया H Ben U C D G (pr. m.); ॰त्तरया Bu.

४ नेयादु॰ H Ben Bu U C D G (pr. m.); न्येयादु॰ Be G (sec. m.). — Thus G (sec. m.); ॰दुभयच Bu; ॰दुभयश्चे Be; ॰दुभये the other MSS.

५ चोर (चोरं, चेरि) कृतं Ben H U G (pr. m.) C D.

६ नेयादु॰ Bu U C D G (pr. m.); नेयदु॰ Ben H; न्येयादु॰ G (sec. m.) Be. — ॰दुभय (instead of ॰दुभयं) H Ben U D C.

७ Thus Bu Be; तथतचैव Ben G U D C; तथतथ H.

८ Thus (and cp. XX. 22) Bu G and U (sec. m.); ॰ष्ठानीति H Ben C Be, G and U (pr. m.); ॰ष्ठानीति D.

I. 73. 20. संमर्श[1] इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयं संमृशेदुच च्छ्रायं सुगतं चेति । सुगतमेवेति शालीकिः । ॥

I. 74. 4. अथ जघनेन गार्हपत्यमुपसादयतीति ॥ स्रुचं बौधायन- स्तोयेणातिहारयेति[2] शालीकिः । ॥

I. 74. 20. हवन इति ॥ स्वयं व्यवेत्य जुहुयादिति बौधायनो । यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्स दक्षिणत आसीनो जुहुयादिति शालीकिः । ॥

ib. आहुत्योर्होम इति ॥ पूर्वापरे जुहुयादिति बौधायनः । प्राच्यौ[4] इति शालीकिः । ॥

I. 75. 8. द्विरुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति बौधायनः । सकृदुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति शालीकिः । ॥

I. 76. 2. द्विरङ्क्त्वा प्राञ्चोदङ् पर्यावृत्य प्राचीनदण्डया स्रुचा भक्षयतीति ॥ स्रुचं बौधायनस्त्वोदीचीनदण्डया भक्षयेदिति शालीकिः । ॥

---

1 Thus Bu Be and the vivaraṇa; संमर्शन H Ben G U D C.

2 Thus (and cp. XX. 8: 21. 4). Bu G and U (sec. m.) ०तिचवैति Be; ०भिचावैति Ben G (pr. m); ०भिचार्येति H U (pr. m) D C corrupt.

3 Thus G U (sec. m.); वालंकलीनः Beb; वालंकर्मिणः H; वालंकर्मणः Bu; वालंचर्माच Be; cp. XX. 2: 6. 12.

4 Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa; प्राचौ H Ben Bc U D C; ०प्राचीची Bu; cp. XX. 13: 29. 11.

निर्णिज्य स्रुचं निष्ट्याग्निः पूरयित्वोदगुद्दिश्नतीति[१] जघनेन गार्हपत्यमपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्यचित्यामचिताहुतिमिति वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

आग्निपावमानीभिरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यथो ह स्माह शालीकिर्यत्प्राक् चोर्ध्वं चाग्निपावमानीभ्यस्तेन संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्येवमौपमन्यवो[२] न चास्मात ऊर्ध्वमाग्निपावमान्य आहवनीयमागच्छेयुर्न गार्हपत्यं स्वाध्यायार्था एवास्मात ऊर्ध्वं स्युरिति[३] ॥ व्याहृतीभिरुपस्थाय भर्तुं वः[४] शकेयं श्रद्धा मे मा विगादित्येव ब्रूयादित्याश्मीगविः ॥

आग्निःश्चिति[५] ॥ स ह स्माह बौधायन आत्मने प्रथम-

---

१ उदगुद्दिश्नतीति found only in Bu and G (sec. m.). Bo and U (sec. m.) have instead वचिर्. About the constitution of the text of this dvaidham and its meaning I am uncertain.

२ All the MSS. exc. G (sec. m.) om. एवम् ।

३ All the MSS. ins. शालीकिर्. which in G is effaced.

४ Effaced in G.

५ आग्नीश्चिति MSS.

माश्राश्रीताथ जातेभ्यो ऽथ तन्तव इत्यंचो ह स्माह शालौ-किर्जातेभ्यः प्रथममाश्राश्रीताथात्मने ऽथ तन्तव इत्यंचो ह स्माहौपमन्यवो ऽजातेष्वेवात्मने[1] च तन्तवे चेति ॥ काममपि सायंप्रातराश्राश्रीतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ २० ॥

I. 79. 10. पिण्डपितृयज्ञस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादाहुतीनां होमादाहुतीर्हुत्वाथ यज्ञोपवीतं कुर्वीत । स यज्ञोपवीत्येव स्यादा सकृदाच्छिन्नस्य स्तरणात्सकृदाच्छिन्नं स्तरिष्यन्प्राचीनावीतं[2] कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्यर्चा गार्हपत्यमुप-तिष्ठेतेत्यंचो ह स्माह शालौकिरादित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्यर्चोदङ्कुर्यादिति[3] । ॥

तूष्णीं[4] सकृदुत्पूय सकृत्प्रोक्ष्य सकृद्विष्कृद्रूपं कुर्यादिति बौधायनः ॥ सकृदेवैनान्सुफलीकृतान्कृत्वा पवित्रवत्याꣳ स्थाल्यामोप्य स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाभिघार्योदञ्चमुद्वासयेदिति शालीकिः । ॥

---

१ The avagraha given only by G (sec. m.); to the reading ऽजातेषु the vivarana also seems to point.

२ वीतैच॰ H Be.

३ Thus G (sec. m.); ॰र्चोदेयादिति Ben H C D G and U (sec. m.); र्चोदञ्देयादिति Bu; ॰चादयेयादिति Be U (pr. m.).

४ Effaced in G.

आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाच मध्यमामाहुतिं जुहुयान्मेक्षणमेव तृतीयꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

सकृदाच्छिन्नस्य स्तरण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे पूर्वेऽवान्तरदेशे सकृदाच्छिन्नꣳ स्तृणीयाद्दक्षिणतश्चोल्मुकमुपनिदध्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिर्न चोल्मुकमुपनिदध्यादिति । ॥

पिण्डानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥थो ह स्माह बौधायनः परस्तादेवामुतोऽर्वाचोऽपसलैः पिण्डान्दद्यादिति[1] । ॥

आञ्जनाभ्यञ्जने मनसो निह्नव[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥[3]

पिण्डानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥थो ह स्माह बौधायनोऽत्रैवैते पिण्डाः परिश्रयीरनुच्छिष्टा ह्येते भवन्ति पितृभिर्भक्षंहृता इति[4] । ॥

अतिशिष्टस्य प्राशन इति ॥ स्वयं यजमानः प्राश्नीयादिति बौधायनः ॥ पुत्राय वान्तेवासिने वा दद्यादिति

१ पिंडंदद्या॰ MSS. exc. G (sec. m.).

२ निह्नवन G.

३ No vikalpa is found in the text proper of Baudh.

४ Thus H Ben C D G (pr. m.); भक्षंहृत इति Be; भक्षंहृतस्येति G (sec. m.), भक्षहृतस्येति Bu.

शालीकिः॥ पत्नीं प्राशयेत्प्रजा ह्येषा[1] भवतीत्यौपमन्यवो ऽनुक्त्वा यावन्मात्रमवप्राश्याथेतरदप्स्वनुप्रहरेदित्यौपमन्यवीपुत्रो॥ भस्मोत्कर उद्वास्य संप्रक्षाल्य[2]ध्येदित्याश्नीगविर्गयो[3] ऽभ्यवहरेदिति मौद्गल्यः॥ २१॥

I. 82. 4. आग्रयणस्य तन्त्रसमास इति॥ नास्ति तन्त्रसमास[4] आचार्ययोरित्यो ह स्माहौपमन्यवः सौम्यं[5] निरुप्याथेतराणि हवींषि निर्वपेदेवमस्य यवसुत्यानि[6] हवींषि भवन्तीत्यो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रो ऽतिपातादावापिक एव सौम्यः स्यादन्तरेण वैश्वदेवं चैककपालं च निर्वपेदित्यो[6] ह स्माहाश्नीगविस्त्रीण्येतानि[7] हवींषि भवन्ति त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति श्यामाकेनैवास्य प्रस्तरेणैतदाप्तं भवतीति॥

I. 82. 6. अश्वानीनाम् होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽश्वानीरुपजुहुयादिति शालीकिः॥

ib. आग्रयणहविषाम् श्रपण इति॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः॥

---

१ Thus Ben Be G H D C; प्राजा ह्येषा Bu; प्रजा ह्येव H.

२ सं (before प्रक्षाल्य°) om. H Ben D C U G (pr. m.).

३ इति ins. G and U (sec. m.); but cp. XX. 18: 40. 4.

४ चतुं ins. H Ben U C D G (pr. m.).

५ °सुत्यानि Bu D G (sec. m.).

६ Thus (निर्वपेद्) Ben H Be U D C; वापयेद् Bu; effaced in G.

७ Thus without एव, U C D Ben D G (pr. m.) and Keś.; त्रीण्येवै'तानि Be Bu G (sec. m.).

आग्रयण एककपालस्य[१] करण[१] इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवताः ' कुर्याद्याजमानमित्य''चो[२] ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवताः ' कुर्याद्याजमानमिति[२] '

॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

विपरिधान[३] इति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयेनैकेन विपरिधाय[३] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[४] सर्वैर्मन्त्रैराहवनीयं प्रत्युपतिष्ठेतेत्य''चो ह स्माह शालीकिर्यथोपपन्नमेवाग्निभिर्विपरिधाय[३] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[५] सर्वैर्मन्त्रैरेकैकं प्रत्युपतिष्ठेतेति ' ॥

अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति ॥ यच्च स्मरेत्परोक्षं तत्र एनं नित्येनोपतिष्ठेतेति बौधायनो '' न[६] चेत्स्मरेत्प्रोष्य[६] पुनरागम्य[७] नित्येनैवेति शालीकिः ' ॥

१ कपालकरण H Ben U D C G (pr. m.).

२ Thus U Be G (sec. m.); the other MSS. या (or य)जमान इति ।

३ ०परिद्दान and ०परिद्दाय D C.

४ ०गत्य Bu Ben H U G D C; ०चम्य Be.

५ ०गम्य Bu and the vivaraṇa; ०चम्य Be: ०गत्य Ben H G U C; D defective.

६ न चेतत्स्म० Be Bu G and U (sec. m.); न चेत्स्म० D C.

७ ०गत्य U H Ben G D C.

I. 84. 9. प्रवर्ग्याहुताविति[1] ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि हुतं प्रायश्चित्तꣳ स्यान्नाद्रियेत तत्र होतुमथ यद्यहुतꣳ स्यात्तथैनां[2] जुहुयादित्यथो ह स्माह शालीकिर्ये प्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युस्तान्येव तत्र प्रायश्चित्तानि स्युरथ ये ऽप्रत्याम्नात-प्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युर्नैवैनामाद्रियेतेत्यथो[4] ह स्माहौपमन्यवो यदि चैव हुतं प्रायश्चित्तꣳ स्याद्यदि चाहुतं जुहुयादेव तत्र प्रवर्ग्याहुतिमिति ॥

I. 84. 15. विराजक्रमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 85. 6. अपामाचमन इति ॥ द्विर्मन्त्रेणाप आचामेत्सकृत्तूष्णी-मिति बौधायनः सकृन्मन्त्रेणाप आचामेद्विस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

I. 85. 8. साक्षीकरण इति[5] ॥ स ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता देवताः साक्षिणीः कुर्वीताग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिरित्येतदेव[6] नातिमन्येतेति[6] शालीकिः ॥

---

१ Thus emended; प्रवर्ग्याहुति (तौ)ष्विति D C Ben H U (pr. m.); प्रवासादाहुताविति U (sec. m.); प्रवर्ग्यहाहुताविति G (sec. m.); प्रवर्ग्यतो-हुताविति Bu.

२ ०चैना MSS.

३ भेषा MSS.

४ Thus C H Ben G U (pr. m.) D (sec. m.); नैवैनामा० Be; नैमेनामा Bu D (pr. m.); नैवैनानामा० U (sec. m.).

५ साक्षी० Bu H and the vivarana (one copy); साक्षि० Ben Be C D G U and the vivarana (another copy).

६ Thus Bu Ben U G D C; ०देवानातीमन्यवेति H; ०देवानाभि० Be.

कपाले नष्टे भिन्ने वेति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥ यो ह स्माहौपमन्यवो मनो ज्योतिर्जुषतां त्रयस्त्रिꣳशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वाथान्यदपिसृजेद्दमा देवाꣳ अप्येत्विति । स एष मन्त्रो भवति सं त्वा सिञ्चामि यजुषेति । पयो वाज्यं वाभिक्रमेतेनैव मन्त्रेण सꣳसिञ्चेदिति । ॥

आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ यो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ यो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ यो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥ यो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

समिधोरभ्याधीयमानयोर्जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ सर्व एवैषो ऽग्नियोजनो मन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

---

1 G and U (sec. m.) each time नाभिविव॰, Bu the second time.

I. 88. 8. अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुपसादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यन्यो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[1] संवत्सरो भवति । यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा रात्रिः स्यात्तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I. 88. 11. दर्शपूर्णमासावारभमाण एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यन्यो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यारूढः खल्वस्यैवं[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I. 88. 15. चातुर्मास्यान्यारभमाण एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये-

---

१ एवं (एवꣳ) instead of एव Be G U C D Bu; the passage is missing in H Ben.

२ एव Be H Ben U, एवं Bu D G C.

त्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां[1] वैश्वदेवहवीꣳष्यासाद्य[1] न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यथो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्याꣳ शुनासीरीयहवीꣳष्यासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । व्याहृतीनां धाम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपतीति ॥ सूत्रं[2] मैत्रेयस्यौपाचार्ययोः[3] प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताघशꣳसादिति ॥

यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिति ॥ सर्व एवैष स्विष्टकृदनुमन्त्रणो मन्त्रः स्यादित्यौपमन्यवः ॥

वेदे यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्ति-

१ In G this passage has been changed in the following way: ॰साद्येदिति स संवत्सरे पर्यवेते तस्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य; in U it runs: ॰सादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यां पौर्णमास्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य: possibly G and U are right in reading (l. 1) शुनासीरीय॰ instead of वैश्वदेव॰।

२ सर्वं Ben G.

३ Thus Ba G (sec. m.); सूत्रमात्रेयस्याचार्य॰ the other MSS.

रथि विदेयेति ' यद्यज्ञाहब्यस्याभिध्यायेत्तस्य[1] नाम गृह्णीया-
त्तदेवास्य सर्वं हुतं इति ' ॥

अथ यदि यजमानः सुरापो वा भवति प्रवसति वेति ॥
स ह स्माह बौधायनः प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमान-
भागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य जुह्वामवधाय जुहु-
यात्प्रस्तरभूयं[2] यजमानभागो गच्छतीत्य''थो[3] ह स्माह
शालीकिरादित एव न सुरापेण संसृज्येताथ चेत्संसृज्येत
मन्त्रान्तु हैनं वाचयेत्किमु भक्षान्[4] भक्षयेदिति[4] '' भक्षयेत्त्वेव
भक्षानित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 93. 7. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादादित्य-
मुपतिष्ठेतेति बौधायनो '' ऽत्रैव तिष्ठन्निति शालीकिः ' ॥

पौर्णमास्यामुपवेषस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ''
न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 94. 9. व्रतविसर्ग इति ॥ मन्त्रेणाप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजे-
तेति[5] बौधायनस्तूष्णीमप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति
शालीकिरुपवेषेण चरित्वा व्रतं विसृजेतेत्यौपमन्यवः ' ॥

---

१ सह twice in Bu G (sec. m.), once in the other MSS.

२ °भूयं U Bu G (sec. m.); भावं Ben H C D G (pr. m.); Be uncertain.

३ गच्छतीं G (sec. m.).

४ भक्षानभक्ष° Bu, भक्षाभक्ष° Be.

५ Here and *infra* only Be has the medium, the other MSS. have the active.

चमसस्य पुनरालम्भं जपतीति ॥ सूर्यं बौधायनश्चोदयनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥ २४ ॥ अष्टमः ॥

अथातः पशुबन्धं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः सोपवसथा इष्टिपशुबन्धा इति ॥ सोपवसथा[1] वा[1] सद्योयज्ञा[1] वेति[1] शालीकिः ॥

इष्टिकरण इति ॥ पश्वौपश्यावेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति बौधायनो ॥ बभ्रुकर्णी चैवैतदजवशायां[2] च दृष्टं भवतीति शालीकिः ॥

रथ्यो यूपो भवतीति ॥ रथप्रकार[3] एवायं चषालवान्यूपो भवतीति बौधायनो[4] ॥ ऽरथ्य[4] एवायमभ्यगारिको ऽचषालो यूपः स्यादिति शालीकिः ॥

विशाखो यूपो भवतीति ॥ ऊर्ध्वं रशनाकालाद्[5] शाखे चतुरश्रे चतुरश्रचषाले[6] स्यातामथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति

---

१ Thus G (sec. m.) and Bu (the last MS. reading, however, ०यज्ञो); सोपवसथासद्योज्ञावेति Ben U D C; सोपवसथावोवासद्योयज्ञावेति H; सोपवसथौ: सद्योयज्ञावेति Be; cp. Rudradatta on Āp. VII. 6. 3.

२ ०दजवशा० Bu G (pr. m.); ०दजावशा० Ben U C D G (sec. m.); ०दप्रवशा० Be; ०दंजावशा० H.

३ रथाकार G D, रथकार C.

४ Thus Be (without, however, the avagraha); ०धायन (or नः) रथ the other MSS.

५ ०कालाद्दे MSS.

६ Thus Be; चतुरश्रेरचषाले H; चतुरश्रे (वे)चषाले the other MSS.

बौधायनः ॥ शाखैवेयमचषाला स्यादथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति शालीकिः । ॥

I. 107. 6. सन्नुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ व्रीहीणामपि कुर्यादिति शालीकिः । ॥

I. 107. 8. षड्ढोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपवसथ्य एव षड्ढोतारं जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 107. 10. यूपाहुत्यै हवन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आज्यं अरणी आदाय यूपस्यान्तिके ऽग्निं मथित्वा यूपाहुतिं जुहुयादिति । ॥

I. 108. 4. आग्रयणस्याभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायन एवमेव जुह्वामन्तर्धाय हिरण्यमभिजुहुयाद्वनस्पते शतवल्शो विरोह स्वाहेति । सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशीताथोदकꣳ[1] स्पृशेदिति । ॥

I. 108. 12. यूपस्यावाहन इति ॥ यः प्राङ् वोदङ् वा पतेत तमावाहयेदिति बौधायनो ॥ यां[2] कां[2] चिद्दिशमभि पतेताव्यापन्नश्चेत्स्यादावाहयेदेवेति शालीकिः । ॥

I. 108. 13. वेद्यै करण इति । सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याथो ह स्माह बौधायनो रथसंमिता स्याद्रथाक्षेण पश्चात्तिरश्ची रथेषया

---

१ Thus (and cp. Vol. I, p. 108, 7, medium!) Bu G (sec. m.); °मृशतो° Be; °मृशेदि° the other MSS.

२ यांकांचिद्दिशम° G (sec. m.).

प्राचौ. रथयुगेन[1] पुरस्तात्तिरश्च्युत्तरयुगेनोत्तरनाभिरिति[2] ॥ चतुर्निमिता वा स्यात्सर्वतो वा दशपदा विराट्संपन्नेति[3] शालीकिः । ॥ २५ ॥

चात्वालस्य परिलेखन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायन एवमेव परिलिखेन्नाम्नातः[4] पुरस्ताच्चोत्तरतश्चालिखेदिति । ॥

लोकाग्नीनां हरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायन उत्तरवेद्यामाग्नीध्रमुपवेश्य[5] ततो लोकाग्नीन्हरेदित्युद्देशादेव लोकाग्नीन्हरेदित्यौपमन्यवः । ॥

उत्तरवेद्यै परिमाण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो रथसंमितायामेव धौरेयशम्यया परिमिमीत[6] । नात्र मध्यमा वेदिर्भवतीति । ॥ .

आख्यातं यूपावटस्य परिलेखनम् ॥

१ •युगेन Bu.

२ उत्तरयुगेन all the MSS. (exc. U sec. m.) and the vivaraṇa.

३ Thus G; विराट्संमितेति U (sec. m.); विराट्संपन्नेति H Ben D Be CU (pr. m.); विराट्संपन्नेति Bu.

४ Thus Be DC; •लिखन्नाम्नातः H; •लिखन्नाम्नातः Ben; •लिखेन्नानाम्नातः Bu; •लिखेन्नाम्नातः G (sec. m.) U.

५ Thus Bu and a bhāṣya in the Bombay MS. class I B 5; •ध्रमुपविश्य Be; •ध्र उपविश्य Ben HUDC; •ध्रं उपविश्य G.

६ Thus Bu G (pr. m.); •मिमीते the other MSS.

I. 110. 1. उत्तरवेद्या अलंकरण[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेवोत्तरनाभिं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः । ॥

I. 110. 13. स्फ्येनाग्नीध्रो निघ्नन्नेति होतुः पदानीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनः पदात्पदं पाꣳसूनुपसꣳहृत्य[2] तानुत्तरेणोत्तरनाभिमतिकिरेदिति । ॥

I. 110. 16. उत्तरवेद्यै प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिश्यं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति । ॥

I. 110. 20. अतिशिष्टानां निनयन इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽꣳसे निनयेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकी ॥ रथसंमितायामेव दक्षिणमꣳसमुपनिनयेदित्यौपमन्यवः । ॥

I. 111. 1. उत्तरवेद्यै व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यगौक्ष्णेनां[3] व्याघारयेदिति शालीकिर्दक्षिणयैव व्याघारयन्मध्ये हुत्वोत्तरमꣳसमभिजुहुयादित्यौपमन्यवः । ॥

I. 111. 11. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः । ॥

I. 111. 14. अध्वराहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 112. 11. पृषदाज्यग्रहणे संमार्जनसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥

---

१ ०कार Bu. Be.

२ ०सनुपसंहत्य Be; ०नुपहत्य GU (sec. m.); ०नुपसंहृत्य Bu H Ben U (pr. m.) DC.

३ ०ध्वनौके० Bu Ben HC; ०ध्वनौके० Be; पक्ष्णौके० D; प्रक्ष्णौके० GU, the vivaraṇa and the bhāṣya.

लभेतौपभृते[1] संमार्जनसादने इति शालीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः । ॥

पृषदाज्यस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ हृदयाग्रेण गृह्णीयादिति शालीकिः ॥ संसृज्याज्यं च दधि चैतैः पञ्चभिर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवो ॥ ऽथो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रस्तूष्णीं द्विरुपस्तीर्य सर्वैर्मन्त्रैर्दध्यानीय तूष्णीं द्विरभिघारयेदिति । ॥

पृषदाज्यस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ ग्रहणाद्या[2]चरणाद्वैवास्य[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति बौधायनः ॥ सादनाद्या[2] चरणाद्वैवेति[3] शालीकिर्न तु दृषितमात्र[4] इत्यौपमन्यवः[4] । ॥

यूपस्य प्रक्षालन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेव यूपं प्रक्षालयेदिति शालीकिः । ॥

यूपस्य प्रोक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्वरुमग्रं मैत्रावरुणदण्डं यूपशकलं हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाय यूपं प्रोक्षेदित्येवं यूपेन यूपसंयोजनानि प्रोक्षेत्पशुना पशुसंयोजनानीति शालीकिः । ॥

---

१ Thus the vivaraṇa; ॰तोपभृते Bu: तौपभृतः the other MSS.; cp. Kāty. V. 4. 28.

२ Or are we to write ॰ह्याचरणा॰? The meaning of this passage is not clear to me.

३ चैव effaced in G.

४ Meaning and reading uncertain; दृषितिमात्र इ॰ G (sec. m.) and the bhāṣya; दृषितमात्रे the vivaraṇa; दृषतपात्र इ॰ Bu; दृषितिमात्र इ॰ Be; पषितमात्रमि॰ Ben HCDG (pr. m.); पतितमात्र॰ U.

I. 113.18. यूपस्य परिक्रमण[1] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन॥ उत्तरेणेति शालीकिः। ॥

I. 114.2. यूपस्याञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या॥ग्निष्ठामेवेति शालीकिः। ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो॥ यथोपपादमिति शालीकिः। ॥

I. 114.16. यूपस्य परिव्ययण इति ॥ त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति बौधायनः॥ सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्सकृत्कर्मेति[2] शालीकिः। ॥

ib. नाभिदघ्ने परिव्ययतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ मध्यदेश इति शालीकिः। ॥ २६ ॥

I. 114.21. स्वरोरवगूहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या॥ग्निष्ठां प्रतीति शालीकिः। ॥

I. 115.2. पशोरुपाकरण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यो॥हो ह स्माह बौधायन एतमेवोपाकुर्यान्न तु जोषयेदिति॥ जोषयेच्चैव शुक्लयाश्चोपाकरणायेति शालीकिर्॥हो ह स्माहौपमन्यव एवमेवैनं पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तं[3] बर्हिर्भ्यां च प्लक्षशाखया चाभिषेधेदेतस्यां[4] च प्लक्षशाखायाᳲ हृदयं निधायावद्येदिति। ॥

---

१ Thus Ben HDCUG (pr. m.) and the vivaraṇa; ०क्राम G (sec. m.); ०क्रम Bu Bo.

२ ब्रूयात्त्रिः कर्मेति G (sec. m.)

३ Thus DGU; ०वर्तं Bu; ०हृतं the other MSS.

४ Thus H Ben DCBe G (pr. m.) and the vivaraṇa; ०भिषेधेदे० G (sec. m.); ०भिषधेदे० U; B has a lacuna.

अरण्योः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो ऽग्नेर्जनित्रमसीति शकलमाददीत । वृषणौ स्थ इति दूर्वे[1] वा शकले वा [2]निदध्यादुर्वश्यसीत्यधरारणिमाददीत । पुरूरवा इत्युत्तरारणिमथैनेन आज्यस्थाल्याꣳ समज्य[3] घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामिति समवदध्यादिति ॥

पशुरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

पशोरभिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ग्रीवायामेवाभिदध्यादिति[4] शालीकिः ॥

७. १० पशोर्नियोजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यूप एव पशुं नियुञ्ज्यादिति शालीकिः ॥

पशोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः कमण्डलुभिरिति[5] शालीकिः ॥

7. पशोः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो ललाटे स्रुचं प्रतिष्ठाप्यानुच्छिन्दन्कर्षेदा दक्षिणाया श्रोणेरिति ॥

---

१ पूर्वं Be Ben U (pr. m.).

२ वानुनिदध्या० Be U (sec. m.).

३ Thus HD; समंज्य U Ben; समज्य C; समंज्याद् Be; समनक्ति Bu G (sec. m.).

४ Thus G and U (sec. m.) and the vivarana; ग्रीवायामेवमभि० the other MSS.

५ Thus D Bu; कमंडलुभि० GUC (sec. m.); कामंडलभि० the other MSS.

स्वरुग्रहणस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुग्रहणमुत्पादयेदिति बौधायनः । पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो । देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २७ ॥ नवमः ॥

I. 116. 13. अत्याश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । सोम एवात्याश्रावयेदिति शालीकिः । ॥

I. 117. 2. पशोः समञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यथा[1] समञ्ज्यान्[2] तथा[1] विशस्यान्[3] एतया[1] घृतस्यावद्येदिति । यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 117. 4. पशोः पर्यग्निकरण इति ॥ सहशामित्रं पर्यग्नि कुर्यादिति बौधायनो । यदन्यच्छामित्रादिति शालीकिः । पशुं चाज्यानि चेति राथीतरः । पशुमेवेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 117. 6. अपाव्यानाꣳ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकं प्रथमे पर्याये जुहुयाद्द्वे मध्यमे द्वे उत्तम इति । यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 117. 12. उपप्रैषाश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । नाश्रावयेदिति शालीकिः । ॥

I. 117. 17. पशोर्निहनन इति ॥ प्रतीचीनशिरसमुदीचीनपादमिति

१ यया and तया (instead of यथा and तथा) some of the MSS.

२ समंज्यातया Bu.

३ विशंस्या° all; विशसनं न कुर्यात् the vivaraṇa; cp. Āp. VII. 14. 13 and Bhāradvāja VI. 11: या धारा धारा तथा पशुꣳ समनक्ति तथैव स्वधितिः घृतस्यावद्यतीत्यर्था विशस्ति यथाकामी विशसन इत्यपरम् ।

बौधायन ॥ उदीचीनशिरसं प्रतीचीनपादमिति शालीकिः ॥ प्राचीनशिरसमुदीचीनपादमित्यौपमन्यवः । ॥

पशुरशनाया उद्धन इति ॥ चात्वाले रशनामुदस्येदिति बौधायनो ॥ ऽद्भिरभ्युक्ष्यासंचर[1] इति शालीकिः । ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनो ऽनर्वा प्रेहीत्येनां प्रणयेदथैनामादित्यमुदीक्ष्यानर्वा प्रेहीत्येव प्रणयेदिति । ॥

अपामवेक्षण इति ॥ उपरिष्टाच्चात्वालस्यावेक्षयेदिति बौधायनः । पार्श्वतः पशोरिति शालीकिः । ॥

बर्हिषः समञ्जन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनस्तथाक्तमेवेतरस्मादितरत एवैनदक्त्वा निरस्येद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकं स्पृशेदिति । ॥ २८ ॥

वपायाः प्रदान इति ॥ आज्यस्रुवा वा स्रुहिरण्यं वा[2] द्वितीये चतुर्थे चेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

पशुपुरोडाशस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपेदिति शालीकिः । ॥

पशोः प्रच्यावन इति ॥ हृदयजिह्वे[3] प्रच्यावयेदिति बौधायनो ॥ हृदयमेवेति शालीकिः । ॥

---

१ हिरभ्युक्ष्य H Ben DCG (pr. m.).

२ Found only in G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; cp. also Rudradatta on Āp. VII. 20. 9.

३ हृदयं जिह्वां Bu G and U (sec. m.) Keś.; हृदयं जिह्वे U (pr. m.); हृदयजिह्वा D.

I. 121. 10. हृदयस्य श्रपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः शूलपाक्यमेवैनच्छ्रपयेदेव हृदयशूलं परिनिखिष्टेदुपरिष्टाच्च मन्त्रेणोपस्पृशेदिति[1] ।॥

I. 121. 13. पशुपुरोडाशस्येडाया अवदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येदेवꣳ सवनीयानामिति ।॥

I. 122. 2. हृदशूलस्य करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य बर्हिष्येव शुष्कशाखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति शालीकिः ।॥

I. 122. 3. पशोः संवदन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः[2] पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा पशुपाः पात्विति । द्वितीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा प्रपथे पात्विति । तृतीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] माधिपतिः पात्विन्ति ।॥

I. 122. 9. पशोरभिघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पृषदाज्येन हृदयमभिघार्याज्येनेतराण्यभिघारयेदिति शालीकिः ।॥

पशोरासादन इति ॥ पशुश्रोणामासादयेदिति बौधायनसूत्रमिति शालीकिः ।॥

I. 122. 17. पशोरवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो हृदयस्य

---

१ संवेशोपस्पृ॰ G (sec. m.) U Bu; संवेशाप (पः) स्पृ॰ Be G (pr. m.) DC Ben H (मन्त्रेणोपस्पर्शनम् the vivaraṇa).

२ प्रथमं ins. DC.

३ Thus Bu G (sec. m.); ॰तिक्रामे॰ U Be Ben H; ॰विक्रामे॰ DC, but cp. Ap. VII. 23. 6 अभिप्रव्रजति with Rudradatta's remark.

जिह्वाया वक्षस इत्येतेषामेवानुपूर्वमवद्येत्तृतीयं[1] पाशावदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादित्य" अथो ह स्माह शालीकिः सर्वेषामेवानुपूर्वमवद्येन्न चात्र तृतीयमवदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादिति' ॥ २९ ॥

पशोः संमर्शन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि[2] संमृश्येद्येभ्यस्यावद्येदनुगतानि चेति" अनुगतान्येवेति शालीकिः' ॥

कुम्भतः श्रीणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" समस्तेनैवास्य पार्श्वेन वसाहोमं श्रीणीयादिति[3] शालीकिः' ॥

पशोः प्रतिपरिहरण इति ॥ प्रतिपरिहरेदिति[4] बौधायनो" न प्रतिपरिहरेदिति शालीकिः' ॥

अत्याक्रमण इति[4] ॥ सूत्रं बौधायनस्य" जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेदिति शालीकिः' ॥

दिशां प्रतीक्षाया इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेद्दिग्भ्यः स्वाहेति' कृत्वोपतिष्ठेत[5] स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्य इति' ॥

---

१ एवेषाम् Bu G (sec. m.); एषाम् the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाणि the other MSS.

३ श्रिणीयादिति Bu; श्रीणातीति the other MSS.

४—४ The words प्रतिपरि° ... °क्रमण इति left out by all the MSS. exc. Bu and G and U (sec. m.).

५ °तिष्ठते MSS.

I. 124. 7. वनस्पतेस्स्वर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पृषदाज्या- च्चतुर्गृहीतेन चरेदिति शालीकिः ॥

I. 124. 13. वनिष्ठोराधान इति ॥ षडवत्तꣳ संपादयेदिति बौधा- यनः सकलमेवेति शालीकिः ॥

I. 124. 18. औपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषूपयष्टोपयजेदिति ॥

I. 125. 2. गुदस्तृतीय इति ॥ एकादशधा कृत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ऽपच्छेदमिति[१] शालीकिः समस्तमेवैनमनु- प्रहृत्य[२] सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥

I. 125. 4. अथ बर्हिषि हस्तौ निमार्ष्टीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापो ऽप्यस्मा[३] अचानयेयुरिति[३] शालीकिः ॥ ३० ॥

I. 125. 6. स्वरोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्गृहीते ऽवधाय जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 125. 10. पत्नीनाꣳ संयाज इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याज्येनैव[४] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः[४] ॥

---

१ ०पच्छेदमिति Ben, with प the other MSS. and the vivaraṇa cp. XX. 12: 26. 12, XXII. 15 s. f.

२ ०मेवैनमनु Bu G (sec. m.); ०मेवैनदनु० H Ben Be CDUG (pr. m.)

३ चाला अचानये० G (sec. m.) Ben; चाला अचानयी० CD; चापचा अचानये० Bu; चत्ता अचानुनये० H; अचांनये० Be; चत्ता अचानयी० U.

४ आचार्ययोः instead of बौधायनस्य and औपमन्यवः instead of शालीकिः G (sec. m.).

उत्तानायै जाघन्यै देवानां पत्नीर्यजति नेष्टा ऽग्निं गृहपतिमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ॥

उत्तानायै जाघन्यै होत्र इडामवद्यति[1] नेष्टा[2] ऽग्नीधे[2] षडवत्तमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः ॥

पत्नीकरणहोमस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजूंषि जुहुयादिति शालीकिः ॥

समिष्टयजुषां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ त्रीणि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ॥

हृदयशूलस्योद्वासन इति ॥ कुर्वीतात्र सुमित्रास्य दुर्मित्रास्येति बौधायनो ॥ न कुर्वीतेति शालीकिः ॥

समिधां करण इति ॥ सर्व एवार्द्राः सपलाशाः कुर्वीरन्निति बौधायनो ॥ यजमानश्चैव पत्नी चेति शालीकिः ॥

बर्हिषः पर्युपोषण इति ॥ वेद्यै दक्षिणे ऽंसे पर्युपोषेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकिः ॥

---

१ Thus G (sec. m.); इडां समवद्यति the other MSS.

२ नेष्टाग्नीधे Bu GDC; नेष्टाग्नीध्रे H Ben U.

I. 126. 16. सक्तुहोमस्य करण इति ॥ त्रीन्सक्तुहोमान्कुर्यादिति बौधायन " एकमेवेति शालीकिः " प्रदाव्य एव सक्तुहोमेन चरेदित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 127. 6. III. 54. 10. आख्यातं देवतानामुपस्थानम् ॥

I. 127. 8. यूपस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ' ॥

I. 127. 10. समन्वानयन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाद्रियेतेति शालीकिः ' ॥

I. 127. 13. पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 127. 14. दक्षिणायै दान इति ॥ धेनुं वानड्वाहं वा दद्यादिति बौधायनो " ऽन्यदेकधनमिति शालीकिरन्यदेकधनमिति शालीकिः ' ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

॥ इति विंशः[2] प्रश्नः ॥

---

1 Thus B.n HGUC and the vivaraṇa; समन्वायन Bn; समन्ना-नयन Be; समन्वान D.

2 On the praśna-number cp. Preface to Vol. II, p. ii.

अथातश्चातुर्मास्यानि व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि ' प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदित्य''थो ह स्माह शालीकिः सांवत्सरिकाण्येव खलु[1] चातुर्मास्यानि ब्रह्मचर्यवन्ति भवन्तीति '' यथाप्रयोगमित्यौपमन्यवः ' ॥

5. पयसां मन्त्रामन्त्र इति ॥ उभये सायंप्रातर्दोहा मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तू'ष्णीका इति शालीकिर''थो ह स्माहौपमन्यवो यत्प्राक्सोमेज्यायै चातुर्मासिकानि पयांसि तूष्णीकानि स्युरथोर्ध्वं[2] सोमेज्यायै मन्त्राण्यभेरमित्य''थो[3] ह स्माहाश्मीगविः पञ्चैवैतानि पयांसि मन्त्रवन्ति भवन्ति[4] दर्शपूर्णमासयोर्मैत्रावरुण्यामिक्षायां दाक्षायणयज्ञे कौण्डपायिन्ये सौत्रामण्यामिति ' ॥

8. वैश्वानरपार्जन्ययोः[5] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

3. 9. ११ फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याह इति शालीकिः ' ॥

---

१ Om. H Be.

२ Thus H Ben Be G (pr. m.) U DC Keś.; स्युरत ऊर्ध्वं Bu; चच effaced in G.

३ Thus Bu; संचां G; संचा the other MSS.

४ भवंतीति Bu Be G (sec. m.).

५ Thus U (sec. m.); °पार्जन्यायाः the other MSS.

I. 128. 7. प्रसूमयं[1] प्रस्तरमिति[1] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतद्बर्हिः प्रसूमयꣳ स्यादिति शालीकिः ॥

|I. 128. 12. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 131. 5. प्रयाजानामनुमन्त्रण इति ॥ चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य[2] पञ्चमेनेतराननुसमियादिति[3] बौधायनश्चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य सर्वेषां पारे पञ्चमेनानुमन्त्रयेतेति[4] शालीकिः ॥

एककपालानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिः ॥

एककपालानामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनश्चातुर्मास्यिकानामेव नावद्येदथेतरेषामवद्येदित्यथो ह स्माह शालीकिस्तन्त्रचराणामेवावद्येदथेतरेषां[5] नावद्येदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एव वैश्वदेवपशुषि तस्य नावद्येदथेतरेषामवद्येदिति ॥

१ ०मयः प्रस्तर इति MSS. exc. Bu U (pr. m.) and the vivaraṇa; the accusative as XXIII. 18: मार्गैः पूर्वं समचक्षतमिति ।

२ Thus Be; चतुर्भिश्चतुरो G (sec. m.); चतुरश्चतुर्भिश्चतुरो G (pr. m.) चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्भिरन् D; चतुर्भिश्चतुर्भिरन्० Ben C.

३ ०नुसमीयादिति Bu G (sec. m.); समीयादिति (without अनु) Ben HDC; पंचसमीयदिति Be.

४ ०मंत्रयेदिति MSS.

५ ०चरायामेवा० Be U (sec. m.); ०चरायमेवा० Ben; ०चरयाणामेव G (sec. m.); ०चरेयमेवा० Bu; ०करयमेवा० HU (pr. m.); ०चरयमंवा० C (pr. m.), ०चरायमेवा० C (sec. m.).

एककपालानामभिहोम इति ॥ यः स्रुचि संस्रावः स्यात्तेनाभिजुहुयादिति बौधायनश्चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुनामभिरेकैकमिति शालीकिः ' ॥ १ ॥

एककपालानामाग्रयणस्यानुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो " नानुसंहरेदिति शालीकिः ' ॥

वाजिनस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

वाजिनस्य भक्षण इति ॥ सूचं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे[1] भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदिति ' ॥

निवर्तन इति ॥ निवर्तनेनोपवाप्योभयं[2] केशश्मश्रु वापयीतेति बौधायनो "° निवर्तनेनोपवाप्य[2] श्मश्रूण्येव वापयीत न केशानिति शालीकि" र्निवर्तनेनोपवाप्य[2] नैव श्मश्रूणि वापयीत न केशानित्यौपमन्यवः ' ॥

वरुणप्रघासेषु दक्षिणस्य विहारस्य पात्राणां करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य " सौवर्णानि वा राजतानि वा स्युरिति शालीकिः " अमौमयानीत्यौपमन्यवः ॥

---

1 °भक्षणेनै° Bu G and U (sec. m.); °भक्षे° DHC Ben Be G and U (pr. m.).

2 Uncertain reading; °नोपवाप्य each time H Ben Be UDG (pr. m.) C, °नोवाप्य G (sec. m.), thus also (besides °नोपाव) Bu: the vivaraṇa seems to have read also °नो वाप्यः; it runs: निवर्त(नै)नो वाप्यः कैश्चा श्मश्रुणा विभक्त उपस्थः च (read च ?) श्मश्रूवापं।

साम्नयजुषोर्हरण इति ॥ व्यतिचारꣳ साम्नयजुषी चरेयातामिति[1] बौधायनः सहेति शालीकिः ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकायै दक्षिणत उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति बौधायनो वेदिसंधावुपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति शालीकिर्मध्यत[2] इत्यौपमन्यवः ॥

I. 133. 8. ऐषीकꣳ शूर्पमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य दर्भमयं वा कुशमयं वेति शालीकिः प्रत्यक्षमित्यौपमन्यवः ॥

I. 137. 12. शूर्पस्यानुप्रहरण इति अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिरद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जीतेत्यौपमन्यवः ॥

I. 138. 8. आमिक्षयोरवदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेचो ह स्माह बौधायन आमिक्षयोरवदाय मेषीमवदध्यात्[3] शमीपर्णकरीरसक्तूनामवद्येद् याग्योक्ता ह्येते भवन्तीत्युत्तमेनावदानेन सर्वं विश्वक्षोपꣳ[4] समवदध्यादित्यौपमन्यवः ॥ २ ॥

I. 138. 4 (?) मारुत्यै चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाग्नौ मारुत्या चरेदिति शालीकिः ॥

१ Thus (and cp. XXV. 1. s. f.) Bu Ben HGU; चरियामिति DC; चरेमामिति Be.

२ मध्य Bu G (sec. m.).

३ Thus H Ben DC; मेषमुपद॰ Bu; मेषावुपद॰ Be G and U (sec. m.).

४ Thus Bu Be U (sec. m.); ॰क्षोपमवदध्या॰ H Ben. G; ॰क्षोपमवद्या॰ D; ॰क्षोपमवध्या॰ C.

माहत्ये मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्मादौपमन्यवस्तुषैस्त्विष्कासेन चावभृथमवेयादिति ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्ययनम्[१] ॥

आख्यातमासन्नम्[१] ॥

4. 6. आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

5. आनीकवतस्य निर्वपण इति ॥ पाणिमंसंनेमादित्यस्योदयमाकाङ्क्षेतेत्याचार्ययोर्मुष्टिमेव यद्ध्यस्मित्यौपमन्यवः सावꣳ रश्मिभिः प्रचरेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ एष एवापि सांतपनस्य प्रदेश एष कौशिकस्य ॥

.8. गृहमेधीयस्य मेक्षामन्त्र इति ॥ समन्त्रवान्स्यादिति[२] बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

गृहमेधीयस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण समन्त्रवन्तमिति[३] बौधायनोऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ॥

१ Of these two data has the first seems to refer to Vol. I. 261. 17; the second, according to the vivaraṇa, to III. 67. 16: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

२ [illegible] D C, [illegible] ॥

३ [illegible] G (sec. m).

I. 141. 20. गृहमेधीयस्य श्रपण इति ॥ पर्यग्नि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽग्निष्विति शालीकिः ' ॥

शाकलानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 141. 22. गृहमेधीयस्यासादन इति ॥ दात[1] एव बर्हिष्यासादयेदिति बौधायनो " ये ऽन्ये ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्रुक्ष्विति शालीकिः ' ॥

I. 142. 1. गृहमेधीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 142. 5. प्रतिवेशस्य श्रपण इति ॥ अन्वाहार्यपचने श्रपयेदिति बौधायनो " ग्रामाग्नाविति शालीकिः ' ॥

I. 142. 10. पूर्णदर्व्यस्य[2] होम इति ॥ स्रुचमाचार्ययोर्ध्वां वनीवक्त्वा ब्रह्मणो हिंकारे[3] जुहुयादिति गौतमः ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

I. 143. 19. महापितृयज्ञस्य बर्हिरिति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनस्तत्र नास्ति प्रत्यभिमर्शन इति " ग्रातिशेष[4] भव-

---

१ दात Ben H (as partic. from दाति); दप Be; C D om. दात एव: विमथ G and U (sec. m.), thus var. विमथ the vivaraṇa.

२ ०दर्व्यस्य Bu, the vivaraṇa; ०द्रव्यस्य H Ben Be G U D C.

३ ०कारे च H G D C U (pr. m.); ०कारेचाभिक्रु० U (sec. m.).

४ Thus H Ben G U D C; Be defect.; ग्रशेषं Bu.

तीति शालीकिस्तं विद्धः प्रत्यभिमर्शन इति ॥ निर्मूल-
मूलमेवैतस्तनुयादित्यौपमन्यवः[१] ॥

6. अथैतदभिवान्याये दुग्धमर्धपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायन-
स्याथ यदि कनीयः स्यादद्भिरभ्युन्नयेति[२] शालीकिः ॥

7. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुदादयत्युपोदच्छन्ते यवा-
निति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आवपन-
प्रभृति यत्रेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[३]
स्यादिति ॥

1. आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनो ऽग्रेणातिहायेति शालीकिरग्रेण वा जघ-
नेन वेत्यौपमन्यवः ॥

2. वेद्ये करण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे[४] पूर्वे
ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायनो ऽन्तरेवेतां दिशमिति
शालीकिरन्वाहार्यपचनमेवाभित इत्यौपमन्यवः ॥

3. अन्वाहार्यपचनस्योपसमिन्धन इति ॥ स्व स्थान उपसमि-
न्धीरन्निति बौधायन इध्ममेवातिप्रणयेयुरिति शालीकिः ॥

---

१ ॰मूलया॰ Be G and U (sec. m.); ॰मूलौषा॰ Ben H Bu C D G and U (pr. m).

२ Thus G U D H C; without अभि Be; ॰भ्युन्नयेति Ben Bu.

३ ॰कृत् स्यादिति G U C D H Ben; ॰कृत स्यादिति Be; ॰कृतं स्यादिति Bu; cp. XXI. 16, XXII 11.

४ दक्षिणं Bu G; दक्षिण Ben Be U D C.

I. 145. 12. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः ॥ षड्गृहीतान्येवेति शालीकिः ॥

प्रस्तरस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ ग्रहणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकꣳ स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति बौधायनः ॥ संभरणं[1] चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकꣳ स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति शालीकिर्धारणन्यसनमेव[2] तूष्णीकꣳ स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I. 145. 15. त्रिरपसलैः परिस्तृणान्पर्येतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथोत्पन्नेनैव संस्तृणीयादिति शालीकिः ॥

वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योर्णम्रदसं त्वा स्तृणामीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥ ४ ॥

I. 145. 17. परिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः सर्वान्परिधीन्परिदध्यात्पितृकर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपनिदध्यादिति[3] ॥

I. 146. 2. हविषामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथागृहीतमेव[4] हवीꣳष्युद्वासयेदिति शालीकिः ॥

हविषाꣳ संचारो[5]ऽध्वर्योश्चेति ॥ दक्षिणेनेति बौधायनः ॥ उत्तरेणेति शालीकिः ॥

१ संवरणं Bu

२ Thus G (sec. m.); धारणन्यसन॰ the other MSS.

३ Thus all exc. Bu (दक्षिणश्चोत्तरम्॰).

४ Thus G and U (sec. m.), D; यथाकृत॰ the other MSS.

५ संचारो all the MSS. exc. Be (संचरे); the vivaraṇa has also the nominative.

विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो विपरिहरन्ति हवींषीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' नाच हवींषि विपरिहरेयातामिति[१] शालीकि''र्नाच हवींषि विपरिहरेयातामध्वर्युश्चैवाग्नीध्रश्च[१] विपरिक्रामेतामित्यौपमन्यवः[२]' ॥

आश्रावण इति ॥ ओं स्वधेति बौधायन'' आ स्वधेति शालीकिः' स्वधेत्यौपमन्यवः' ॥

प्रवर इति ॥ सूत्रमा गार्ग्यौदिदाङ्'ऋषिवित्कमित्यौपमन्यवः' ॥

आख्यातं पिण्डानां दानम् ॥

आख्यातमाञ्जनाभ्यञ्जनयोः ॥

आख्यातं पिण्डानामनुप्रहरणम् ॥

त्रैयम्बकाणां मन्त्रो मन्त्र इति ॥ मन्त्रान्तः स्युरिति बौधायन''स्तूष्णीका इति शालीकि''र्येनानेककपाल एव अपयेदित्यौपमन्यवः ॥

8. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो'' ग्रामाग्नेरिति शालीकिः' ॥

9. एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभय[३] एव[३] मन्त्रो भवत्याध्वर्यवश्च याजमानश्चेति'' याजमान एवेति शालीकिः' ॥

---

१ Thus all; read probably विपरिहरेतामिति ।

२ Thus Be; ०क्रामेयातामि० the other MSS.

३ Thus G D C H Be U (pr. m.); उभयत्र एव U (sec. m.); उभयत्र चैव Bo; उभयैव Bu.

I. 152. 5. दैयम्बकाणामुत्खेदन[1] इति ॥ सूत्रं शालीकेरं चो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाश्वतिमजन्यरीत्य[2] त्रिरस्त्रिरेद्भगाय त्वा भगाय[1] त्वेति ॥ ५ ॥

I. 152 10. अथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपतीति ॥ सूत्रं शालीकेरं चो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेणावपेन्नूष्णीं पत्न्यै च[3] भगकामायै चेति ॥

I. 153. 1. अथैनान्मूत ओप्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां विग्रथ्य शुष्के वा स्थाणौ विगाखायां[4] वा बध्नातीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 153. 5. उदगावृत्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

I. 153. 20. शुनामीरीयपक्षं[5] इज्याया[6] इति ॥ सूत्रं शालीकेरं चो ह स्माह बौधायनो य एवात ऊर्ध्वमापूर्यमाणपक्ष आगच्छे-

१ ॰मुत्खिद्य G (sec. m.) Be and the vivarana; ॰मुत्खिदमन Bu.

२ Thus G and U (sec. m) and the vivarana (॰मावर्तयज्ञप्रदक्षिणम्); ॰त्रिरेवावर्तय॰ the other MSS.

३ Thus Be G and U (sec. m.); भगेन Ben H D C G and U (pr. m.).

४ चे sic) Be, all the other MSS. om the word.

५ Thus Ben H U D C; विशाखायां Be Bu G (sec. m).

६ ॰पक्षप इज्याया Ben C; पक्षप इज्याया U D; शुक्ल इज्यायाम्पा H; पक्षेज्याया Be G (sec. m.) and the vivarana.

तस्मिञ्छुनासीरीयपर्वणा यजेत । अथो द्वादशस्वेवैतन्मासस्वापौष्ण्यार्थं[1] दृष्टं भवतीति । ॥

वेद्ये करण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकी स्यादिति बौधायनः । प्राग्वंशिकीति शालीकिः । ॥

दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो हिरण्यं वैश्वानरे दद्याद्धेनुं पार्जन्ये द्वादश वैश्वदेवे द्वादश वरुणप्रघासहविःषु तिस्र आनीकवते तिस्रः सांतपने चतस्रो गृहमेधीय ऋषभं पूर्णदर्व्ये[2] तिस्रः क्रैडिने द्वादश महाहविःषु तिस्र आदित्ये द्वादश शुनासीरीयहविःष्वित्यचो ह स्माहौपमन्यवस्तु तः षष्टिश्चातुर्मास्यदक्षिणाः समाम्नाता भवन्ति । तासामधिगच्छेदासां त्वेतावन्ति मन्यादौदनान्येतावतो[3] दद्यादनो हैवैतं काममवाप्नोतीति[4] । ॥

चातुर्मास्यानामन्त इति ॥ सोमान्तानि स्युरिति बौधायनः । पश्वन्तानीति शालीकिः । सवनेष्टा यजेतेत्यौपमन्यवः । ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ अथो द्वादशस्वेवैतन्मा॰ Be H G U (pr. m.); अथो द्वादशस्वैवैतन्मा॰ U (sec. m.). अथो द्वादशास्व--वैतान्मा॰ Bu; अथो द्वादशस्व वैतन्मा॰ Ben C U.— ॰पौष्यार्थं Ben G U D C; ॰सौष्यार्थं Be; ॰भाष्यार्थं Bu; ॰पौषार्थं H.

२ Thus G, ॰दर्वे the other MSS.

३ Thus G U D C and Ko.: मंथान्योदनान्येत वतो Ben; मन्थान्योदना-न्येतावतो Bu; मंथान्योदनान्येतावतो H; मथ-न्येतावतो Be (cp. Vol. I. 44. 15).

४ इति is not found in my copies.

I. 156. 1. अथातो ऽग्निष्टोमं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो नादृत्वा राजानं ऋत्विजः[1] दीक्षयेदित्यौ नो ह स्माह शालीकिर्यदि दीक्षा दीर्घाः स्युराश्वासिका[2] आहर्तारस्तर्हि द्वीपः[3] कामं दीक्षयेदिति ॥

I. 167. 2. शालायां[4] मथ्यमान[4] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मध्यंदिने शालामध्यवस्येदापः पूर्वा गच्छेयुरन्वग्यजमानो राजा चारणिभ्यां चेत्यौ नो ह स्माह शालीकिः कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वा शालामध्यवस्येत्प्राग्घैवास्तमयाद्दीक्षणीयाꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[5] ॥

I. 156. 16. अग्नीनाꣳ हरण इति ॥ अजस्राद्धरेदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोप्येति शालीकिः ॥

१ ०येति H Be Bu.

२ Uncertain; ०राश्विका आह० H G (pr. m.) C, the vivaraṇa (one copy); राश्विकां U; राश्वा सिकामाह० Be; ०राश्वाविकाहंषंनार० D; ०राश्व विषा आह० Bu; ०राश्वाम्बिनार आह G (sec. m.) and the vivaraṇa (other copy). The vivaraṇa periphrases आश्वासिका (or आश्वासित ऽः) by प्रत्येतारः (one copy). [illegible] (m. प्रत्य भ यि) न ऽ. Read perhaps राश्वासकामा आहर्तारः (see [illegible]).

३ ०मौषाः (G sec. m.) The vivaraṇa, [illegible] ... [illegible]।

४ Thus Be H G U D C; in Bu these two words are missing. शाला-यामथ्य० the vivaraṇa.

५ Thus G Be U; संतिष्ठापयेत्० Bu; ०षनि० H; C D corrupt.

सप्तहोतुर्होम इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य ॥ चतुर्होतारᳲ हुत्वा सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

यूपाहुत्यै स्रुवेण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

वाससामुपकल्पन इति ॥ अष्टाविति बौधायनः ॥ सप्तेति शालीकिः ॥

कृष्णाजिनानामुपकल्पन इति ॥ पञ्चेति[1] बौधायनः ॥ षडिति[1] शालीकिः ॥

कृष्णविषाणाया उपकल्पन इति ॥ त्रिवलिरिति बौधायनः ॥ पञ्चवलिरिति शालीकिः ॥ सकलैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः ॥

व्रतप्रदान इति ॥ कᳲस इति बौधायनस्य चमस इति शालीकिः ॥

प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो न प्रथमसोमे प्रवृञ्ज्यादुपनामुक एनमुत्तरो यज्ञो भवतीति ॥ न प्रवर्ग्यं गच्छेत्सनेति शालीकिः ॥ ७ ॥

तीर्थगमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिणमावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेदथामुतो ऽपशलैरावर्ततेत्यथो ह स्माह शालीकिरपशलैरावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेदथामुतः प्रदक्षिणमावर्ततेति ॥

---

१ In G पञ्च obtains (sec. m.) the place of षट् ।

I. 157. 7. अथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमद्भिरुनत्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभयमेवाप्यस्य मन्त्रेण कुर्यादिति शालीकिः ।॥

I. 158. 1. अभ्यञ्जन इति ॥ सूत्रँ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो मधूनां पयो ऽसीत्यादाय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीत्यभ्यञ्जीतेति ।॥

I. 158. 4. आञ्जन इति ॥ सूत्रँ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो वृत्रस्य कनीनिकासीत्यादाय चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहीत्याञ्जीतेति[1] ।॥

I. 158. 5. त्रिरनिधावं दक्षिणमक्ष्यु पञ्च कृत्व आङ्क्त इति ब्राह्मणं पञ्च कृत्व एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमिति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 158. 7. पवन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीन्सप्रवर्गान्कृत्वा तेषामेकेन प्राणदेशे पवयेदथेतरेण नाभिदेशे ऽथेतरेण गुल्फदेशे । ऽथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदस्युत्क्षिपेदित्यथो[2] ह स्माह शालीकिर्दर्भाभ्यां पवयति त्रिभिः पवयतीत्येतैरेनमेकविंशत्यावपावशः[3] पवयित्वाथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदस्युत्क्षिपेदित्यथो ह

---

1 Thus Keś. only; पाहीत्यांञ्ज इति G U. ॰त्यांञ्ज इति D C: the other MSS. corrupt. An optative is required.

2 Instead of उत्क्षिपेत्, the reading of Be (and once उत्क्षिपेते॰ Bu), here and infra, the MSS. have उत्क्षपेत् ।

3 Uncertain; G (sec. m.) as given in the text; पवयतीत्येवमेकं विंशत्या॰ Bu; पवयतीत्युत्तरैरेवमेकविंशत्या॰ U: पवयतीत्युत्तरैरेकमेवविंशत्या॰ H; पवयतीत्युत्तरैकविंशत्या॰ C D; Be wholly corrupt.

आहौपमन्यवः समस्तैरेवैनं [1]प्राणदेशे पवयेच्चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति । देवतायां देवतायामितिवाद्भिरभ्युक्ष्योदञ्चमुत्सिञ्चेदिति[2] । ॥

अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपात्येति ॥ दक्षिण[3] इति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

अथैनमग्रेणाहवनीयं पर्याणीयेति ॥ जघनेनेति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वचो ह स्माह बौधायनः प्राचिमेवैनां पर्ययित्वा सर्वयर्चोदानीय जघनेन गार्हपत्यमुपवेशयेदिति । ॥

पत्न्या दीक्षण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वचो ह स्माहौपमन्यवः प्रायणीये हविष्कृदन्ते पत्नीं दीक्षयेदिति । ॥

न यजमानं व्रतमुपनयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वचो ह स्माह बौधायनः सौमिके तन्त्रे पौरोडाशिकं याजमानमभ्यावर्तेतान्यत्र यज्ञस्य पुनरालम्भादिति । ॥

न पत्नीꣳ संनह्यतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वचो ह स्माह बौधायनो दीक्षणीयायामेनाꣳ संनह्य सꣳस्थितायां विमु-

१ Thus Be ; एव not found in G (pr. m.) ; Bu H H D C : एनं not in G (sec. m.)

२ देवतायां once in Bu D H C

३ °क्षिणत Bu and one copy of the vivaraṇa.

त्याध्वरिकेण सह याजमानेन[१] तस्मेतस्मै वात[२] ऊर्ध्वं पौरोडाशिकेन कर्मणाभिमंत्रयेदिति ॥

I. 159. 15. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य दीक्षाहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 159. 16. दीक्षाहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्थी[३] पञ्चमीमनुद्रुत्य जुहुयादिति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यव आकूत्यै प्रयुज इति तिस्रो ऽनन्तरा हुत्वा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नय इत्युपातीत्यापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्येतां जुहुयादथौद्ग्रहणमिति ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥

I. 160. 10. कृष्णाजिनयोरिति ॥ ताभ्याꣳ ससुखिताभ्यां[४] दीक्षयेदिति बौधायनो ऽथ[५] यद्यन्यतरत्स्याद्दक्षिणमीर्मं प्रतिषीव्येदित्येकमेव[६] कृष्णाजिनꣳ स्यादिति शालीकिः ॥

I. 160. 11. शुक्लकृष्णयोः संमर्शन इति ॥ शुक्ले ऽङ्कुशो भवति कृष्णे ऽङ्कुशिरित्येवꣳ शुक्लकृष्णे संमृशेदिति बौधायनः ॥

१ याजमा० G and I (see. m.) and the vivaraṇa, यजमा० the other MSS.

२ वात G (see m.) I Be, the vivaraṇa.

३ चतुर्थी G (see. m. I)

४ Thus G (see m. only), ससुखिताभ्यां the other MSS.

५ Effaced in G.

६ इति before एकमेव found in G only (see. m.).

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1415.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY

DR. W. CALAND OF UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS II.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.

1917.

LIST OF BOOKS FOR SALE AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agent—
MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	As.
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	2
Advaita Brahma Siddhi (Text), Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	8
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
Agni Purana (Text), Fasc. 1–14 @ -/10/- each	8	12
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each	1	14
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–5, Vol. IV, Fasc. 1–8 @ -/1 /- each..	14	6
Aitareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc. 1–2	4	0
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	2	8
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc 1–3 @ -/10/- each	1	14
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Astasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	3	12
Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	2
Ātmatattvaviveka, Fasc. 1–2	1	4
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1–11, Vol. II, Fasc. 1–11 @ 1/- each	22	0
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1–2, Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each ..	1	14
Bardic and Historical Survey of Rajputana. (A Descriptive Catalogue of Bardic and Historical Manuscripts. Sec. I, Prose Chronicles, Part I) •	1	0
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1 @ -/10/- each	5	10
Bhamati (Text), Fasc. 1–8 @ - 10/- each	5	0
Bhasavritty	0	10
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–2 @ -/10/- each ..	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -10- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Bṛhaddēvatā, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	8
Bṛhaddharma Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	3	12
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1–4 @ 2/- each ..	8	0
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–7; Vol. V, Fasc. 1–5 @ -/10/- each ..	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–3 @ 1/4/- each	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol. IX, Fasc. 1–2	1	4
Çatasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1–25; Vol. III, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1–10; Vol. IV, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	36	14
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	1	14
*Chandah Sutra (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
Çlokavartika (English), Fasc. 1–7 @ 1/4/- each	8	12
*Çrauta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 2–17 @ -/10/- each ..	10	0
*Çrauta Sutra of Çankhāyana, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–4; Vol. III, Fasc. 1–4; Vol. IV, Fasc. 1 @ -/10/- each	10	0
Çri Bhashyam (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14

पृष्ठेनैवैतꣳ[1] संधिꣳ संमृशेदिति शालीकिरथैनमेकाङ्गुल्यैव संमृशेदित्यौपमन्यवः ॥

160.13 कृष्णाजिनस्याभिसर्पण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पूर्वं वोत्तरं वार्धर्चं विगृह्णीयात्ततीयेन मध्यदेशं गच्छेदिति ॥

160.17, 23.5 आख्यातं ग्रन्थिकरणम् ॥

160.22 अथास्य प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य वामस्यैव संप्रच्छन्नः स्यादिति शालीकिः ॥

161.4 कृष्णविषाणायाः प्रदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण कृष्णविषाणां प्रयच्छेत्तूष्णीं वेद्यन्तमुद्धन्यात्तूष्णीं केशान्तमुपस्पृशेदिति ॥

161.9. दण्डस्य प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण दण्डं प्रयच्छेदुपस्था देवः वनस्पतिरूर्ध्वो[2] मा पाह्योदृच इति[3] ॥

161.11.14 अथैनं यज्ञस्यान्वारम्भं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो मष्टिकरणाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति

[1] Thus corrected in accordance with the vyākhyā, which runs प्रथमेन (sic) चलनजेन प्रथमेनैवैतं; G (so m.) पृष्ठेनैवैतं; Bu प्रथमेनैव; U H D C.

[2] Thus Be; before ऊर्ध्वो H ins. इति; D F G C abbreviate the mantra, giving only the first and the last words.

[3] Thus Be; C D F G H Bu add यजमानः प्रतिष्ठापाति, apparently a reminiscence of the text proper (Vol. I, 161. 12).

स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्त-
रिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति ॥

I. 161. 13. मुष्टिकरण इति ॥ वाचोयमसंयुक्तं[1] मुष्टिकरणꣳ स्यादिति
बौधायन ॥ आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः ॥

I. 161. 14. आवेदन इति ॥ यथावर्णमावेदयेदिति बौधायनो ॥
ऽदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

I. 162. 14. व्रतदोहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपदारिकमेव[2]
यजमानव्रतꣳ स्यादिति शालीकिः ॥ ९ ॥

I. 163. 8. यजुषोरनुषङ्ग इति ॥ आ कृष्णाजिनप्रासनादनुषज्जेता-
मिति[3] बौधायन ॥ आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शाली-
किर् दक्षिणानयनादित्यौपमन्यवः[4] ॥

I. 163. 11. संवेशनयजुषीति[5] ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् नो ह स्माह बौधा-
यनो ऽग्ने त्वꣳ सु जागृहीत्येव संविशेद्भूतयिष्यन्नप आचामेद्दैवीं
धियं मनामह इति ॥

I. 164. 12. अथ मनोताराग्प्रविशतीति[6] ॥ अन्यचोग्रशूद्रयोरिति

1 Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa; वाचोयमसं० Be H U G (pr. m.); वाचंयमसं० D C; वाचोयम्यसं० Bu.

2 ०परादार U D H Be C; cp. XXI. 19 init.

3 ०षजेतामिति H Bu G U D C, ०षजेदिति Be

4 Thus Be, the vivaraṇa and Keś; दक्षिणादानादि० H Bu G (sec. m.) U D C; दक्षिणावदनादि० G (pr. m.).

5 यजुषोरिति H, यजुषौ इति U D C.

6 मनो० Be; मनि० Bu G, संनि० D U C; मन्न० H.

बौधायनो ॥ ऽन्यचोर्यैरिति[1] शालीकिः। सर्वान्यज्ञाविहुय इत्यौपमन्यवः। ॥

163. 11. संवेशनयजुःप्रवुद्ध्यजुःप्रयाणयजुःपर्याणयजुरिति[2] ॥ अनुषङ्गीण्येतानि[3] भवन्तीति बौधायनः ॥ सकृत्सकृतान्येवैतान्यह्ने[4] वा रात्रिये वा स्युरिति शालीकिः। ॥

164. 16. दक्षिणानां प्रतिपद्[5] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्पुनरप्यागतं[6] मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादित्य॥चो ह स्माह शालीकिर्यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्प्रतिगृहीतमेवं तस्य स्यादागन्त्वेवास्यात[7] ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादिति। ॥

164. 21. अविज्ञातायै दान[8] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

१ न्यचानर्प्रैरिति U D C H, on the instrumental cp Speyer Sanskrit Syntax § 107

२ ॰पर्याण॰ instead of ॰परियाण॰ all

३ Thus Bu U G (see m) and the vivarana. अनुषंगौहृयतानि H G (pr. m). अनुषंगाख्यतानि Be, D C corrupt

४ सकृत् twice U Be

५ प्रतिपद G and U see. m) and the vivarana. ॰पदच G (pr m.) U (see. m and the other MSS

६ Thus H G (pr. m) U D C. ॰चागमं G see m. ॰चांगतं Bu ॰आगतं Be

७ Reading, meaning and interpunction doubtful. स्यादार्मत्वेवास्यात G (see m.): स्यादांमत्वेवास्यात G (pr m). स्यादागतेवास्यात Be. स्यादंमत्वेवास्यात U; ॰हंमत्वेवास्यात D: स्यादंमात्वे॰ C

८ विद्दान U D Be C, the passage is missing in H.

I. 165. 10. प्रयाण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 165. 12 अथ यद्येनं यान्तं श्रतनवेलोपाधिगच्छतीति ॥ मथित्वाग्नी- न्विहृत्य श्रतयेदिति बौधायन॥ उत्तरतोऽरणी निधाय[1] दक्षिणतः परिश्रित्य श्रतयेदिति शालीकिः। ॥

I. 165. 14. अथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रꣳ शाली- केर्॥ नो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छे- त्तज्जपेद्देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदि- न्तमस्ताम्वो[2] ऽक्रामीति। चीम्लोष्टानादद्दीत। तेषामेक- मुदकान्ते निदध्यात्तं वो मा ऽवक्रमिषमित्यथान्यं ध्वꣳ सयन्ननुद्र- वेदच्छिन्नं तन्तुमित्यथान्यमुदकान्ते निदध्यात्पृथिव्या अनु गेषमिति। सं वा गाहते सं वा तरति। सेतुमेव कृत्वात्ये- तीति ब्राह्मणम्। ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

I. 166. 11 रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः। ॥

I. 166. 12. अꣳशूपहणे हिरण्य इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः। ॥

I. 167. 2. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥ नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादेवैतत्त्रिविध्यगतेषु देवयजनमध्यवसे- दिज्ञायते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति। ॥

I. 167. 4. III. 20. 9. (?). आख्यातं प्रायणीयस्य निर्वपणम्। ॥

1 After निधाय U Be ms तस्या, C D तस्य।

2 ताम्वो G D C Be, the vivaraṇa, तंवो H U Be defective.

167 12. प्रायणीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

167 13. प्रायणीयस्यासादन इति ॥ षड्ढोत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

167. 14. प्रायणीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

169 11 आदित्यस्योदीक्षण इति ॥ हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीक्षयेदिति बौधायनो ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ॥

169 13. सोमक्रयण्या अतिविक्षन इति ॥ सदसः काले ऽतिविक्षयेदिति बौधायन उपरवकाल इति शालीकिः ॥

169 15 सोमक्रयण्यै पदस्यानुनिक्रमण[1] इति ॥ अतिक्रान्तायै षष्ठ्या कालं दक्षिणस्य पूर्वपदस्यानुनिक्रामेदिति[1] बौधायनो महावेदिमेवातिक्रान्तायै यस्यैव[2] कस्य[2] चेति[2] शालीकिः ॥

169 21 सोमक्रयण्यै पदस्य[3] परिलेखन इति ॥ सूचं शालीकेरुक्तो ह स्माह बौधायन स्फ्येन च कृष्णविषाणया च पदं परिलिखेदन्तरतः कृष्णविषाणा स्यादिति ॥ ११ ॥

170 10. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ..

१ ॰नुनिक्र॰ all. (C D only ॰नुनिष्क्र॰.) The reading (given by Th) is also to be restored VI 12 : 169 16 ; see TS VI 1 8 1

२ यस्यैव कस्यै वेति B, G (sec. m.) यस्यै कस्य चेति Be; कस्य चेति C H D G pr. m.

I. 171. 1. राज्ञ उपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उपसा[1] नामेयमोषधिर्भवति[1] । तां दूतीं कुर्वीतैष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्य॥ौ[2] ह स्माह शालीकिः प्रत्यक्षः खल्वयꣳ राजा भवति प्रत्यक्षवदेवोपतिष्ठेतैष ते गायत्रो भाग एष ते त्रैष्टुभो भाग एष ते जागतो भागश्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति । ॥

I. 171. 9. राज्ञो मान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ निगदेनैवैतामृचं पञ्च कृत्वो मिमीतेति[3] शालीकिः । ॥

I. 172. 5. राज्ञः पणन[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गवा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I. 172. 8. अजाया उपनिग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपनिगृह्यैवाजां मन्त्रं जपेदिति शालीकिः । ॥

I. 197. 1 मैत्रावरुणस्य दण्डप्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥त्रो ह

१ Instead of उपसा नामेय॰ H C D U read उपस्थाना षष॰ ।— ॰मोषधिर्भ॰ G (sec. m.), ॰मोषधीर्भ॰ H Bu C D U (pr. m.); ॰मोषधीभिर्भ॰ Be U (sec. m.)

२ The mantras are given partially abbreviated in the MSS.

३ मिमीते इति or मिमीत इति MSS.

४ Thus Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa; पण Be H C D U G (pr. m.)

स्माहौपमन्यवः सोमविक्रयिणमुदकुम्भेनापहत्यावैव[1] मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छेदिति ॥

73.11. राज्ञः प्रत्यानहन इति ॥ अन्तर्लोम्ना चर्मणा प्रत्यानह्येदिति बौधायन ऊर्ध्वग्रीवेण बहिर्लोम्नेति शालीकिः ॥

73.21. ईषाया अन्वारम्भ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्तोमन्वारभ्यैवेषां प्रत्यङ् द्रवन्मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

174.3. राज्ञः परिवहण इति ॥ प्रदक्षिणं परिवहेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

174.7. राज्ञः प्रत्युपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो अग्नीषिभिः शारणीभ्यां च राजासन्द्यां च राजानं प्रत्युपतिष्ठेतेत्यथो ह स्माह शालीकिरनेन च कर्णगृहीतेनोल्मुकेन[2] च राजासन्द्यां च राजानं प्रत्युपतिष्ठेत मो ऽग्नीषोमीयः पशुः स्यामोहः[3] स्यात्तूपरः स्यात्साण्डः स्यात्कृश्मा स्यात्पीवा स्यादिति[4] विज्ञायते ॥ १२ ॥

---

1 सोमक्रयणम् instead of सोमविक्रयिणम् G (sec. m.), सोमक्रयिणम् U D H C — °भेनोपहत्या° Bu G (sec. m.), °भेनोपप्रहत्या° C D H (sec. m.), °भेनोमहत्या H (pr. m.

2 °हीतेन सोमपेन U D H C, °हीतेन सोमकेन G.

3 लोहः Bu G and the vivaraṇa, लोमशः H D U C.

4 स्मश्रुमान् G Bu. viv., fails in H U, D Be are defective — पीवाम Bu U (pr. m.), viv ; पीवनाम् Be U (sec. m.) पीतनवा H, D C defective ; fails in G (sec. m., first hand invisible) N. B. nomin पीवाम् as Mahabh., not °वा ।

आतिथ्यस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति । असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः । ॥

I. 174. 12. आतिथ्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्न्नो ह स्माह बौधायन उभौ विमुच्य राजानं प्रपाद्यातिथ्यं निर्वपेदिति । ॥

I. 175. 14. राज्ञः परिचर्याया इति ॥ सूत्रꣳ शालिकेर्न्नो ह स्माह बौधायन ख्वचैव राजानं परिचरेदृचार्घ्यमुपनिगृह्णीयादिति । ॥

I. 175. 17. अर्हण इति ॥ यथागतमर्हयेदिति बौधायनो ॥ राजानमर्हयित्वर्त्विजो[1] ऽर्हयेदिति शालीकिः । ॥

I. 175. 19. आतिथ्यस्य करण इति ॥ पुरोडाशस्य गौश्च स्यातामिति बौधायनः ॥ पुरोडाश एवेति शालीकिः । ॥

I. 176. 10. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः ॥ पञ्चगृहीतान्येवेति शालीकिः । ॥

I. 176. 18. आतिथ्यस्यासादन इति ॥ चतुर्होत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः । ॥

I. 176. 19. आतिथ्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

I. 177. 19. तानूनप्त्रस्य भक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्न्नो ह स्माह

[1] यथागतम॰ instead of राजानम॰ G. P., C. D. and H. are defective.

बौधायनो निगुप्तमेवैनं[1] निधापयित्वा व्रतकाले व्रतेन सह भक्षयेदिति ।॥

178. 19. औपसदस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ अभिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ प्रस्तरप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः । ॥

ib. उपसदां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवत्यः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकि ॥ यत्पर्याज्यं[2] तत्तूष्णीकꣳ[2] स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः[2] ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

26. आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्राचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति शालीकिः । ॥

ib. 18 उपसदाꣳ[3] होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानत्याक्रम्यैवोपसदो[4] जुहुयादिति शालीकिः । ॥

सुचां परिशायन इति ॥ अहोरात्रं परिशयीरन्निति बौधायनो ॥ ऽहरेवेति शालीकिः ॥ कर्मणःकर्मणः प्रयुञ्जीतेत्यौपमन्यवः । ॥ १७ ॥ पञ्चमः ॥

१ निगुप्त॰ Bu G and D (sec. m. ...) ... नुगुप्त॰ Bo I (pr. m.) G (pr. m.) H D C

२ Thus G (sec. m.) only, the vyākhyā of the text proper and Kes (पर्याज्यम् = प्रधानम् Vy.). All the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus Bu H G D C. ॰सदो Bo I

४ Thus Bu H U G (pr. m.) D C. ॰सदा G (sec. m.). ॰सद Bo ...

I. 182. 13. स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपरवकाला-द्ध्याग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 183. 1; III. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

III. 57. 7. आख्यातं लौकाग्नीनाꣳ हरणम् ॥

I. 215. 5 (?). स्फ्यविघनानामुपस्थान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर'' न्वो ह स्माह बौधायनो ऽग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यञ्चꣳ स्फ्यꣳ स्तब्ध्वा यजमानमुत्करे स्फ्यविघनानुपस्था-पयेदिति ' ॥

अग्नीषोमीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ असिदादान-प्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः '' शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः '' संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

अग्नीषोमीयस्य पशोरनुसंव्रज्याया इति ॥ अनुसंव्रजेदिति बौधायनो '' नानुसंव्रजेदिति शालीकिः ' ॥

I. 183. 18 इध्माबर्हिषोरुपसादन[१] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर'' न्वो ह स्माहौपमन्यवो ऽचैवास्मा आसीनायेध्माबर्हिराहरेत्तदादाय प्राङ्क्रियात्कुशहस्तस्य[२] पृष्ठ्याकालं प्राङ् तृणं गच्छेदिति[३] ' ॥

१ ॰उपसादनम the vivaraṇa.

२ Thus G (see m.) Be. प्रांहौयात्कुश॰ Bu. प्राक्रियात्कुश॰ C′; प्राक्रियात्कुश॰ P G (pr. m.). प्राक्रियाकु॰ H. प्राकेत्यकुश॰ D C.

३ Thus G C′ P C. ॰गोनमन्छ॰ Bu. ॰तपनमछे॰ H. ॰तृपनामछे॰ Be. ॰तृपंनामछे॰ D.

हविर्धानयोरभ्यावर्तनम्[१] इति ॥ काष्ठानि वा तृणानि वान्तर्धायाभ्यावर्तयेदिति बौधायनो ऽनन्तर्धायैवेति[२] शालीकिः ॥

184. 4. हविर्धानयोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः कमण्डलुभिरिति[३] शालीकिः ॥

84. 13. वर्त्मनोरभिहोम इति ॥ सूचमौपमन्यवीपुत्रस्याचो ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य वर्तनिमभिजुहुयात्सर्वा[४] अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिमृशेदित्यचो ह स्माह शालीकिः सर्वा एव वर्तनीरभिजुहुयात्सर्वा अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिमृशेदिति ॥

मेथ्योर्निहनन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणतो मेथ्यौ निहन्यादुत्तरस्य दक्षिणत इति दक्षिणतश्चोत्तरतश्चेति शालीकिर्मध्य इत्यौपमन्यवः ॥

186. 10 द्वार्बाह्वोः परिषीवण[५] इति ॥ सर्वान्द्वार्बाहून्सन्धाय परिषीव्येदिति बौधायनः पूर्वौ पूर्वाविति शालीकिर्दक्षिणौ दक्षिणावित्यौपमन्यवः ॥ १४ ॥

---

१ ॰भ्यववर्तये॰ G (see m.) and the vivaraṇa; this might, after all, be the correct reading also VI. 24 : 184. 3 (॰भ्यववर्तयन्ति

२ Thus G (see m.) C[2]; ॰नामर्धा॰ the other MSS.

३ कमण्डलूभि॰ G (see m.); cp. Pāṇ. IV. 1. 71.

४ Emended; वर्तन्यामभि॰ H Be G (pr. m.) D C ; वर्तन्या अभि Bu.

५ Thus C D H G (pr. m.) ; ॰षिवण Be C ; ॰षवण Bu G (see m.) and the vivaraṇa.

I. 189. 1. औदुम्बर्यां अभिहोम इति ॥ सूचमौपमन्यवीपुत्रस्यांचो ह स्माह बौधायन एवमेव जुहुदन्तर्धाय[1] हिरण्यमभिजुहुया-दित्युभयोरेव विशाखयोर्हिरण्ये[2] निधायाभिजुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 197. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्न्चो ह स्माह बौधायन उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयान्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादिति[3] ॥ धिष्ण्याद्युप वसतीवरीर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ॥

I. 190. 18. उपरवाणां परिलेखन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं परिलिखे-दिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः ॥

I. 191. 7. उपरवपांसूनां हरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्न्चो ह स्माह बौधायनो यजमानस्याधस्पदमुपोप्योत्करं हत्वोप-स्पृशेदिति[4] ॥

I. 192. 1. उपरवाणां प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिस्तस्मिन्नपो ऽवनयेत्तस्मि-न्यवान्प्रस्कन्दयेदित्येवमेवैतत्त्रिविधं कर्म कुर्यादित्यौपमन्यवः ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

१ ०हुमर्नन्तर्धाय G (see m.), rightly.
२ Thus Bu G, the MSS. and Kes., ०ण्ये Bo H I D C C.
३ ०ताभिरेवाप्या० G (see m.).
४ Thus Bu C C C D G (see m.), ०त्वा H, ०त्वो Bo.

[illegible] 4-11. धिष्णियानां निवपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वेद्यन्त आग्नीध्रीयं निवपेद्वेद्यन्ते मार्जालीयं[1] धिष्णियान्युपोदीचीनमंसस्थतां[1] कुर्यादित्यथो[1] ह स्माह शालीकिरन्तर्वेद्याग्नीध्रीयं निवपेदन्तर्वेदि मार्जालीयं[1] धिष्णियान्युपमन[2] चोदीचीनमंसस्थतां[2] कुर्यादिति[1] ॥

194. 10. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तयो दक्षिणतस्तय उत्तरतो मध्ये सप्तमः पृष्ठ्याकालं[3] प्राञ्च स्तृणन्तो गच्छेयुरिति[3] पुरस्ताद्वैनां प्रत्यञ्च स्तृणन्तो ऽभ्यवक्रामेयुरित्यौपमन्यवः[1] ॥

194. 11. अग्नीषोमीयस्याज्यानां ग्रहण मादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] पत्नीशाल एवाग्नीषोमीयस्याज्यानि गृहीत्वाज्यानि स्वरे मादयेदिति शालिकिः[1] ॥

194. 13 समन्वानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] नाद्रियेतेति शालीकिः[1] ।

१ Thus here [illegible] ०मंस्थां B[illegible] ०मांस्थतां Bu [illegible] ०संस्थितान्कुर्या० [illegible] धिष्णियान H [illegible] here and [illegible] धिष्णियं ।

२ Thus C D C [illegible] Bu न्युपासमयोचानमं० Bc न्युपोदीचीनमं० H

३ Between पृष्ठ्या and कालं Bu [illegible] ०स्तरण०, Bc C D C Kes [illegible] the word [illegible] H this [illegible] is missing.— ०कालेच C D Kes and cp XXI. 11: 94. 16. ०कालं Bu C, काल Bc.

I. 194. 4. अर्धस्तनव्रतप्रदान इति ॥ समन्वानीय[1] वासमन्वानीय[1] वा[1] पुरा गार्हपत्यमर्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनो नार्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति शालीकिः ॥

I. 195. 1. वैसर्जनानाꣳ होम[2] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 195. 7. वसतीवरीणामनुमꣳहरण इति ॥ अनुमꣳहरेदिति बौधायनो नानुमꣳहरेदिति शालीकिः ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः सर्वाण्सहेति शालीकिः ॥

I. 198. 3. वसतीवरीणां परिहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायन एवमेवैनाः परिहरन्नग्रेण यूपꣳ सादयित्वा जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नीध्रे ' सखा अभिमृग्रेष्व जाग्रतेति ' ॥ १५ ॥ षष्ठः ॥

I. 200. 5. सवनीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र[3] एव सवनीयस्याज्यानि गृहीत्वा तानि खरे सादयेदिति शालीकिः ॥

१ In some of the MSS. समन्वानीयवा is found once only, but cp. the vivarana समन्वानयमाप्यागूर्ध्वं वा ।

२ परिहोम H Bu D C U G (pr. m.), without परि Be G (sec. m.) and the vivarana. C' वेदसंमार्जनानां होम ।

३ °ग्नीध्रीय U. °ग्नीध्रीये D C omitting एव.

200. 17. औदुम्बराणां महापरिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्वो ह स्माहौपमन्यवः सुप्रन्ना एवैते स्युरिति ॥

201. 4. राज्ञ उपावहरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्वो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानमुपावहरेदिति ॥

201. 7. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्होतारꣳ हुत्वा पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

201. 10. प्रातरनुवाकस्योपाकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्वो ह [1]स्माहार्तभागीपुत्रस्तूष्णीकेनैककपालेन[2] प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादिति ॥

201. 16. सवनीयानां निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्व्वो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेदिति ॥

201. 17. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोप्यच्छन्ने यवानिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्व्वो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तस्मं तु हविष्कृत्[3] स्यादिति ॥

आग्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाग्येभ्यो निनये-

1 ०तभागिपुत्र० G (sec. m.).

2 Thus Bu G (sec. m.) the vivaraṇa ०तूष्णीमेकैकै० C H U D G (pr. m.). ०तूष्णीमेककपा० Be C.

3 हविष्कृत् G U हविषूत् D H C हविष्कृत Bu हविष्कृतं Be C. cp. XXI. 4: 75. 7 ; XXII. 11

दिति बौधायनो॑ ऽग्रेणातिहार्येति शालीकिरग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥

I. 202. 1 पात्राणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः स्वरे पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति ॥

I. 203. 9. अथैकधनान्गृह्णातीन्द्राय वो जुष्टान्गृह्णामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ १६ ॥

I. 203. 11. अग्नेः प्रस्कन्दन इति ॥ होतृचमसादत्राग्निं प्रस्कन्दयेदिति बौधायनो॑ वासतीवरात्कलशादिति[1] शालीकिः ॥

I. 203. 21 ऋतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाक्लृप्तेवास्य ऋतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 204. 8. दधिग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायन औदुम्बरेणैनं पात्रेण गृह्णीयाद्धुत्वा चैतत्पात्रमन्वैवानुप्रहरेदिति ॥

I. 205. 2. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

I. 205. 7 तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचोह स्माह बौधायन ऊरौ वोरसि वोपनिगृह्य तासु निग्रभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥

I. 205. 17. राज्ञो निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरचो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानं निर्वपेदिति ॥

१ Thus Bu G H. °तौवरीकलशा° Be C. °तीवरीः° [illegible]

206. 11 सो ऽंशौ स्कन्ने वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपांश्वा-वेवांशौ स्कन्ने वाचयेदिति शालीकिः ' ॥

208. 16 उपांश्वन्तर्यामयोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याभावेवोदिते जुहुयादिति शालीकिरुभावेवानुदिते जुहुयादित्यौपमन्यवः ॥

207. 11 : 209. 8 आग्रयणस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इति ' ॥

211. 18 द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" स्रुवाहुतीरेवैता[1] जुहुयादिति शालीकिः ' ॥ १७ ॥

212. 4 पवमानग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सजुष्टान्परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ' ॥

212. 13 मंतनीनांं[2] होम इति ॥ सूत्रं शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो वसतीवरीरप्येतैर्मन्त्रैरवनयेदिति ' ॥

212. 8 पवमानानामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सदस एव बर्हिषी आदायोपाकुर्यादिति शालीकिः ' ॥

212. 14 ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो "यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ' ॥

१ Thus, and cp XXV. 18, H D C I G ; ॰रेवैता Bu., ॰वैता Be C'

२ Thus (with न, G (see m) C ; मंतनीनां the other MSS., cp XXV. 18

I. 212. 14. यजमानस्योपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो ॥ यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ॥

I. 212. 19. अथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 212. 19. ऋक्सामयोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वेति। पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 213. 5. पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ॥

I. 213. 16. सप्तहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनमेव सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 213. 19. धिष्णियानां विहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आग्नीध्रीयादङ्गारानादाय[1] तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियाग्विहृत्योदीचीनसंस्थतां[2] कुर्यादित्यथो ह स्माह शालीकिराग्नीध्रीयादङ्गारानादाय तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियान्विहृत्य न चोदीचीनसंस्थतां[3] कुर्यादिति ॥

१ ॰ग्नीध्र॰ and ॰ग्नीध्रीय॰ the MSS promiscue; the vivaraṇa and Keś. always ॰ग्नीध्रीय॰।

२ Thus G D C U (pr. m.) संस्थिताम U (sec. m.), ॰संस्थतां H, ॰संस्थां Bu, Be C' defective

३ Thus U (sec. m.) D C C'; ॰संस्थानं G (sec. m.); ॰संस्थानं Bu; संस्थानां H Be U (pr. m.) G (pr. m.)

214. 1. धिष्ण्यानां व्याघारण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

खदिरशकलस्योत्पादन इति ॥ यूपः खदिरशकलमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्तं चमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

215. 16. सर्पण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरदारिक[1] एव यजमानः स्यादिति शालीकिः । ॥

तार्तीयसवनिकेषूक्थ्यविग्रहेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रसर्पेदेव तार्तीयसवनिकेभ्य उक्थ्यविग्रहेभ्यः षोडशिने[2] रात्रिपर्यायेभ्यो राथंतराय संधय इत्यथो ह स्माह शालीकिस्तृतीयसवनातिदृद्धिरेवैषा[3] भवति । यदेव तृतीयसवने प्रसर्पेत्तत्प्रसृप्तमेव[4] तेषां[4] स्यादिति ॥ प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः संप्रसर्पेदित्यौपमन्यवः । ॥

217. 13. आभिचारे मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यात्सर्वाणि च सवनान्यनुसमियादिति[5] बौधायनस्तूष्णीका च स्यात्स-

१ °पराहारि° U D C H Be C'; cp XXI 9 : 86. 7

२ °शिने G Be. °शिनि Bu H U C D C''

३ °नातिदृद्धि° Be G (sec. m.), °नांतदृद्धि° C D I °नंतदृद्धि° H G (pr. m.), नाभिदृद्धि° Bu C' and the vivarana

४ °मेवैतेषु G (sec. m.). °मेषां H.

५ °नुसमीया° MSS

र्वाणि च सवनान्यनुषमियादिति[1] शालीकिर्मन्त्रवती . च स्यात्प्रातःसवने चैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I. 217. 11. सवनीयानामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य नाना-पात्रीष्वेव[2] सवनीयानुद्वासयेदिति शालीकिः ॥

I. 217. 16. प्रातः प्रातःसावस्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य प्रातःसावस्येत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

सवनीयानामनुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो नानुसंहरेदिति शालीकिः ॥

I. 218. 8. प्रतिनिर्ग्राह्याणां[3] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य द्विदेवत्येभ्य एव प्रतिनिर्ग्राह्यान्गृह्णीयादिति[4] शालीकिः ॥

I. 218. 13. आघार इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यज्ञादेवैतमाघारमाघारयेदिति शालीकिर्द्रोणकलशात्परिप्लुना पात्रेणेत्यौपमन्यवो यजुरेवैतज्जपन्नेतमाघारमाघारयेदित्याश्मौगविः[5] ॥

१ ॰मुषमीया॰ MSS

२ Thus Be C′ and the viv., ॰पात्रेषु Bu G U D C Keś ; ॰पात्रीष्वेव H.

३ ॰निर्ग्रा Be C′ H U D C G (pr. m.), निग्रा॰ Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa

४ निर्ग्राह्यान्गृह्णी॰ G (sec. m.) but the ṛ effaced, Be H C D U, ॰निग्राह्यान्गृह्णी॰ Bu, ॰नर्ग्राह्यानिगृह्णी॰ C′ ; ॰निग्राह्याग्गृह्णी॰ Keś.; read probably (with Keś.) ॰निर्ग्राह्याग्गृह्णीयादिति

५ Thus G (sec. m.), ॰न्नेवमाघार॰ Be H U C D; ॰न्नेवमाघारये॰ C′ ॰न्नैतमाघारये॰ G (pr. m.) Keś., ॰यज्ञदेवैतमाघारमा॰ Bu

220. 9. संस्रावस्यापिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यावानेव[1] संस्रावः स्यात्तमपिदध्यादिति शालीकिः ॥

220. 14. चमसानामायातन[2] इति ॥ अग्रेण स्रुचः[3] प्राच[3] आयातयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदीच आयातयेदिति शालीकिः ॥ १९ ॥

I. 221. 4. ग्रहयोः संधान इति ॥ अरत्नौ च ग्रहौ च संदध्यातामिति बौधायनो ॥ ग्रहावेवेति शालीकिः ॥

222. 12 शुक्रवतो मन्थिवत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मन्थिवत इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

222. 20. मन्थिसंस्रावस्य होम इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषु मन्थिनः[4] संस्रावं[4] जुहुयादिति ॥

होत्रकचमसानां[5] होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनः शुक्रामन्थिभ्यामेनान्सह सकृज्जुहुयाद्द्विरभ्युन्नीतानित्यथो ह स्माह शालीकिर्नैनाञ्छुक्रामन्थिभ्यां सह सकृज्जुहुयाद्द्विरेवाभ्युन्नीतानिति ॥

1 यावानव U D C', यावामेव Be, यावानव H
2 °मायतन MSS and the vivaraṇa
3 Thus G (sec. m.) Bn; स्रुच उदीच H U C', स्रुच only, Be D C'
4 मंथिसंस्रा° G (sec. m.)
5 Thus G (sec. m.) and C' only, होत्रचमसानां the other MSS. and the vivaraṇa

I. 223. 17. द्विदेवत्यानां भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्राणेषूपनिग्राह्यं द्विदेवत्यान्भक्षयेदिति शालीकि॥ र्दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षयेदित्यौपमन्यवः[1] । ॥

I. 224. 7. अथैतानि . द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि करोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सोमेनैवैतान्यरिक्तानि स्युरिति शालीकिः । ॥

I. 224. 10. अथैनानि दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याꣳ सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधस्तादेवैनान्युपस्थस्य[2] सादयेदिति[2] शालीकिः । ॥

वाचि वाचं दधामीति[3] वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

होत्रकचमसानां प्रतिभक्षण इति ॥ प्रतिभक्षयेदिति बौधायनो ॥ न प्रतिभक्षयेदिति शालीकिः । ॥

I. 229. 6. प्रत्यभिमर्शन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ चो ह स्माह बौधायनो भक्षयन्नेव[4] भक्षाणां पारे प्रत्यभिमृशतीति । ॥

---

१ दीर्घभक्षेणै॰ MSS., only C भक्षणैवैना॰, cp. XXV. 20.

२ Uncertain, ॰न्युपस्थस्याशाद॰ G (see m.), all the other MSS. ॰न्युपस्थ्य चाशाद॰. The vivaraṇa अधस्तादेव दक्षिणस्योपस्थस्य द्रोणकलशसमीपे; could उपस्थस्य be the correct reading?

३ Thus Bu C D G U C', दधामीति H Be. In the text proper no vikalpa of the kind here mentioned, is found, neither is the yajus to be traced in any text. Perhaps this dvandham is to be taken together with the foregoing one.

४ Thus G (see m.) and the vivaraṇa, भक्षंनेव Bu, भक्षयेन्नेव H Be U D G (pr. m.) C C'.

233. 1. ऐन्द्राग्नस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥चो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति । ॥

229. 1. नाराशꣳसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि॥र्नैनानुपोद्यच्छेरꣳस्वनेत्यौपमन्यवः । ॥ २० ॥ अष्टमः ॥

31 13. माध्यंदिनीये ऽभिषव इति ॥ नवकृत्वोनवकृत्वो ऽभिषुत्य निग्राभमुपेयुरिति बौधायनो ॥ ऽपरिमितमिति शालीकिः । ॥[1]

235. 9. मरुत्वतीययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायन उपरिष्टादेवाग्रयणाद्गृह्णीयादिति । शाखलोको ह्येष भवतीति । ॥

36. 10. अष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः । ॥

237. 3 दधिघर्मस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र एनं गृह्णीयादिति शालीकिः ॥ परिश्रित्योभयतः शान्तिं कृत्वाग्नीध्र एवेत्यौपमन्यवः । ॥

दधिघर्मस्य चर्याया इति ॥ उपांꣳशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

37. 16. दधिघर्मस्य भक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह

1 After this dvaidham G C D H C ins. प्रातःसवन एवैषा आदित्योपमन्यवः सवनीयामुद्वासन इति सूत्रं बौ० अ नानापात्रेष्वेव सवनीयानुद्वासयेदिति शा० किः cp XXI. 19 104. 3

बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेद्दरण्ये[1] ऽनुवाक्येन[1] मन्त्रेणेति ॥

I. 240. 20. दक्षिणानामत्याकरण[2] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन एकामेव दक्षिणां दक्षिणापथेनात्याकुर्यादथेतरा[3] यथावकाशं गच्छेयुरिति ॥

संचर[4] इति ॥ नीतासु दक्षिणासु[5] यथार्थꣳ संचरेरन्निति बौधायनो नासꣳस्थिते सोमे ऽध्वर्युः प्रत्यङ् सदो ऽतीयादिति शालीकिः ॥

I. 259. 7. कृष्णविषाणायाः प्रासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्येदिति शालीकिः ॥

I. 241. 9. आत्रेयस्य संवदन[6] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाव्यतिषजन्पृच्छेत्क[7] आत्रेयः क आत्रेय इति ॥ २१ ॥

१ Thus G U (pr. m.), viv., Keś; °ण्येनानुवा° Be U (sec. m.); °ण्येनवा° Bu H D C, °ण्येवानुवा° C′.

२ Thus Be C′ Bu and the vivaraṇa (one copy) °त्याक्रमण U H G D C and the vivaraṇa (another copy).

३ °कुर्याद्° Be Bu C′, °क्रामेद्° U H G D C′

४ संचरण Bu.

५ Between दक्षिणासु and यथार्थꣳ the MSS. exc. Be C′ and Keś; ins. चात्वाले, clearly interpolated from the following dvaidham.

६ Thus Bu C′ G (sec. m.), the vivaraṇa; संवादन Be H C U D G (pr. m.).

७ Thus Bu Be G C′; त्रिरेवव्यति° H U D C′

241.13. दक्षिणानां दान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मऋत्विग्भ्य एना[1] दद्यान्न होत्रकाननुसंचरेदिति" न च होत्रकाननुसंचरेन्न च सदस्याय दद्यान्न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत इति शालीकिः' ॥

242. 8.9 मरुत्वतीययोर्होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्येवाध्वर्युर्जुहुयात्स वषट्कृतानुवषट्कृतः स्यादथेतरोऽननुवषट्कृतः[2] स्यादित्यु'भावेवाननुवषट्कृतौ[3] स्यातामिति शालीकिर्"उभावेवानुवषट्कृतौ स्यातामित्यौपमन्यवः' ॥

242. 13. तृतीयस्य मरुत्वतीयस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्"यो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति" ॥

243. 5 नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो" नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्"नैनानुपोध्येरंश्चनेत्यौपमन्यवः' ॥

244. 2 सौम्यस्य मन्थामन्थ इति ॥ मन्थवान्स्यादिति बौधायन"स्तूष्णीक इति शालीकिः" सौम्य एव मन्थवान्स्यात्तूष्णीक एककपाल इत्यौपमन्यवः' ॥

245. 11 तार्तीयसवनिकेऽभिषव इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यदाप्याययति तेनांऽशुमदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः' ॥

१ एना Bu G; एनां H Be C' U D C. एव the vivaraṇa

२ Emended; नानुव॰ or नानव॰ MSS.

३ Thus Be C' U. ॰भावेवानु॰ H D C. ॰भावेव वषट्कृतानुवषट्कृतौ G (sec. m.).

I. 245. 19. आदित्यपात्रस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेको ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनमभिप्रवाह्य जुह्वीयात्तूष्णीꣳ[1] घृतात्तस्रुवमवनयेदिति । ॥

I. 246. 12. आदित्यग्रहस्योद्गाहनन इति ॥ अर्धर्चेश उद्गाहन्यादिति बौधायन ॥ ऋगृचेति शालीकिः । ॥

I. 247. 11. मैत्रावरुणस्य पयस[2] आशिरो[2] ऽवनयन[2] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेको ह स्माह बौधायनः श्रीणीयादेव मैत्रावरुणं पयसाशिरमवनयेदिति । ॥

I. 248. 5. नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । यस्यामेव कस्यांचिद्वाचयेदिति शालीकिः । ॥

I. 249. 17, 250. 6. होत्रकाणाꣳ[3] संतर्पण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेको ह स्माह बौधायनो ऽनुषवनमेव होत्राः[4] संतर्पयेदिति ॥ पञ्च प्रातःसवने षण्माध्यंदिने सवने सप्त तृतीयसवन इत्यौपमन्यवः । ॥

I. 251. 1. औपासनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसंस्थौपासनाननुमन्त्रयेत चमसेभ्यश्च पुरोडाशशकलानुपास्येच्च चैव

१ पुरस्तादेवाभि॰ G (sec. m.); पुरस्तादेवमभि॰ D C H.

२ Emended; पयसाशिरोऽवनयन Bu G and the vivaraṇa; पयसाशिर-ओरवनयन H U D C; पयसौशिरोऽवनयन Be C'.

३ होत्रकाणां Be G (sec. m.) C', the vivaraṇa; होत्राणां Bu; होत्रणां G (pr. m.); होतृणां H U D C.

४ होत्राः Bu G (sec. m.); होत्रकान् Be C' H U D C G (pr. m.).

षड्ढोतारं व्याचष्टीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरनुसंख्यैवौपासनाननुमन्त्रयेत पार्श्वतस्समवेभ्यः[1] पुरोडाशशकलानुपास्येदुपरिष्टाच्च षड्ढोतारं व्याचष्टीतेति ॥ २२ ॥ नवमः ॥

I. 251. 6. सावित्रस्य ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । अङ्गुष्ठं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

I. 252. 5. तदन्यतो-मदं प्रतिगृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मदा मोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृह्णीयादिति शालीकिः ॥

252. 11. नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो । नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्नैनानुपोच्छेरंस्-सनेत्यौपमन्यवः ॥

सौम्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः ॥

I. 253. 5. सौम्यस्य परीज्याया इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैव[3] समस्तौ यदि च विहृतावग्नाविष्णू उपांश्वेव स्यातामिति ॥ समस्तावुपांशु विहृतावुच्चैरिति शालीकिः ॥

248. 12. तार्तीयसवनिकानां धिष्ण्यानां विहरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनश्चरित्वा वाचरित्वा वा सौम्येनाङ्गारैश्चतुर्धिष्ण्यान्विहरेदिति ॥

१ पार्श्वतः om. Be C′.

२ मोदेवेत्येव G (sec. m.) only.

३ चैव om. Be Bu D U (pr. m.).

I. 254. 6. पात्नीवतस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दध्ना वा पयसा वा पात्नीवतꣳ श्रीणीयादिति शालीकिर् ॥ धिष्ण्यानां व्याघारणशेषेणाज्येन पात्नीवतꣳ श्रीणीयादित्यौपमन्यवः । ॥

I. 254. 14. पत्न्या उद्गायन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पैवासीतापो-च्छिष्टीयाश्च इति शालीकिः । ॥

I. 255. 14. तदुभयतो-मदं[१] प्रतिगृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मोदा मोद[२] इवेत्येव[२] प्रतिगृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

I. 255. 17. ध्रुवस्य प्रच्यावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषो ऽवनयनमन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

I. 256. 14. चमसानामायातन[३] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 256. 15. तेषु चोꣳस्तोꣳश्च दूर्वाग्रन्थीन्प्रास्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जील-मिति ॥ सूत्रं बौधायनस्याङ्किरेवैते दर्भाः[४] स्युरिति शालीकिः । ॥

I. 256. 21. चौपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ चो ह स्माह बौधा-यन आग्नीध्रादग्नीषोमीयस्य[५] च सवनीयस्य चाङ्गारानाहरे-च्छामित्राच्चैवावदध्यै वपाया इति । ॥

---

१ •मदं all, against VIII, 15 : 255. 14.

२ मोदैवेत्य• G D C C'.

३ •मायतन all exc. C.

४ ? दर्भा Bu C', दर्भाः G (sec. m.), दर्भा Be, H U D C omit the word altogether. The vivaraṇa has: अङ्किरेव चाचतो दर्भमौषा इति ।

५ Thus, and comp. vol. I l.c., H G U (pr. m.) C D, the vivaraṇa; •ग्नीमीया• Be C' U (sec. m.) Bu Keś.

258. 8. मिन्द्राग्न्योर्होम इति ॥ द्वयमाचार्ययोर्बौ ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादिन्द्राग्नी जुहुयादिन्द्राग्नी हुत्वा हारियोजनं ग्रहं गृह्णीयादिति ॥

258. 10. आकर्णसमाया इति ॥ द्वयꣳ शालीकेर्बो ह स्माह बौधायनो यावन्त्येनाꣳसि कृतान्यभिविजानीयात्तेषामवयजनमधीत्यभ्यादध्यादिति ॥

258. 15. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ द्वयं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ॥

259. 8. कृष्णविषाणायाः प्रासन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

259. 12. अवभृथ इति ॥ द्वयमाचार्ययोर्बौ ह स्माहौपमन्यवोऽप्स्वेवैनꣳ[1] स्थण्डिले कुम्भमिश्रं प्ररोप्य स्थालीभिश्च ग्रावोवायव्येन चावभृथमवेयादिति ॥

261. 12. ग्रावोवायव्यस्य प्रप्लावन इति ॥ द्वयं बौधायनस्य प्रचास्योदाहरेयुरिति शालीकिः ॥ प्रचात्स्वेवैता स्थालीरुदाहरेयुस्तान्येतानि देविकाहवीꣳषि श्रपयेयुरिति बौधायनः ॥ प्रप्लावयेयुरेवेति[2] शालीकिः ॥ २४ ॥

ib. कृष्णाजिनस्य प्रप्लावन इति ॥ द्वयꣳ शालीकेर्बो ह स्माह बौधायनः कृष्णाजिनमुत्पाद्भिरभ्युक्ष्य पुनाय वासे-

१ चैवैनं Bu G D C; चैवैन H U (pr. m.); चैवैतत् U (sec. m.), चैतत् Be C′.

२ एव only in G (sec. m.).

वासिने वा दद्यात्कुशोपधानं[1] वैनत्कुर्वीतापि वैनेन पुनर्दीक्षेतापि वैनेन पुनर्यजेतेति ' ॥

I. 262. 6. उदयनीयस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ अभिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः " स्रुवप्रभृतीनिति शालीकिः " संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

ib. उदयनीयस्य निर्वपण इति ॥ स्रुचि वावधाय[2] श्यामकाषᳪ स्थाल्यां[3] वा सश्यामकाषायां[4] निर्वपेदिति[4] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

I. 262. 9. उदयनीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः ' ॥

चरोरनुपरिहरण इति ॥ अनुपरिहरेदिति बौधायनो " नानुपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्यासादन इति ॥ पञ्चोचासादयेदिति बौधायनस्" त्र्योमिति शालीकिः ' ॥

उदयनीयस्य चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय एवोदयनीयेन चरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 263. 2, 5. अनूबन्ध्यस्य[5] करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " मैत्रावरु-

१ कुशोपधानं all the MSS.; कुशोप॰ Keś.; कुशां निधानार्थं इति: the vivaraṇa.

२ वान्तर्धाय H D G U C C'.

३ स्थाल्या G (sec. m.) Bo C'.

४ ०श्यापयेति G (sec. m.); ०श्यापयेदिति C'.

५ अनू॰ G (sec. m.) C' and the vivaraṇa; अनु॰ the other MSS.

आमिक्षया[1] यजेतेति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यवो ऽजं[2] पशुमप्यालभेतैकादशप्रयाजं त्वेव तन्त्रꣳ संतिष्ठापयेदिति ।

वपानां परिहोम इति ॥ तां तां परिजुहुयादिति बौधायन आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः सर्वान्सहेति[3] शालीकिः ॥ २५ ॥

उत्सर्ग[4] इति ॥ सर्वाङ्गोपशूनुत्सृजेदिति बौधायनो ऽन्यत्पर्वभ्यश्च वपायै चेति शालीकिः ॥

I. 263. 5.१० आमिचार्ये मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवतौ स्यादिति बौधा-
यनस्तूष्णीकेति शालीकिः ॥

I. 263. 6. मैत्रावरुणे परिधिष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पूर्वं सूत्रे सदसो वा हविर्धानयोर्वा भित्त्वा वैद्यकान्परिधीन्मैत्रावरुणे[5] कुर्यादिति ॥

१ वा ins. G.

२ अ Bu.

३ सर्वांश्च instead of सर्वान् some of the MSS.; some omit सह ।

४ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa of our passage, उत्सर्ग a copy of the vivaraṇa of the text proper; उत्सृज Bu; उत्सर्गस्य Be C′ U (sec. m.); उत्सर्ग C D H U (pr. m.) G (pr. m.) and a copy of the vivaraṇa of the text proper.

५ वै(वै)दककान् all (and thus also the Karmânta, XXV. 26), exc. G (sec. m.), which has वैदकान् ।

I. 263. 8. उद्वसान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्णाहुत्यैवोद्वसेदिति शालीकिः । ॥

I. 263. 12. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाचाकामनियतं[1] देयमिति शालीकिः । ॥

I. 263. 13. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यो ह स्माह बौधायनस्त्रीण्यनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तरंस्त्रीण्युदवसानीयामिति ॥ सर्वाण्येवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्निति शालीकिरान्येनैव देविका यजेतेत्याश्मौगविः । ॥

I. 264. 5. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवसेदिति बौधायनो ॥ ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः । ॥

I. 264. 7. अग्निहोत्रयोः प्रतिहोम इति ॥ प्रतिजुहुयादिति बौधायनो ॥ न प्रतिजुहुयादिति शालीकिर्न प्रतिजुहुयादिति शालीकिः[2] । ॥ २६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्येकविंशः[3] प्रश्नः ॥

---

१ Uncertain reading; नाचाकामयतो G (sec. m.); नाचाकामन्वितं Be C' (but न्व corrected into य); नायकामनियतं I' : नायकामनियतं H; नायकामनियतं D; नायकामनियतं C'; नायकामनियति Bu. The vivaraṇa, although my copy of it is rather bad, seems at least to point to यकाम॰ as it runs: इतरोकामकानियतो नियमः ।

२ The repetition of the finishing words not found in the MSS.

३ On the praśna- number cp. Preface to Vol. II, p. II.

II. 1. 1. अथातोऽग्निकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

. 1. 11. खरस्य करण इति ॥ उत्तरपूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायन उत्तर एवेति शालीकिः ॥

. 1. 20. सावित्राणाꣳ होम इति ॥ स्रुचं बौधायनस्य स्रुच्या-प्य च चतुर्गृहीतं जुहुयादिति शालीकिः ॥

II. 2. 6. गर्दभरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

1. 9. वल्मीकवपायै निधाने वैश्यस्योपवेशन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो वल्मीकवपां निदध्यान्न वैश्यमुपवेशयेद्यत्र खनिः[1] स्यात्तत्कृष्णेऽयस्तम्ब पृष्ठेनं प्रतिब्रूयादिति ॥

I. 3. 6. खनन इति ॥ अर्धशः खनेदिति बौधायनः सर्वमिति शालीकिः ॥

. 3. 10. पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन सꣳस्तृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथोत्पन्नेनैव सꣳस्तृणीयादिति शालीकिः ॥

. 3. 14. पिण्डानाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनः सर्वाभिःसर्वाभिश्चतुर्हरेदिति । गायत्रीभिर्हरेत्त्रिष्टुब्भिः सादयेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 4. 8. अश्वस्यात्याक्रमण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमश्वमत्याक्रमयेत्सर्व एवैष गर्दभमन्त्रः स्यादिति ॥

१ खनि or खनी the MSS. खनिः अभित्रा भव the Mahāgnisarvasva

II. 4.12. द्यावापृथिव्योः समीक्षण इति ॥ उभे सकृत्सः समीक्षेतेति बौधायनस्त्रिरेवेति शालीकिः प्राच्यां दिशि संधिमीक्षमाण एतं मन्त्रं जपेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 4.16. अपो रश्नते अभ्यवहरन्त्यपि वाद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जत इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ १ ॥

II. 5.11. उखानां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽषाढामप्येतस्यै याजुष्यै पादमात्रीं[1] कुर्याद्यावन्मात्रीं चादायेष्टकामृत्तिकायामपिसृजेदेवमस्य[2] सर्वो ऽग्निर्याजुषो भवतीत्येकामेवोखां मन्त्रेण कुर्यात्तूष्णीमितर इति शालीकिः ॥

सर्वासु भिक्षासु प्रत्यय इति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाविच्चं मन्त्रकर्माभ्यावर्तयेदिति[3] ॥ यदन्यत्साविचेभ्य इति शालीकिः ॥

II. 6.4. अथादत्त एकविंशतिं कृष्णो अश्वस्य शकृत्पिण्डानभिमग्निं पवनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यस्यैव कस्य चाश्वस्याददीतेति शालीकिः ॥

II. 6.5. उखानां धूपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरिमितैर्मन्त्रैर्धूपयेदिति शालीकिः ॥

१ पाद॰ B U and G (sec. m.) Bu; पद॰ Be C' U' and G (pr. m.)

२ ॰ष्टकायामपि॰ B G (sec. m.), the vivaraṇa; सर्वेष्टकायांयां (या the Ms.) अपि, the Ms.; सर्वेष्टकायांयां (या the Ms.) अपिकायाम्।

३ Thus G, U' (sec. m.) and the Ms.; मंत्रकर्मा॰ B; मंत्रकर्मावर्त॰ Bu; कर्माभ्यावर्त॰ Be C'.

II. 6. 11. उखायां प्रवृञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" कामेवोखा मन्त्रेण प्रवृञ्ज्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ' ॥

II. 6. 14. ताः प्राचीर्वोदीचीर्वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 6. 15. पचन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उखा चयनभाण्डलेष्टका बार्हस्पत्यं महावीरं लोकंपृणा इत्येतद्गार्हपत्यात्पचेद्द्येतरद्ग्रामाग्नेरिति " यत्किं चेष्टकोक्तं ग्रामाग्निना तत्पचेद्विहृतं गार्हपत्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 8. 7. पशुशीर्षाणां करण इति ॥ प्रत्यक्षाणि वा मार्त्तिकानि वा स्युरिति बौधायनः " प्रत्यक्षाण्येवेति शालीकि" र्हिरण्मयानीत्यौपमन्यवो " वायव्यग्निरसि वैतान्मन्त्राभिवदेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

II. 9. 1. चिरपक्वैः पर्णशाखया परिकर्षतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपरिकीर्यैव माषान्यमगाथाभिः परिगायेदिति शालीकिः ' ॥

II. 10. 9. आघार इति ॥ उभाभ्यां मन्त्राभ्यामेतमाघारमाघारयेदिति बौधायनो " हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्येतेनैतमाघारमाघारयेदिति शालीकिः ' ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरदीक्षाहुतीनाम् होम इति ॥ अध्वरदीक्षाहुतीर्हुत्वाग्निका जुहुयादिति बौधायन " आग्निका एवेति शालीकिः ' ॥

II. 11. 12. वैराजीषु दीक्षास्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो नाम-

त्सरꣳ सोऽग्न्यैराजीर्दीर्घाः कुर्वीत । कामꣳ संवत्सरꣳ सोऽग्न्यैराजीर्दीर्घाः कुर्वीत । संवत्सरं वा भूत्वैकाह्निकं[1] कुर्वीतैकाह्निकस्त्वेवाग्निरिति[2] शालीकिः ।॥

II. 13. 7. काम्यस्यान्वाधान[3] इति ॥ जाते काम्यमन्ववदध्यादिति[4] बौधायनः ॥ पुरस्तादेवेति शालीकिः ।॥

II. 13. 18. औदुम्बरीणाꣳ समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्न्यो ह स्माह बौधायन एकामेव समिधं पञ्चर्चेनाभ्यादध्यात्तदेव रात्रोमꣳ स्यादिति ।॥

II. 15. 14. अश्वपतीयायै समिधोऽभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्न्यो ह स्माह बौधायनोऽश्वपतीयां प्रतिसमेधनीयां वैष्णवीमित्येता अभ्यादध्यादिति ।॥

II. 16. 2. वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ अहरहः संनिपातयेदिति बौधायन ॥ आदितस्त्वान्ततस्त्वेति शालीकिः ।॥

उक्थ्य उद्गाते प्रायश्चित्तकरण[5] इति ॥ स ह स्माह बौधा-

१ Thus G U C′ and the Ms : भूत्वैकाह्निकं B Bu ; भूत्वैकाहं Be.

२ According to the vivaraṇa of this dvaidham, given in Ms., the इति, which is missing in all the MSS., ought to be inserted before ऐकाह्निकस्त्वे° ।

३ Thus U (see m.) C′, °स्याभ्याधान the other MSS.

४ Thus B Be C′ Bu G (see m.) U (see. m.); °भ्यादध्या° G (pr. m.) and the Ms

५ प्रायश्चित्तकरण G (sec. m.) U

यतः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयाद्यैतरत्कर्मावृता कुर्यादित्यु हो ह स्माह शालीकिः प्रवृज्य परिदायाकाङ्क्षति-भिरभिजुहुयान्न चेतरत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

I. 16. 12. प्रयाण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रयाया-दाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥

[illegible] 15. अथ यद्यपर्याणा[1] अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूचङ् शालीकेर्हो ह स्माह बौधायनो यद्येवापर्याणा अप उपाधिगच्छे-त्तद्भस्म प्रवेशयेन्न च विगर्भां तां कुर्याद्यावन्मात्रं चादाय प्रत्यवदध्यात्प्रसद्य भस्मना योनिमित्यथेतरस्थालीषु वा चतेषु वानुनिधापयेदिति ॥

17. 13 देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनाध्यवस्येदाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ३ ॥

18. 11. संभाराणां निवपन इति ॥ सूचङ् शालीकेर्हो ह स्माह बौधायनो भस्म चैवोषाङ्श्च मन्त्रेण निवपेत्तूष्णीमितरौ संभाराविति ॥

II 19. 4. गार्हपत्यचिताविति ॥ सूचङ् शालीकेर्हो ह स्माह बौधायनोऽग्निग्रहणं स्वयंचितिं मेतकृष्णयोरभिमर्शनमधि-द्रवणमवद्रवणमिति[2] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

१ Thus here and infra all

२ Thus Be C and cp. XXIII. 15 ॰धिद्रवणावद्रवण इति B ॰धिद्रवणावद्रवणं इति C (see m.) Ms. ॰धिद्रवणमिति Bu G C (pr. m.).

साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पञ्चचितीकं चेति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो जानुदघ्नं चात ऊर्ध्वं प्रत्याददीत पञ्चचितीकं चेत्य''थो ह स्माह शालीकिः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो ग्रीवदघ्नं चैवात ऊर्ध्वं प्रत्याददीतैकचितीकं चेति ' ॥

वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवापेन प्रक्रामेदि''त्यथो ह स्माह शालीकिर्यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते' संनिवापेनैव प्रक्रामेदिति ' ॥

II. 20. 3. तस्यामन्यचावेक्षमाणो दधिद्रप्सान्प्रास्यत्यमुं ते शुचि दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधातनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 20. 5 अथैनाꣳ सिकताभिः पूरयित्वा दध्नोपरिष्टात्संप्रच्छादयेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सिकताभिरेवैनां[2] पूरयित्वोत्तरे शाखाखण्डे निदध्यादिति शालीकिः ' ॥

१ Thus Bu F G (sec. m.) Be C; यदिह B G (pr. m.); यदि Ms.
२ °रैवैनां Bu Be C; °रेवैनाः B G F Ms.

II. 20. 7. शिक्यस्यादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

I. 20. 15. नैर्ऋतीनामुपस्थान[1] इति ॥ कुर्वीतात्र तथादेवतमुद्दोषये[2] इति[2] बौधायनो न कुर्वीतेति शालीकिः ॥

I. 20. 17. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

II. 21. 1. गार्हपत्यस्योपस्थान इति । सूक्तं बौधायनस्त्वाहवनीय-मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

I. 21. 13. स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूक्तं बौधायनस्त्वोपरवकाला-दप्यत्राग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ॥

II. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

II. 57. 7. आख्यातं लोकाग्नीध्राꣳ हरणम् ॥

II. 94. 5. आख्यातꣳ स्फ्यविघनानामुपस्थानम् ॥

I. 21. 17. कार्ष्णाजिनीनामुपमोचन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायन-स्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 22. 6. वज्रिणीनामुपधान इति ॥ सूक्तꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ऽग्रेण यूपावटीयꣳ शङ्कुं तिष्ठन्ननुरथिन्यं कृत्वा प्राञ्चं बाणं प्रविध्येत्तमनुद्रुत्याग्रानमुपदध्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरत इति ॥

१ ॰मुपधान most of the MSS.

२ Thus B G ; ॰द्दोषये इति Bu : ॰द्दोषम इति Be ॰द्दोषयाविति C (see. fn. 7. Ms ; C uncertain

II. 23. 2. ऐन्द्रिया[1] उपधाय इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पुच्छ ऐन्द्रीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

II. 23. 8. उदपात्रस्योपनिनय इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

ib. दर्भस्तम्बस्योपधाय इति ॥ वाक्या समुद्र उपदधातीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 23. 10. दूर्वेष्टकाया उपधाय इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दूर्वया वा सहोपदध्याद्दूर्वां[2] वैवेति[2] ॥ मन्त्रदूर्वैवैषा स्यादिति शालीकिः ॥

II. 23. 13. औदुम्बरं युगलाङ्गलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दार्व्यं-वृक्षमेवैनत्कुर्यादिति[3] शालीकिः ॥ पुरुषा एवैतद्युगलाङ्गलं पुरस्तादाददते ऽध्वर्युः पश्चादिति बौधायनः ॥ प्रत्यक्षमेवैत-त्संयुज्य कर्षेदिति शालीकिः ॥

II. 24. 1 कर्षण इति ॥ संप्रत्याहारं[4] कर्षेदिति बौधायन ॥ आवा-जय[5] इति शालीकिः ॥ ५ ॥

१ Thus Be G (pr. m.). ऐन्द्या Bu B G (sec. m.); ऐन्द्रियाम्° Bu

२ Thus C'; दूर्वांवैवेति B Be G. चैवेति C (sec. m.). वेति I (pr. m.).

३ Thus C' the Viv. and Ms. °हव° the other MSS — °मेवैतत्कु° G Ms., °मेवैनेकु° Be C'.

४ Thus Be C'. संप्रत्यचारं Bu G. संप्रत्ययमाचारं C. प्रत्यचारं B संप्रत्याहृत्याहृत्य the Viv.

५ Thus B G C and the Viv.; जयाजय Bu. वायाज Be C'. Meaning uncertain

23. 16. गोयुगानामनुमन्त्रण इति ॥ तत्तदेवानुमन्त्रयेदिति बौधायनः ॥ सर्वाणि सहेति शालीकिः ॥

I. 24. 10. सर्वौषधस्य वपन इति ॥ अर्धशो वपेदिति बौधायनः ॥ अपर्वेति शालीकिः ॥

I. 24. 14. इतरमितरच विपरिहरतीतरमितरच्चेति ॥ सूत्रं बौधायनस्योदगान एवैनां दिशमभिसंपादयेदिति शालीकिः यजुषा यजुर्विपरिहरेदित्यौपमन्यवः ॥

26. 8. स दर्भपुञ्जीलानि पयःप्रोक्षे ऽवधाय तैः प्रोक्षत्यग्नीभ्यो ऽग्निभ्यो जुष्टान्प्रोक्षामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 27. 5. कुम्भेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पञ्चपञ्चैवैना[1] उपदध्यादिति[1] शालीकिः ॥

नानामन्त्रास्तु दिशो भजमाना इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तामेवेष्टकां परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

इष्टकागणानामुपधान इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तंतमेवेष्टकागणं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

28. 8-10. अभिमर्शे ऽभिहोम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्माहौ-

१ Thus B G U (sec. m.): ०पुञ्चैनामुप० Bb, ०पुञ्चका उप० Bc C.

पमन्यव: पुरस्तादभिमर्शाभिहोमाभ्यां तथाहैवतस्मूदद्दोहव:[१] कुर्वीतेति ' ॥

II. 28. 15. सर्पशिरस[२] उपधान इति ॥ पूर्व: कल्पो बौधायनस्योत्तर: शालीके: ॥

II. 30. 10. औदुम्बरं चोलूखलमुसलमिति ॥ सूचं बौधायनस्य " दार्वाहवनमेवैनत्कुर्यादिति[३] शालीकि: ' ॥ ६ ॥

II. 30. 11. सर्वौषधस्यावहनन इति ॥ मन्त्रेणावहन्यादिति बौधायन" स्तूष्णीमिति शालीकि: ' ॥

II. 30. 17. उखानामुपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्यै" कामेवोखां मन्त्रेणोपदध्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकि: ' ॥

II. 31. 13 पशुशीर्षाणामुपधान इति ॥ मध्य उपदध्यादिति बौधायनो " ऽन्तेषु तस्य व्युदूह्योपदध्यादिति शालीकि: ' ॥

अथर्वशिरस उपधान इति ॥ पुरस्तात्सर्वतोमुखमग्रेण स्वयमातृण्णामथ सवर्णमथर्वशिर उपदध्यादिति बौधायनो " नाथर्वशिर इति शालीकि: ' ॥

II. 33. 12 सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्यानुदिशमेव[४] गायत्रीरुपदध्यादिति शालीकि: ' ॥

१ Thus all the MSS.; •दोहवौ Ms.

२ •शिर MSS. exc. C

३ •हवर्ना॰ MSS. exc. U C' and Ms.; •मेवैन MSS. exc. U.

४ Thus Be C'' U (sec. m.) and the Viv.: the other MSS. om. एव।

15. अङ्गानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " विज्ञातेष्वेवाङ्गेष्वङ्गान्युपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

14. 2 ऋषभस्योपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवसृतशिरसमेनमुपदध्यादयवंभो[१] वाग्नि- मुपतिष्ठतीति[२] ।

अतीतानामिष्टकागणानामुपधान इति ॥ आधिमुपदध्यादिति[३] बौधायनश्चित्यन्त इति शालीकिः ' ॥

व्रतप्रदान इति ॥ मध्यंदिने व्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनश्चित्यन्त इति शालीकिः ' ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

3. 1.१० पुरीषचितेरुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पूर्वेद्युरेव पुरीषचितिं परिनिष्ठितिष्ठेदिति शालीकिः ' ॥

अश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरः[४] श्वेतो दक्षिण[५] इति ॥ अथैताभ्यां तिष्ठद्भ्यां घासमाहारयेदिति बौधायनः " काले- काल एवैनावुदानयेयुरिति शालीकिः ' ॥

39 1 १५ वालखिल्यानामुपधान इति ॥ उपरिष्टाद्वालखिल्या उप- दध्यादिति बौधायनः " पार्श्वत इति शालीकिः ' ॥

१ Thus (प्रत्यवसृत°) U G (pr. m.) C and Ms., °प्रत्यवसन° Bu; प्रत्यवसृत° Be G (sec. m.), प्रत्यवसन° B

२ Thus G and Ms.; वाग्निमुप° or वाग्निनामुप° the other MSS.

३ Thus B G U (sec. m.), Ms and the Viv., अधि° Bu, अधि° Be C' U (pr. m.).

४ उत्तरत G C and the Viv.

५ दक्षिण B G.

II. 41. 1. सृष्टीनामायातन[1] इति ॥ अग्रेण स्वयमातृण्णामुदीचीरेना आयातयेद्दोत्तरस्मात्पक्षसंधेः सर्वतो[2] वेति[2] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 41. 5. व्युष्टीनामुपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनाः प्रतीचीरुपदध्यात्पुरस्ताद्धि प्रतीची रात्रिर्व्युच्छतीति । ॥

II. 42. 18. तासां पुरीषवतीं मध्य उपदधातीति ॥ स ह स्माह बौधायनः पुरीषेण वा सहोपदध्यात्पुरीषं[3] वैवेति[3] । मन्त्र-पुरीषैवैषा स्यादिति शालीकिः । ॥

II. 42. 20 वैराजानामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 43. 9. याज्ञसेनीनामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 43. 21. घृतेष्टकानामुपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो घृतेन वा सहोपदध्याद्घृतेन वाभ्यज्येति ॥ मन्त्रघृता एवैताः स्युरिति शालीकिर्घृतपिण्डामेवाचोपदध्यादित्यौपमन्यवः । ॥

१ Thus C' (sec. m.), Ms., the Viv. (one copy); °मायतन the other MSS.

२ Thus Ms. and the Viv.; सर्वत इति वेति Bu B G U (pr. m.), सर्वत एवेति U (sec. m.) Be C'.

३ Thus G; °पंचेवेति B Be Bu, पंचमिवेति U, °पंचैववेति C'; °षमेववेति the Ms.

इष्टकानामावपस्थानं इति ॥ अन्तरेण ज्योतिष्मतीश्च भूतेष्टकाश्चैतदिष्टकानामावपस्थानं भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवेशनयजुः प्रवृद्ध्यजुः प्रयाणयजुरपर्यायिणयजुः सामिधेनीराप्रीरतीताꣳस्त्वेष्टकागणानथोपदध्यादित्यथो[1] ह स्माह शालीकिर्नामेष्टकं मन्त्रमिष्टकावदापादयेदतीतानेवेष्टकागणानथोपदध्यादिति[2] ॥

15. 1. पौर्णमास्या उपधान इति ॥ सूचं बौधायनश्चोत्तर एवाꣳसे पौर्णमासीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

15. 6 नक्षत्रेष्टकानामुपधान इति ॥ सूचꣳ शालीकिरथो ह स्माह बौधायनः प्रतितारकं चान्येष्टका उपदध्याद्यतश्च च रोचयेदिति ॥

15. 15 सर्वतोमुखस्योपधान॰ इति ॥ सूचꣳ शालीकिरथो ह स्माह बौधायनो व्यवेतं[3] खल्विदं कृष्णस्याभिमर्शनेन[4] भवति सर्वतोमुखमुपधायाक्रूतमश्वमभिमृशेदिति ॥

1. 16. 3.14 वर्धनेष्विति ॥ सूचꣳ शालीकिरथो ह स्माह बौधायनो

१ Before अथोपदध्या॰ Bu Be C' G (pr. m.) U (sec. m.) ms. इतरेण or इतरथ here and l. 6; B G (sec. m.) and the Ms. om. these words.

२ ॰पादवेदितिता॰ some.

३ व्यवेतं Be U (sec. m.) Ms. (= व्यवहितं), व्यैतं B G, व्येतं C' व्यपोवेतं Bu.

४ ॰र्शनं the Ms.

यावन्ति वर्धनानि समाने ऽहनि संनिपतेयुः सर्वेषां पारे तथादैवतमुद्दोहमः कुर्वीतेति । ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 47. 9. अथ प्रोक्षणीषु हिरण्यमस्कान्प्रत्यस्यत्यूर्ध्वं[1] हिंस्रो ऽपरिमितानिति सहस्रमिति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 48. 9. अनवद्रीयस्य होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः ॥ पूर्वस्मिन्नेवाग्नीके जुहुयादिति गौतमः । ॥

II. 49. 8. नमस्कारैरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सधनुष्क एवोपतिष्ठेतोत्तरस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेत्यथो[2] ह स्माह शालीकिर्दस्यैव धनुरुपतिष्ठेतैतस्यै चैव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेति[2] । ॥

II. 49. 10. परिषिच्यमाने यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः परिषिच्यपरिषिच्यैवाग्निकुम्भं निदध्यादश्मन्स्ते क्षुदमुं ते शुगृच्छत्वित्यभिनिर्दिशेद्यं द्विष्यादिति । ॥

II. 50. 3 विकर्षण इति ॥ अर्धर्चशो विकर्षेदिति बौधायन ॥ ऋचर्चेति शालीकिः । ॥

१ वापयति instead of प्रत्यस्यति Be C'.

२ Thus (अध्वर्यम्) Be C and the Viv.; अध्वर्युम् all the other MSS. and the Ms.

52. 3. अवमार्जनार्थ आघारण इति ॥ स्रुचं बौधायनोऽग्नि-चतुरस्रामेनां आघारयेदिति शालीकिः ॥

53. 4. वैश्वानरमारुतानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिर्वैश्वानर एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीका मारुता इत्यौपमन्यवः ॥

53. 6. आनीकवतस्य होम इति ॥ स्रुचं बौधायनोऽऽहवनीय एवानीकवतं जुहुयादिति शालीकिः ॥

54. 4. अथैनꣳ संचितमाज्यप्रोक्षणेन प्रोक्षतीति ॥ स्रुचꣳ शालीके-रंचो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुद्दिशं चैनं प्रोक्षन्मन्त्रा-नुक्तं चेति ॥

54. 15. इध्मस्य निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभये-नेध्मं निदध्यादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ९ ॥

II. 55. 1. प्राकर्षैः परिधान इति ॥ आहवनीयं परिदध्यादिति बौधायनः पुच्छमेवेति शालीकिः ॥

II. 55. 5. स्रुवाङ्गत्योः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 55. 7. पूर्णाहुत्यै[1] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 55. 8. १० अथ जुहूमनसा दिशो ध्यायेदिति[2] ॥ दिग्भ्यो ऽवमग्नि-

---

१ Thus Ms. only : पूर्णाहुत्योः the MSS. : पर्णाहुतिकरण the Viv

२ इति om. all exc. Ms.

मभि[1]संभराणीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 56. 8. प्रवेकस्यायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 56. 10. तस्मिंश्चतुर उपस्तृणान आहेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नोपस्तृणीतेति शालीकिः ' ॥

II. 56. 12. प्रवेकस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥

II. 56. 13. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ अन्वाधेयवच्छ्रपयेदिति बौधायन " एतस्मिन्नेवेति शालीकिः ' ॥

II. 56. 14. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ उत्तरे ओष्ठन्ते प्राश्नीयुरिति बौधायनः " पुष्कमेवाभित इति शालीकिः ' ॥

II. 57. 4. वातनामानां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वातमथ्याञ्जलिना जुहुयादिति शालीकिः " कृष्णाजिनपुटेन जुहुयादित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 57. 9 शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

II. 57. 12. अग्निधिष्ण्यानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वा एव याजुषीरुपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

१ The two akṣaras सम effaced in G.

२ ०यतन MSS. exc. Be C'.

58. 2. नानाबीजानां निर्वपण इति ॥ निर्वपणेनानुसमेत्य[1] अभिमृशेदिति[2] बौधायनस्तदेव हविः परिमिश्लिष्टेदिति शालीकिः । ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोप्यन्ते यवानिति ॥ सूत्रङ् शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत[2] स्यादिति । ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-दिति बौधायनो ऽग्रेणातिहायेति शालीकिरग्रेण वा जघ-नेन वेत्यौपमन्यवः । ॥

सपत्नपशुपुरोडाशा[3] एवैतरेषाङ् हविषामिडा भवेद्-भ्यधादिति[4] । सपशुपुरोडाशानां वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधा-यनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

58. 7. प्रत्याक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यद् विहृतता-त्याक्रामेदिति[5] शालीकिः । ॥

60. 10. अभिषेक इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्माहौपमन्यवः

१ °समेत्याभिमृशेदिति U (sec. m.).

२ Thus G (sec. m.) Bu Be C′ Ms; °कृत B G (pr. m.) U; cp. XXI. 4: 75. 7, XXI. 16: 99. 16.

३ °पशु° om. B G U (pr. m.) the Viv.— °डाश B Bu G U (pr. m.) the Viv.; °डाशा Be C′ U (sec. m.).

४ Thus (and cp. II. 71. 5) B G B; °द्यर्धादिति Be C′ °द्यधादिति Bu.

५ Thus U (pr. m.) C′, the Viv.; विहृतमत्या° the other MSS.

पुरस्तात्तिष्ठन्तो यावदाप्तेनाभिषिञ्चेयाच कृष्णाजिनं न रुक्मौ[१] न पार्श्वानि भवन्ति कुम्भानेव सꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति ' ॥

II. 58. 18; 59. 8. योगे विमोक इति ॥ अन्तरतो युञ्ज्यादन्तरतो विमुञ्चेदिति बौधायनो " ऽन्तरतो युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदिति शालीकिर्" आदित एव युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 59. 11. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाक्रत्वेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 59. 13. ऐकादशिनानां[२] पशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"कयूप एवैकादशिनान्पशूनुपाकुर्यादिति शालीकिः '

॥ ११ ॥

II. 59. 17. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ' ॥

II. 60. 3. अभ्यवघ्रापण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " माध्यंदिन एव सवने ऽभ्यवघ्रापयेदिति शालीकिः ' ॥

पशूनामासादन इति ॥ पशुंपशुं पशुश्रोचासादयेदिति बौधायनो " मुख्यमेवेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus Be C' U (sec. m.); रुक्म' the other MSS.

२ C' and the Viv. एका॰ ।

62. 1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यादध्वर्यु-दानीया चेति बौधायनस्य″ऽध्वीका च स्यादध्वर्युदानीया चेति शालीकि″र्मन्त्रवती च स्यान्मन्त्रवरया चैनया निष्ठया यजेतेत्यौपमन्यवः′ ॥

62. 6.५ देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो″ न कुर्यादिति शालीकिः′ ॥ १७ ॥ षष्ठः ॥

अथातो वाजपेयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत वाजपेयेऽग्निमिति बौधायनो″ न चिन्वीतेति शालीकिः′ ॥

63. 3.१० औदुम्बरꣳ रथचक्रꣳ सप्तदशारमिति ॥ यूपं बौधायनस्य″ दार्व्यत्त्वमेवैनत्कुर्यादिति[1] शालीकिः′ ॥

63. 12. खादिरौ विदर्व्यौ[2] वभ्रैर्व्यूतावुपकल्पयत[3] इति ॥ यूपं बौधायनस्य″ बस्ताजिनं चैवात्रोपकल्पयीत शतमानं च हिरण्यमिति शालीकिः′ ॥

63. 13.१४ न यौपस्य जघन्याहःसु पुरस्तादाषाढ्यै पौर्णमास्यै दीक्षेत इति ॥ यूपं बौधायनस्य″ शरदि वाजपेयेन यजेतेति शालीकिः′ ॥

१ ०त्त्व० G (sec. m.).— ०मेवैनत् G (pr. m.) U, ०मेवैतत् the other MSS.

२ Thus G and the Viv.; विक्षि Bu, विदूच्यौ B, विदूच्यौं U, विकर्णा Be, विकर्णौं C′ (pr. m.), विकर्णौं (sec. m.).

३ Thus G, वर्ध्रैर्व्यू० Be, वभ्रैर्व्यू० C′, वंध्रैर्व्यू० Bu, वाध्रैर्व्यूं० U, वध्र्यूं० B, वभ्रैर्व्यूं० the Viv. (one copy), वभ्रेह० (another).

II. 64. 4; 65. 10. आविष्याणाꣳ होम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 64. 12. वाजपेयिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्यो ह स्माहौपमन्यवो यथैव सुरा स्यात्तत आहारयेदिति ॥

II. 65. 4. यो ऽरत्निमात्रेऽरत्निमात्रे वा विध्यति धनुर्वेष्टीर्वा प्रवेष्टयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 65. 5. गौधूमं[1] चषालमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य गोधूमपिष्टानामपि कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 66. 2. दुन्दुभीनामाघ्नन इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

II. 66. 14. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो ऽतिरात्रमध्यस्य क्रतुमुपेयात्समानपक्षे चैनꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[2] ॥ १३ ॥

II. 66. 16. षडैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्व एवैते[3] सोपयामा[4] गृहीतव्या[4] भवन्तीति शालीकिः ॥

II. 67. 10. सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सजुष्टान्परिमृज्य[5] सादयेदिति शालीकिः ॥

---

१ Thus G and the Viv. (one copy), गौधमं Bu; गोधूमं the other MSS.

२ Thus Be C′ U (sec. m.); संविपतिषेदिति B G; संतिष्ठपयिषेदिति Bu.

३ Thus G C′; एवैते U, एवैतैः B Be; Bu defective.

४ सोपयामगृहीतो॰ U.

५ Thus Be C′; सचजुष्टा॰ Bu U, सचजुष्मा॰ B G.

7. 12. द्विमेखि[1] वा त्रिमेखि[1] वोद्दीत आयातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

68. 1. पशुरशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति बौधायनः ॥ पशु रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति शालीकिस्तस्यो रशना आदाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यव ॥ एकामेव रशनामादाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ ऽग्नीषोमीयरशनाया-मेव नियुञ्ज्यादित्याश्मौगविः । ॥

68. 2. वाजपेयिकानां पशूनामुपाकरण इति ॥ ऐकादशिना-नुपाकृत्य[2] वाजपेयिकानुपाकुर्यादिति बौधायनो ॥ वाजपेयि-कानेव नैवैकादशिनानिति शालीकिः । ॥

प्राजापत्यानामुपाकरण इति ॥ एकैकश उपाकुर्यादिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

70. 3. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधा-यन ॥ आदितस्त्वान्ततश्चेति शालीकिः । ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

72. 15; 15. रथानामभियोजन इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो य एवैष समवक्षेपणो मन्त्रस्तं प्रथममभियोजनानां कुर्यादथ तूष्णीमश्वान्समवक्षिपेदिति । ॥

76. 5. काष्ठागमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-

---

[1] द्विमे॰ and त्रिमे॰ G (sec. m.).

[2] ॰कृत्वा॰ the Viv.

माहृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतो ऽपसलैरावर्तेरन्नित्यु'पो, ह स्माह शालीकिरपसलैराहृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतः प्रदक्षिणमावर्तेरन्निति'॥ १४ ॥

II. 79. 14. अथ यजमानं तार्प्यं परिधापयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभे एवैते यजमानं परिधापयेदिति शालीकिः'॥ ५

II. 80. 2. भित्वा आयातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 80. 5. तां दर्भैः कल्पे[3] रोहतीति[3] ॥ सूत्रं बौधायनस्यैतैरेव मन्त्रैः प्रत्यवरोहेदिति शालीकिः'॥

II. 81. 2. अथास्मै प्रत्यवरोहणत[4] आसन्दीं निदधातीति[5] ॥ सूत्रं १० बौधायनस्य बस्ताजिनं चैवाखाच[6] प्रत्यवरोहेच्छतमानं[7] च हिरण्यमिति शालीकिः'॥

१ Thus both times C' only; •हत्येताः both times G and B the second time; हृत्येत B the first time; all the MSS. (exc. C') •स्त•, not स्वे•।

२ Thus B G, चायतन the Viv, चातन Bu, चाचाय Be C'.

३ Thus G U C' (sec. m.) and the Viv.; •ल्पोरोह• Bu, •ल्पेरारोह• B Be.

४ Thus only the Viv., प्रत्यवरोहण the MSS.

५ Thus the Viv., निनिनोतीति Be, निनोतीति C', प्रत्यवदधातीति B Bu G U.

६ Thus B U G; चैवाखच Bu; च only Be C; चाख seems superfluous.

७ Before शतमानं B Bu U G ins. इति।

. 81. 5. अथैनमेतयासन्द्या सह आवहन्त्या वा भजतीति[१] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

. 81. 8. अतिग्राह्याणां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 83. 10. प्राजापत्यानां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 84. 2. गृहपतीयेष्विति ॥ द्वे अथ गृहपतीये उपयच्छोपयच्छेदिति बौधायनो ऽपच्छेदमिति शालीकिः समस्तान्येवैतान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥ १५ ॥ सप्तमः ॥

II. 85. 1. अथातो राजसूयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत राजसूये ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिः ॥

. 85. 9. पुनरभ्युक्ष्य पिष्टानि कृत्वाहारयेदिति बौधायनस्तथाभ्युक्षान्येवैतानि[२] स्युरिति शालीकिः ॥

85. 10. नैर्ऋतस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

I. 85. 12. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ग्रामाग्नेरिति शालीकिः ॥

II. 86. 1. नैर्ऋतस्य होम इति ॥ स्रुवं बौधायनस्य विस्रंसिकाकाण्डाभ्यामेनं परिगृह्य जुहुयादिति शालीकिः ॥

---

१ भजंतीति G B, हविर्भजतीति Bu; U Be C′ corrupt.

२ Thus G; ॰भ्युक्षाण्ये॰ U, ॰भ्युक्ष्ये॰ B, ॰भ्यग्राण्ये॰ Be C′.

II. 86. 3. दक्षिणानां दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन ॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः । ॥

II. 86. 3. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

II. 86. 5. स्वाहा नमो य इदं चकारेति ॥ सूचं बौधायनश्चान्त-मध्यञ्च स्वाहाकारं परिणयेदिति शालीकिः । ॥

II. 87. 1. संतनीनामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदह-रिष्ट्या वा पशुना वा यजेतापि तदहः संतनी[1] प्रयुञ्जीतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थं स्मैते दृष्टे भवतो । यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति । ॥

ib. चातुर्मास्यानामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीतापि तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थं स्मैते दृष्टे भवतो । यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति । ॥

I. 88. 17. व्याख्यातं पश्वेभीयस्य करणम् । ॥ १६ ॥

II. 89. 3. अथोपवेषेणाङ्गारान्समूहतीति ॥ सूचं शालीकेर॥थो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्समूह्याथैनाञ्जुवाहुतिभिरभिजु-हुयादग्नये[2] रक्षोघ्ने स्वाहेति पञ्चभिरंच प्रष्टिवाहिनं रथं दद्यादिति । ॥

1 Here and infra some of the MSS. read संतनीः (संतनी).

2 जुवाहुती° Be U C', जुवाहुत्या° Bu.

89. 11. अपामार्गसक्तूनाᳶ होम इति ॥ स्रुचᳶ प्राश्नीयेरन्नो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेणापामार्गसक्तुजुह्या-नूष्णीᳶ स्रुवमनुप्रहरेत्तूष्णीमुपोत्तिष्ठेदिति[1] । ॥

89. 15. देविकाहविषां करण इति ॥ स्रुचं बौधायनस्य सोमᳶसोममनुवर्तेरन्निति प्राश्नीकिर्नेदेविकाहविर्भिर्वर्ते-दित्याश्मीरथिः । ॥

. 91. 3. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधा-यनो ॥ उरण्योः समारोप्येति प्राश्नीकिः । ॥

पयसः समावेपन इति ॥ दृतौ वा विनाडे[2] वा समा-सिञ्चेदिति बौधायनो ॥ नवायां कुम्भ्यामिति प्राश्नीकिः । ॥

92. 14. स्वयंकृतेष्विति ॥ स्रुचᳶ प्राश्नीयेरन्नो ह स्माह बौधा-यनो गोन्यासप्रभृदितानां[3] कुशानां बर्हिः संनद्धोत्स्वयंपति-तानां काष्ठानामिध्मं । यदेव वेद्यं स्फ्यᳶ सा वेदिर्दृतिं वा विनाडं[4] वा रथ आधाय परिवहेद्यत्तच नवनीतमुत्पौदे-न्नद्राज्यᳶ स्यादिति । ॥

II. 93. 2. मैत्रावार्हस्पत्यस्य निर्वपण इति ॥ समानयतुशुष्टौ स्थाना-

---

१ °मुपोत्तिष्ठेदिति G U C′. °मुपतिष्ठेदिति B Bu Be; probably II. 89. 12 उपोत्तिष्ठति is the correct reading.

२ विनाडे G U C′. विनाळे the other MSS. and the Viv.

३ Thus Be C′ and comp. the Viv.: अयां नियतमसनैव प्रातिनानां कुशानां; गोन्यासप्रभृ° G B Bu, वेन्यासप्रभृ° U

४ विनाडं or विनाळं MSS.

मिति बौधायनो " नानाचतुर्मुष्टी स्यातामिति शालीकिः '

॥ १७ ॥ अष्टमः ॥

II. 94. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः ' ॥

सोमक्रयण्युपैते[1] नित्याः शते स्युरिति बौधायन " एत एव शततमाः स्युरिति शालीकिः ' ॥

II. 94. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सारस्वतीरप्यत्र वसतीवरीर्गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

II. 94. 18. आग्नेयस्यैन्द्राग्न उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ऐन्द्राग्न एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः ' ॥

पात्राणां करण इति ॥ यथानिर्भेदं पात्राणि कारयेदिति बौधायनः " प्राकृतान्येवैतानि स्युरिति शालीकिः ' ॥

II. 98. 1. सारस्वतीनामभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् " नो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां वसतीरभिजुहुयात्ताभ्यां पदेपदे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सारस्वतीरभिजुहुयादिति ' ॥

II. 98. 7. अभिषेचनीयानां ग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् " नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तात्सदसो ऽभिषेचनीयान्ग्रहान्गृह्णीयादिति ' ॥

II. 99. 16; 102. 9. धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

[1] Thus B G U (pr. m.). °पूपयिते Be C′ U (sec. m.). °क्रयेन Bu

100. 9 मारुतस्यैकविंशतिकपालस्य कपालोपधान इति ॥ ऐष्टिकैरुपधाय गणैरुपदध्यादिति बौधायनो ॥ गणैरेवेति शालीकिः । ॥

100. 9 आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः । ॥ १८ ॥

101. 2. क्रौञ्चस्य स्थान इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठेदिति बौधायनो ॥ बहिर्वेदीति शालीकिः । ॥

106. 7. मणीनां करण इति ॥ औदुम्बर औदुम्बरेण लोहेन प्रच्छन्नः स्यादिति बौधायन ॥ औदुम्बर एवेति शालीकिः । ॥

107. 4. तस्मिन्सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधातृणामेवैकः[1] संग्रहीता स्यादिति शालीकिः । ॥

108. 14. रश्मस्य प्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेण संप्रयच्छेत्तूष्णीमितरे संप्रयच्छेरन्निति[2] । ॥

109. 1. अक्षाणां करण इति ॥ सौवर्णाः स्युरिति बौधायनो ॥ राजता इति शालीकिर् ॥ नागदन्ता[3] इत्यौपमन्यवो ॥ वैभीतका इत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

ib. अथास्मै पञ्चाक्षानपच्छिद्य प्रयच्छतीति ॥ सूत्रं शाली-

१ Thus G: °स्याधातृणामे° C', °स्याधातानामे° U, °न पधातनामे° B Be; in Bu this dvandva is missing.

२ °च्छेरंन्निति G U C'.

३ Thus G B Bu U: °दंष्ट्रा Be C'.

वेरंचो ह स्माह बौधायनो येनास्यानुपपन्नꣳ स्यात्तं तथाग्नि-
ष्टोमेहिमो ऽभ्ययꣳ राजाभूदिति । ॥

II. 111. 8. अथ विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यत्रैव दर्भस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति[1] शालीकिः । ॥ १९ ॥ नवमः ॥

II. 111. 14. अग्नीनाꣳ हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो । ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः । ॥

ib. वेद्यै करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वापूर्वा वेदिर्भवतीति शालीकिः । ॥

II. 112. 10. अथैनं तीर्थादानीय पवयित्वा पुण्डरिस्रजिनमुदानी- १०
येति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि पुण्डरिकाणि कारयेत्सौवर्णानि च नादेयानि चेति ॥ नादेयान्येवेति शालीकिः । ॥

II. 112. 13. निदधत्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति ॥ सूत्रं
बौधायनस्य ॥ नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं निदध्यादिति ११
शालीकिः । ॥

II. 112. 17. सोमक्रयण्युपैते[2] नित्याः स्युरिति बौधायन ॥ एत एव स्युरिति शालीकिः । ॥

१ नच instead of नत् Be C'.

२ Thus B G I' (pr. m.); ॰युपैते Bu; ॰यूपस्थिते Be C' I' (sec. m.).

औपसदाꣳ[1] हविषां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्ति[2] स्युरिति बौधायनस्तूष्णीकानीति[3] शालीकिः ' ॥

3. 14. आग्नेयस्य प्राजापत्यस्तूपर उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूपं बौधायनस्य " प्राजापत्य एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः ' ॥

4. 11. भार्गवो होता भवतीति ॥ आदित एव भार्गवꣳ होतारं वृणीतेति बौधायनो " दशपेय एव भार्गवो होता स्यादिति शालीकिः ' ॥

शतं ब्राह्मणाः पिबन्तीति[4] ॥ यजमान[5] एकशततमः स्यादिति बौधायनो " यजमान एव शततमः स्यादिति शालीकिः ' ॥

114. 7. दक्षिणानां दान इति ॥ एता एव ब्राह्मणाभिविक्ता[6] दक्षिणा दद्यादिति बौधायन " एतन्मुखꣳ सहस्रमिति शालीकिः ' ॥ २० ॥

1. 115. 1. तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो " ऽप्युषोमान्ता इति शालीकि ॥ ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः ' ॥

1. 115. 8. हविषोहविष इष्टा बार्हस्पत्यमभिघारयतीति ॥ बार्ह-

१ Thus G B and the Viv.; उपसदि C, औपसदानां C'. औपसदौ Bu; Be defective.

२ ०वत MSS.

३ Thus G and C (pr. m.): तूष्णीका इति B G (sec. m.). तूष्णीकेति C'. तूष्णीकामिति Bu.

४ cp. T Br. I. 8. 2. 2.

५ Before यजमान G B ins. वो, C वै ।

६ ०विविक्ता Be C'.

स्पत्यश्चापोह्या[१] बार्हस्पत्यमभिघारयेदिति बौधायन ॥ इत-
रेषामेव हविषां न बार्हस्पत्यस्येति शालीकिः । ॥

II. 115. 13. उच्चैरादित्याया आश्रावयत्युपांशु[२] मारुत्या इति ॥
आदित्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति[३] बौधायन ॥ आ
मारुत्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति शालीकिः ॥ सर्वैवो-
च्चैरादित्या सर्वोपांशु मारुतीत्यौपमन्यवः । ॥

II. 115. 15. मात्यदूतेष्विति ॥ सूक्तं बौधायनस्य ॥ मं[४] ते[४] ऽसौ[४] प्राह्वेवो-
दित्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

II. 117. 14. विराज इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य ॥ यजनीये[५] ऽहन्पूर्व-
महर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः । ॥

II. 118. 5. देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधा-
यनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिर्न कुर्यादिति शालीकिः[६] ।
॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति द्वाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus G and the Viv.: ॰श्चापोह्या B, श्चपिह्या U. C' Be corrupt. Bu defective.

२ Thus G, all the other MSS. more or less corrupt

३ Here and infra all the MSS. इतर instead of इतरद् ।

४ Emended; ॰समांवेषो Be C' U (sec. m.), ॰समंवेषो Bu, ॰समंवेषे G, ॰समंवषै B; cp. XXIII. 2 and T Br. I. 8. 3. 4: भूताम्प्रविशेति ।

५ Thus all.

६ In the MSS. no repetition of the final words.

9.1. •अथात इष्टिकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः कुर्यादन्वाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांश्वेव देवता इति । ॥

याजमानस्य करण इति ॥ सꣳस्थितमिष्टिपथे[१] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः । कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः । ॥

21.3. अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदिति ॥

स ह स्माह बौधायनः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपालमनुनिर्वपेद्यातिपन्नां प्रतियजेदित्यथो ह स्माह शालीकिः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपालꣳ समानतन्त्रमनुनिर्वपेन्न यातिपन्नां प्रतियजेदित्यन्यतरेणैव यद्यातिपन्नां प्रतियजेदित्यौपमन्यवो ऽथो ह स्माहाग्नौगविर्वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य तन्त्रे प्रतते ऽन्यत्तन्त्रं[२] प्रतायते । य एवैषो[३] ऽच्युत[३] आग्नेयो ऽष्टाकपालस्तमेव पौर्णमास्यां वामावास्यायां वा पाथिकृतं कुर्यान्न यातिपन्नां प्रतियजेदिति । ॥

21.7. अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहि-

१ •स्थितमिष्टिपथे G, •स्थितमिष्टिपथे B. •स्थितिमिष्टिपथे U. स्थितिमिष्टपथे Bu, •स्थितमिष्टपथे Be C'.

२ न्तंत्रं MSS.

३ Thus C'. एवैषोऽच्युत U. एवैषोऽच्यत B G Be, एवैषाच्युत Bu.

ताग्निः समन्नत्यमिव चरेदिति ॥ आधानप्रभृत्येवैतदुक्तं भवतीति बौधायनो ॥ ऽन्याहितेषु चैवोपसमाहितेषु चाग्निष्विति शालीकिः । ॥

II. 121. 9. अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि सचेरन्निति ॥ हुत्वाग्निहोत्रमिष्टिꣳ सꣳस्थापयेदिति बौधायनः ॥ सꣳस्थितायामिष्ट्यामग्निहोत्रं जुहुयादिति शालीकिः । ॥

II. 121. 17. अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ स ह स्माह बौधायनो लोहितोष्णीषा लोहितवाससश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

II. 121. 18. अग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रोक्षणीषु च गन्धानावपेयुर्गन्धवन्तश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

II. 122. 7. अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो या तथाम्नाता स्यात्तां चेन्निर्वपतः कामो न समृध्येताथैवं[1] कुर्यादित्येवैवं सार्वकामिकी स्यादिति शालीकिः ॥ कामेकाम एषा[2] स्यादित्यौपमन्यवः । ॥

II. 124. 1. अग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नि-

१ ॰थैवं G U Be: थैवं B C. थैव Bn.

२ एषा G, एवैषा U, all the other MSS. एष ।

हुतो ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो मन्थनमभिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रा- न्निगदेदिति ॥

124. 17 वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति ॥ स ह स्माह बौधायन उत्थितायां निर्दशायां वैश्वानरं द्वादश- कपालं निर्वपेत्संस्नाप्य च कुमारं प्रवेशयेदिति । जात- मेव विदित्वेति शालीकिर्न च संस्नाप्य कुमारं प्रवेशये- दित्यन्तरे पर्वणीत्यौपमन्यवः[1] ॥ १ ॥

125. 2 विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः[2] प्रथमं मन्त्रकर्म[3] लभेतेति बौधायनो ऽवदानत इति शालीकिः । प्रदानत इत्यौप- मन्यवस्तौ तुल्याभ्यामित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

125. 9. वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति ॥ यथैव यक्ष्यमाणः स्यात्तदायतनं तद्गत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदिति बौधायनः । स्वस्मिन्नेवाग्नाविति शालीकिः ॥

126. 3. यथा रज्जोत्तमां गामाजेदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्येमौ ते ऽमौ पाशेपौदित्येव[4] ब्रूयादिति शालीकिः ॥

१ The words after प्रवेशयेदिति only in C and U (sec. m.): Be has of them only औपमन्यवो, the other MSS. omit the opinion of Aupamanyava.

२ मारुतं Bu.

३ सर्वं Be C (pr. m.)

४ Thus C U (sec. m.). प्रचोषे• the other MSS.: cp. XXII. 21 and XIII. 10: 126. 5.

II. 127. 10. यद्यजानपीमे संनह्येदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यद्य-जामामप्यत्र बर्हिः संनद्धं भवतीति शालीकिः ।॥

II. 128. 7. आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यभिचरन्तमेव विद्विषेति शालीकिः ।॥

ib. सारस्वतमाज्यमिति ॥ मन्त्रनिवृत्तमेतद्भूतं[1] स्यादिति बौधायनस्य ॥ ब्यौकमिति शालीकिः । कालेकाल एवैनद्ध्रुवा-ज्याद्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[2] ।॥

II. 128. 17. अध्वरकल्पायामिति ॥ स ह स्माह बौधायन इष्टान्तं प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं तृतीयेन सहावभृथं वर्तयेदि-त्यथो ह स्माह शालीकिरा प्रणीताप्रथमस्य[3] तन्त्रस्य परि-शापयेदेव[4] द्वितीयमेवं[5] तृतीयं[5] । तृतीयेन सहावभृथं वर्तये-दिति ॥ सपूर्वपात्रविष्णुक्रमा[6] इत्यौपमन्यवः[6] ।॥

II. 129. 7. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं

१ मंचभिवस्र॰ B G; मंचेभिवस्र॰ U, मंचंभिकपत॰ Bu: मंचभिमवस्र॰ Be, मंचभिवस्र॰ C′.

२ ध्रुवाज्यात्गृह्ण॰ G U (sec. m.): ध्रुवाज्याज्यात्गृह्ण॰ B U (pr. m.): ध्रुवा-ज्यंग्रह॰ Be C′; ध्रुवाग्रह॰ Bu.

३ Thus Be C′ U: प्रणीताप्र॰ B G (pr. m.), प्रणीतास प्र॰ G (sec. m.); Bu defective.

४ Thus G B: कुर्यादेवं U Be C′: Bu defective

५ एवं तृतीयं om. B G.

६ ॰क्रमादित्यौ॰ C′ U (sec. m.).

तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहनि निर्वपेदिति बौधायनो ॥ यजनीये ऽहनीति शालीकिः । ॥

9. 14. आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति ॥ उदकुम्भ आज्य-स्रुवं प्रत्यस्येदिति बौधायनः । प्रोक्षणं चैव मार्जनं चाज्येन[1] कुर्यादथेतरदद्भिः कुर्यादिति शालीकि॰ यत्किं चाद्भिः कार्यꣳ स्यात्सर्वं तदाज्येन कुर्यादित्यौपमन्यवः । ॥

16. यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ॥ विज्ञातेषु रूपेषु निर्वपेदिति बौधायनः ॥ पुरस्तादेव शङ्कमान इति शालीकिः । ॥

30. 7. अर्धेष्विति ॥ सꣳस्थितायामिष्टायामर्धानश्यादश्यादिति बौधा-यनो ॥ ऽत्रैव परिधयोरन्तिति शालीकिः । ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

30. 15. विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः प्रथमं मध्यकर्म लभेतेति बौधायनो ॥ ऽवदानत इति शालीकिः ॥ प्रदानत इत्यौप-मन्यवस्तान्तुच्याद्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

30. 17. मारुतीभ्याꣳ होता यजतीति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचयतो ऽध्वर्युरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

31. 19. आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम इति ॥ तूष्णीꣳ शालीकेरर्थो ह स्माह बौधायनः सर्वाः सपदाः सर्वाः सधा-विधाः सर्वाः समयूखेषा इति ॥

132. 2. पशुपाꣳसुनाꣳ हरण इति ॥ तूष्णीꣳ शालीकेरर्थो ह

१ चैवाज्येन B Be.

आह बौधायनः समस्तेनैवास्य[1] मन्त्रेण षडुपांशुमन्त्रोत्तर-वर्ष्यं[2] भावयेदथ तूष्णीमुरस्यनुमिनयेदिति ।॥

II. 133. 16 अनष्ट सुवर्णानि कृष्णाजिनानि भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपग्रतान्येवैतानि[3] स्युरिति शालीकिः परिहारये-वैषामिति[4] ।॥

II. 134. 3 चत्वारिचत्वारि कृष्णाजिनान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्त्या इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तान्युपगृहीतान्येव[5] तानि स्युरथेतराणि समावचो विभजेरन्निर्यो ह स्माह शालीकिर्यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि स्युस्तान्युपगृहीतान्येव[5] तानि स्युरथेतराणि प्राशित्रहरणे कृत्य ब्रह्मणे परिहारये-दिति ।॥

II. 137. 21. यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुममा-वास्यायां निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति[6] बौधा-यनो यजनीये ऽहनिति[6] शालीकिः ।॥

---

१ ०स्य Be C' U (sec. m.), ०स्ये Bu U (pr. m.), ०स्मिन् G B.

२ Thus (and cp. vol. II. 104. 2) G, ०वर्षे the other MSS.

३ बौधायनस्यौपग्रता० G U, ०नस्य वीपय० B, ०धायनस्यौपचराण्य Be, ०धायनस्यौपचरन्त्येवैतानि C', but cp. the Viv. उपग्रहेण तानि भवन्तीति । ग्रहणीये श्राणि वाधिकानि वैति ।

४ Thus the Viv. (ग्राह्यं to be understood), प्रतिहार० the MSS.

५ Thus G : स्युरुपग० the other MSS.

६ Instead of ऽहन् (thus B G Bu) the other MSS. ऽहनि ।

0. 9. बाल्बजे परिधिष्यतीति ॥ ऐषीकैः परिधाय पौरोडा-
शिकैः परिदध्यादिति बौधायन ऐषीकैरेवेति शालीकिः ॥

11. आहुतीनां होम इति ॥ स्रुवं शालीकेरन्यो ह स्माह
बौधायन औदुम्बरैः पात्रैरेता आहुतीर्जुहुयाद्धुत्वा चैतानि
५ पात्राण्येवानुप्रहरेदिति ॥

1. 1. आज्यस्यावेक्षण इति ॥ स्रुवं बौधायनस्य यजमानमेवाव-
नीतमभवदित्येतेनैवाज्यमवेक्षितमुत्पुनुयादिति[१] शालीकिः
॥ ३ ॥

12. यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणांश्चतुष्कपाला-
न्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति ॥ स ह स्माह बौधायनो वैश्वानरे-
णैकं[२] प्रतिगृह्णीयादेवं[३] द्वौ[४] गणं[५] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत
बहुषु[६] वारुणानेकातिरिक्तानित्यन्यो ह स्माह शालीकि-
र्वैश्वानरेणैकं प्रतिगृह्णीयान्न तु द्वौ[७] गणं तु प्रतिगृह्य
कुर्वीत न[८] तु द्वयोर्बहुषु वा वारुणानेकातिरिक्तानिति ॥

१ पुनुयाद् again all

२ About the correct reading and the meaning of this dvaidha I am uncertain; °णैकं° B C Bu, °णैवैकं Be G, °णैक° C'.

३ नवं C' U, एव the other MSS.

४ द्वौ नवं Be B G. द्वौगुणं C', द्वावनं B. द्वौगुणं U (sec. m.)

५ MSS. exc. Be C' ins. तु. U (sec. m.) नतु ।

६ वा ins. Bu.

७ U again द्वौगुणं; नवं the other MSS., गुणं C'.

८ न given by Be C' U (sec. m.), not by B Bu G U (pr. m.).

II. 143. 2. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनो ऽमन्त्रकेति शालीकिः ॥

II. 143. 15. पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैतैरेव मन्त्रैः प्रतिसमूह्यावद्येदिति शालीकिः ॥

II. 144. 7. अथ सिंहमष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य संदिग्धपुरोडाश एवैष स्यादिति शालीकिः ॥

II. 146. 3. (147. 17). वर्षाहूस्तम्बस्याभिहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यत्रैव वर्षाहूस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ॥

II. 148. 4. कृष्णाजिनस्यावधवन[1] इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधुनुयादिति बौधायनो बहिर्वेदीति शालीकिः ॥

II. 148. 6. अन्तःसदकारीयं करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 151. 1. संसर्गे[2] प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्यो ह्याहौपमन्यवो यो नु खल्वाहवनीयो ऽत एवैव उद्धृतो भवति । यामयोनिरन्वाहार्यपचनस्तत्तत्र[3] नास्ति प्रायश्चित्तं । प्रमत्तो हि दृष्टाग्निसंसर्ग इति ॥

इतीत्था[4] इमा द्वैधो व्याख्याता: ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ Thus G, °स्यावधवन C, °स्यावधाय Bu Be C′, °स्यावधव B, °स्याव-धन the Viv.

२ संसर्गे B Bu G.

३ तत्ता Be C′.

४ इतोत्था B C′ Be.

5. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ कियति नु खल्वेतद्भक्तं भवतीति ॥ पञ्च प्रक्रमा इति बौधायनो ॥ अल्पाद्वा प्राक्रामा इति शालीकिः[1] ॥

16. यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यापमवद्येदिति ॥ स च स्माह बौधायनो यदि पशोरवदानं नश्येदेकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[2] पुनर्यजेतेत्यथो च स्माह शालीकिर्यदि पशोरवदानं नश्येदेकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[3] कृतमेव मन्येताथ यदि भूयो ऽप्येवं कुर्यादिति[1] ॥

2. अपसव इति ॥ यत्र क्व च नाव्या[4] वा[4] नदी[4] स्यादन्तरेणोदयस्यवती[5] वापसवस्यवेति बौधायनो ॥ यत्र क्व च न ग्राव्हा न संसृज्येरन्नसंस्रवस्यवेति शालीकिर्यत्र कर्मान्तरेणेयादसंस्रवस्यवेत्यौपमन्यवः[6] ॥ प्रश्नयोरेव जनपदयोरसं-

---

१ Some of the MSS. आज्यस्यैव ।

२ च ins. B.

३ After कृत्वा G B ins. न पुनर्यजेत (or •जेतेति), but cp. infra XXIII. 8.

४ Thus G B (नाव्या नावी the Viv.): नावावा नदीव Bu U (pr. m.). नावयावावदी U (sec. m.): नावयावा नदी C′: नावापावा नदी Be.

५ Thus G and B (the latter only •ति); •रेणोदयस्यवति Bu U; •रेणोद.वती Be C′ (pr. m.). •रेणोदापवती C′ (sec. m.). The Vivaraṇa: उदकमवको (?) भावः वक्षो वाचः । उदकवायवती ।

६ Thus B G Bu U (pr. m.); कर्मणोदकर्मान्तरेणेयाद• U (sec. m.); कर्मणोदकर्मान्तरेणेयाद• C′, •णोदकर्मान्तरेणेयाद• Be; but in the Vivaraṇa there is no mention made of water; यत्कर्मान्तरकरणावसरात् अर्वागिति ।

भवन्तीत्यौपमन्यवीपुत्रो नाविद्धिषाणयोः सङ्गवो विद्यत इति छागलेयब्राह्मणं[1] भवतीत्याश्नौगविः ।॥

II. 157. 3 अभिभूतीनाᳫं होम इति ॥ आध्वरा हुत्वा साम्नाय-णिका[2] जुहुयादिति बौधायनः साम्नायणिका[2] एवेति शालीकिः ।॥

II. 162. 18 दीर्घप्रसृतेष्विति ॥ सूत्रᳫं शालीकेर्दर्शो ह स्माह बौधा-यनो याभ्यामेतदृग्भ्यां[3] पूतभृदाधवनीययोर्जुहुयात्ताभ्यां[4] ग्रहे-ग्रहे जुहुयादथ तूष्णीᳫं संस्रावमवनयेदिति ।॥

II. 167. 6. नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति ॥ सूत्रं बौधा-यनस्य पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः ।॥

II. 169. 5. स उक्थ्यमुक्थ्यं त्वेव प्रतिगीर्याद्यथा इत्याह सवनᳫं सवनं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ।॥

II. 171. 8 (172. 14). पृष्ठ्यषडहानां ग्रहण इति ॥ सूत्रᳫं शालीकेर्दर्शो ह स्माह बौधायनो यत्र क्वचैतान्यहानि संगच्छेयुर्गृह्णीयादेव तत्र पृष्ठ्य-षडहानिति संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति संवत्सर एवैना-न्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[5] ।॥

१ Thus B G Be C. ॰यंत्रा॰ Bu. ॰वीषात्रा॰ U (pr. m.). ॰त्रा॰ U (sec. m.). ॰वीषित्रा॰ the Vivaraṇa.

२ साय॰ the MSS

३ Thus (and cp. infra p. 157, 8) G Bu U (pr. m.). ॰ामेवच॰ Be U (sec. m.). ॰आमेषमह॰ B. यथामेवच॰ C.

४ पूतभ्रुताधवनीयेक॰ U (sec. m.). पूतभृदाधवनीयेजु॰ G B U (pr. m.)

५ ॰वैषंह॰ all.

1. 16. पृष्ठ्यग्रहाणां भक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनभक्षेण[1] चैवैनाभ्यवेक्षित्येन चेति ॥ नित्येनैवेति शालीकिः । ॥

173. 7. अंशूनां प्रवृञ्जन[2] इति ॥ एकैकशः प्रवृञ्चेदिति[3] बौधायनः ॥ सर्वान्वृञ्चेति शालीकिः । ॥ ५ ॥

73. 12. आधवन[4] इति ॥ अतिचारमाधुनुयादिति बौधायनो ॥ यथाधविचमिति शालीकिर्मैत्रयेदित्यौपमन्यवः । ॥

174. 9. अंशोर्होम इति ॥ सूक्तं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यामुपस्पृशेत्ताभ्यामेनं जुहुयादथ तूष्णीमुपस्पृशेदिति । ॥

175. 1. पृश्निग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

76. 13. तेन कक्षमुपोषतीति ॥ सूक्तं बौधायनस्यापूपेनैवाग्न्य कक्षमुपोषेदिति शालीकिः । ॥

76. 16. ऋषभो गोषु जीर्यतीति ॥ सूक्तं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो यमप्यन्यं बहिस्तम्भात्पशुमालभेत तत्राप्येतानि कुर्यादुपाकरणीयपयोर्वपायां देवतास्विति । ॥

१ अनुसवनंभक्षेण B G U (pr. m.): अनुसवनभक्षेय Bu, अनुसवनभक्षकेनैवैना॰ U (sec. m.) C'; Be corrupt.

२ Thus (cp. XIV. 12: 173. 7) B Bu G and the Viv., प्रवंजन Be, प्रवञ्जन U C'.

३ प्रवृञ्जे॰ or प्रवृञ्जी॰ the MSS. exc. G.

४ चाधावन Bu.

II. 178. 9. अष्टापद्यै गर्भस्य वपाहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ न गर्भस्य वपाहोमं जुहुयादिति शालीकिर्न च गर्भस्य वपाहोमं जुहुयान्नेडां न स्विष्टकृतमित्यौपमन्यवः । ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

II. 179. 9. अजवशाया उपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वायव्ययैवैनामुपाकुर्यादिति शालीकिरथो ह स्माह व्यायाक्कात्यायनो यथाप्युपाकरण उपाकरणं लुप्यत एवमेवाप्युत्तरे मन्त्रा लुप्येरन्निति । ॥

II. 180. 5. यदाश्रायामभ्रो भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यपास्त्रिता[१] अश्वा मेघाः स्युः संस्थापयेदेवाथ चेत्संश्रुः स्युरथैवं कुर्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यद्यह नादित्यमन्तर्दध्युः[२] संस्थापयेदेवाथ चेदेनमन्तर्दध्युरथैवं[३] कुर्यादिति ॥ नाश्रायामसंस्थापनं[४] विद्यत इति गौतमः । ॥

II. 180. 17. अयेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ ॥

II. 181. 15, 16. अश्वातानेष्विति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्याथो ह स्माहौपमन्यवो ऽश्वातानाञ्जुहुयात्कृत इति स्रुवाज्जतीरेवैता जुहुयाद्गच्छेयुश्च दर्शपूर्णमासावश्वातानाञ्जुहुयात्कृत इति । ॥

---

१ ? यद्यपाम्नाभिता Be C', यद्यपानभिता B G U, यद्दिपानभिता Bu.

२ Thus U, यद्यपर्यादित्य B G Be C', यद्यपयादित्य॰ Bu.

३ Thus Be C' U (sec. m.); एवम् om. B Bu G U (pr. m.), ॰वैवंनकुर्व॰ C'.

४ नाशश्रा॰ G U.— ॰वासंस्थापनं Bu, but the Viv. has असंस्थापनम् ।

2. 2. अन्वापरिधि स्विति[१] ॥ अन्यैव अन्वापरिधीन्कुर्यादिति[२] बौधायनः ॥ प्राकृता एवैताः[३] स्युरिति शालीकिः ॥

2. 7. द्विःस्वाहाकारं राष्ट्रभृतो जुहोतीति ॥ विपाशं जुहुयादिति बौधायनः ॥ द्वे द्वे स्रुवाहुती इति शालीकिः ॥

182 sqq. अधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां[४] जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तदग्नीन्येवैतानि[५] स्युरिति शालीकिः ॥

3. 15. नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृथगेवैतानीध्मान्यभ्याधाय पृथगभ्यादध्यादिति शालीकिः ॥

4. 2. १० यदाह क्रूरं तेन वषट्करोतीति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन उदश्वित्वारमित्यमर्कपर्णेन[६] स्वं[७] जुहुयाज्जुहोति वा कर्तीति न वषट्कुर्यादिति ॥

१ Thus Bu C′ and the Viv.: अन्वा॰ प॰ the other MSS.

२ Conjecturally (Viv.: अन्यैवमस्य अन्वाधाराः); अन्वाधे अन्वान्परि॰ B G U, अन्वयेव अन्वान्परि॰ Bu: अन्वाधे परि॰ Be C′

३ एवैता all.

४ नाभ्यां Bu U C′.

५ Thus C′ U (sec. m.); ॰तदग्नित्यव Be: ॰तदग्न्येवे॰ B Bu G U (pr. m.). The Viv.: एव (r. एत) दग्नौन्ये (r. न्य) व । एतेष्वेव चौमाः । नाश्वग्रिमयनयेति ।

६ Emended; उदश्वित्वा॰ Be, उदश्विदनया॰ C′. दुदवत्वा॰ B G, दश्वि॰ नया॰ Bu, उश्विदत्वा॰ U.

७ om. Be C′.

II. 187. 8. प्रचव इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रणीयाद्वाविष्टीयाभिश्च सावित्रेण चेति '' सावित्रेणैवेति शालीकिः ' ॥ ७ ॥

II. 187. 16 sqq. अतिक्रामेष्विति[1] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 188. 10 sqq. अतीमोक्षेष्विति[2] ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 191. 2. प्राणपशूनां पशुप इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति ' संवत्सर एवैनान्पटशीयादिति शालीकिः ' ॥

II. 192. 10. तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदजिज्ञासायै[3] निषीदेदथैवं कुर्यादिति ' ॥

II. 195. 3. यद्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेदिति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनः समस्तमेतमग्निं यते समुह्य दक्षिणेन विहारं पर्याहृत्य गार्हपत्यस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय समिद्वत्याहवनीये षट् स्रुवाहुतीर्जुहुयादुद्बुध्यस्वाग्ने

---

१ Thus G (sec. m.) and the Viv.; ०क्रमे० the other MSS. Vol. II. 187. 15 is to be corrected ऽतिक्रामाणा० ।

२ अती० Be C' and the Viv., अति० the other MSS.

३ Thus B G and the Viv., प्राक्चेद्ज्ञासायै Bu, प्राक्चेज्ज्ञासायै C', प्राक्चजिज्ञासायै U.

त्वमग्ने सप्रथा असि मनो ज्योतिर्जुषतां तन्तुं तन्वन्नुद्र त्वं चित्रमिति ॥

II. 196. 2 sqq. अतिरिक्तसोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

198. 1. ध्रुवे परिक्षीणे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबहृचेषु स्तभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबहृचेषु स्तभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा कृतमेव मन्येतेति ॥

199. 6. अक्तां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यदेवानन्तरमहः स्यात्तस्मिन्नेवावरुणायाम्बहाम्प्सवोरिति शालीकिः ॥

200. 3. यूपे विरूढे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या-न्नासन्नमेव यूपे विरूढे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति शालीकिः ॥

201. 11. यस्य सोम उपदस्येत्सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्यर्जीषे ऽन्यदाधुनुयाज्जुहुयादन्यदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य हि-रण्या एवास्यात ऊर्ध्वं सुत्यास्सभवा 'क्रयेरन्नभ्युन्नीयेरन्निति'[1] शालीकिः ॥

201. 19. आदारसोमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादारसोमेनैवाप्य-न्यमागमयेरन्निति[2] शालीकिः ॥

---

१ Corrected; क्रुषिरन्निति B G Bu U (pr. m.), °क्रुपवीरन्निति or °रन्निति Be C′ U (sec. m.).

२ Thus B G; °मयाचम्यनाम° Bu, मैवाम्बोन्नगमाय° Be C′ U (sec. m.).

II. 203. 4. आग्नीध्र इति ॥[1] आग्नीध्रो ऽनुवर्तेरन्निति बौधायन॥ एता[2] एवाग्नीध्रः स्युरिति शालीकिः । ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 245. 1 sqq. अथातो द्वादशाहं व्याख्यास्यामः ॥

II. 247. 4. चिन्वीत द्वादशाहे ऽग्निमिति बौधायनो । न चिन्वीतेति शालीकिः । ॥

अतिग्राह्य[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो गृहपतिरेवारण्योः[4] समारोपयेदेतदतिग्राह्यस्य रूपं भवतीत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिः पृथगेवारणीषु समारोपयेरन्गृहपतेरेव प्रथमस्य मथित्वा ज्वलत्सु ज्वलतो ऽपि[5] विसृजेरन्नित्येतदतिग्राह्यस्य[5] रूपं भवतीति । ॥

II. 245. 7. संनिवाप[6] इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संनिवप्स्यन्तो ऽग्नये ब्रह्मण्वते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरग्नये व्रतवते ऽग्नये व्रतभृत इत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिरग्निसंयोजनी[7] स्वेष्टिभं-

१ Before आग्नीध्रो U has (rightly?) आग्नीध्रंच (r? आग्नीध्रंच,) C′ reads; आग्नीध्रंचाग्नीध्रीयमाग्नीध्रो।

२ Thus B U C′, the Viv.; एत the other MSS.

३ Thus U (sec. m.) and C′ originally; अतिपाद the other MSS.

४ Thus G B, गृहपतेरेवा॰ Bu Be C′, गृहपतिरेवा॰ U.

५ Thus B Bu G, ॰तोऽपि॰ Be, ज्वलत्सुज्वलतोऽपि॰ U (sec. m.).

६ Thus B G and cp. XXVI. 12; संनिवापव U (sec. m.) C′ Be, संनिवाप Bu.

७ Thus B Be; ॰योजना Bu G U C′.

वति । यथैवाग्निं चेष्यमाणः स्यात्तथैनां निर्वपेदिति ॥ प्राजापत्यं[1] पशुपुरोडाशमनुवर्तयेतेत्यौपमन्यवः[2] । ॥

245. 11. पवन इति ॥ एकैकश एवैनान्पवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति बौधायनः ॥ सकृदेवैनान्पवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति शालीकिः ॥ सकृदेवैनान्पवयित्वा सर्वान्सहोदानयेयुरित्यौपमन्यवः । ।

246. 6. आर्षेयवरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ये केचन समानगोत्रा अव्यवेता अन्यथागोत्राः[3] स्युरेकस्यार्षेयस्य[4] वरण[4] एव तेषां वरणꣳ स्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यदि चैव व्यवेता यदि[5] चाव्यवेताः[5] समानगोत्रा एकस्यार्षेयवरण[6] एव तेषां वरणꣳ स्यादिति । ॥

246. 13. अतधुक्ष्विति ॥ समानस्य समावत्सो विभजेरन्निति बौधायनः ॥ पृथगेवैषां[7] अतद्दुघः स्युरिति शालीकिः । ॥

१ प्राजापत्यस्य the MSS.

२ Thus U (sec. m.), ॰नुवर्तयेत्यौ॰ B G U Be, ॰नुनिर्वपेतेत्यौ॰ C′, ॰नुवर्तेतेत्यौ॰ Bu.

३ ? अन्यथागोत्रा Be, अन्यगोत्रोत्रा C′, अन्यथागोत्रात्रा Bu, अन्यथा गोत्राता U, अन्येव गोत्रा G B; अन्यथागोत्राः the Viv. (one copy), अन्यथावगोत्राः (another copy).

४ स्युरेक चार्षेयसंवरण C′, स्युरेक चार्षेयताः समानगोत्रा एकार्षेयं वरण Be.

५ Only in C′ B and U (sec. m.).

६ ॰र्षेयसंवरण or वरण U Be C′. On the whole difficult passage cp. Ap. XXI. 3. 4.

७ एव om. G and the Viv.

II. 247. 1. षष्ठ्यामुपसद्युत्तरवेदिं संनिवपन्तीति सूत्रमाचार्ययोरपि[१] वैकादश्यामिति विधिः[२] ॥

II. 247. 7. वसतीवरीणामभिग्रहण[३] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वा ह स्माह बौधायनो यदि सातिशेषः कलशः स्यात्तूष्णीमवनयेद्यद्यु वै सर्वश एव लेपः समवनीतः स्यादथैवं[४] कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 247. 12. सो ऽच[५] वैव[५] यज्ञस्य पुनराखम्भं जपति यज्ञायज्ञीयस्य वा स्तोत्रे शंयुवाके वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकिः ॥

II. 248. 1. विवर्तयन्ति परिधीननुप्रहरति[६] प्रस्तरमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुप्रहरेदेवाच प्रस्तरपरिधीनिति शालीकिः ॥ ९ ॥

II. 248. 5. निमील्याध्वर्युरपांशु[७] जुहोतीति । सूत्रं बौधायनस्यानन्वीक्षमाण एव जुहुयादिति शालीकिः ॥

१ Before अपि Be ins. अपीवत्सारोपमन्यवो, C' अपी° वो, U अपीवत्साद बौधायनो । cp. XXVI. 12

२ Thus B G; °मिति वाधिः Bu; मिति वाधिः U. °मित्यर्थं Be C'.

३ Thus the Viv. and cp. XXVI. 12: °मदिग्रहण Be C', °मिति-ग्रहण the other MSS.

४ Thus Be G, °दथैव C', °दथैवं Bu B U.

५ Thus B U G Bu the Viv. (one copy); चैव Be C' the Viv. (another copy).

६ °हरति Be G Bu U; °हरंति Be C'.

७ Read °पांशुं?

48. शिल्पैरुपाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयैनोपाकुर्याद्धविर्भिश्च शिल्पैश्चेति ॥ शिल्पैरेवेति शालीकिः ॥

48. 15. न्यूङ्खन इति ॥ विराजां[1] वा प्रतिपत्सु न्यूङ्खयति[2] मस्त्वे[3] वेति[3] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

49. 4. निर्मन्थ्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

दाक्षिणानाꣳ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जुहुयादेवाहुतीर्जपेत्प्रत्ययमन्त्रानित्यथो ह स्माह शालीकिर्जुहुयादेवाहुतीर्न तु[4] प्रत्ययमन्त्राञ्जपेदिति ॥ ये केच दक्षिणायुक्ता मन्त्राः स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यौपमन्यवः ॥ १० ॥

पञ्चमः ॥

252. 6. अविवाक्य इति ॥ अविवाक्यमेतदहर्भवतीति बौधायनो विब्रूयादेवेति[5] शालीकिः ॥

252. 11. स्तुचामुद्धरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगबह्वृचा एव प्रतिकुर्वीरन्निति[6] शालीकिः ॥

---

[1] विराजां G C′, विराजा Be Bu, विरजां U, विवजां B.

[2] °यंति all exc. C′.

[3] मस्त्वैवेति all.

[4] Found in Be C′ U G (sec. m.), the other MSS. om

[5] Thus corrected; विब्रू° B G. विब्रू° Bu, गुब्रू° Be C′ U (sec. m.), विर्ब्रू° U (pr. m.).

[6] प्रतिविकु° B G U (pr. m.).

II. 255. 13. सर्पण इति ॥ कृष्णाजिनान्तैः सर्पन्त उत्तरेण हविर्धानमुपस्पृशेयुरिति बौधायनो । नोपस्पृशेयुरिति शालीकिः । ॥

II. 257. 4 sqq. आग्रयणाग्रेष्विति ॥ वाचंयमो ऽध्वर्युः पूर्वान्ग्रहान्गृह्णीयादिति[1] बौधायनो ॥ विसृष्टवागिति शालीकिः । ॥

स[2] शुक्रं गृहीत्वा धारयति यावदितरौ ग्रहौ गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यं यं गृह्णीयात्तं तं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः । ॥

ग्रहाधानेष्वनुसंक्रम्याया[3] इति ॥ अनुसंक्रमेदिति बौधायनो ॥ नानुसंक्रमेदिति शालीकिः । ॥

II. 258. 1. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्य ॥ आग्नेयपशून्येवाहीनरात्रिसत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः । ॥

II. 261. 2. तेषां यानि समहाव्रतानि तानि साग्निचित्यान्यथेतराण्यौत्तरवेदिकानि स्युरिति बौधायन ॥ ऐकाहिकस्त्वेवाग्निरिति शालीकिः । ॥

II. 262. 12. आश्वीयेष्विति[4] ॥ अभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रता-

१ पश्चाद्गृह्णी° B.

२ स given only by U (sec. m.) C′ and the Viv.

३ Thus B G (sec. m.) C′ (sec. m.) U; ज्योतिराधानेषु° Be, ग्रहाधानेषु° Bu; the Viv.. यत्र आधीयन्त इष्विति ।

४ Thus (heteroclitic locative? from आश्वीयत्) Be C′ U (cp. Āp. XXIII. 9. 6 आश्वत्सु); आश्वीयेष्विति B G the Viv.; आश्वीयेष्विति Bu.

सतमित्येतान्याश्वीयन्ति[1] भवन्तीति बौधायनो ॥ यान्यन्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्य इति शालीकिर् ॥ यानि यान्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यो द्वादशाहाच्च इत्यौपमन्यवः ॥ प्रायणीयारम्भणीयावभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्येतान्यष्टावाश्वीयन्ति[2] भवन्तीति गौतमः । ॥

पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यै ॥ कादशिनपशून्येव सांवत्सरिकाणि सत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः । ॥

वाणः शततन्तुर्भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ बौणवैणा[3] तन्त्रीभिः[4] शततमा[5] स्यादिति शालीकिः । ॥

महर्गणे माहाव्रतिकानाम्[6] शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

महर्गणे शिक्यानामनुप्रवपण इति ॥ अनुप्रवपेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रवपेरन्निति शालीकिः । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

---

१ ॰तान्यश्वीयंती Bu, ॰तान्याश्वीयानि B G; the other MSS. wholly corrupt; cp. XXVI. 17

२ ॰ष्टावश्विशंति U. ॰ष्टावश्वीया Be, ॰ष्टावश्वीय C′, ॰ष्टावश्वीयानि B G, ॰ष्टाविश्विवेती Bu.

३ वाबैवैणा C′, बौणवैणां Be, U (sec. m.), बौवैवैणां G, बौणवैणां Bu B, बौणवैणा U (pr. m.).

४ Thus G U C′; तंत्राभिः Bu, तौभिः Be, तंत्रं भिः B.

५ Uncertain; शततमा B Bu G U (pr. m.) C′ (sec. m.); शततंतु Be U (sec. m), शततंतुर C′ (pr. m.).

६ Thus B G Be, महा॰ or मह॰ Bu U C′ and the Vir.

II. 269. 10. द्विरात्र इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यजनीये ऽहन्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः' ॥

II. 270. 5. तस्मिन्नुक्तो वेद्दामन इति भवन्तीति ॥ उपवेते[१] नित्याः महत्से स्युरिति बौधायन" एत[२] एव[२] महत्तमाः[३] स्युरिति शालीकिः' ॥

II. 271. 10. द्रोणकलशस्यावघ्रापण इति ॥ अन्तःपरिध्यवघ्रापयेदिति बौधायनो" बहिःपरिधीति शालीकिः' ॥

II. 272. 3. रूपाणां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'श्वमेधिकान्यप्यच[४] रूपाणि जुहुयादिति शालीकिः' ॥

II. 274. 1. उद्यत्स्तोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः' ॥

II. 274. 9. औपसदानां पुरोडाशानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायन" स्तूष्णीका इति शालीकिराग्नेया एककपालाः स्रुवाहुत्या चैनान्सह सकृज्जुहुयादित्यौपमन्यवः' ॥

II. 275. 8. द्वयोर्गा उपकल्पयन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'जा अप्यचोपकल्पयेरन्निति[५] शालीकिः' ॥

---

१ Thus G B; उपवेति Bu, उपवे U, उतवेते Be, पंतवेते C'.

२ Thus B G U (pr. m.) एता एव Be C' U (sec. m.), एतमेव Bu.

३ महत्तमा MSS.; omitted by Be C' (pr. m.).

४ Uncertain and partially emended; ॰नस्याश्वमेधिकस्याप्यच C', ॰नस्य चाश्वमेधिकस्याप्यच Be U; ॰नस्य चाश्वमेधिकायनस्य चाश्वमेधिकान्यप्यच B G, ॰नस्याश्वमेधिकायनस्याश्वमेधिकान्यप्यच Bu.

५ ॰कल्पयेर॰ C', अप om. Be.

उदूखलबुध्नो यूपो भवतीति ॥ सर्वाङ्कारान्कुर्यादिति[१] बौधायनः ॥ प्रोक्ष्यैनमुच्छ्रयेदिति शालीकिः ॥ प्रोक्ष्योपाक्ष्य[२] यूपशकलमुच्छ्रयेदित्यौपमन्यवः । ॥

पांसूनामनुसंहरण इति ॥ धिष्णियेभ्य औदुम्बर्या अवटादुपरवेभ्य उत्करादुत्तरवेद्याः पांसूननुसंहरेदिति बौधायनो ॥ नानुसंहरेदिति शालीकिः । ॥

अथ यदि दीक्षोपसत्सु प्रत्ययमापद्येरन्संप्रकीर्योदवसानीयाभिरिष्टिभिरिष्ट्वोत्तिष्ठेयुरिति[३] बौधायन ॥ एकाहं[४] सुत्वोत्तिष्ठेयुरिति[४] शालीकि॥र्नामसंस्थाप्य पृष्ठ्यं षडहमुत्तिष्ठेयुरित्यौपमन्यवः । ॥ १२ ॥

तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो ॥ ऽप्सुषोमान्ता इति शालीकि॥र्ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः । ॥

अनकषप्रराषो[५] ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडह इति बौधायनः ॥ पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्र इति शालीकिः । ॥

१ सर्वंकारान्कु° Be, सर्वांकारान्कु° C′. सर्वाङ्कामान्कु° B G U, सर्वारान्कु° Bu; the Viv : सर्वाङ्कारान् । क्रियन्त इति काराः : कर्मणाः संस्काराः ।

२ Thus Be C′; °प्रोक्ष्योपाक्ष्य Bu, प्रोक्ष्यावाक्ष्य G, प्रोक्ष्यवाक्ष्य B, प्रोक्ष्यपाचक्ष्या U

३ इष्टिभिर् found only in G U C′.

४ Thus G Bu and the Viv.; एकांसुत्वो° U, एकसुत्वो° B, एका एव सुत्वो° Be C′.

५ °रात्रो G Bu and the Viv.: °रात्रे B Be, °रात्रः C′ (omitting तिरात्र).

II. 277. 14. दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारꣳ हुत्वा दशरात्राय दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सप्तहोतारꣳ हुत्वा दशहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥ ॥ इति नु ब्राह्मणवान् ॥

अथ गोसवदशरात्रो ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो वाजपेयो महाव्रतं चातिरात्रश्चाष्टमे ऽह्नि[1]वाजपेयः[1] ॥ तत्र देवसुवाꣳ हविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिस्त्व ॥ यस्मिꣳस्तस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्नित्यौपमन्यवः[2] । ॥

विलुप्यमाने पृष्ठ्ये षडहे शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

II. 281. 16. एकषष्टिरात्रे वैश्वकर्मणादित्ययोर्ग्रहण[3] इति ॥ उत्तरे त्रिꣳशद्रात्रे गृह्णीयादिति बौधायनः ॥ संवत्सर एवैतौ दृष्टौ भवतः । संवत्सर एवैनौ गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

II. 283. 2. औदुम्बरꣳ षोडशिपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ खादिरमेवेति शालीकिः । ॥

II. 283. 15 अतिरात्रपशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सारस्वतीमेवोपाकुर्यादिति शालीकिः । ॥

१ Thus U C′; ०चाष्टमो भवतीति वाजपेयश्च Bu; चाष्टमे वाजपेयश्च B G Be.

२ ०पशु० om. B Be G.

३ Thus G U C′ and the Viv; चादित्यग्रहयोर्ग्रहश्च B Bu; ०योर्दित्यग्रो- ग्रहश्च Be.

षोडशिवतां चमसानां भक्षण इति ॥ श्लक्ष्णाभक्षयेदिति[1] बौधायन" इन्द्रपीतानिति शालीकिः' ॥

रात्रिपर्यायेषु मुख्यानां चमसानामभिमर्शन इति ॥ सूचत्ॅ शालीकेर्"थो ह स्माह बौधायन इन्द्राग्न्यापिशर्व-रायेत्येव मुख्यंमुख्यं चमसमभिमृशेदिति' ॥

आश्विनस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवाञ्स्यादिति बौधा-यनस्तू"ष्णीक इति शालीकिः' ॥

आश्विनस्य चर्याया इति ॥ सूचं शालीकेर्"थो ह स्माह बौधायनः पुरस्तात्तिरोअक्रियाणां[2] चमसानां चर्याया[3] अनुचाश्विनेन[3] चरेदिति' ॥

तिरोअक्रियाणां[2] चमसानां भक्षण इति ॥ अनुष्टुप्-छन्दसा भक्षयेदिति बौधायनो" जगतीच्छन्दसेति शालीकिः' ॥

गृहतीयेष्विति ॥ एकादशधा कल्पोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो" ऽपच्छेदमिति शालीकिः" समस्तान्येवैनान्यनुप्रसृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः' ॥ १३ ॥ सप्तमः ॥

एकादशिन्यै संप्रदान इति ॥ सूचत्ॅ शालीकेर्"थो ह

---

1 Thus Bu Be C′ and the Viv.; श्लक्ष्णाभ॰ B G U.

2 Thus Bu and Viv.; ॰भक्ष्याणां or ॰भक्षितां the other MSS.

3 Thus G only; चर्याया इत्यनुचाश्वि॰ C′ U (sec. m.), चर्यायानुचाश्वि॰ the other MSS.; चर्याया also the Vivaraṇa.

स्माह बौधायन एकादशाग्नीषोमीया एकादश सवनीया एकादशानूबन्ध्या[१] इति । ॥

II. 292. 2. उपशयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ लभेत ग्रामे नारण्य इति बौधायनो ॥ लभेतारण्ये न ग्राम इति शालीकि॥र्नैव ग्रामे नारण्य इत्यौपमन्यवः । ॥

II. 294. 16. उपशयस्योपासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यो।चैवोत्तरत[२] उपास्येदिति शालीकिः । ॥

II. 296. 4. पात्नीवतस्य परिलेखन इति ॥ शालामुखीयं शकुमभिपरिलिखेदिति बौधायन॥ उत्तरत एकादशिन्यै पात्नीवतं मिनुयादिति शालीकिः । ॥

II. 296. 5. त्वाष्ट्रस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवाग्स्यादिति बौधायनस्य॥ष्णीक इति शालीकिः । ॥

II. 296. 6. त्वाष्ट्रस्योत्सर्ग इति ॥ सूत्रं शालीके॥र्त्रो ह स्माह बौधायनोऽभिपर्यग्निकृतमेनमन्तरेण चात्वालोत्करावुदङुपनिष्क्रमय्याह्निरम्युच्य[३] यजमानस्याजाखपिसृजेदिति । ॥

II. 296. 11. त्वाष्ट्रस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

II. 297. 4. पुनश्चिताविति ॥ सूत्रं शालीके॥र्त्रो ह स्माह बौधा-

१ ॰न्यानुबंध्या MSS.

२ Thus G U and a citation in the Ms.; उत्तर the other MSS.

३ Thus B Bo C′ G U (sec. m.); ॰निष्क्रमय्या॰ U (pr. m.), ॰निष्क्रमर्या॰ Bu; ॰निष्क्रमय्या॰ a citation in the Ms.

यतो यमपथिं चिन्वानोऽपजानीयात्तस्मिन्नुपरि[1] पुनश्चितिं चिनुयादुत्तरतश्च यूपाद्यूपं मिनुयादिति ॥

कौण्डपायिनीयास्विष्टिष्विति । अग्न्यन्वाधानप्रतिपत्त्का इडान्ताः संतिष्ठेरन्निति बौधायन आज्यभागप्रतिपत्त्का इडान्ता इति शालीकिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा इत्यौपमन्यवः ॥

पिण्डपितृयज्ञस्य दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन आदित अन्ततश्च मासस्येति शालीकिः ॥ १४ ॥

होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येकमृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकं[2] सर्वानित्येकं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ शालीकेः ॥

स पौर्णमासीषु पौर्णमासीषु जुहुयादथ कृत्स्नः संवत्सरे जुहुयादित्येतदेकममावास्यापौर्णमासीष्वित्येतदेकं सर्वास्वित्येतदेकम् ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ[3] शालीकेः ॥

अथ त्रिंशच्चिताविति[4] ॥ सूत्रं शालीकेरतो ह

1 Doubtful. G and the Viv. read as given in our text; चिन्वानोपजा० C′, चिन्वानेवजा० U; चिन्वानोपजा० the other MSS. We expect an optative derived from the root ज्ञा. cp. जानानः XVII. 17: 297. 5. The Viv. periphrases by बोधः only.

2 ०न्तस्वाहाकारा० MSS., but cp. XX. 5: 5. 5.

3 उभौ ins. B Be G (sec. m.).

4 Thus C′, G U (sec. m.) the Viv. and a citation in the Ms.; ०त्रिंशचिता० B Be, ०त्रिंशाचिता० Bu.

स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्ण-योरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति' ॥

II. 303. 5. अहरहश्चिताविति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति' ॥

II. 307. 13. रथचक्रचितौ पुरीषस्योपधान इति ॥ पुरीषस्यान्तान्कुर्यादिति[2] बौधायन'' इष्टकास्वेव पुरीषस्यान्तं[3] गच्छेदिति[3] शालीकिः' ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

II. 310. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः' ॥

उभयनीतस्य करण इति ॥ उभे[4] ऋचौ[4] द्विरभ्यावर्तयेदिति बौधायनः'' सकृदेव ब्रुवन्द्विर्ब्रूयादिति[5] शालीकिः' ॥

१ Thus B G Be Bu and a citation in the Ms. (cp also XXII. 4: 121. 18); C' reads °मर्शनाधिद्रविणमि°, U. om. °मवद्रवण°।

२ Thus G Be; पुरीषस्यांतस्यात्कुर्या° U. पुरीषस्यान्तस्यांतान्कुर्या° B, पुरीषस्योनत्कुर्या° C'; Bu defective.

३ Hesitatingly corrected; पुरीषस्यान्तङ्गच्छे° G. पुरीषंस्यानवचे° Be, पुरीषंस्यानङ्गच्छे° C'. पुरीषंस्यानङ्गच्छे° U.

४ उभो ऋचौ B G. उभत्र ऋचौ Be C'', उभयौ ऋचो Bu, उभयै ऋचो U (sec. m.). The two ṛks are, according to the Viv.: वायुः पूतः… प्राङ् सोमः etc., and वायुः पूतः… प्रत्यङ् सोमः etc., T Br II. 6. 2. 2-3.

५ ब्रुवन om Be C' U G (pr. m.); ब्रुवन् नद्विर्ब्रू° Bu

प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम[1] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सौत्रामणिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत एवाहारयेदिति ॥

सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पयोग्रहानप्यत्र गृह्णीयादिति शालीकिः ॥

ताञ्जघनेन स्रुग्दण्डान्प्राञ्चो वोदीञ्चो वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सुरासोमस्य संचर इति ॥ दक्षिणेन हृत्वोत्तरेणावनयेदिति बौधायन उत्तरेण हृत्वा दक्षिणेनावनयेदिति शालीकिर्यत एवैनꣳ हरेत्तत एवैनमवनयेदित्यौपमन्यवः ॥

पावमानीभिरुपस्थान इति ॥ पावमानीभिरुपस्थाय पितृणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठेरन्निति बौधायनः पितृणामेव याज्यानुवाक्याभिर्न पावमानीभिरिति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वो ह स्माहौपमन्यवः शूलैस्य मार्गेणावभृथमवेयादिति ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[1] ॥

आख्यातमासवनम्[2] ॥

आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

---

1 Thus G only; प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम B, प्रत्यङ् सोम प्राङ् सोम Be C′ U, प्राक्सोम Bu.

2 See remark on XXI. 3 : 73. 5, 6

II. 327. 15. वैमृधस्यानुनिर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य नानिष्ट्वा प्रथमसोमेनानुनिर्वपेदिति शालीकिः ॥ १६ ॥

II. 328. 12. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यामिति ॥ उभयत्र पौर्णमासहविर्भिर्यजेतेति[1] बौधायनो नामावास्यायां किंचन यज्ञरूपं कुर्यादिति शालीकिः पिण्डपितृयज्ञेन चरेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 328. 15. साकंप्रस्थायीयेन यजेत पशुकाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुभो ह स्माह बौधायनः स्रुग्भ्यामेव पुरोडाशं जुहुयाच्चमसेन सांनाय्यमिति ॥

II. 329. 11. नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्ग्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवतेति ॥ स यो ऽन्य एतेभ्यो महेन्द्रमियक्षेत[2] स संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति बौधायनो ऽत एवापि संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति शालीकिः ॥

II. 329. 16. संवत्सरमिन्द्रं यजेत संवत्सरꣳ हि व्रतं नातीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुभो ह स्माह बौधायनो यस्याममावास्याया-

१ Thus B Bu, पौर्णमासौ॰ Be U G; C′ injured.

२ Thus (इयक्षेत and cp. XVII. 49: 329 13: इयक्षेत) the Vivaraṇa only; महेन्द्रं यियक्षेत G (sec. m.) B; महेन्द्रमियक्षेत Bu. ॰द्रं यजेत Be C′, ॰द्रं यजेत U (pr. m.).

३ Thus B Bu G C′; महेन्द्रयाज्यां Be U.

मादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादित्य॥थो ह स्माहौपमन्यवो ऽध्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति यस्याममावास्यायामादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते या ततः पूर्वामावास्या स्यात्तस्यां[3] महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादिति ।॥

7. दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत । पूर्णमासे संनयेदै-पावद्दध्यामिक्षयामावास्यायां[4] यजेतेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वैमृधमप्यत्रानुनिर्वपेदिति शालीकिः । ॥

14.१० सांनाय्यस्य भक्षण इति ॥ सूत्रम् । शालीकेर॥थो ह स्माह बौधायनो यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षयेदिति । ॥

1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीकेति शालीकिः । ॥

6,१५ 3. इडादधे चतुष्टस्य उपांशुयाजस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥ १७ ॥

नवमः ॥

1. बृहस्पतिसवे दाक्षिणानां होम इति ॥ अनुसवनं दाक्षिणानि

---

१ Thus (प्रक्रामेत्) C′ U and a citation by Sāyaṇa; प्रक्रामेत G (sec. m.), प्रक्रमेत् Bu Be, प्रक्रमेत B G (sec. m.).

२ Thus U C′, खल्वस्यै B, खल्वेवंस्येव Bu, खल्वस्य G; Be is defective.

३ स्यात् given only by Sāyaṇa in his citation.

४ वा ins. Be B U.

जुहुयादिति बौधायनो माध्यंदिन एव सवने दाक्षिणानि जुहुयाद्दद्रामीत्येवेतरयोः[१] सवनयोर्ब्रूयादिति शालीकिः ॥

II. 346. 8. हिरण्येन घृतमुत्पुनातीति ॥ मन्त्रनिरुप्तमेतद् घृतꣳ स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकमिति[२] शालीकिः ॥

II. 349. 6. अनुद्रुते[३] वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य हहत स्तोचं प्रत्यभिषिञ्चतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य कृष्णाजिनमध्यचास्तृत्याभिषिञ्चेदिति शालीकिः ॥

II. 350. 2. माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति ॥ सौवर्णः सौवर्णैर्माषैः पूर्णः स्यादिति बौधायनो मार्त्तिक[४] एव धान्यमाषैरिति शालीकिः ॥

II. 354. 16. सप्तदश मारुतीः पृश्नीर्वत्सतरीरालभत इति ॥ पृथगेवासां मनोताः स्युः पृथक् पशुपुरोडाश इति बौधायनः पृथगेवासां मनोता स्युरेकः पशुपुरोडाश इति शालीकिरेकैवासां मनोता स्यादेकः पशुपुरोडाश इत्यौपमन्यवः ॥

II. 356. 3.
II. 358. 9. अग्निष्टुतीन्द्रस्तुतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवक्ळृपा एव प्रतिविकुर्वीरन्निति शालीकिः ॥

II. 360. 10. अतिरिक्तस्तोत्रेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ Thus B G Bu and the Viv.; इद्रामी॰ Be U C'.

२ Thus G B; तूष्णीक इति B, तूष्णीमिति Be C' U.

३ Thus the Viv.; ॰द्रुते U G, ॰च्चे Be C', ॰हत B.

४ मार्त्तिक G U C' Be and Viv.; चार्त्तिक B, चालीक Bu.

3, धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

एकाहानामन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । मृत्युश्रवान्त इति शालीकिः । ॥

3. निदधत्यस्मा एतद्ध्विरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति[१] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाच ।ऽविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं[१] निदध्यादिति शालीकिः । ॥

4.
९. अथास्याः सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

10. ग्रावाणसो ऽधिषवणे फलके पुरुषास्यस्य हृषणाविति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ग्रावाणसो ऽप्यचारणौ कुर्यादिति शालीकिः । ॥

. 2. स यं कं च[२] ग्रहं गृह्णात्येवमेवैनं गृह्णाति । यदु किं च पाप्मानं सादयत्येवमेवैनत्सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यंयं ग्रहं गृह्णीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः । ॥

. 8, श्वेतमश्वं ददाति । श्वेतां वडवां ददात्यश्वमसितं ददाति ।
14; गर्भिणीं वडवां ललामीं ददात्यनडुत्कृतं[३] ददाति । चय-

[१] Thus B Bu G (sec. m.); •भोजन• Be C' U G (pr. m.).

[२] चन G (sec. m.) and the Viv., चनं B.

[३] Thus C' only (sec. m.), all the other MSS. corrupt (•त्वनडुरं-चर्मं ददाति; •त्वनडुरं ददाति, •त्वनडुरं ददाति चर्मं ददाति).

II. 379. 11; 382. 11; 388. 9; 406. 8, 9. शिशुमतं निष्कान्ददाति[1]। सोमचमसं ददाति। हिरण्मयं चमसं ददाति। राशिशतं[2] धान्यं ददाति। मराचशतं धान्यं ददातीति[3] ॥ एतानि च नित्यानि च दद्यादिति बौधायन॥ एतान्येवेति शालीकिः[4]। ॥ १८ ॥

[5]अथातः सर्वतोमुखं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत सर्वतोमुखेऽग्निमिति बौधायनो॥ न चिन्वीतेति शालीकिर॥थो ह स्माह मौद्गल्यः पूर्वस्मिन्नेवाग्निचय इतरेषु साविधाः स्युरि॥त्येतदपि न कुर्यादित्याश्मीगविः। ॥

अरण्योः समारोपण[6] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥थो ह स्माह गौतमो गृहपतिरेव प्रथममरण्योः[7] समारोपयेत[8] इतरे सत्र इति। ॥

---

१ निष्कं ददाति MSS., but cp. XVIII. 38: 388. 9.

२ Thus Be C′ Bu U, राशौ° B G (sec. m.).

३ इति found in C′ only.

४ The words एतान्येवेति शालीकिः are repeated in Be Bu U W C′, indicating the end of a praśna.

५ This kaṇḍikā is not found in Be C′ Bu W U; in U it is given on a loose page. The text of this, doubtless later added, chapter is given according to B G (where it is given secunda manu), a complete citation in Keśavasvāmins prayogasāra (K) and a ditto (I) in a MS. belonging to the India Office (Catologue by Eggeling Vol. I, p. 87). The Vivaraṇa of this chapter is missing equally.

६ °रोपण G B.

७ प्रथमम् om. K.

८ °रोपयेत G B, °रोपयंत K.

आसाद्या इति ॥ प्राकृतेन[1] प्रक्रमेण मौयामध्ये गार्हपत्य इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांतो ह स्माह शालीकिः विपरीतेन प्रक्रमेण सर्वत्र इति । ॥

चित्याग्न्यां दिक्षु भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंशश्च उत्तरतः । सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[2] सर्वे[3] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति ॥

प्रवर्ग्यस्य करणे[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नोक्थ्ये[5] प्रवृञ्ज्यादिति शालीकिः । ॥

याजमान इति ॥ अभौमाने[6] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिर्ये ऽग्निसंस्काराः[7] कुशाम्कामभितरन्तकेणेत्यौपमन्यवः[8] । ॥

अन्वाधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांतो ह स्माह शालीकिर्गार्हपत्यः[9] सकृदन्वाहितः स्याद्वामयोरन्वाहार्य-

१ प्रक्र॰ U K I.

२ ॰मः B G, ॰माः U K I.

३ Thus I, सर्वे K, सर्वतो U, सर्वतो वा B G.

४ प्रकरणे U K I.

५ नोक्थे B G.

६ चभिमान B G, but cp. XX. 18: 39. 11, the other MSS. om. this word.

७ ॰संस्कारा U.

८ वाव om. B G; instead of वाव्कामव U: मन्त्रांमय ।

पचन आहवनीयꣳ[1] सकृदभ्याधाय ततो यथार्थं गच्छेदिति[2] ' ॥

भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वꣳ समवधाय सकृदेव[3] भक्षयेदिति[3] शालीकिः ' ॥

मार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[4] " सकृदेकस्मिन्निति शालीकिः ' ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" नो ह स्माह दीर्घवात्स्यः[5] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति ' ॥

क्रतुपशूनां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " क्रतुपशव ऐकादशिनाश्च विकल्पन्त इति शालीकिः ' ॥

समञ्जन इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य " यावन्त स्तोमास्तावन्तः प्रचरण्या समनक्तीति बौधायनः[6] ' ॥

दधिग्रह इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य " पयसा वाज्येन[7] वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

अꣳश्वदाभ्ययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" नो ह स्माह

१ After °नीयं G ins. तंतं, B तं; U K I om. पाम° ...नीयं and read स्वातं सकृद° (thus K I), स्वाम्सकृद° (thus L).

२ इति inserted by me.

३ सकृदेव om B; न G instead of these words ;—भक्षयेयुर U.

४ मौद्गल्यस्य U K I.

५ दीघ° U K I.

६ शालीकिर U K I.

७ U K I om. the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे सत्त्रे ताण्डिनामयन उद्भिदि बलभिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निपृष्ठैः प्राणपृष्ठैरिति[1] ' ॥

षोडशिग्रहाणां[2] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनं गृह्णीयुरिति शालीकिः ' ॥

अतिग्राह्याणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] " माहेन्द्रस्यानुवषट्कारमुपजुहुयुरिति शालीकिः[4] ' ॥

षोडशिनः स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " येन केन चिदिति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[5] " प्राञ्च एवावभृथमवेयुरिति[6] शालीकिः[7] '° ॥

---

१ The reconstruction of the text of this dvandha is wholly uncertain. I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्बलभिदिति and adds शालीकिः at the end. Thus also G. U K I have ताण्डिनामयने ॥ ताण्डिनामयन indicating t e beginning of a new kaṇḍikā; moreover the following words run thus in U: उद्भिद्बलभिदित्येवमेव पृश्नि० in K: उद्भिदि बलभिदि(मित्यवमेव पृ०, in I: उद्भिदि बलभिदि सर्वेद्भिरिपुश्निपिमतिशाध्यामित्येवमेव पृ० ।

२ षोडशिनां ग्र० B G.

३ शालीकिर् U K I.

४ औपमन्यवः U K I.

५ शालीकेः U K I.

६ Thus G, ०वभृथमवेयु० U K I, ०वभृथमवेति B.

७ बौलको U K I.

अरण्योः समारोपण[१] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्बो[२] ह स्माह गौतमो[३] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेतन[४] इतर इति[५] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति त्रयोविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus K I, समारोपय U, समारोप्य B G.

२ सूत्रं माद्वीकिरयो U K I.

३ बौधायनो U K I.

४ ॰रोपये॰ B G.

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं मन्येयुर्भवेयुः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन संस्थावशेनेति । छन्दसेति यद्वोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म प्रब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छोर्वन्तरिक्षमन्विहि देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तद्विकल्पयिषेद्ब्राह्मणस्तु हैवैनाम्मन्त्रानप्रख्याताम्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणोऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगादथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । अथो एतन्न्यायेनेति प्राकृते तन्त्रे प्राकृतं[1] न्यायमनधिगच्छन्त्यामन्यायं प्रतीयादयमिहार्थस्तांश्च समारभ्य इति । अथो एतत्संस्थावशेनेति सोमेऽपवृत्त आदारांश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथैमे पञ्च हविराकारा ओषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति । ॥१॥

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरणं

१ प्राकृत all exc. D.

मन्त्रा दृष्टास्तान् मिथः सꣳवादयेदनादिष्टाद्येनयेन[1] यजुर्भिः सꣳसिध्येत्तेनतेन तत्कुर्यात्तस्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि यज्ञ इति। किमुपज्ञो यज्ञः श्रद्धोपज्ञो मानुष[2] इति। क उ खलु यज्ञ इति। पुरुष इति। का उ खलु देवता दीक्षेति। वागिति। का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति। [3]वागेवेति। का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति। वागेवेति। क उ खलु यज्ञस्यारम्भः का प्रतिष्ठेति। विज्ञायते[4] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति। वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति। ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यन्वारम्भणप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यचौषधात्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्धेनूनां दोहनं कपालानामुपधानꣳ साम्नयजुषो हरणमाज्यभागा[5] इति यच्च किंचाभिनिर्वपत्यूर्ध्वं[6]-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy); संवादये॰ Be, the Viv. (another copy). The meaning, according to Vc., of न मिथः संवादयेत् is: न मिश्रयेत्।

२ Thus C U H G (pr. m.) Vt Vc and the Viv.; मांसवच Ben Be, मांसविक G (sec. m.), पांसव D.

३ वा ins. G U (pr. m.) H.

४ In TS. I. 2, 2, 3.

५ ॰भगा Be G U, ॰भागा Ben D (sec. m.), ॰भागाः H, भगव D (pr. m.), ॰भाव C, भाव Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति । यस्मिन्नेतद्धवींषि श्रीयन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतत्प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ स्विष्टकृदिडा चेत्यवदानत आवापो भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छत्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । नैवावार्हत्यत्ये ऽप्यन्यस्मिंस्तन्त्रस्तु ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च संग्रामीण्यां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्रं तु प्रदानतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येवं ब्रूयाद्विज्ञायते तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्समिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति । ॥ ३ ॥
द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसंस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसंस्थाः कियत्यः सोमसंस्था इति । हुतः प्रहुत आहुतः शूलगवो बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसंस्था इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यच्च किं चान्यत्र विहाराद्धूयते सर्वास्ताः पाकयज्ञसंस्था इत्यथ हविर्यज्ञसंस्था अग्न्याधेय-

१ एव om. H G U (pr. m.) C ;— ०जानीति G (sec. m.) U (pr. m.)

२ Ben Be ins. पंच ।

३ Thus (sc. इष्टिषु) D and C only ; वारुणेषु the other MSS.

४ Thus Ben C and Vc. ; संग्रामीपूर्णी D ; the other MSS. and the Viv. (one copy) and Vt. संग्रामिण्यां ; संग्रामेष्ट्यां the Viv. (another copy).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[१] इति । सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते । ऽथ सोमसꣳस्था । अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसꣳस्था । यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य । यदुक्थ्यस्य तत् षोडशिवाजपेययोर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति । सप्तानाꣳ सोमसꣳस्थानां द्वे सत्त्राणि न गच्छतो वाजपेयस्याप्तोर्यामस्येति । ॥ ४ ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति । या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिरथ यद्विदधाति सोत्तरा ततिरग्न्याधेयं पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः । श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा ततिर्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनꣳ सांवत्सरिकाणाꣳ सत्त्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्त्राण्युत्तरा ततिः । कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति । विज्ञायते[२] यथैतस्मायि पृष्ठमुत्तमे

१ कुण्डपायिन्य Be, कौण्डपायिनम् the Viv. (one copy), कौण्डपायिनिन D.
२ om. M Ben U (pr. m.) D C Vt.

माखि सहत्पृष्ठान्युपेयुर्दशमाखं तृतीयम् । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दांसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्थान्[1] हैके ब्रुवते । सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्वानि[2] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दान् हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोअश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरमु हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च नादेया सप्तमे । सप्त छन्दांसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्[3] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं चयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । सावित्रं नु खल्विदं कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[4] संख्याभ्यावर्ति चितः पृच्छति ऽष्टन्न् स्तोमः शमितरित्यथापि राज्ञो मासं । क तु खलु मन्त्रमन्तरितं कल्पयेत्स्थानादा स्थानं प्रतिज्ञामीताभिरूप्येण[5] वा प्रौढेण वेति । स्थानात्स्थानमिति यदवोचाम

---

1 Thus M Be Ben; कुलित्थान् H G (sec. m.) U D C. कुलुत्थान् Vt.

2 वास्त्वानि G (sec. m.), वास्तानि D C. According to the Viv. वास्तुकम् (Chenopodium) is meant.

3 °ष्टुम् M only.

4 i.e. सर्वपृष्ठया कामेष्टिः (Vc), cp. TS. II. 3, 7, 1.

5 प्रतिज्ञावेन U, °चित्त Vt Vc Ben.

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूप्येणेति यथैतद्ब्रह्मवत्याशासानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वश्वियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतन्नौदेशेत्यग्निकल्पः खल्वयमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तत्र[1] यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् ॥ ६ ॥

अथायमश्वमेध आकृतिभूयान्समाम्नातस्तत्र यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाकृतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यद्वोचाम बर्हिर्लवनः खल्वयꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेतायायं पशोर्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेतायास्याꣳ स्वयमातृण्णायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरमेद्यथो[2] एतत्त्रियजुषा सकृत्तूष्णीमिति । लोष्टाꣳश्च तेषामुपसृत्य स्तम्बयजुषेति । यथो एतत्पञ्चकृत्वो यजुषा

---

१ तत्र given by Ben D C U (pr. m.) Vt, om. by H Be G U (sec. m).—On इष्टकाभूयान् V comments : इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोपधानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरमेतयथो Ben C D, विरमेत यथो H; V. comments : न विरमेत् न विरमेत् [illegible] ।

पञ्चदशकृष्णीमिति राजस्तेषां मामनुपगत्येति । [1]यथो एतत्सप्तयजुषा सप्तकृष्णीमिति राज एव[2] तेषां[3] मामनुपगत्येति[1] । यथो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय इडायै चतुर्थ इति . एवं एवैतेषां ब्राह्मणवन्तः । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो । ऽनादिष्टो ऽग्निरपि तु यथैतद्भवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्यायतने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्यजस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति ग्रामिणे जुहोत्याग्नीध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यनादिष्ट[4] आहवनीय एव होतव्यमनादिष्टो ऽध्वर्युरपि तु यथैतद्भवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्यनादिष्टे[4] ऽध्वर्युणैव होतव्यमनादिष्टं पात्रमपि तु यथैतद्भवत्यञ्जलिना जुहोति

[1]...[1] This clause is found in D U Be G (sec. m.) only; it is commented upon by Bhavasvāmin.

[2] Thus D; एवैषां U Be G; some of the MSS. here and supra instead of उपगत्य read उपमित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp. Vc: उपगत्य समीपे भूमिं कृत्वा ।

[3] इति supplied by me.

[4] इति found in G only.

शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोत्यन्तमेन पर्णेन जुहोत्यर्कपर्णेन जुहोति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोत्यौदुम्बरेण स्रुवेण जुहोत्यङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति विसꣳसिकाकाण्डाभ्यां जुहोति गोमृगकण्ठेन जुहोत्यश्वशफेन जुहोत्यश्मयेन कमण्डलुना जुहोतीत्यनादिष्टे[1] स्रुचैव होतव्यमनादिष्टा समिदादेशादेव समिधं जानीयाद्विज्ञायते नासमित्के जुहुयाद्यदसमित्के[2] जुहुयाद्यथाग्निके ऽन्नं दद्यात्तादृक्तत्स्यात्समिद्वत्येव होतव्यमनादिष्ट उपसमाधायैव होतव्यम् । ॥ ८ ॥

अथातो ऽवदानकल्पंसंतुक्रमयति चतुरवत्तं भवतीत्यनादिष्ट उपहत्यैव होतव्यमनादिष्टꣳ हविरादेशादेवान्यद्व्रीहियवेभ्यो जानीयादपि तु नु खलु चिप्रसꣳस्कारतममाज्यं ब्रुवते । ऽनादिष्टः पशुरादेशादेवान्यमजाज्जानीयादैन्द्राग्नाद्यदभिहारं तन्नꣳ स्यात्तदभिहारं कुर्यादग्न्यभिहारौ दर्शपूर्णमासौ । सोम इन्द्राभिहारः । सावित्रमौषधस्य निर्वपणं दृष्टं भवति । किꣳ[3] स्वित्सांनाय्यस्य पशो राज्ञ इति । दोहनꣳ सांनाय्यस्योपाकरणं पशोर्यदुपाꣳश्वसवनमभि मिमीते तद्राज्ञः । प्रज्ञातमन्येषाꣳ हविषां पर्यग्निकरणं । किꣳ स्विद्राज्ञ इति । यदेवादो वसतीवरीः परिहरति तद्राज्ञ इति । ॥ ९ ॥

पञ्चमः ॥

---

१ इति missing in G H U D.

२ Thus U Ben G D C; जुहुयाद्यदस॰ Vt, ॰याद्यदिस॰ Be, ॰याद्यस॰ H.

३ Thus Be, the Viv. and V.; किम D C, किमु H Ben G'U D.

अथातः पुरोडाशाभ्याख्यास्यामः । सर्व एवाग्नेया अष्टाकपाला अन्यत्र पौनराधेयिकात्सर्व एवैन्द्राग्ना एकादशकपाला अन्यत्राग्रयणाच्च शुनासीरीयाच्च । सर्व एवैन्द्रा एकादशकपाला अन्यत्र शुनासीरीयात्सर्व एवाग्नीषोमीया एकादशकपाला अन्यत्र श्यामाकात्सर्व एव पशुपुरोडाशा एकादशकपाला अन्यत्र वायव्याद्यद्देवत्यः पशुस्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशो ऽन्यत्र वायव्याद्भवति । सर्व एवाग्नावैष्णवा एकादशकपाला अन्यत्राध्वरकल्पायै । तस्यैवाष्टाकपालश्च[1] द्वादशकपालश्च भवतः । सर्व एव सावित्रा द्वादशकपाला अन्यत्राश्वमेधिकेभ्यस्तस्यैवाष्टाकपालस्त्वैकादशकपालश्च भवतः सावित्रो ऽष्टाकपाल इति च । सर्व एव मारुताः सप्तकपाला अन्यत्राश्वमेधिकानां चातुर्मास्यपशूनां पशुपुरोडाशेभ्यो मारुतादेकविंशतिकपालादन्यत्र राजसूयिकात्पञ्चशारदीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः । किमनुख्यानि नु[2] खलु ते[3] विलेख्यानि कपालानि भवन्तीति । विज्ञायते[4] वैश्वानरं द्वादशकपालं मृगाखरे भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुख्यानि भवन्तीत्यथ पूर्वसंख्याः । पञ्चप्रयाजश्च

---

१ Thus C Ben U (pr. m.): ॰कपाली H Be G U (sec. m.).

२ नु H D C V, तु Ben Be G U.

३ om. H G (sec. m.), found in Ben Be U D C G (pr. m.) V. According to Vc it stands for [illegible]. Is the word to be cancelled? The Vivarana makes no mention of it.

४ Cp. T Br. III, 9, 17, 3.

नवप्रयाजस्यैकादशप्रयाजस्येति प्रयाजाः पूर्वसंस्थाः । पर्यग्निकरणं पश्वोरुपांश्वभिषवो ऽग्निष्टोमे गवामयने चतुर्विंशमहस्तदपि विज्ञायते तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय इति । ॥ १० ॥

अथ राजयज्ञा । राजसूयो ऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः सोमसवः पृथिसवो[1] मृत्युसवः कामान्नयज्ञः शुनस्कर्णयज्ञ इति चाथादितिदेवता । अग्न्याधेये त्वेव प्रथमश्चरुश्चातुर्मास्येषु द्वितीयः । प्रायणीयोदयनीययोरग्निदीक्षणीयायां । त्रयो राजसूये रत्निनामेषु[2] च 'प्रायुजेषु चादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इति चैक इष्टिकल्प । एको व्रात्यस्तोमे । चत्वारो ऽश्वमेधे ऽदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुरदित्यै हंससाचिरदित्यै त्रयो रोहितैतास्तिस्रो मेष्य आदित्या । द्वौ सौत्रामण्यामादित्याविवंशा । षष्ठो ऽष्टादश इति च । त्रीणि तन्त्राणि यज्ञमन्वायत्तानि भवन्ति पञ्चप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति । पञ्चप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टय इति वर्तन्ते । नवप्रयाजेन चातुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोम इति । चत्विमानि सर्वकल्पे सर्वाभिप्रायिकाणि भवन्ति । यथैतदग्न्याधेय-

१ पृथिवीसवो or पृथिविसवो all, cp. XVIII 6.

२ Thus H Ben D C V, रत्निनेषु G Be U the Viv. (one copy), रत्निनिषु the Viv. (another copy). Read probably रत्निनीषु (sc. रत्निषु).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम इति । तदपि विज्ञायते ऽथ यदस्याग्निमुद्धरति सहस्रं तेन कामदुघा[1] अवरुन्द्धे[1] । ऽथ यदग्निहोत्रं जुहोति सहस्रं तेन । या वै वैश्वदेवस्य मात्रा तद्वा एतेषामवममतोऽतो ॰वा उत्तराणि श्रेयाꣳसि भवन्ति[2] । सर्वांल्लोकान्पशुबन्धयाज्यभिजयत्येकस्मै[3] वै कामायान्ये यज्ञक्रतव आलभ्यन्ते । सर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः सोम इति । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

अग्नीनाधास्यमानः प्रज्ञमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[4] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यनहरेदनुज्ञापयीत वाग्याप्यग्न्याधेय एवर्त्विजां वरणं प्रथममुदाहरामस्तस्य चेत्पूर्वपुरुषैर्वृताः स्युस्तानेव नातिहृणीताव्यवच्छिन्नास्तेत्कौलेनाध्ययनेन मानुषेण शीलवृत्ताभ्याꣳ स्युरिति । किंगत उ खल्वतिवरणं वावरणं वा भवतीति । स्वयमृषारौ-

१ Thus Be G (sec. m.). ॰दुघोवरु॰ U D C H V, दुघावरु॰ Ben G (pr. m.).

२ भवंतीति C Ben.

३ After ॰जयति Be and G (sec. m.) ins. इति ।

४ Thus (and cp. XXV. 4 init.) U G D C Be and the Viv. (one copy). येनास्य कुशलं H Ben V and the Viv. (another copy). The Vivaraṇa runs: येनास्याकुशलं स्यात् जमादिना तेन साम्यं कुर्वीत, the Bhāṣya of Venkateśvara: येनास्य कुशलं स्यात् येन संभारो नास्ति तं संपादयेदित्यर्थः ।

ह्यश्मसङ्ख्याद्याज्यमयाजयत्सादितं[1] कर्म तदु हास्थित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिचरणं वाचरणं वा भवतीति। तांश्च वृणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीत। कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत। यो ऽस्य सङ्स्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत। तेन सचिवेनान्याल्लिप्सेत। यद्यु वै यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं ५
वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं। ब्रह्मणो वानन्तरमध्वर्युं। पूर्वं वोत्तरं वा यथाकर्म चेत्स्यात्स्पष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत। औषधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यच्छे[3]

---

१ Thus (अश्मसङ्ख्यात्) all. I guess this word to be a corruption from an original अश्मसङ्ख्य। The commentaries find the word अम 'sickness' in it. V.: आभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः। The Viv.: आमाशं (var. आमोशं) जिघांसति। अम रोगे। आभिमुख्येन रोगभूत (var. रोगहत) स्थितः। अश्मसंख्या इति वेद् स्थितः (var. वेदयः) रोगत्वेन स्थितः।— सादितं all the MSS. exc. Be (सातं), G (sec. m. सोदं) and U C (सत्कुत्सितं); कुत्सितं, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries; V.: सादितं कुत्सितं कर्म येनाभिचारयजनादि। Perhaps the original reading of our passage has been: सोऽयमभ्यारो-हश्मसङ्ख्यायाज्यमयाजयत्सादितं कर्म तदु हास्थितेति। हास्थित 3rd sing. root aor. med. from आतिष्ठते। Moreover instead of the impf. अया-जयत् we expect an aorist.

२ संस्तुततमः D and U (sec. m.).

३ Thus (विनापि यच्छे) all (also Vt, Vc). exc. C, which has विना वियच्छे; the correct reading (see the Viv. and the Bhāṣya: यदु-च्छामि) seems to be either विना वियच्छे (see the reading of C) or विनापीयच्छे (इयच्छे for regular इच्छे, cp. the remark on XXIII, 17: 176, 12).

ऽज्यापिपिषि[1] भार्यामक्रैषीति । को नु खल्वृत्विक्षु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति । ॥ १२ ॥

आगमआगम इत्येकमृतुमुखऋतुमुख इत्येकं संवत्सरस्य पार इत्येकं । यत्राधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिवृतो याजयेन्नागूरेश्यं[2] याजयेन्नीतदक्षिणं[3] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्तं याजयेन्न मृतं याजयेन्न चिकित्सिनं याजयेन्न परिख्यातिकाम्यं[4] याजयेन्नाग्नगं

१ Thus Be G and U (sec. m.) and both copies of the Viv.; अपिपिषि U H Ben, Vt. Ve; C corrupt; the Viv.: राजकुलपोराद्रिभिः दृतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāṣya: राजाद्युपद्रवाद्रिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On अप्या-पिपिषि for original अप्यापिपि cp. Indog. Forsch. XVIII. 421, M.S.L. XIV. 192. See also infra XXIV. 18 : 202. 2.

२ Thus G Ben U D G (pr. m.) Vt, and cp. T Br. III. 11. 8. 8 with the remark of Sāyaṇa a. h. l.; गुरेश्यं Be, the Viv. (one copy); •गुरेश्य' G (sec. m.) C, the Viv. (another copy); गूरेश्य' H. The Viv.: ऋत्विजां यत्र स्वयमेवोद्दिश्य करोति, the Bhāṣya: यस्य कुल-मुद्दिश्य स्वयमसमन्तः सन्तो यजति तम् ।

३ Thus (as Śāṅkh. śrs. V. 1. 10) G C, the Viv.; नीतदक्षिणं (as Āśv. gṛhs. I. 23. 20) the other MSS. The Bhāṣya (दक्षिणामयमानमन्यं यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपन्नो यस्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः) and the Vivaraṇa (दक्षिणादानोत्तरकालम्) derive नीत from नयति; it is rather the partic. from नोति; cp. नीतस्य XVIII 41 : 393 7.

४ परिश्री• Be Ben C D V.

याजयेन्नान्यजं[1] याजयेन्नाननूचानं याजयेदपि वैतेषां[2] तं याजयेद्यः कपालान्युपहन्याद्धुत्तिप्रेक्षे वर्तमाने । तदपि ह्रासतये विज्ञायते ऽवर्त्या ह्युन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति । नैतेषामयाज्यः सहस्रदक्षिण इति । ॥ १३ ॥

॥ सप्तमः ॥

I. 53. 3. जषाश्च सिकताश्चेति । ये भस्मरा इवोषाः सुस्तानाहा-
I. 53. 4. रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्यस्याखोरुत्करादा-
हारयेद्यो ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
I. 53. 6. कुलीरसुषिरादाहारयेदग्निहते ऽविद्यमाने शीतहतमाहा-
I. 53. 7. रयेद्वातहतं वा । चिचियस्याश्वत्थस्येति । येन ग्रामो वा नगरं
I. 53. 9. वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति । युवानमित्येवेदमुक्तं भवति । चौम्हिरण्यमस्कानिति[3] । षडिमाव्कारयेत्सौवर्णा[2] उपासनार्था[4] राजता अतिप्रदानार्था ।

१ Thus Be, नांतजं G D C. Viv., Vt; नात्मजं H; Ben. om. the word; the Bhāṣya: पूर्वीम (sc चेत्त) ईमजातम् । प्रद्रश्चियानुमग्निमित्यन्ये ।

२ Thus H Be U (sec. m.) the Viv.; चैवेषां Ben G C U (pr. m.) and Vc. (चपि च चपि वेत्यर्थः) ।

३ Uncertain reading. H G U (sec. m.) Be (only °मस्कोनिति) and U (sec., only मस्कानिति) read as given in the text; चौम्हिरण्य मस्का (मस्का D C) व्कारयेत्सौ° Ben D C; षड्हिरण्यमस्काव्कारयेत्सौ° Vt. Are we to correct: षड्हिरण्यमस्कानिति । चौदुम्बरीमिमाव्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr. m.) Vt: चौपास° Be G (sec. m.) the Vivaraṇa.

उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतोऽहतवाससाविति सर्व एवान्यो मानुषोऽलङ्कारोऽन्यत्र नलदादीतीयैवैतदुदाहरन्ति । स्रजमु हैके प्रतिषेधयन्ति । ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । त्र्यहे षडहे द्वादशाहे वा । संवत्सरेऽपर्यवेत उदायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुनरेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेदा समिधामभ्याधानान्न केशश्मश्रु वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] संवसीत । प्रायश्चित्तार्थ एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृत्व उदायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते गोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथं गविप्रभृति कर्म तायते । द्विब्रह्मौदनमु[3] हैके ब्रुवत उच्छेषणीयो हेतरः[4] साम्यकरण उत्तरो । ऽथ संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेन्न प्रत्यधीयीत योनीर्निगदेदपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीताश्लोकेन रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेदादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य कर्मान्तेनोपरमेच्छ्वो भूते परिनिस्तिष्ठेदित्यथ चेदिमेऽभ्याहिते

---

१ Thus Be G; ०स्तात्त्वेवैतंसंवत्सरं U (sec. m.); एतत् (एतत्) not found in Ben U (pr. m.) D C Vt.; in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec. m.) only.

३ Thus G Be U Ben; द्विर्ब्र० H G D C, the Viv.

४ Thus Be U (sec. m.) the Viv.; चेतरः Ben H G C U (pr. m.) Vt; चितरः D.

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्तेनोपरमेच्छ्वो भूते परिनिस्तिष्ठेदिति । ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

I. 53. 13. अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमांसा । ऋतूनेवाग्रे व्याख्यास्यामो ऽथ छन्दांसीति । वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति । सर्वेषां त्वेव वसन्त आधानं सर्वेषां रोहिण्यां । यथावर्णं त्वेव छन्दांस्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति । यथैतद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्वस्वोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-

I. 53. 16. मिति । सद्यस्कालान्येतानि भवन्ति[1] । ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्य इति नैते सद्यस्काले भवतो ऽथात आर्तिजान्यग्न्याधेयानि व्याख्यास्यामो । विपक्ष आपूर्यमाणपक्षे विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष इति । विपक्ष आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावांश्चावकाशः[2] स्यात्तमभिविदधीत । पौर्णमास्यां तु[3] सद्यस्कालं । विपक्षे ऽपक्षीयमाणपक्ष आदधानो[4] नाचावकाशः[4] काङ्क्षणाय विद्यते । सर्वमेवैतदहः सद्यस्कालं कुर्याच्चतुर्होतारं सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमिति । ॥ १६ ॥

---

१ भवंतीति Be.

२ Thus G Be H U (sec. m.), the other MSS. and the Viv. om. च ।

३ Found in Be U (sec. m.) only.

४ आदधीत यावानचावकाशः U (sec. m.) only. Are we to read आदधानो with Vc ?

अथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ यदमावास्यायाँ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ जुहुदृचैवर्चमुपसंदध्यादेवं पूर्णदर्वे । एवं वास्तोष्पतीये । कथमु खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवेऽन्तरिक्षाय सूर्याय दिवे वरुणायाद्भ्यः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्निसंस्कारार्थं हुतं भवति । तदाज्येनैव जुहुयाद्वाचीनमवमज्योर्ध्वमुन्माष्ट्युभे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहुमन्यत औपवसथिकायै रात्रेः । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्ब्रह्महोतारं व्याख्याय व्याहृतीरुक्त्वाथ[1] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदथानुपूर्व्यं[2] भवति । कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा शालामध्यवस्येद्दीक्षणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तेत प्रायणीयामैन्द्राग्नस्यादित्यस्य[3] चरुरातिथ्यामग्नये[3] पवमानाय पुरोडाशो ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये शुचये प्रातःसवनीयानन्वारम्भेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयिकानि हवींषि परिनिष्ठाप्य शालामध्यवस्येदुदवसानीयामन्वारम्भेष्टिरिति[4] । ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be.

२ ०पूर्वं H.

३ Thus G U (sec. m.) and cp. XX, 19 : 20, 24; ०मैन्द्राग्नस्यादित्यस्य० U Vt. ०मैन्द्राग्न्यदित्यस्य० Be.

४ Thus Be only (sc. अनुवर्तेत), cp. the Viv.: उदवसानीयामन्वारम्भणीयामिष्टिः । All the other MSS. and V: उदवसानीयायामन्वा० ।

I. 69. 1. अथेदं पुनराधेयं । कियत्तु खलु पुनराधेयं भवतीत्यग्नी-
नाधाय पापीयानभूवमव्यास्थिषि[1] पुत्रो मे मृत[2] इत्येत-
स्मिꣳस्त्वेवैतत्संवत्सरे दृष्टं भवति । कस्मिन्नु खल्वेनत्काले
I. 69. 6. समुत्थापयेदिति । या याषाढ्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमा-
वास्या[3] भवति या सकृत्संवत्सरस्य पुनर्वसुभ्याꣳ संपद्यते तस्या-
मादधीतेति । तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोप्योद्वसाय[4]
मथित्वाग्नीन्विहृत्योद्वासयेद्वाग्नीन्समारोप्य[5] गच्छेत्पुनरेतद-
ग्न्यगारꣳ[6] संस्कारयेदन्यद्वा नवं कारयेत्पुनरेतानि यज्ञ-
I. 70. 16. पात्राणि संलेखयेदन्यानि वा नवानि कारयेत्पुनर्निष्कृतो
रथो दक्षिणेति पुनःसंस्कृत एवैष उक्तो भवति । पुनरुत्स्यूतं

---

१ Thus again (and cp. XXIV, 12 : 197, 1) Ben Be G, the Viv. and Vc (twice); व्यास्थिषि H U Vt and Rudradatta on Āp. V, 26. 3. D and C are defective. Here Bhavasvāmin remarks: व्यास्थिषि अध्वस्थितवान् (Var. अध्वंसःषि)। यमरमनमातां सक् चेति (Pāṇ. VII, 2. 73). स आगमः व्यास्थिषीति भवितव्यं। वर्णव्यत्ययेन सकारस्य मकारः स्यात्। लोपो ऽपि धनमरीचादिना।

२ Thus all; probably the original reading was: पुत्रो मे ऽस्त्विति।

३ Instead of पुरस्तात् G H Be उपरिष्टात्।

४ Thus Be Viv.: °समारोप्यो° H Ben C Vt.

५ Instead of उद्वासये° one copy of the Viv. and Vt: उद्वासिष्ये°, another copy of the Viv.: उद्वासने°। — The reading °ग्नीन्समारोप्य is uncertain: thus read H G U C D, °ग्नीन्परोप्य Be, °ग्नीरोप्य Ben, °ग्नीनरोप्य Vt (pr. m.), °ग्नीनवोप्य Vt (sec. m.) Vc. The Viv. gives the periphrase: तथैवाग्नीनुत्सृज्य, cp. Āp. V, 27, 3.

६ Thus Ben U (pr. m.) Vt, पुनरेवाग्न्य° G H Be U (sec. m.).

वाच इति पुनःसंस्कृतमेवैतदुक्तं[1] भवति । पुनरुत्सृष्टो ऽनड्वा-नित्यवश्रीपंगव एवैष उक्तो भवत्यथेमान्युपांशुधर्माणि भवन्ति यथैतदग्न्याधेयं पुनराधेयं पितृयज्ञो दीक्षणीया प्रायणीया-तिथ्योपसदः प्रातरनुवाकः पत्नीसंयाजा[2] अवभृथ उदयनी-योदवसानीया चितिप्रणयनीयं त्वाष्ट्रो यूपविरोहणीयो ऽष्टापदी[3] गर्भवती[4] च[4] । सहकारिप्रत्यया[5] भवन्ति[5] । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ १८ ॥

. 2. सर्पराज्ञिया[6] अग्निर्गार्हपत्यमादधातीत्यपोद्धृत्य घर्मस्थिर एतस्य स्थाने सर्पराज्ञीरावपेदित्येनोपस्थाय पौनराधेयिके-नोपतिष्ठेत । विङ्कमत ऊर्ध्वमीजानस्य पुनराधानस्य संनये-३न[7] संनये३दिति[7] । संनयेदित्येक आहुरथ हैक आहुर्न संनयेदिति । शरीरसंस्पर्शी च यज्ञो भवति यदेव[8] पुनर्य-

---

१ उक्तं supplied by me.

२ Thus Ben U (pr. m.) D C, ॰याजाः अवभृ॰ Vc, ॰याजोवभृ॰ G H Be U (sec. m.).

३ ष्टापद्यै G and U (sec. m.) Be.

४ Thus D C U (pr. m.) Vt : गर्भ इति G and U (sec. m.) Be; गर्भवती इति च Ben, गर्भवति च H

५ ॰कारी U (sec. m.) D.— ॰प्रत्ययाद्भव॰ (॰यात् भव॰) Vt Vc. and Be : the word occurs also II. 2 : 35. 16.

६ Thus G U D C Ben V ; ॰राज्ञीया Be, सार्पराज्ञिया H.

७ Plutimark only in Ben U Vt.

८ Thus Ben U D V ; यदेव G H, यदेव Be, यद्देव C.

I. 70. 12. ऽताश्च संनयेच्चत्वाक्षरा भवन्तीत्यक्षरपङ्क्ती[1] एतास्तत्स्थ एकैका
I. 71. 12. पञ्चविंशत्यक्षरा । तच्छतमथेदं तृतीयाधेयं[2] । कतरत्तु
खल्विदमुपनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I. 72. 1. मित्येव ब्रूयाद्यथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[3] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते । सिद्धमग्न्याधेयम् । ॥ १९ ॥ दशमः ॥

I. 1. 4. अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यासंस्था-
वाचार्या[4] ब्रुवते । तत्रोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते । स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याश्च रात्रेरा मध्यरात्राद्यामावास्याया[5] उपवसथीये
ऽहन्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते । स एतं चापराह्णं
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनादेतꣳ
सन्धिमभि[6]यजेतेति । रात्रिर्हं पौर्णमास्याꣳ संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां । द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये । पूर्वांपूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां । या पूर्वा पौर्णमासी सानुमति-

---

१ •पंक्ती H Be G Ve; •पंक्ता Ben Vt, •पंक्तय U C, पङ्क्तय D; cp. TS. I, 5, 2, 1; the four akṣarapaṅktis are TS. IV, 4, 4, w-z.

२ Thus G Be Ben the Viv. (and thus is to be read also III, 3 : 71, 17 instead of तृतीय चाधान); तृतीयमग्न्याधेयं H U D C V.

३ Found in Ben D G U C only.

४ Thus U G D C Be V and the Viv.; पौर्णमासोप• H Ben, see also Pitṛmedhasūtra I, 1 : 16.

५ चाच found in Be G (sec. m.) U and the Viv.

६ •मभितो G and U (sec. m.).

र्थोत्तरा या राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूर्गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुब्राकेति पौर्णमास्ये नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूरित्यमावास्यायै नामधेये ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[1] पञ्चदशभिः[1] पञ्चो[1]ऽभिविहितो[1] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सो ऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽहन्युरा प्रातरग्निहोत्रात्पिण्डानुपसादयेदन्वाधानार्थान्व्रतोपायनीयं[2] प्राश्नीत । तस्याश्नितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमक्षारलवणमपिशितृ[3] । सर्वमेवैतदहः[4] कौशीधान्यं[5] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

१ Thus Be H, G and U (sec. m.) ; ॰कलः स षोडशभिर्यपञ्चोभिवि॰ D C ; ॰कलः शभिर्यपञ्चोभिवि॰ Ben ; ॰कलः स पंचदशभिर्यपञ्चोभिविं॰ Vt ; Vc : शुक्लपक्षे स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पञ्चोभिर्विभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्तैः विततः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिण्डाकान्) U H D C and a citation by Sāyaṇa ; पिंडाकान् Be Vt Vc, पिंडाकानि the Viv., पिडकान् Ben G. Sāyaṇa : चूडकाष्ठपिण्डान्, Veṅkateśvara : चूडकाष्ठानि, Bhavasvāmin : काष्ठानि चूडानि ।

३ Thus (अक्षारलवणम्) Be D and a citation by Sāyaṇa ; ॰क्षारलव॰ H, ॰क्षारमलव॰ G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec. m.) and a cit. by Sāyaṇa ; एव om. Ben D C V.

५ Thus (and cp. II. 20 : 67, 1) G Ben, कोशी(शि)॰ D C U H V Be and a citation by Sāyaṇa.

पाचाश्नीयानि तदस्य शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदस्योच्छिष्टं दद्यान्मांसमध्याꣳ शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्यात्स यदि केशश्मश्रु वापयिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि सꣳहृत्य नखानि निकृन्तयीत स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत दीक्षायै रूपं कुर्वीता- I. 1. 5; III. 3. 4. ग्नीनन्वादध्यादुपस्थं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वज्ञुरन्वाहार्यपचनं प्रह्व आहवनीयं तिष्ठन्नग्नौ निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥

अन्वाहिताश्चेदग्नय उद्वायेयुः सवनीयं गार्हपत्यस्याहवनीय उद्वाते भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ यद्यन्वाहार्यपचन[1] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदनार्ता ह्येषा देवता यदन्वाहार्यपचन इति पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ II. 193. 17. sqq. यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्योऽभ्यस्तमियादभ्युदियाद्वा यथासूक्तं[2] वा कुर्यादपि वा संततीं[3] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां यच्छिद्रꣳ संतत इत्येते स्रुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्यस्तमिते वारुणीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्युदिते मैत्रीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमपारयोरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

१ यदन्वा° Ben H, यद्यन्वा° B G U, यद् om. C.

२ See XIV, 24 : 193, 19 sqq.

३ Thus (cp. III, 14 : 84, 9) Be G D U; संततिं H, संततीं C, संतति Ben.

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते । तथोदाहरन्ति काममात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[1] तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरा[र]णी[2] निधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥

यथा राजविप्रामेवं[3] निर्मन्थ्यो वृषाग्नेस्तत्रिवृन्मेके[4] ब्रुवते । यावति कृष्णामृग उपविशेत्तावदवरार्ध्यो[5] ऽध्वगतो[5] विहारो । ऽग्नीनभ्यादध्याद्धुतमुपेयाद्धुतोपेतस्य पर्णमासामावास्ययोरेतदपा-

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य; विहृत्य मथित्वा Be; G om. pr. m. विहृत्य, sec. m. मथित्वा ।

२ Thus H Be G D U (sec. m.); Ben U (pr. m.) ins. मथित्वा before विहृत्य ।— ंतरारणी Be G U, ंतरारणि Ben H, ंतराणी D. In C this whole passage runs as follows: अपि वामात्यं मथित्वा तस्मिन्नुपाव-रोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराणी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp. also Rudr. on Āp. IX. 3. 3.

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv.; this seems to be the better reading.

४ Thus Ben D U (pr. m.) C and the Viv.; नव त्रिव॰ Be H G U (sec. m.). About the meaning of these words I am uncertain.

५ Uncertain reading. G as given in our text; ॰वराध्योध्वगतो H; ॰वरार्ध्योध्वगतो U; ॰परार्ध्योध्वगते C; ॰पराध्योध्वगते Ben; ॰वरार्ध्योध्वगतो Be; ॰परार्ध्योध्वगतो D. The Vivaraṇa runs: तावदपरार्ध्यो ऽध्वगताध्वगतान-ग्नौ च (one copy om. च) भवति अर्थं शब्दस्य विप्रमेषितावधेर्विहरण-(॰विहार॰ another copy) भूमिक्रमः ।

नुपूर्व्यं भवत्यथेमानि[1] त्रीणि पलाशजातानि भवन्ति सच्छाखो लोमशाखो भवतीतिरिति । लोमशाखश्चैवैषा[2] छेत्तव्या भवति । यावन्मात्रे गौर्मिकर्षेत[3] न[3] तत[3] ऊर्ध्वं छिन्द्यादपप्रथ्यात ऊर्ध्वंस्स्यात् । यद्यु ह्याग्निहोत्रोच्छेषणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्निहोत्रं[4] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षड्वमाः[5] समाम्नाता भवन्ति । तासैन्तिस एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्विंशत्रौयादथ चेद्द्वे एव स्यातामितरेतरां त्रिस्त्रिर्विंशत्रौयादथ
I. 5. 5. चेदेकैव स्यात्तामेव षट्कृत्वो विंशत्रौयादिहद्वागनन्वारभ्योत्तरा[6] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतद्रूपं[7] भवतीति । ॥ २३ ॥

द्वादशः ॥

I. 6. 2. द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधिश्रयतीति सप्त । तानि द्वादशामावास्यायामेवैतत्संनयत[8]

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec. m.) and a citation by Sāyaṇa; एव om. D Be C H G; एवैषा om. Ben.

३ Equally uncertain. निकर्षेवेनतत U (sec. m.), निकर्षेत न तत a citation by Sāyaṇa; निकषवेतत G D, निकषेततत Ben. निकर्षवेत C, निकर्षवेतत Be U (pr. m.), निकषेतत H.

४ Thus G U; प्रमाद्येत्तपु॰ Ben C D, प्रमाद्येत्पु॰ Be, प्रमाद्येत्पु॰ the other MSS. The Viv. om. तत्, as also Rudr. on Āp. I. 11. 1.

५ षड्वराः D C and a cit. by Sāyaṇa.

६ After त्रौयात् G and U (pr. m.) ins. त्रिर्मन्त्रेण त्रिस्तूष्णीम् ।

७ दोहयत॰ instead of दोहयेदित॰ Be G U; दोहयितादित॰ C.

८ एव om G and U (sec. m.), H Be.

उपपद्यते नासंनयतोऽथेयं दार्शपौर्णमासिकी[1] वेदिर्यजमानमात्री भवत्यपरिमिता वा । यथासन्नानि हवींषि संभवेदेवं तिरश्ची । प्राची वेद्यंसावुन्नयत्याहवनीयस्य परिगृहीत्यै । प्रतीची श्रोणी निकर्हति गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै । पुरस्तादंहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये संनततरा भवतीत्येवमिव[2] हि योषेति । तस्यै वदन्तीयतीं खनति[3] प्रजापतिना यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खनतीति । द्व्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । त्र्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां । चतुरङ्गुलं खेयेत्येकेषां । सीतामात्रीत्येकेषां । रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां । यावत्पार्ष्ण्यै श्वेतमित्येकेषामेतदेव सदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति । नैतामात्रा अतिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति । पुरीषवतीं करोति । प्राचीमुदीचीं प्रवणां निष्ठिन्तीतीयन्त्[4] गृह्णातीति प्रस्तरस्य वदति । ॥ २४ ॥

संनखमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषां । विग्राहको[5] ग्रहीतव्य

---

१ दर्शपूर्णमा॰ G, दर्शपौर्णमा॰ Be; cp. V. 5: 133. 13.

२ इति found in H G U only.

३ G Ben H and a citation by Sāyaṇa ins. इति, but cp. TS. II. 6. 4. 2, TBr. III. 2. 9. 10.

४ Thus Ben U (pr. m.) and a citation by Sāyaṇa; निनिष्ठतीतीयंत D H C, निखिष्ठतेतीयंत U (sec. m.) G Be

५ Thus H U (pr. m.) and Sāyaṇa (twice, in a citation); विपाचको Ben, विग्राहुको Be G U (sec. m.), the Viv.; C D om. this passage Sāyaṇa (and Bhavasvāmin) remarks: विग्राहकः विग्रहप्रदेशः संहतप्रदेशो मुष्टिमित्यर्थः, Bhav. adds: सर्वेण मुष्टिना गृहीता ।

इत्येकेषाꣳ । स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषाꣳ । स्रुवदण्डमात्रो
ग्रहीतव्य इत्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[1] ग्रहीतव्य इत्येकेषामङ्गुष्ठपरुषा[2]
संमितो[2] ग्रहीतव्य इत्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य इत्येकेषा-
मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति । प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता
भवन्त्यनेन संमिताः कार्या इत्याहुरनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा
I. 6. 11. असृजतेति । किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत इति ।
वैष्णवी वायुपूते इत्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां । प्रणीताः
प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि
कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिध्माबर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I. 8. 18. इत्येतदाचक्षते । किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षण्यो भवन्तीति ।
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवीꣳषि प्रौक्षीः केनाप
I. 9. 11. इति । ब्रह्मणेति । ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति । हविष्कृदेहीति
ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति
वैश्यस्य । हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदा-
I. 9. 12. हरन्ति हविःसꣳस्कारीमेवैतदाहेति[3] । दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः
समाहन्तीति । विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

---

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all. Sāyaṇa remarks: छान्दसो ह्रस्वः।

२ Thus Sāyaṇa (cit.), °पर्वमात्रो Ben, °पर्वडसंमितो Be G, °पर्व-संमितो U G (sec. m.), °पर्वसंमितो H. Sāyaṇa comments: अंगुष्ठस्य परुः पर्व परुषा संमितः अंगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थः।

३ Thus Ben Sāy., °संस्कारामे° D C, °संस्कारिमे° U (pr. m.), °संस्कारिणमे° Be H G U (sec. m.). Sāyaṇa remarks: हविःसंस्कारिणम् मुख्यं हविष्कृतं इति संस्कारीमिति छान्दसः।

विजित्यै । यावन्तो ऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वदतामुप-
शृण्वन्ति ते पराभवन्तीति । द्विर्द्विर्हूयदि[1] सकृत्सकृदुपलायां[2] ।
नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते । ॥ २५ ॥ त्रयोदशः ॥

अपाग्ने ऽग्निमामादं जहीति । को नु खल्वामाद्भवती-
त्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति । निष्क्रव्यादꣳ सेधेत्यादहनाग्नि-
रेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति ।
को[3] नु[3] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्वि-
ज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति । कुतो नु
4. खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि
वाचं यच्छति । तामविदहन्तः[4] श्रपयतेत्येव वाचं विसृजते ।
यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
3. सदेव इति । साधुशृतꣳ श्रपयतीत्येवेदमुक्तं भवति । सं
ब्रह्मणा पृच्यस्वेति । विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म[5] वाचैवैनमेत-
16. त्संपृणक्ति । क उ खलु हविः पृक्तꣳ[6] श्रपयत इति । यद्देवै-
नदाप्येभ्यो[7] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय

1 U (sec. m.) ins. सर्वे but cp. TBr. III. 2. 5. 9.

2 द्विः and सकृत् once H Sāy.; सकृत् once G.

3 Thus Ben C D U (pr. m.), Sāyaṇa; क उ H, क उ Be U (sec. m.), क G.

4 With the visarga Ben G U D C Sāy., without Be H; I. 10: 13. 9 is to be corrected accordingly.

5 ब्रह्मा H Be G U (sec. m.).

6 पृक्तं G D C U (sec. m.), Sāyaṇa (cit.).

7 Thus Ben U (pr. m.), Sāyaṇa (twice); यद्देवतेभ्याप्ये° D C, यद्दैवे नमाप्ये° Be U (sec. m.), यद्दैवैनमाप्ये° G H.

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्त्रित इति । पिता
पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके ।
ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके । ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायांसो भ्रातर आसन्नित्येक[1] । ऋषय
एतन्नामधेया[2] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्त्यान्सृजतेत्याप्त्य-
नामधेया[3] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19. 19. दीयत इति । यदेवैतच्छ्रोण्योर्निनयतीति[4] । किमभिघारितं
I. 87. 2. नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिघारितमित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
I. 87. 4. सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[5] । पञ्चानां त्वा
वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिष्टं वाता । विष्वग्वात
एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय
गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा
दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासामूर्ध्वा दिक् पञ्चमी
भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति
देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[6] पञ्चमा
भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

१ Thus (०त्येके) C only, ०त्येवे all the other MSS. and cit. by Sāy.

२ एवंनाम० Ben C D; ऋषयस्तांनाम० Be.

३ Thus G H Be U (sec. m.), ०त्याप्त्यानाम० Ben D C U (pr. m.) Sāyaṇa.

४ Thus G U D C and cit. Sāyaṇa यदेवै० Ben, यदेवैन० Be.

५ इति om. G.

६ Thus Ben U D C, एषां H Be G, सर्वेषां a cit. by Sāyaṇa.

मेवैष आकाशस्वरः पञ्चबिलो भवति । दिशो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमित्यथाप्युदाहरन्ति संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवत्यृतवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमिति । ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो[१] ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्यादार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्वद्भरतवदनुवदित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[२] वा[२] राज्ञो । ऽथाप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुब्रवीताचार्यप्रवरमु[३] हैव[३] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्यथ यथा दैवतमभिवर्धयेद्ध्रुवा स्विष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[४] अवद्येदङ्गुष्ठपर्वमात्राणि[४] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायांसि सौविष्टकृतान्यैडानि च । चतुर्धाकरणानि[५] ब्रह्म[५] प्रतिष्ठेति[५] । कृत्वा

१ प्राक्काह॰ G U.

२ Thus Be U (pr. m.) Sāyaṇa; ॰प्रवरोव C D. ॰प्रवरेव (omitting वा) H Be G (sec. m.) U (sec. m.). Is राजा to be read?

३ थाप्रज्ञात॰ G (sec. m.) D C U, the Viv. and Sāyaṇa; थप्रज्ञात॰ Be Ben H G (pr. m.).— ॰बंधोरा॰ C and Sāyaṇa.— ॰ब्रवीत॰ all (Sāyaṇa alone ॰ब्रुवीत), cp. Āp. XXIV. 10 17. — ॰प्रवरमुवैव C D and Sāyaṇa; ॰प्रवरमुचवै G (sec. m.) U (pr. m.), ॰प्रवरमुवै Ben, ॰प्रवरमनुवैव Be U H; cp. Āp. l. c.

४ Thus G U D C and Sāyaṇa; ॰वांगुली चाव॰ H Ben, वांगुलीरव॰ Be. The Viv. also has the dual.

५ These words are effaced in G.

I. 26. 8. स्विष्टकृतऽ स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे हविरिदं जुहोमीति किमु खल्वनुदितं[1] भवतीति प्रागानूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात् ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टयः पशुबन्ध इत्युपदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके शरावदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिणां कुरुते यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिणं कुरुते यत्ततो ददाति सा दक्षिणेति यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्णमासयोरन्वाहार्यश्च पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं विज्ञायते[3] दक्षिणैवास्यैषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति यथैवाद:[4] सौम्ये ऽध्वर आदिष्टमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि
II. 120. 4. दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति वासोदक्षिणाः काम्या इष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणा[5] गोदक्षिणः पशुबन्धो
III. 32. 10. नित्यो ऽन्वाहार्यो यथो एतच्छ्रालीकेः कथं वेदयन्ते पत्नीसंयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्यैवाथ पत्नीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनीवालीं च कुहूं चानुमतिं च पत्नीषोमं च नारिष्ठौ च होमौ

---

१ ०हितानि H U G (pr. m.) Ben, ०हिता C.

२ Given by U (pr. m.) only and by Sāyaṇa in a citation.

३ See TS. I. 7. 3. 1.

४ यथैवम Ben, यथापि Be.

५ Thus Ben G (sec. m.), वाचानादि० H U D C G (pr. m.), इष्टय चनादि० Be ; cp. XIII. 1 : 120. 4.

पुरस्ताद्गृहपतेरुपजुह्वति सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरातीर्दिवि ज्योतिरजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ इदं ते तनुवो यज्ञ यज्ञियायाः प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानो देवानां दैव्ये ऽपि यजमानो ऽमृतो ऽभूत्स्वाहा ॥ यं वां देवा अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति । ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥

अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते । तथोदाहरन्ति ज्योतिषी इमे संनिपतिते भवत आदित्यश्चाग्निश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो निवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवपेत्सायमग्निहोत्रꣳ होष्यन्नग्रेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य जुहुयादेवमस्यैते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो । ऽथायमुद्धरणमन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धरामि भूर्भुवः सुवरुद्ध्रियमाण उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳश्चकार । अह्ना यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मात्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मात्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यमृताहुतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै । तयानन्तं[1]

---

१ Corrected; वेशा॰ MSS.

काममितो जयेम प्रजापतिं प्रथमो जिगायाग्निमग्नौ वैश्वानरे ऽह्नतं जुहोमि स्वाहेति सायꣳ सूर्यमग्नौ वैश्वानरे ऽह्नतं जुहोमि स्वाहेति प्रातरेतद्ध[1] वा अग्नेरग्निहोत्रं पयोहोम-
I. 73. 7. मितरद्धोव्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिञ्चेद्धुत्वाहवनीयमेवैकं परि-
षिञ्चेद्धोत्व्यꣳस्यैव हुत्वा चाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चेदेव परि-
षिञ्चेदित्येतदपरमथेदं परोचोपस्थानं भवतीहैव सन्तस्य सतो वो अग्नयः प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्त-
I. 77. 6. मायुर्मा प्रहासीज्ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठ इत्यथेमाꣳ समिधं प्रवसतस्तूष्णीमभ्यादध्यात्प्रवसन्त्याजमानं[2] कुरुते ॥३०॥

अथेमꣳ समस्तहोमं यायावरधर्मेण विद्यमानमाचार्या ब्रुवते तथोदाहरन्ति यायावरा ह वै नामर्षय आसुस्ते ऽध्वन्यस्मास्यꣳस्ते[3] समस्तमजुहवुस्तस्माद्यायावरधर्मेणाध्वनि[4] समस्तꣳ होतव्यं तस्मान्निमित्तो[5] होमः संवेशनेन वा निमीलनेन वोपसमाधानेन वान्तर्दध्याच्छूद्रगव्या[6] अग्निहोत्रं[6]

---

१ च ins. Be G (sec. m.) ; C om. च (प्रातरेतद्वा) ।

२ प्रवसन्त्या॰ G (sec. m.) and the Viv.

३ Thus Ben H U D G (pr. m.), ॰मन्विन्य॰ (i.e. ॰मन्यस्य॰ ?) Be G (sec. m.). Instead of यथास्मान् Be यथास्मान् ।

४ ॰षधन्विनि Be G (sec. m.).

५ Uncertain ; ॰स्वानिमित्तो Be C D U G (pr. m.), ॰स्वनिमित्तो G (sec. m.), ॰स्वानिमित्तो Ben H.

६ Conjecturally ; ॰द्रवाचा च॰ H G (pr. m.) U (sec. m.), ॰द्रव-वाचा च॰ Ben D C U (pr. m.), ॰द्रवाचि॰ Be G (sec. m). Probably we have here the genit. (dative) of ॰वाचो, cp. ऋग्वचयवाचो, मधुवाचो ।

जुहुयान्नाहिताग्न्यै न मृतवत्सायै न वशायै न वाहिन्यै[1] न वान्यायै न वान्यवत्सायै नानुदेश्यप्रतिगृहीतायै[2] नानुस्तरणी-प्रतिगृहीतायै[3] । नैकस्यै दुग्धेन बहवो जुहुयुर्न बह्वीनामेवैको[4] । दुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृति स्कन्नानुमन्त्रणं भवति । ह्रीयमाणेष्वहूयमानेषु[5] यावन्त्यग्निहोत्राण्यभ्यतिक्रान्तानि[6] स्यु-स्तानि प्रतिसंख्याय प्रतिजुहुयात् । यद्यनस्तमिते जुहुयात्पुन-रेवास्तमिते जुहुयादथ यदि महारात्रे जुहुयात्पुनरेवौषसं जुहुयादिति । ॥ ३१ ॥ षोडशः ॥

कथमु खलु जीवपितुः पिण्डदानं भवतीति । येभ्य एव पिता ददाति तेभ्यः पुत्रो ददाति । द्वाभ्यां जीवपिता दद्यादेकस्मै जीवपितामहो ददाति । न जीवन्तमतिदद्या-दित्येके । पितृव्यस्य चेत्सगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[7] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । यस्मिन्काले पित्रे पिण्डं ददाति

---

१ Emended; वशान्यायै Be G Ben U, वान्यायै H D, वाष्कायै C.

२ I am uncertain if we are to read here also नानूदेश्य (cp. XXIV. 13: 197. 6); नानुदेश्य० Be Ben C D, ०नानुदेश्य० G U, नानुदेश्य० H; नानुदेश्य one copy of the Viv., नानूदेश्य another.

३ These words found in Ben D C U only; they are mentioned in the Vivaraṇa.

४ एव effaced in G.

५ Thus Be H G; ०मानेष्वनहूय० D C, ०मानेष्वहूय० Ben U; cp. Rudradatta on Āp. IX. 8. 5.

६ अपि om. Ben U (pr. m.) C.

७ यच्छेत G (sec. m.) only; cp. XX. 10: 23. 12.

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निपृणुयाद्य चेदसगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[1] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । तेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेश्मं बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्याद्पि वागार एव स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्कथमु खलु पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्येतत्ते ऽमुष्यै तत मम पितामह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै पितामह मम प्रपितामह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्यै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च त्वामन्विति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवीषद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य इति । पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न जानीयात्कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । प्रविदानकल्पेन वा दद्याद्पि वेतत्ते तत ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्युत्तरं आयुषि लोम
I. 81. 2. छिन्दीतेति । कस्मिन्नु खल्वेतत्काले छेत्तव्यं भवतीत्यूर्ध्वꣳ षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले छेत्तव्यं भवतीति[4] । कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ यच्छेत G (sec. m.) only; cp. XX. 10: 23. 12.

२ Thus G (sec. m.) only; all the other MSS. om. the first. प्र ।

३ Thus Ben C U (pr. m.); षड् षष्टिश्च D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be.

४ Thus Ben D C U (pr. m.); भवति om. H Be G U (sec. m.).

संपरिस्तीर्याहुतीर्हुत्वा दक्षिणेनाग्निं दक्षिणाग्रं बर्हिः स्तीर्त्वा
बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा
बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चैतमग्नि-
मुपतिष्ठेतेति ॥ ३२ ॥
5. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते हविष्कृता वाचं
विसृज्याज्यानीर्जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति
प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुहुयात्कथमु खल्व-
नाहिताग्नेराग्रयणं भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा-
ग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वाग्रयण-
देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो जुहुयात्कामं[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतो
3. ऽज्यानीरुपजुहुयात्तस्यैतेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवा इत्यपि वा श्रुतवतो ब्राह्मणस्य कृतोच्छेषणा-
5. त्प्राश्नीत समानः प्राशनमन्त्रः कथमु खल्वन्तर्विराजं बहि-
र्विराजमन्तर्बहिर्विराजमिति जानीयाच्चित्यनोपस्थाय विराज-
क्रमैरुपतिष्ठेत प्रोष्य[2] पुनरागम्य[3] विराजक्रमैरुपस्थाय नित्ये-
नैवोपतिष्ठेतैतेनैव[4] बहिर्विराजमुक्तमन्तर्बहिर्विराजं चेति सो
16. ऽधः संवेश्यमाꣳसाश्यस्युपायौ प्रवसति विपरीतनामधेय एष

१ Thus G (sec. m.) only; काम Be, कर्म. D, कर्मु C. कर्म U, कर्म Ben, कथं H.

२ Thus G, पोष्य Be D, प्रोषन् Ben C U, प्राप्य H.

३ •गत्य G and U (sec. m.).

४ चापि instead of the last एव Ben D C U (pr. m.).

I. 86. 5 भवति । स विद्यादिदं प्रायश्चित्तं मध्ये[1] पतितमाश्विनो द्विक-
पालस्तमन्तमेव[2] परिणये । दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनु-
वर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्न-
श्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं[3] तन्त्रमनुवर्ती[3]
स्यादथ चेदग्निदीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिंस्तु खल्वेनं काले
निर्वपेदिति । दीक्षाकृतौ कृत्वैतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा
III. 54. 4. प्रागौद्ग्रहणादथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः
प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्यु-
पस्तीर्य[4] जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभूयं यजमानभागो गच्छ-
तीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति ।

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III. 55. 4. अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवती-
त्यजस्रैरग्निभिरुदवसाय षड्ढोतारं[5] हुत्वा यूपाहुतिं हुत्वा
यूपं सयजुषं कृत्वा[5] वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमशित्वाग्नी-
नन्वादध्याद्धुतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेना-
ष्टाकपालेन यजेतेति तु बौधायनस्य कल्पो । नाग्नीनन्वा-

१ मध्य H Be G U D C.

२ Thus (ºस्तमंतमेव) G H U (sec. m.), ºसंतमेव C, ºस्तमनमेव Be, ºस्तमेव Ben U (pr. m.) D.

३ Thus Ben U (pr. m.) D C; ºमुत्तरमुत्तरं तथेममनुº Be U (sec. m.), ºमुत्तरं तथेममनुº H G (pr. m.), ºमुत्तरं तंत्रमनुº G (sec. m.).

४ वा ins. G Be U (sec. m.) H, not Ben D C.

५ The words षड्ढोतारं unto कृत्वा are given by G (sec. m.) after उपेयात् (l. 15).

दध्याज्ञ व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[1] प्रणीते त्वौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्रणीताः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिरुद्धमत ऊर्ध्वमथ शालाकैररण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्यैवमेव[2] षड्ढोतारꣳ हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा यूपꣳ सयजुषं कृत्वा वेदिं विमायाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं प्रणीते त्वौत्तरवेदिके[3] मन्त्रेणोपविशेत्प्रणीताः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिद्वत्याहवनीये पूर्णाहुतिꣳ हुत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिरुद्धमत ऊर्ध्वम् ॥ ३४ ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति कथमु खल्वस्य स्वरुरधिमन्थने[4] यूपशकले[4] इति[5] भवन्तीत्येतस्यैवावतत्त्वाद्यादपि वान्यत्र

1 Thus Ben C D U (pr. m.), तूष्णीकं G Be H U (sec. m.).

2 After विहृत्य G ins. (on the margin): षड्ढोतारं हुत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्निमाग्नीनन्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेत् ।

3 त्वौत्त॰ Be.

4 Not wholly certain; ॰संचनेयूपशकल इति Ben U C D G (pr. m.), ॰संचनयूपशकले इति H G (sec. m.), ॰संचनेयूपशकलमिति H. The Vivarana, although not clear, gives ॰मन्थने as *visayasaptami*. It seems more probable we have here a dual.

तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्याद्यथाल एष भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्साधयेदा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेदेवमुपरसंमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पाशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्येकविंशत्यरत्नेस्त्र्यरत्निश्चतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । किमु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यती३[1] न सिध्यती३[1] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्द्वितीयमन्याधेयं ब्रुवते । न[2] तु[2] खलु[2] प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतीति । ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायनव्रतविसर्जने[3] यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यावकाशांस्तु हैके ब्रुवत उपप्रैषाश्रावण इति । किंदेवत्यं[4] नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव[4] ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षण्यस्तिस्रो ह[5] मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीका । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणीरिध्माबर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रसंस्कृताः । पशुबन्धे वेदा-

१ Pluti signs only in Ben C D U.

२ नतुखलु Be G, ननुखलु Ben, ननुखलु H, नखलु U C, न D.

३ व्रतोपायने Be (instead of °पायन°)।

४ Thus corrected (in accordance with the TS.): °दैवतं or दैवतं the MSS.

५ हि U (sec. m.).

व्यभागावुदाजिहीर्षेत्कस्मिन्नु खल्वेनौ काले वर्जेदिति । स्वाहाकृतिप्रैषेण चरित्वा प्राग्वपायै । पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्री । पात्र्यां प्रोक्षणीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आज्यनिनयनान्तो । जघनेन गार्हपत्यमाज्येभ्यो निनयेत्प्राक्प्रणीतेभ्येषेण पुरोडाशीयानि[१] पिष्टानि संयौयादेवꣳ[२] सवनीयानां । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥

निरवदायेत्रास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमत्र चतुरवत्तं भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिघारयेदेवमस्य[३] चतुरवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकादश धर्मान्पशुबन्धे उत्साद्यमन्यन्त्यन्वाधानं व्रतोपायनं पृष्ठ्यां प्रणीतां याजमानमाज्यभागौ प्राशित्रं यजमानभागमग्न्यभागौ चतुर्धाकरणं विष्णुक्रमानिति । कियन्तु खलु पशुबन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति । चक्षोता यूपाहुति स्तोक्या दिशांप्रतीक्ष्यौपयज इति । किंदेवत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ खलु वनस्पतिर्भवतीति । वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

१ पुरो॰ Ben G (sec. m.), पौरो॰ the other MSS.

२ Thus C H Be G ; संयुयादेवं Be. संयुत्वादेवꣳ C.

३ ॰मन्न Ben C (pr. m.). D C.

पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वत्रैष्टुभो भवति । यथो एतच्छालीकेः कल्पं[1] वेदयन्ते ऽश्वोरश्मीन्समारोह्योदवस्येत्[2] चेत्तत्र चेदन्तमादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३[3] न सिध्यती३[3] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । यद्याभिपरीत एष[4] आकाशो भवति नैव सिध्यतीतीष्वा[5] अयं पशुः सार्वत्रैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ ३७ ॥
एकोनविंशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपांशुपशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिण्यो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीत्येतत्समुद्दिश्य एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत-

---

१ The kalpa of S'āliki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas; the prāyaścitta is, according to the Vivaraṇa, the one treated of in XIV. 24 init.

२ Thus G (sec. m.) Be; ०समारोह्यो० the other MSS.

३ Pluti signs not given by all the MSS. here and infra.

४ एष om. H Ben C.

५ सिध्यतीतीषा H, सिध्यतीतिष्वा (or षा) or सिध्यतिष्वा the other MSS.

ह्यवत्यपश्नदती[1] भवतीत्यश्नीनदतीत्येवेदमुक्तं भवत्येवं ह्यर्धमा संवत्सरमभि विहिता[2] । प्राजापत्य[3] एवैषां कद्रुर्दभ्रमो भवतीति[4] । कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । संतिष्ठते नैव सिध्यतीति । पर्यारिणी भवतीति । परिहारस्सूरित्येक आहुरथ हैक आहुरमुजैवैषोक्ता भवति । वेदित्येतामाचष्टे । ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चैतमालभेतेति । पयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्तिस्रो धयतीति । त्वाष्ट्रं वडबमालभेतेति । यमेवैतं पुमांसꣳ सन्तमधिरोहति स वडबो । विषम आलभेतेति । देवयजन[5] वा विषमꣳ स्यात्स्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभत इत्युदकान्त इत्येक आहुरथ हैक आहुः प्रावृषि वा शरदि वेति । यस्याग्निषु शाम्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालभेतेति । प्रायणीये चेदतिरात्रे न दृश्येतारम्भणीयस्याहुः सवनीयस्योपालम्भ्य

---

1 Uncertain; इत्यश्नीनाम॰ Be, इत्युषिनाम॰ Ben C G D, इत्युषिन॰ H, इत्युहिनाम॰ U (pr. m.), इत्यहिनाम॰ U (sec. m.). Read perhaps इत्यश्नीनामधेय॰ ?

2 Thus Ben C D G (pr. m.), विहिताः Be U H G (sec. m.).

3 Thus Ben C U D G (pr. m.), ॰पत्या Be H G (sec. m.).

4 इति only in Be.

5 Before देव॰ all the MSS. exc. Be ins. वद्द or व ।

कुर्यादथ चेदुदयनीये ऽतिरात्रे न इष्येतैकाहिके वानूबन्ध्यस्योपालम्भ्यं कुर्युरपि वोदवसायैवैतेन पशुना यजेरन्नितीष्ट्वा[1] इमे काम्याः पशवो व्याख्याताः ॥ ३९ ॥ विंशः ॥

॥ इति चतुर्विंशः प्रश्नः ॥

१ ०तीष्ट्वा some of the MSS.; इति इष्ट्वा Viv.

कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो
भवतीति। फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्याꣳ शुनासी-
रीयपर्वणा यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमास-
वैमृधाभ्यां यजेताथ चेदिष्ट्या पशुना सोमेन वा यजेत कथं
तत्र कुर्यादिति। प्रतिकृष्यैतस्य पर्वस्य शुनासीरीयपर्वणा
यजेताथैतेषामेकेन यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्ण-
b. मासवैमृधाभ्यां यजेतेति। यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेद-
यन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि।
प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति कथंमचेष्टिपशुबन्धा इति।
काममिष्ट्या कामं पशुबन्धेनेति। क उ खलु चातुर्मास्यानि
समासं गच्छन्तीति। राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव
ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहेऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत। वैश्व-
देवेनेष्ट्वा[१] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[२] नवम्यां च साक-
मेधैर्द्वादश्याꣳ शुनासीरीयपर्वणा यजेतेति। विज्ञायते संव-
5. त्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति। चित्ताहुतिर्भवतीति।
तूष्णीकानि हान्तराणि भवन्तीति मन्त्रवद्[१]ह[१]वायामेतदेव[३]
3. यदन्यचेष्टिसंनिपाते[३] विपरीतं भवतीति। क उ खलु करम-

१ Before वैश्व॰ D G U C ins. प्रथमायां, which, strictly spoken, is superfluous.

२ च om. U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII. 1. 2; it is found in Be H and the Vivaraṇa.

३ Thus G; D Ben (pr. m.) U (pr. m.) C present the same reading, leaving out only च; U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be ins. यत्तदु between मन्त्रवद् and उ: H reads as G, only ॰यदेवमाहन्यचे॰: Ben ॰वदेतदुर्वाम्बेनेतदुपमदन्यचे॰, Be ॰वदेदतदुपयाम्बेनेतदुपमदन्यचे॰।

पात्राणि प्रथमं मन्त्रं लभन्त इति । प्रोक्षणा[1] इत्येव[1] ब्रूयात्सह
हविर्भिः करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्यात् । किंदेवत्यानि नु खलु
करम्भपात्राणि भवन्तीति । वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
ऽन्यमेव[2] वरुणमवयजत इत्यस्तं प्रेत सुदानव इति म्रक्षाग्रेण-
III. 72. 1. तेत्येवेदमुक्तं भवति । तौ व्यतिषारꣳ स्तम्बयजुषी हरेयाता-
मितश्चामुतश्च[2] यन्तं[3] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयात्सह[4]निरु-
प्तस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्योराज्यस्य[5] वाचयेदथोभयो-
रतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति । ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थातान्तरेणोभे[6] चाहवनीयं चोपातीत्य
स्वमिध्ममाददीत । तावपसलैः[7] पर्यावृत्त्योभौ हरेयातामथा-
मुतः[8] प्रदक्षिणमावृत्त्योभौ प्रतिष्ठाप्यैतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

१ Thus Be G (sec. m.), the Viv.; प्रोक्षणाप्रभृतीन्येव U G (sec. m.) Ben H, प्रोक्षप्रभृत्येव D, प्रोक्षप्रभृत्येव C.

२ Thus all, cp. the Calcutta edition of TS, vol. II. p. 41. l. 5 from bottom (TBr. I. 6. 5. 4 ?).

३ ॰चायंतं Be G U (pr. m.).

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; प्रतिप्र॰ D C U (pr. m.) Be Ben; H om. the prepos.: cp. Āp. VIII. 5. 12.

५ ॰ध्वर्युरा॰ H Ben (pr. m.). - After वाचयेत C D Be G U (pr. m.) ins. च, U (sec. m.) चार्थे ।

६ Thus Ben H U (sec. m.) and the Vivaraṇa: ॰णातीत्यरेण Be G C U (pr. m.) D.

७ Thus G U C and the Viv., the other MSS. om. गौ ।

८ परिचरेयाताम॰ U (sec. m.).

वेष्ट्यते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीधारो[1] । ऽथेमा अध्वर्योः प्रोक्षणी दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिहृत्या-सादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्यथेयं[2] मारुती दक्षिणां वेदिं गच्छति सप्तमी[3] हविषामधिश्रीयते[3] । कथमेतयाव्य-वेतानि भवन्तीति । प्रतिहृत्यैनामग्रेण दक्षिणेन[4] हवींष्यन-भिघारितामुद्वासयेदथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वा-स्यान्तर्वेद्यासादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्यथायं प्रतिप्रस्थाता मारुत्यै दैवतस्य मरुद्देवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेदथान्यथाध्वर्योः कृतानुकारो भवतीति । तद्यदिहाश्रावयतीह[5] यजतीति तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भवत्यथेदं मारुत्यै मेषणा-
३. मग्रेणौत्तरवेदिकमग्निं[6] परिहृत्यानुप्रहरेदथो[7] एतदौपमन्यवस्य

१ Thus G U C D, °यमनिधारो the other MSS.

२ इति after भवति ins. D U Ben C.

३ Uncertain reading and meaning, the Vivaraṇa of this passage is missing. G (sec. m.) reads as given above; सप्तम्यच हविषामधिश्रि° Ben (pr. m.) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or त्र)यते Be U (sec m.) Ben (sec. m.) G (pr. m.), सप्तपस्यविषधमिश्रयते H

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec. m. Be) दक्षिणा U (sec. m.), दक्षिणानि C Ben (pr. m.) U (pr. m.) H D.

५ Thus Ben (sec. m.) G (sec. m.), the last MS ins. इति also after °श्रावयति) H (only °यजतिह) and the Viv. (reading यदी°): तद्यदाश्रा° Ben (sec. m.), तद्यदाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था° C.

६ °ग्रेणोत्तर° Be H.

७ पर्याहृत्यानु° U (sec. m.).

कल्पं वेदयन्ते तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति दैवतं
प्रदाय स्विष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्संप्रकीर्योदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत
141. 18. ऊर्ध्वमथायं गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्क्षेडान्तः[1] संतिष्ठते।
74. 10. तत्र नास्ति प्राशित्रं। तूष्णीꣳ [2]समन्ताञ्छाकलान्परिधीनग्ना-
143. 18. वनुप्रहरेदभिवान्यायामविद्यमानायाꣳ संधिनीक्षीरं दोहये-
दिति। ॥ २ ॥ प्रथमः ॥
143. 17. अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितॄणां परिषूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वान्वग्मा तिरश्चपर्व ते राध्यासमित्यपहतो ऽरक्षः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽरक्षः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव-
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याद्यत्र देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः।
पाणी संमृशीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादये-
द्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्तस्योपरि[3] पात्रीं। पात्र्यां मौद्गीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यान्तो। जघनेन
147. 4. गार्हपत्यमाग्नेभ्यो निनयेद्विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो। ऽध्वर्यु-
रनन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाग्नीध्रो। ऽपि

१ Thus G U D Ben C, °त्केडान्त Be, °त्केडान्ता H: read °प्रतिपत्त्य इडान्तः ?

२ Thus (and cp. XXI. 3: 74. 10) Ben U H, °समन्ता° D C. °शाकला° G (sec. m.) Be.

३ निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec. m.).

वाग्नीध्र एवान्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्यु-र्विपरिहरन्ति हवीꣳष्यग्रेण पुरोडाशं धाना जघनेन धानाः करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषाꣳ हविषामेकैकमुद्वासयेत् । क उ खलु त्रैयम्बका निरुप्यन्त इत्युद्वास्य हवीꣳषि रुद्रायाम्बिकायै जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः । कायेति कायं निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत्क उ खलु त्रैयम्बकाणाꣳ सौविष्टकृतं भवतीति । यदेवातो मूत स्वायजतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[1] । महाहविषामेवैषो ऽसमुदिते[2] दातव्यो भवति । सर्वमेव याजमानं पितृयज्ञ उत्सौदेत्पशुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्रतन्त्रोत्पत्तिवचनात्सर्वं[3] एवाग्निर्याजमानो ऽग्निचये सर्वमेवान्वाधेयच्छन्दो[4] याजमानमन्वाधेये । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रथममात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[5] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा । स पुरस्तादेवोपकल्पयते

१ इति om. Ben H.

२ Emended; समुदितो MSS.

३ Thus U Ben C D H; °न्तत्रोत्पत्ति° G and the Viv.; °न्तत्रोत्पत्ति° Be.

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.: °धेयच्छन्दो H Ben D C, °धेयच्छन्दसो Be.

५ Thus (and cp. XXIV. 12: 195. 8) Be D U C, °स्याऽकुशलं G. °स्याकुशलं Ben H.

I. 156. 6. प्रभूतं तृणवंश्यं पश्वाज्यं स्वाक्षमचं कुम्बं च कुरीरं चेति ।
विदग्धासु ह कुम्बं भवति जातासु कुरीरं । द्वादशशतं दक्षि-
णानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मणं वीरहा वा एष देवानां यः
सोममभिषुणोतीति । शतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश
प्राणानेकादशी तथात्मानं । यैव द्वादशी सा दक्षिणेत्यथ[1]
हैक एकविंशतिदक्षिणेन यजन्त एकविंशं यज्ञायज्ञिय-
मिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयण्यातिथि-
गव्यनूबन्ध्यास्वतन्तो[2] मध्यतस्तदपि दाशतये[3] विज्ञायते प्र सप्त-
गुमृतधीतिं सुमेधामिति । ॥ ४ ॥

156. 9. अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते
पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितमविस्रग्दार्यनिरिणमशुषिरमभङ्गु-
रमवल्मीकं[4] बहुलौषधि[4] यत्रान्याश्चान्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

१ दक्षिणेत्यथ Be Ben (sec. m.). On this passage cp. Pañc. br. XVI. 1. 12.

२ After °तन्° G ins. (on the margin). °र्धेतन, thus also the Vivaraṇa.

३ See Ṛgveda X. 47. 6.

४ °नुपहितम° Be G (sec. m.), the Viv.; °नूपहितम° the other MSS.—°विस्रग्दार्यनि° G and one copy of the Viv.; °विसृग्दार्यनि° Ben and another copy of the Viv.; °विरंदार्यनि° U; these MSS. point to a reading अविस्र(स्र)ग्दारि; °विस्रग्दोर्यमवि° D, °वि(षि)सन्ग्दोर्य(र्ये)मवर° Ben C H D; these MSS. point to a reading अविस्रग्दार्यम्. Both readings occur equally in Baudh. pitṛmedha I. 4: 7. 14 (cp. Hir. pi. sū. I. 1: 33. 3). Gārgya Gopālayajvan comments: अविस्रग्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिकं विदारणं न विद्यते तदविस्रग्दार्यम् ।—बहुलौषधि G U D C, the Viv.; °धौ Be °धिकं Ben °धीकं H.

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा शालासभारिणीरपः स्युर्नातिप्रवणं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राचीनवꣳशाꣳ शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं दिशं न परिजहति[१] । तासाꣳ संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकꣳ । श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येतदपरं । दिक्सतीकाशा भवतीति[२] । द्वाभिरेवैषा[३] दिक्सतीकाशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[४] वꣳशामासेवातीकाशाङ्कुर्यादिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[५] । त्रिवृत्पञ्चदशौ प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनꣳ सवनꣳ । सप्तदशैकविꣳशौ तृतीयसवनमेष एव यꣳ चतुष्टोमो भवति । चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सन्द्वादशस्तोमो[६] भवति । द्वादश हि[७] स्तोत्राणि भवन्ति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेद्यन्ते पुरस्तादेवैतस्यैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवस्येदिष्यावते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेममाग्रावैष्णवमेके प्रागपुदीचायै ध्रुवत उपरिष्टादा[८] ।

---

१ MSS., exc. H. ०जहंति (०जायन्ति Be).

२ भवंतीति MSS., but दिक्सतीकाशा is adj., sc. शाला ।

३ ०वैषां MSS.

४ Thus (भवति) U only, भवंत्य० H, भवंतीत्य० all the other MSS.

५ See TS. VII. 1. 1. 1.

६ Thus C and the Viv., all the other MSS. unanimously ०स्तोमौ ।

७ Om. G U D C.

८ Thus Be G U D Ben (sec. m.); उपरिष्टादर्थं H Ben (pr.m.) and the Viv. one copy another, sec. m., originally reading उपरिष्टादर्थं: the Viv. explains यथा कल्पे ।

क्व च खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[1]
I. 159. 10. संभाराग्राक्पाणिसंमर्शनात्सं यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीं
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रपद्यते । सर्वैवैषा व्रतोपायनीया
I. 159. 11. भवतीहिरण्यस्तु पत्नीसंनहनं । न यजमानभागं करोति न
ब्रह्मभागमित्याशीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[2] भवतः । किमुपक्रम-
माणो यज्ञमाशिषं वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति । कस्मै[3] किं सुभिक्षायावद्येद्यजमानभागस्य खलू-
क्त्वादन्नाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति । संयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I. 159. 12. भागाविति । न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं वाच-
यतीति । दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[4] भवतो । ऽन्या उ खल्विह
ib. दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति । न पत्नीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[5] भवतः ।
I. 159. 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । न पूर्णपात्रे यज-
मानं वाचयति न विष्णुक्रमान्क्रमत इत्यवभृथोक्ताः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m.) and the Viv. a. h. l. and as cited elsewhere; the prep. वि om. D U Ben H C.

२ Thus Be U (sec. m.) G (only °वै°); एव H U (pr. m.), °संयोजनाव--- D, °संयोजनावेवैतावु° Ben and a citation by Sāyaṇa; °संयोजनावैतावु° C.

३ The Viv. seems to read कस्मै।

४ Thus Be G U (sec. m.) Ben (sec. m.) and the Viv.; दक्षिणो-कावेवैतावु° Ben and U (pr. m.), दक्षिणैकावो एवैतावु° D, दक्षिणैकावौ एवैतावु° C, वचनयोक्तादक्षिणसंकावावेवैतावु° H.

५ °क्रमणाव° D C, °क्रामिणाव° Be.

पायो भवत्यन्यः खनित्रावभृथः प्रतिख्यातो भवत्यन्तपरिक्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । ॥ ६ ॥

द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[1] । कतमानि खल्विमानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव स्रुवाहुतीरन्यत्र स्वाहाकारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानसंख्यानो ऽग्निर्दीक्षि[2] तिस्रो देवतास्तानि द्वादशाथेदं कृष्णाजिनं नौरक्तं[3] भवत्याथ्य आन्वेतत्पार्श्वत एवाभिमर्षेद्दक्षिणं प्रति रभ्यं यथा नावं । नक्तं चेदमेध्यं पश्येदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेताथेमानि दैवानि व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुपक्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेदं[4] दैवं[4] व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदाहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रं हूयते स मानुष्यास्यतीति[5] । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

१ See TS. VI. 1. 2. 5.

२ ग्निर्दक्षि G (sec. m.), निर्दक्षि Be, ग्नीनिति U (sec. m.), ग्निनिति C, ग्निरिति the other MSS.

३ See TS. I. 2. 2. e (last pāda).

४ Thus Ben (pr. m.) G (sec. m.), °थैतद्दैवं °थैतं दैवं H C U D G (pr. m.) Ben (sec. m.).

५ Thus H, समनुष्यास्यतीति Be Ben, स मानुष्यावीदिति C U D G (pr. m.), समनुष्यव्यावीदिति G (pr. m.). The Vivaraṇa seems to have read as C, etc.: स आहवनीयोऽनुष्यावीत् यत्रोथमन्यत्र जुहुमानं दृष्ट्वेति, but we expect a future: 'if the Āhavanīya sees that I offer somewhere else, it will... .'

I. 167. 3. अथातः प्रायणीयस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्तूष्णीं दक्षिणत उपवेश्याग्रेणोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्तस्योपरि पात्रीं । पात्र्यां प्रोक्षणीरावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा ध्रुवनीये स्रुवाहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य संप्रैषमुक्त्वाभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदथाज्यं निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्तिष्ठन्न ऊर्ध्वꣳ । ग्रंथन्तः[1] प्रायणीयः संतिष्ठते । को नु खल्वस्य कर्मणो ऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकात्पद्वविषामाप्यभिनयनं विद्यात इति[2] । स्थालीभिरेव चरुं

I. 169. 20. निर्वपेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पः । किंदेवत्या उ खलु पदाकृतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके । वैष्णवीत्येके । प्राजापत्येत्येके ।

I. 172. 19. वाग्देवत्येत्येव[4] ब्रूयात्कृष्णायोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण

I. 172. 15. भ्रूमके[5] विध्यति । राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ ग्रंथुषंतः G D C U (pr. m.), ग्रंथवत: Be.

२ Effaced in G.

३ Om. Be H.

४ Thus H, °दैवतेत्येव the other MSS.

५ Thus G U (sec. m.) and the Vir. (both copies); भ्रमेके Be, भ्रूमध्यके Ben H Keś., भ्रुवोर्मध्ये C D; cp. Baudh. gṛhs. I. 1: चक्षुषामन्तरेण भ्रूमके दर्भेण संमार्ष्टि ।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी स्यादपरेण यूपावटकाशं पलाशशाखां निखाय समुपनह्य राजानं पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीताथ यदि कश्चित्प्रसवसंयुक्तं व्याहरेत्क्षिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजानमाददीत । न संवादा आवर्तेरन्स सोमविक्रयी स्यादथेयं प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथातिथ्यस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पाणी निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं विमुच्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि प्राचीं । प्राच्यां श्रोणीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमनड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमत आग्निष्टोमिकं[2] कर्म
9. जानीयादा संप्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते । सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ६ ॥ पञ्चमः ॥

स दर्भपुञ्जीलमुद्गृह्णीतेति । कतरत्तु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं भवतीति । यदेवैतद्धोदानयोर्निदधातीति ॥ सप्त गिरीन्मिन्वेति । कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति । प्रयाजानू-

---

१ वेति or वोति MSS. exc. H; om. C.

२ °होमिकं G U D C.

३ °धवने° G and the Viv.: °ववने° Be, °धवतिने° Ben, °धूवने° D U C.—°तिथ्यं G, °तिथ्य Be, तिथ्यस्य the other MSS

31

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया
आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्यथाप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्राय-
णीयातिथ्योपसदोऽग्नीषोमीयः सप्तम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो
निलायतेति। कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति। य एवैष
इत्यन्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा हस्तान्सꣳरभ्यैच्छन्निति।
यदेवैतत्तानूनप्त्रꣳ समवमृशन्तीति[3] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्राम-
दिति। यदेवैतदुपसद्भिश्चरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञ-
माहरदिति। कतमो[4] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[4]।
दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्येष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥
वराहोऽयं वाममोष इति। सप्तमन्नां वर्षिष्ठं। तद्यजमानं
वामं वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[1] भव-
न्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I. 178. 19. त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेन्मंदन्तीः सꣳस्तृत्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः
प्राक्रेत्य साम्यजुर्भिरेतैरिङ्गमत ऊर्ध्वं। यथा प्रकृत्यामेवं प्रथ-

1 ॰नुयाजा MSS.

2 ॰षोमीयस्य चेत्यथा G Ú (sec. m.).

3 सम् found in Be G U D C only.

4 From कतमो unto माहरदिति missing in G H; इति missing in Ben C Bo D U.

5 इति missing in G;U C.

मायासुपसदि स्रुचः सादयेदभ्यूह्य द्वितीयस्यामभ्यूहतराङ्गुतीयस्याम्[1] । संत्वरमाणा इत्वोपसद्भिः प्रचरेयुर्गाह्नमाह्निषेरत्नमपाङ्गुलिः[2] स्रुवमादायाञ्जलिनोपसदं जुहुयादिति ।

॥ १० ॥ षष्ठः ॥

क उ स्वल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युदाह

3. प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्सवनीयेभ्यश्च वत्सानुपाकुर्याद्व्यवच्छिन्न आहवनीये गार्हपत्ये पदहतीयमुपवपेदेवमुपयमनीश्वंयेयमौदुम्बरी[3] स्थूणा यजमानेन संमिता कार्या भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति । यद्योपर[4] इत्येके[4] । ऽथो हैवैतानि[5] कुर्याद्यूपावटं तु[6] परि-

11. लिख्य पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सङ्गादयेत्प्रोक्षणीः सङ्गस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिम् हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौर्णा-

१ ॰हतराङ्गु॰ H Ben U Be; ॰हतरांश॰ G, ॰हतराश॰ D C.

२ Thus G D Ben CU (pr. m.), ॰मपाङ्गुलि Be, ॰मपंगुलीभिः U (sec. m.). H defective. The Viv.: परिमृष्टीनपूर्वं प्रकरमादाय ।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीष् H Ben ins. इमाम्, not G U Be D C.

४ Conjectural reading; यद्योपर इत्येके G C Be U, यद्योपरीत्येके Ben, यद्योपर इत्येके H, यद्योमपर इत्येके D; योपर इ॰ the Viv.

५ हैवैतानि all the MSS., with न॰ the Viv. (one copy) = यज्ञपात्राणि ।

६ om. H.

ग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाङ्क्वेत्यंक्त्वा[1] तदवेक्षितमुपयच्छीत[1] तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुद्धृत्योत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः । प्रसिद्धमाहवनीयस्याग्रे

III. 97. 11. पृषदाज्यवत्याज्यानि गृह्णीतेति विज्ञायत ऊर्ध्वं । यथो एतच्छाखीयेः कल्पं वेदयन्ते पत्नीभाज एवाग्नीषोमस्याज्यानि गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति । समन्वानीय वासमन्वानीय[2] वा पुराणगार्हपत्यं पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता अत्रैव सह सꣳसादयन्ति प्रोक्षणीश्च । न[4] प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोडाग्निकेन[5] । नैनां[5] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाङ्क्वेत्यंक्त्वा तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुद्धृत्योत्तरेण प्रोक्षणीः

---

१ ॰नोङ्क्वे॰ instead of ॰नाङ्क्वे॰ G here and infra l. 14. Is अङ्क्वेत् the better reading?

२ Thus here and l. 14 G Be D C Ben U (sec. m.), ॰यच्छेत H U (pr. m.).

३ Only given by G U (sec. m.).

४ Thus G U D Be, C H Ben om.

५ Thus Be C only, the other MSS. om. न reading ॰चाग्निकेनैनां।

सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्ह-पत्यंसकाग्ने पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

7. परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु स्रुवाहुती[1] जुहुयात्संप्रच्छन्ना एव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा दक्षिणार्ध्यः स्यादथाग्निरथ ग्रावाणो वायव्यान्युत्तरार्ध्यान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्ध्यः स्यादथ राजाथ ग्रावाणो वायव्यान्युत्तरार्ध्यान्येवाज्यानि । पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारेऽग्निं निधायाभिहुत्य प्रोक्षणीरस्य उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णियं प्रतिपद्यते[2] । ऽथास्य आज्यैराहवनीये हुत्वेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्ताद्ग्रन्थिवालं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हि स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य काष्मर्यमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिं स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती । विधृत्योराग्रवालं प्रस्तरं । प्रस्तरे शुक्रं । बर्हिषीतरा । एता असदन्निति समभिमृश्याप उपसृज्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ स्रुवाहुतीर्जु॰ MSS., but cp. the Viv.: श्री सोम जुषाण इति (TS. I. 3. 4. *a* and *b*).

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यंते Ben, ॰पमतिपद्यंते H.

प्रपादयेदात्मानमभिपरिहरमाण[1] इव। विह्रुमत ऊर्ध्वम्।

॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क उ खल्वग्निवदिष्टाबर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय
इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुधमेतीति।
वषट्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुधमे-
तीति। वषट्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्का उ खलु देवता
सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति। वागेव वाचमाह्वयतीति। क
I. 197. 2. उ खलु पितापुत्रीया[3] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमी-
यस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया।
प्रातरनुवाके तृतीया। दक्षिणानासु च काल एत आह्वयन्ती-
I. 197. 8. त्यथ यो दीक्षितः कुम्भसं याचतीति दृढ इत्येवेदमुक्तं
I. 198. 17. भवति। पयश्च सक्तूंश्च कुरुतेति श्रयणार्थ एवैते उक्ते
I. 199. 1. भवतस्तंतस्तो रशनास्तस्तो वपाश्रपणीर्दंयमिध्माबर्हिरिति
सवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति। कास्तस्य स्वाधी-
वीयस्याः सोमपर्णीरित्यादित्यस्थाल्युक्थ्यस्थाल्याग्रयणस्थाली
ध्रुवस्थालीत्यथेमानि दारुमयोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिग्रहपात्र-
मपांशुमन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानामृ शुक्रामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

१ Thus Ben C Be G D' U (sec. m.); •त्मानमपरिह• H, •त्मानमभि-
परिह• U (pr. m.).

२ Thus Ben C G (sec. m.) U (pr. m.); •क्रियायामित्येव H Be U
(sec. m.).

३ •पुत्रिया G U.

त्यस्याज्या औपयजं पात्रमुक्थ्यस्याज्या औपयजं पात्रमेवम् एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातु-र्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनोऽच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीध्रः पोतुर्नेष्टुरिति । तेषां त्सरूणि सरूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां । विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततौ[1] यदत्सरुकैश्चमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रो-धचमसैरित्येतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति । रश्मिश्च[2] म[2] इत्य-द्राभ्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च म इति प्राजापत्य एष दधिग्रहो भवति । सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] म[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आहुरथ हैक आह राजसूयिक एष महाग्रहो भवति । पोषणादु[4] ह[4] पौष्णो भवति प्रवणाद्[5] सारस्वत इति । ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

अथेदं महारात्रिकं कर्म । तस्य कः कर्मण उपक्रमो
. 16. भवतीति । हस्तपादाग्रप्रक्षालनान्तरेण चात्वालोत्करौ देवय-जनमभि प्रपद्यन्ते । तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिप्रैद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यपो-परमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्नीनुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatiḥ* seems XVIII. 21 300. 13, the second I have not been able to point out.

२ °श्चमश्च H : Ben om. म ।

३ Thus G D U C, पोष्णश्च म H. पौष्णश्चेति Ben. पौष्ण इति Be.

४ Thus G U ; पोषणादु च H D C, पोषणादिति Ben Be.

५ Thus emended : प्रपणादु G U Ben Be, प्रपणादु C. प्रपणादु D, प्रपणात H.

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सह्स्राव्याज्यं विलाप्योपास्ते । ऽपरः[1] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सह्स्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिह् हरन्ति प्रोक्षणीस्त्वथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति । संमृष्टानि द्विर्धा पात्राण्यभिवस्त्रन्त[2] इति । वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[3] सदो । ऽथैव उन्नेता ग्रावोवायव्यह् संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षह् सह्सादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्योत्पौरोडाशिकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यंस्या[4] तदेवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्यथैनच्छ्रग्लेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुद्धृत्योत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतीत्युत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धमाहव-

१ ऽपरः U (pr. m.), परः D C, चपरः Ben (pr. m.), स्थपरः the other MSS. H. wholly corrupt.

२ Uncertain reading °वस्त्रन्त Ben. °वस्त्रंत G (sec. m.), °वर्चंत G (pr. m.), °वस्त्रन्त Be C U, °वृस्त्रन्त D, °वस्त्रंत D. The Viv. (one copy) °वस्त्र changed into °वस्त्र, and thus also the other copy.

३ °येन्द्रिया G C.

४ °वोदृषे° again G.

५ °च्छीत G (sec. m.), U (pr. m.) D C Ben, °च्छेत G (pr. m.) Be H U (sec. m.).

नीयमकाले पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते । चिह्नमत ऊर्ध्वम् ॥ १४ ॥

अथ शालीकेरेवमेवैषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेदैष्याव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य संसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते । ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीस्त्वाथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति । संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिसंख्यान्त[1] इति । वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[2] सदो । ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रगृह्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरो ऽक्षꣳ संसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयति । न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाशिकेन[3] । नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्पत्न्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छेत[5] तेजो ऽसीत्यं

१ ॰संख्यांत Be G, संख्यात U C, ॰संख्यांत D : H and Ben. abbreviate this passage.

२ ॰व्यैन्द्र्या G U C, ॰व्यैन्द्रोया Be.

३ Thus G (pr. m.) D Be C Ben ; ॰केनैनां G (sec. m.) H ; ॰केनापैनां U (sec. m.).

४ ॰नोद्रवे॰ again G.

५ ॰च्छेत all (H. abbreviates).

येनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाग्नीध्रीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वाथैतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रविश्याग्नी- ध्रीयमकाग्रे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते। ऽन्वञ्च माज्यैरथेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[1] बर्हिः[1] स्तीर्त्वा[1] प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृत्यौदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समि- धावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिं स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती। विधृत्योः प्रस्तरं। प्रस्तरे जुहूं। बर्हिषीतरा। एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन युनक्ति। विष्णूमत ऊर्ध्वम्। ॥ १५ ॥ नवमः ॥

किमग्निहोत्रो दीक्षितः किमौपसदः किंप्रसुत इति। विज्ञायते व्रतमेव दीक्षितस्याग्निहोत्रं। घर्मोच्छिष्टमौपसदस्यो- पांशुसन्तर्यामौ[2] प्रसुतस्य। यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्र- भक्षिर् उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्षः। किंदर्शपूर्णमास[3]

---

1 The three words एक ॰ब॰ स्ती effaced in G.

2 Thus G U D C Be; ॰पसदस्तुपांशुस॰ H, ॰पसदमस्योपांशुस॰ Ben, the Vivarana also has औपसदस्य।

3 Thus Be G U (sec. m.), the Viv.; ॰दर्शपूर्णमासस्य H, दर्श (or दर्भ) पौर्णमासस्य (or स्य) H D C Ben (pr. m.), all without इति; °मास इति Ben (sec. m.), °दर्शपौर्णमास इति U (pr. m.).

इति विज्ञायते पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत दर्शं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्तस्मादुपहितान्येव कपालानि स्युरा समभिवासनात्संसृष्टं कर्म तायते[1] । तेषामेकैकमुद्वासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्स्यादपि वा अभिन्नष्टानां पिण्डानां परिग्राययीतेतरयोः[2] सवनयोर्यद्येककपालश्चिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्तात्पौरोडाशिकं कर्म प्रत्याददीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमग्रात्राध्यूहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत । भिद्गमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १६ ॥ दशमः ॥

अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदित्यंवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादित्युपर्यर्धं होतृचमसं हत्येत्येतेनैवापि वतीयेन वर्तयेत्तयोरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपादयेद्धोतृचमसीया वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतारं परिगृह्यापरया[6] द्वारैकधनानेतस्मिंश्च काले सर्वत्र एव मैत्रा-

---

1 Thus Ben, आयते C D, तायत H (reading स्यात् instead of ैयात्), वर्तयेत् G Be U (sec. m.) and the Viv.

2 इतरयोः Be G (pr. m.), उभयोः Ben C U D G (sec. m.).

3 यद्येक॰ H and the Viv., यद्येक॰ G U Ben Be; C defective.

4 ॰सवनिकै॰ G U D, Viv., ॰सवनीयै॰ the other MSS

5 उभयोः MSS.

6 परिगृह्य॰ Be U.

वहणाचमनीयाः पूर्येत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक- I. 190. 12. धनानामेवमस्य प्राक्चेवलः शुक्रो भवति । सोमपदं गृह्णीयाद्भू- त्रवर्धयकामस्येत्यनिरुक्तस्यैवैष राज्ञो ग्रहीतव्यो भवति । का उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्यपि इत्येव ब्रूया- द्विज्ञायत उपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकꣳ सोमः पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति । विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषाꣳ संनिपति- तानामानुपूर्वतेति[1] । निग्राभ्यासु वाचयित्वादाभ्येन चरेदथो- पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमत आग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य पृश्निभिश्चरेदथ प्राणग्रहैश्चरेदथाꣳशूनुपसंगृह्णीयादथाꣳशुना चरेदथोपाꣳशुना । काले ऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III. 101. 7. अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते शाणपणस्य ग्रहणे द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इत्युपाꣳश्वन्तर्यामयोश्च सꣳस्रावः संततश्च शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । संततस्यैव शुक्र शाणपणस्योदयनेन

---

१ Thus G U D, ॰पातिनाना॰ H Ben, ॰पतिनाम॰ C. ॰पोभानां Be.— ॰मानुपूर्वेवेति G U (sec. m.), ॰मानुपूर्वते H, चानुपूर्ववेति Be. ॰मानुपूर्वेवेति Ben U (pr. m.), ॰मनुपूर्ववेति C D.

च[1] तृतीया माध्यंदिने सवन । आदित्यस्थाल्यामतिग्रिह्णो[2] राजादित्यपात्रस्य च संस्राव आग्रयणस्यैवोद्‌यनेन[3] च चतुर्थी तृतीयसवने । संपूतꣳ राजानं चयेण श्रीणीयात्पयसा यजु-भिर्हिरण्येनेति । स यं कं चन ग्रहं गृह्णात्युभयत[4] उदगुभ्रꣳ हिरण्यग्रयणमेवैनं करोति । तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यत्र प्राजापत्याच्च मन्थिसंस्रावाच्चेति । यथो एतच्छालीकिः कथं वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयाविति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयात्क-स्मिंस्तु खल्वेनाः काले जुहुयादिति । संततौर्ह्येतस्मिन्नेनाः[5] काले जुहुयादित्यथो एतदित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि संपवयताद्दशाभिराधवनीयं गृहा न्युब्जतादित्युक्तसंप्रैष[6] एष ग्रैत[7] ग्रावकाग्रेभ्यो ऽवकाग्रैरपस्थाय दशाभिरेवैनं[8] गृहा न्युब्जति । ॥ १८ ॥

समानं कर्माग्निनाद्ग्रहादित्यो[9] धिष्ण्यव्याघारणसंपा-

---

१ Given by Ġ U D only.

२ •स्थाल्या अति• Ben H.

३ च om. Be G U D.

४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec. m.).

५ संततौ• Be, सततोर्ह• H.

६ Thus Ben H, •न्युब्जः सं• the other MSS.

७ ग्रैते G U D C, ग्रवे Be, ग्रावे Ben, H. corrupt.

८ Thus G (sec. m.) U D, दशभिरेनं C, दशाभिरेवैनां the other MSS.

९ Viv.: समानं कर्माग्निनाद्ग्रहादिति यथोचये (e.g. XI. 3 : 67. 17) यथा-यमेव विधिः ।

I. 213. 20. तादित्येव समुद्देशो[1] भवति । कथमु खलु धिष्ण्यानां
यथान्युप्तं व्याघारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति
व्याघार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा
I. 214. 8. हिंसीरिति । यत्र हृणीत इति । होतैवैषां प्रथमो भवत्य-
हर्णेण उत्तरेभ्यस्तु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथं स्वादित्या-
दवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सकृत् स्फ्यविघनानामुपस्थानं ।
I. 217. 6. कथमु खल्वेषां विसंस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च
धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च ये ऽधिष्ण्या । अथ धिष्ण्य-
वन्तः संस्थमेव धिष्ण्यमुत्तरेण परिक्रामेयुर्यथेमावध्वर्यू
प्रथमजौ[2] भवतः । क उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होतृच-
मस इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्निआमेकाहे सोमं न भक्षयन्ती-
त्युन्नेता यावत्तत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु सर्वे
दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाक-
चमसे यावत्तद्ब्राह्मणमध्ये[3] सुब्रह्मण्यो । ऽपि वा सर्व एवाग्नी-
ध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[4] तेषां य एवाग्नीध्रः
स यावत्तत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

I. 217. 11. III. 104. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपात्र्यामेव

---

१ °द्देशो G (sec. m.).

२ Thus H Ben (pr. m.) C D U (pr. m.), °जघिनौ Ben (sec. m.) Be G U (sec. m.).

३ °ह्मणचमसे H only.

४ See XVII. 21 : 301. 2.

सवनीयानुद्रावयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽवकारो वृद्धो भवति[1]। मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्रावयेत्पुरस्ताद्धाना दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरतः। कथमु खल्वेषाꣳ संचरो[2] स्यादिति। प्रज्ञातो हविष्पथो ऽथापरं। पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्याग्रेण कर्तन् जघनेन धिष्णियानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्णियं पर्याहृत्यान्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्याघाद्वेदध्वर्युश्चेद्धविर्धानं[3] प्रपन्नः स्यादुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिहारिषमित्येव ब्रूयाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्याणं[4] प्रयच्छतीति यदाध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्णीयाद्ग्रहावादायोपनिष्क्रामन्नुपनिष्क्रान्तस्यैवाध्वर्युर्ग्रहावादत्ते ऽपरेण परिक्रम्याथोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

१ °तीति. Ben.

२ Thus Ben C U and G (pr. m.) the Viv. (one copy); संचरि D H the Viv. (another copy), संचारौ Be G (sec. m.), संचरा U (sec. m.). The Viv.: संचरणं संचरो गमनं नश्यति संचरौ (°रि) मार्गः cp. XXVI. 24.

३ Thus H G (pr. m.) Kes'., the other MSS. ins. अथ before अध्वर्यु°

४ प्रतिनिधया° Ben Be and one copy of the Viv

प्रतिनिर्ग्राह्यं[1] प्रयच्छतीति । हुत्वा व्यवनीय[2] प्रदक्षिणमावृत्य[2] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रुवन्यायेन । भिक्षुमत ऊर्ध्वमथेमे द्विदेवत्या अननुवषट्कारा भवन्ति । क्व[3] उ खल्वेषामनुवषट्कारो भवतीति । विज्ञायते द्विदेवत्यानृतुयाजान्यश्च पात्नीवतो ग्रहः । आदित्यग्रह-
III. 106. 2. सावित्रौ[4] तान्स्म[5] मानुवषट्कृथा[5] इति । यथो एतदौपम-न्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनाभक्षयेद्भक्षेहि[6] माविशेति प्रतिपद्य क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताया इत्यातः । प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विबीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः । वृषणे शुष्मायायुषे वर्चस इत्यथानुसवनभक्षेणैव[7] सवनमुखीयाभक्षयेदिति । ॥ २० ॥ त्रयोदशः ॥

क्व उ खलु वसतीवर्या स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति । विप्रुड्रूपासु ह्यस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[8] ह शस्त्रभक्तिः । क्व उ खलूपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानां स्तोत्रशस्त्र-

१ प्रतिनिग्रा° Ben Be and one copy of the Viv.

२ °णीयाप्रदक्षिण° G U D C.

३ क्व उ U Be Ben C, Viv., क्व G H.

४ °सावित्रं Be Ben (sec. m.), °सावित्रान् Ben (pr. m.)

५ Thus G (pr. m.) U D C and cp. Āśv. śrs. v. 5. 21 (Vait. sū. 20. 4); माजनानुवष° Ben (pr. m.), माजनाननुवष° G (sec. m.), माजामानुवष° H, ममाजनानुवष° Be.

६ °भक्षयेन्नैवै° Be G.

७ °भक्षयेनैव Be G U (sec. m.).

८ °वाको Be G C U (sec. m.).

भक्षिर्भवतीति । यदुपांशुं गृह्णाति तदुपांश्वन्तर्यामयोः प्रउग उक्थ्ये[1] द्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्युपह्वेऽध्वर्योरित्त-रतःखेवी भवतीतथाश्रुतस्य यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिह्वयी-याद्वथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण । विद्रुमत ऊर्ध्वं । किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता इत्येतदेकमथापरमिन्द्रं होता यजति । मरुतः पोता यजति । ग्रावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छंसी यजति । मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो । देवं द्रविणोदां चत्वारो ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू[2] । अग्निं[3] गृहपतिं गृहपतिः । क्व च खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्षिर्भवतीति । बहिष्पवमान इत्येव ब्रूयाद्ये के चन यज्ञा अस्तोत्राः पवमान एव[3] तेषां[4] स्तोत्राणि भवन्ति[4] । क्व उ खलु माध्यंदिनीयाः सवनीया निरुप्यन्त इति । क्षुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्[5] तृतीयसवनीया । माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात् । ॥ २१ ॥

नाराशंसमुपद्रुतं ऋतादेवैनं[6] होतृचमसाद्भक्षीया-

---

१ Thus U (sec. m.), Viv.; उक्थो G U (pr. m.), उक्थ्ये Be Ben H C. Acc. to the Viv. it is synonymous to शस्त्रे।

२ Thus G U D C; चाध्वर्यवोऽग्निं Ben H Be.

३ Thus G Be, एवैतेषां Ben D H U C.

४ भवन्तीति Ben H.

५ च खलु ins. G U D C.

६ Thus G U (sec. m.), ऋतादेवं H D C U (pr. m.), ऋतादैवैनं Ben (sec. m.) Be, ऋतादेवं Ben (pr. m.)

द्विनाराशꣳसं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकनाराशꣳसं तृतीयसवनं । चत्वार्युन्नीयमानसूक्तानि[1] भवन्तीति[2] । सवनमुखेषु[3] चाच्छावाकचमसे[3] च[3] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क्व उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूयात्-
I. 234. 1. त्रिरुपसदाꣳ । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चर्मन्फलके ग्राव्णो-ह्रादयतीति । अंशुभ्याभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं गृह्णीयाद्बृहत्पृष्ठे महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[4] यथा पृष्ठं तथा गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

कथमु खलु सवनीयस्य पशोस्पर्याया उपक्रमो भवतीतीडसूनꣳ सꣳस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य[5] जुह्वाꣳ समानीयाग्रेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदाश्रावयेत्पशुं पञ्चहोत्रा चतस्रूपस्तृणीते । मनोताप्रभृतिनेडान्तेन चरेत्स्विष्टकृत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिकौ[6]

---

१ °र्युन्नीयमानानिसू° Ben H, °र्युन्नीयमानिसू° Be. °र्युन्नीयसू° C.

२ इति om. G.

३ Thus, hesitatingly, emended. सवनमुखेष्वाच्छावाकच (°कस्य°) मधीच सवनेच C U D; सवनमुखेष्वच्छावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec. m.); सवनमुखेष्वाच्छावाकचमसे च सवने च Be Ben; सवनमुखेच्छावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G U D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विहृत्व the other MSS. (G is indistinct).

६ °सावनीकौ or °सवनीकौ some of the MSS.

ग्रहणमन्त्रः स एव माध्यंदिनीयः स तृतीयसवनिको[१] । देवतामेव व्यञ्जयेत्समसायचमसायैव त्रींस्त्रीन्पुरोडाशशकलानुपास्येन्नव[२] होतृचमस इति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथायमाग्रयणस्त्रयस्त्रिंशतो देवतानां गृह्यते । क उ खल्वेताः प्रदाने विज्ञायन्त इति । पात्नीवते । विज्ञायते पत्नीवत-
12. स्त्रिंशतं त्रींश्च देवानिति । कथमु खलु पात्नीवतं भक्षयेदादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दसो ऽग्निना वैश्वानरेण पत्नीवता त्वष्ट्रा पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति । ॥ २३ ॥

कथमु खल्वन्तरुक्थ्यो भवतीति । प्रसिद्धं तृतीयसवन आग्रयणं गृहीत्वोक्थ्यं गृह्णीयादथैनं ध्रुवमुपस्थाप्य त्रिषूर्ध्वंपात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणाभ्यां[३] जुष्टं गृह्णामीति । पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थाली प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं[४] गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्था-

---

१ ०सायनीको or ०सवनीको some of the MSS.

२ Thus D G U (pr. m.) C Ben (pr. m.), ०पास्येनव H, ०पास्येरन्नव Ben (sec. m.), ०पास्येरंनव Be.

३ Nearly all the MSS. insert here and infra त्वा before जुष्टं ।

४ MSS., exc. Be once and Ben once (sec. m.), read ०परेव instead of ०परं ।

युवं यज्ञस्यायुष इन्द्राबृहस्पतिभ्यां[१] जुष्टं गृह्णामीति। पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति। परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वेति। तदानीमेवापरं गृह्णात्युपयामगृहीतोऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं गृह्णामीति। नाप पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति। इमाभिरेवैनां मृष्ट्वा न्युब्जति। परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राविष्णुभ्यां त्वेत्यथैनान्ध्रुवेऽवनीय होतृचमसेऽवनयेत्तोये तोयाश्चावपेच्छसे गृह्णाति। तस्य प्रस्तस्य[२] भक्ष इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीत्येतेनैव वा भक्षयेदपि वा नित्यपूर्वंणादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
III. 113. 2. भक्षयामीति। अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तादिन्द्राहुती जुहुयादिन्द्राहुती हुत्वा हारियोजनं ग्रहं
I. 326. 12. गृह्णीयादित्यथ हैके चात्वालदेशेऽवभृथं निधाय दध्ना पयसा मधुमिश्रेण नैष्ययनैर्ऋजीषमभिजुह्वति यत्ते ग्राव्णा

---

१ Here begins M (see Introd. to Vol. II, p. IV).

२ Thus U M, प्रसस्य D, प्रसस्य Be, thus or प्रसस्य Ben., प्रशिर H G. om. the word altogether, प्रस C.

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूंषि जुहोतीति[1] कतमानि खल्विमान्यवभृथयजूंषि भवन्तीति यद्देवैनदावसनीवे ग्राकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथा-

5. हुताविति कतमा उ खल्वियमवभृथाहुतिर्भवतीत्यप उरुम्[2] जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमोवाके विधेम स्वाहेति तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः

7. पराङावृत्तः प्रपदेनोदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम्

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

अथायमुदयनीयसंस्थः कः कर्मण उपक्रमो भवतीति बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृशीत परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य संसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याथैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्यस्योपरि पात्र्यौ पात्र्यां प्रोक्षणीरवपेच्छूर्पादानप्रभृति[3] कर्मान्तस्तावत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदाज्यं[3] निर्वपेदाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौपसदायां वेद्याꣳ सन्नयजुर्भिरेतिसिद्धमत ऊर्ध्वं तस्य स्रुतसासादनं दक्षिणं परिधिसन्धिमपरं विमृज्य दक्षिणं वा परि-

---

१ See TS. VI. 6. 3. 1.

२ Thus G U M D C, वसत्व Ben हृत्व H.

३ From °वपेच्छूर्पा° unto तण्डुलान् om. G Be and Ben (sec. m.).

धिमग्रेण प्राञ्चं प्रायणीयमासादयेत्प्रत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा
अथ देवता इज्यन्ते । संस्थन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठते ॥ २५ ॥

I. 263. 2. अथ यदि पशुरुपाकृतः स्यात्पाणी संमृशीत । परि-
स्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यमाद-
दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं ।
III. 114. 17. यद्यो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेतेति
तस्यै सह सवनीयैर्वत्सापाकरणꣳ[2] सह सायंदोहमुदयनीयेन
चरित्वा पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं
धेनूर्दोहयेदथैनां[3] गार्हपत्ये श्रपयित्वाभिघारितामुद्वासयेद-
थाज्यं[4] निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये
वैदृशकान्परिधीन्परिधायाथैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारिता-
मुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्य-
भागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि

१ Thus write G M U (sec. m.), संस्थवंतः Be U (pr. m.) C, संस्थितं H, संस्थितं D.

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक० G U D C, वत्सापाक० H.

३ ०र्थे Ben (pr. m.) Be.

४ Thus H U D C G (pr. m.) Ben (pr. m.); ०त्वामभिघारितमु० M, ०त्वाभिघारितमु० G (sec. m.) Be Ben (sec. m.).

५ वैदृश० M only.

णिष्क्रमते[1] । ऽथाज्यभागप्रतिपत्केडान्ता संतिष्ठते । ऽथैतमुदव-
, 9. सानीयोपांशु भवति पुनराधेयधर्मं हि[2] । सशम्याहावेदि स्तम्बयजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते । ॥ २६ ॥

षोडशः ॥

अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कं षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[3] चिन्वते । स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताहुती[4] जुहोति । द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिं षष्ठीं चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोत्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि साहस्रं षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो[5] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति[5] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति यथापूर्वं[6] तथाथ

---

१ ०न चाज्य० Ben H.

२ Thus G Ben C D ; ०धर्माचि U. ०धर्म्यचि M, ०धर्माचिच H, ०संज्ञानाप Be.

३ ०थं चेति Ben H.

४ Here and infra some of the MSS. read ०हुतीर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om. M Be, in G it is effaced.

६ यथापूर्वमथ H G (sec. m.).

यदि द्विषाहस्रं[1] त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2] । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[3] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि द्विषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति । श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[4] । स एवमेव पञ्चाहमौ।पवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष[5] एताꣳ रात्रिं वसति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6] ।

---

१ द्विषा॰ and द्विषा॰ the MSS. promiscue ; thus also चिषा॰, चिषा॰ ।

२ Thus Be G M, -मुपधाय the other MSS.

३ चार्यꣳ M here and infra each time.

४ From श्वो unto ॰दधाति effaced in G.

५ Most of the MSS. ins. सपुरीषाम् after चितिम्, but cp. the following chapter.

६ हुत्वा हेहे चाचार्यं सपुरीषं उप॰ M.

स एवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव द्वादशी ॥ २७ ॥

अथ यदि चित्याहस्तं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि चित्याहस्तꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो[2] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[2] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि चित्याहस्तं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष एताꣳ रात्रिं वसति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । स एवमेव यथासूत्रं तथा

१ कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप॰ M

२...२ Effaced in G.

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताङ्गती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकेव द्वादशी । कथन्नु[1] खल्वन्तरुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद्वै । यस्य संवत्सरस्य द्वादशावशिष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः । संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को । दैवस्य संवत्सरस्य षडवशिष्य राजानं क्रीणीयात्तस्योपसदः स्युरुत्तरस्य षड्हाः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः । ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥

II. 1. 8. मृदमेतां समां बिलेन करोतीति[2] । समां[3] भूम्यां
II. 1. 16. निदधातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[4] पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[5] ऽपरो[5] गर्दभो । ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पश्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति । स यद्यु[6] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपासनात्पाशुबन्धिकं कर्म वर्तयित्वा शिरांसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

१ Thus U G (pr. m.) C Ben (pr. m.) H M D, कच G (sec. m.) Ben (sec. m.)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ समां D H U (pr. m.) C, समं M U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be.

४ Thus (singul.) U (sec. m.) the Viv. and the Mahāgnis., plural the other MSS.

५ Thus (ऽश्वोऽपरो) M D C U (pr. m.) the Viv. and Ms., ऽश्वउत्तरतो Be Ben G U (sec. m.); H corrupt.

६ यद्य M. (i.e. *yady aha*).

देवानभ्यवहरन्तीति विज्ञायते । मासमेतं[1] ब्रह्मचर्यं चरति सो ऽधःसंवेश्यमांसाश्यस्त्र्युपायी भवति पूर्वदीक्षेत्येतामाचक्षते[2] । यथोदयमेवैतं मासमभि दीक्षमाणो मन्यते । ऽथ कृष्णाजिने यजमानं वाचयति मुष्टी चैव न करोति वाचं च न यच्छतीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्प्रथमायामुपसदि वेदिं विमिमीते[3] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवग्रकारितमेवैतद्भवत्यथ[4] संभारेषूषान्निवपन्यददसन्नमधि कृष्णां तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । ॥ २८ ॥

उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तराꣳ सीतां कृषन्त्सर्वौषधं वपन्स्वयमातृण्णावकाशं नावकामेदित्यथ[5] द्वैधे[6] पुरुषे च स्वयमातृण्णायां च साम गायन्ति । किमु खलु स्वयमातृण्णानिकोतं भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव ब्रूयाद्यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरꣳ । स यदि दक्षिणतः पुरस्तादिष्टका उपदध्यादपसलैरावर्ततोथ यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदक्षिणमावृत्य स्वयमातृण्णामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

---

१ Thus D C M (sec. m.) Ben Ms ; मासमेकं Be H G U M (pr. m.).

२ पूर्वा दी॰ Ben H.

३ मिमीवे Ben H.

४ एव om. M G D C ; ॰नद् instead of हनद् Ben (sec. m.) Be.

५ वावका' M D C H U (pr. m.) Ms ; नातिका° G U (sec. m.) Be Ben.

६ All the MSS. ins. भृवे, only Ms. om.

तीति। कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति। विद्युत
इत्येव ब्रूयादस्तवणार्थं[1] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः। षष्ठ
सा न पुरीषचितिः षष्ठ्या चित्या दृष्टिजेति। दृष्टिजैवेति
II. 45. 17. शालीकिः। षष्ठं प्रच्छादमाहरमाणः कस्मिन्नु खल्वेनत्काल
आहरेदिति। नक्षत्रेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्स चिभिः कर्म-
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणे-
नेति। सो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे संचिताहुती शत-
रुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणꣳ सर्पाहुतीः सामभिरु-
पस्थानमनुशꣳसनमिति। ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥
III. 133. 1. अथ किं[2] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[2]। स्रुगादानं
तन्त्रꣳ शूर्पादानं तन्त्रं [3]धूःप्रभृतयः शकटमन्त्राः सर्वं तन्त्रं
भवत्या[4] सावित्राद्बीजंबीजमभ्यावर्तते सावित्रं। तन्त्रं
दशहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति। तन्त्रं
कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयाना-
मावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रꣳ शूर्पस्योपोहनं तन्त्रꣳ

---

१ °हारवता° some of the MSS. and the citation in Viv.; but cp. the vivaraṇa itself: ववति वै सा नाꣳ स्वयन्तीमिति (TS. v. 4. 10. 3) द्दोपविरत्वर्या पुनश्चितिरिति।

२ किं and इति only given by U (sec. m.) G (sec. m.), Ms.; the other MSS. om. these words.

३ Before धूः° M Be Ben D C G (pr. m.) ins. प्रत्नोषधं प्रत्नोषधं or प्रत्नोषधं (i.e. प्रत्नोषधं ?).

४ Thus H Bo G D C Ms; भवंत्वा Ben U M.

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्तो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो । यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते सह स्विष्टकृतात्याक्राम्(?)ेदित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेनाभिषिञ्चेत्राच कृष्णाजिनं न दर्भौ न पार्थानि भवन्ति कुशानेव संस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[1] । कथमु खलु सत्त्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽह्न्यभिषेकः प्रथमे ऽह्न्यश्वस्यावघ्रापणमादितश्चान्ततश्च बहिष्पवमान मास्तावे स्तुवीरन्नहरहर्यज्ञायज्ञियस्य[2] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिमृशेदिति । ॥ ३१ ॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[3] पशूनां चर्याया उपक्रमो भवतीति । ऽवस्तूनं संस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य शुक्रां समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदाघादयेत्पशुं[4] पञ्चहोत्रा चतस्रूपस्तृणीते । मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[5]

---

१ Corrected acc. to the Dvaidha; तेष्वेवैनम॰ MSS. (वेषुवैन॰ M. तद्यैवैन॰ H).

२ Thus, with the Saṃhitā, G Be Ben, ॰यज्ञीय॰ H U D M C.

३ Thus(खल्वेका॰) MSS. (एकादशिनीनाम् M.).

४ ॰दाघादये॰ not found in Be and effaced in Ben, but cp. XXV. 23, init.—पशुं seems, here and further on, to have been changed into पशून् in G.

५ ॰दैवतम॰ M U Be, the Viv., ॰दैवतम॰ H G D C Ben.—After ॰दाय M. ins. चच ।

वृक्यमेदो यूषमवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेदथोपभृति स्विष्टकृते[1] सर्वेषां व्यङ्गाणाᳲ सकृत्सकृत्स्वि-
ष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषमवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुया-
द्यूष्णोपसिच्य[2] नाभिघारयेदथ[2] हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम
मतस्नौ[3] वनिष्ठुमिति[4] पात्र्याᳲ[5] समवधाय यूष्णोपसिच्य
नाभिघारयेदथ कᳲसे वा चमसे वा वसाहोमं[6] गृहीत्वा
यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्संप्रेष्यत्पशुं । पार्श्वेन वसाहोमं
123. 13 प्रयौयाम्मᳲसः[5] कुम्भतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावये-
द्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिग्निᳲ-
ध्याच्च दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याᳲ समवनयेद्वषट्कृते हवि-
र्जुहोति । सो ऽनिष्ट्वैव स्विष्टकृतमुदङ्ङत्याक्रम्य जुह्वां चैव
वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते । द्वितीयस्य पशोर्दैवतमवदाय
वृक्यमेदो यूषमवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेदथोपभृति[1] स्विष्टकृते सर्वेषां व्यङ्गाणाᳲ सकृत्सकृत्सम-
वदाय वृक्यमेदो यूषमवधाय तेनोपभृतं[7] प्रोर्णुयात्समवत्त-

---

१ Not given by G U D M.

२ ॰सिच्याभिघा॰ G, ॰सिच्यानाभिघा॰ H.

३ Thus D Ben C U (pr. m.), मतस्नू G M U (sec. m.), मतस्न H.

४ Thus we ought to read also IV. 9: 123. 7.

५ Here and further on the MSS. write ंसः ᳲसः ंसः ंसः ᳲसः ।

६ ॰सैतयो॰ M.

७ After ॰भृतं G H M ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins. यूष्णो-पसिच्य नाभिघारयेदथ हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नु वनिष्ठुमिति पात्र्याम् ; C is incomplete.

मेतद्यूष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्तथैव[2] कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्येदथाभिघारयेत्संम्रोत्पशुं । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳसतः स्रुग्वतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता. वसाहोमं जुहुयात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो[3] । वषट्कृते हविर्जुहोति । स एवमेव सर्वेषां पशूनाꣳ । स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्येत्तर्हिरभिघारयेत्समवत्तमेवैतद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्तथैव कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्संम्रग्रेत्पशुं । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳसतः स्रुग्वतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिशिꣳष्याच्च दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोत्यथ पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेदथ वनस्पतिना चरेदथ स्विष्टकृता । सिद्धमत

3. ऊर्ध्वं । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुणामिक्षया निरूढया यजेतेति सिद्धमथौपवसथिकं कर्म जानी-

8. याद्यथामावास्यायाꣳ संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

1 समवत्तमेवैत° M, समवत्तमेतद् D: Ben om. समव° unto °घारये° (1. 2).

2 एव om. M. probably rightly.

3 Between दिग्भ्यो and वष° M H Ben U ins. तथैव कंसे वा चमसे समवनयेद्, in Ben and U these words are effaced; G (partly secunda, partly prima manu) तथैवेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद् ।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न शीर्षमांसं खादेन्न वयसां मांसं
नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षति धावेद्यदि[1] धावेदु-
पावर्तेताश्रयमेवाभ्युपावर्तेत[1] इति ब्राह्मणम् । ॥ ३२ ॥
एकोनविंशः ॥

II. 63. 8. अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानाꣳ रथानां त्रयस्त्रयो ऽश्वास्त्वे-
I. 63. 11. कपञ्चाशतमुत्तरतः प्रष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विꣳशतिं[2] पशूनि-
II. 64. 4. त्यग्नीषोमीयस्यानूबन्ध्यस्य चतुर्विꣳशौ भवतो । ऽथ वै भवति
सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति । दीक्षणीयां
निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति ।
II. 64. 7. दीक्षाहुतीर्होष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा दीक्षा-
II. 64. 8. हुतीर्जुहुयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावि-
ib. 9. त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[3] होष्यन्सावित्रं जुहो-
ib. 10. तीति सावित्रꣳ हुत्वान्तर्हिरण्यां[4] जुहुयात्पदेन चरित्वा
राजानं क्रीत्वोपातिथ्यं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सवि-
ib. 11. त्रादेव सावित्रं भवति । प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्य-
न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योप-
ib. 13. सद्भ्यां प्रचरेन्मंहावेद्यै पूर्वं परिग्राहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib. 14. जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा स्फ्यमाददीताहवनीयं प्रणेष्य-

---

१ यदि धावेद् om. most of the MSS.

२ Thus G (sec. m.), °विंशतिः Be, °विंशतं Ben, °विंशं D H M G (pr. m.), विंशं U C.

३ °ण्यां G (pr. m.) U (sec. m.) Ben H ; °ण्ये Be U (pr. m.) M.

४ °ण्यां U (sec. m.), °ण्ये the other MSS.

न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वेध्ममाददीत रथवाहने सदोहविर्धाने संमेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा रथवाहने सदोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वाग्नीषोमौ प्रणयेत् । यूपमुच्छ्रयिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रोक्षणीराददीत । स्वर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा बर्हिषी आददीत । तस्य प्रचिह्नं वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा कुम्भमाददीत । पशुपुरोडाशं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति । ॥ ३३ ॥

5. द्रूपरश्चतुरश्रिर्भवतीत्यनुदिशमन्नौ[1] स्थापयित्वाग्निष्ठां च
6. सूर्यस्थां च संमिनुयात्पञ्चैन्द्राणतिग्राह्यान्गृह्णातीति[2] । सर्व
2. एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । मारुत्या प्रचर्यैतान्सं-
स्थापयेदिति । तन्त्रमुल्मुकहरणं तन्त्रमभिप्रैषो ऽभ्यावर्तेत[3]
संस्थाहोम ऊर्ध्वे[4] बर्हिषी[4] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा
9. विभजेदुभयभागिन्य स्रोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

१ Thus Ben H, °न्नौः the other MSS.

२ Before सर्वा° Ben H Be ins. पञ्चान्; the word is missing in M D C and effaced in G.

३ Corrected; °वर्तेत U, °वर्तीत Be, °वर्तेते the other MSS.

४ Thus G U (sec. m.) H Ben (pr. m.), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec. m.) C, ऊर्ध्वबर्हिषी Be, वोर्ध्वबर्हिषी M.

II. 75. 8. भूमेरच्छिन्नं[१] भवत्यपरेण परीत्य पञ्चमी संन्ह्यतीति रथचक्रे
II. 79. 1. एवैते संन्ह्यत्यथाह्वाजिसृतो[२] दक्षिणापथेनोपातीत्येति सूत-
ib. 2. राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति[२] । माहता अग्रेणाहवनीयं परी-
ib. 14. त्येति क्षत्तसंग्रहीतार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्प्यं
परिधापयतीत्याज्येनैवैतत्तूप्तं[३] वासो भवत्यथाप्युदाहरन्ति दृपा
नाम दृष्णाख्येषामेवैतद्भवत्यथेमं वाजपेयं सर्वसप्तदशमेके[४]
ब्रुवत[५] । आदेशादेव सप्तदशामेकविंशं वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति[६] । ॥ ३४ ॥ विंशः ॥

॥ इति पञ्चविंशः प्रश्नः ॥

---

१ ०च्छिन्नं M Ben C.

२ After संन्ह्यति and भवन्ति some of the MSS. इति ।

३ Thus M, ०वैततप्तं D C, ०वैतंतप्तं G U Ben, वैतंतप्तं Be, वैतेंतप्तं H.

४ Thus G Ben Be, पर्वस० M, सर्वसप्त० H U ; D C om. सर्वे ।—Before एक Be U D M ins. एव ।

५ ब्रुवतेत M.

६ कुर्वन्ति instead of स्तुवीरन्निति M C.

अथायं राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धषोडशैर्वा । तस्मिन्नग्निष्टोमसंस्थाः पञ्चैकाहा[1] अहीनो द्विरात्रः । षट्छाला[2] । अष्टौ यूपाः षड्वाग्निष्टोमिका द्विपशौ[3]पशुबन्धे[3] सौत्रामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो हविर्निरुप्यत इत्यनुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षिणेति । कृष्णाद्यमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्वा पशुबन्धेनेति । संतन्येद्वाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु साकमेधप्रघीति । महारात्रे पूर्वा संततिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे । किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयाद्बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो याजमानासंयुक्तो[4] ब्राह्मणो[5] भवति । भगाय चरुं वावातायै गृह इति । यान्या महिष्या[6] एव[6] सुभगा भवति । नैर्ऋतं चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगैवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

---

१ Thus M only; पंचरे काच H. पंचारेकाचा (i.e. पञ्च चत्र एकाहाः ?) पंचारेकाच Ben U, पंचारेकाचिनो Be.

२ शाला MSS.—द्विरात्रश्चैका the Vivaraṇa.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv. पशुपशुबंधे Be. °पशूपशुबंधे G (pr. m.) Ben U H, °पशूपशूपशुबंधे M.

४ Uncertain reading; याजमानासं° M Be Ben. याजमानसं° H U G (pr. m.), याजनसं° G (sec. m.). The Viv.: योन्याजमसंयुक्तः and यजमानासंयुक्तः ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins. भवा, M भव; this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading. महिष्येव H Be U Ben. महिष्येष M, महिषं G (omitting एव).

भागदुघस्य गृह इति । महानसिक[1] एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यो भागधाभौ[2] दोग्धि स एवैष उक्तो भवति । द्वादशाहेन[3] रत्निनाꣳ हवीꣳषि । यथोदन्ने[4] मैत्राबार्हस्पत्यं । ह्यसो ऽवभिष्ट एतस्यैव[5] पूर्वपक्षस्य । तस्मिन्संततनीभ्यां यजेताथ चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्निकानि सावित्राणि उलोखाः संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेत । ॥ १ ॥

II. 97. 7. अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः । समुद्रियाणामेवैता उक्ता भवन्ति । महतामोज स्थेति निवेष्याः[6] । आवर्तानामेवैता[7] उक्ता भवन्ति । सूर्यवर्चस स्थेत्यभिद्रुम्याः[8] । प्रसन्नानामेवैता उक्ता भवन्ति । शक्करी स्थेति[9] गोल[10] जरायोरेवैता[10] उक्ता भवन्ति ।

II. 111. 15. सो ऽयैवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति । सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य एतत्सूक्तं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

---

१ Thus Be Ben (sec. m.); माहानसिक G (sec. m.) and one copy of the Viv; महानासिक H U G (pr. m.) Ben (pr. m.) and another copy of the Vivaraṇa; महानासोक M.

२ °भौ M Ben, °भि Be H G U.

३ मासो M.

४ °दन्नो M. दन्नो all the other MSS.

५ एव om. M.

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेषा H.

७ चाहनानां or चाहनानां MSS.

८ Thus all, against चभिद्रुम्या: of the text proper.

९ गोल्ब्या seems to have fallen out.

१० Conjecturally; गोल्जरायो° M, गावजरायो° G (pr. m.), गावप्यायो Ben (sec. m.), गारप्यायो Ben (pr. m.), गारजरायो° H Be U, गाप्या-रयो G (sec. m.).

यजेत। स्तो भूते सारस्वतेन। इत्यद्गाय चमसमभिसंज्ञानत इति। षोडशमये षोडशाहमये च सप्तदशाधेतरेषु नवनव प्रसर्पणप्रभृतय एवैते भवन्त्युपसोमाना। अथायं प्रतीचीन-स्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति। तस्य त्वग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यावृत्तानि भवन्त्येकविंशो बहिष्प-वमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनस्य पवमानः पञ्चदशानि पृष्ठान्यार्भवस्य पवमानस्त्रिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ प्रतीचीन-स्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते। तस्य षड् दीक्षाः षडुपसदस्तयोदश्यां प्रसुतश्चतुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पक्षा-वसाने व्युष्टये द्विरात्राय दीक्षते। स एतां चैकाष्टं रात्रिं पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य। तासां द्वादशो-पसदो। ऽयोपवसथ्योपवसथीये ऽन्यमावास्यायां पूर्वमह-र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति। संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो०। ऽथो-त्तराष्टं ग्रासामध्यवस्येदथ मथित्वाग्नीन्विसृज्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben. एवते M, इते H Be G U.

२ Thus M G (sec. m.). °र्भवतिच Ben, °र्भव the other MSS.

३ चच om. H Ben.

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS.

५ Thus G (sec. m., first hand invisible) and the Viv., which comments: ऋतौयप्रभृतीनाम्: तसांस H U, तसार्सां Be, तस्य M, Ben, defective.

६ Thus, hesitatingly, emended; चोपवसथ्यथाम्योपवसथ्योभयतिमासा° G (pr. m.). चोपवसथ्यथार्मोपवसथ्यममावा° Ben, चोपवसथ्यमायमावा° G (sec. m.), चोपवसथाघाम्योपवसथ्योमावा H Be M (the last only °वसे-मवा°), चोपवसथाघाम्योपवथ्योमावा° U.

७ Thus, here and further on, M only; °द्विद्वि° all the other MSS.

ष्टोमाय[1] दीक्षते। तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः। संतिष्ठत एष[2] उदयनीयो[2] ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो ऽथैतस्मिन्नेव पक्षावशेषे क्षत्रस्य धृतिमाभिविधत्ते[3] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौत्रामण्येति। संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ शाक्तीकैः केशवपनीयान्तैः ऽर्धषोडशाः[4]।

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽञ्जसवः। प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते। पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि द्व्यहेन संततौ अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽह्नि पूर्वाणि देविकाहवींषि दशमे ऽह्न्युत्तराण्येकादशे[5] द्वादशे त्रयोदश इति त्रिषंयुक्तैश्चतुर्दशे वैश्वानरो द्वादशकपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो। द्वादशाहेन रत्निनां हवींषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्व्यहेन संततौ अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमासं दीक्षितो[6] दीक्षितव्रतीति त्रयो मासा। अर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा। अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति। ते ऽर्धपञ्चमा। अथ शाक्तीकैः। सप्ताहेन

---

१ Thus M; °विहृतोदयनीयाया° or यया° the other MSS.

२ इयमुपसदयामीया Ben.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv.; °भिधत्ते Be U, °भिविधत्ते Ben, °भिधीयते M.

४ Thus M Be G (sec. m.), °षोडशः H U G (pr. m.), °षोडश Ben.

५ ऽह्न्युत्त° Be Ben.

६ Effaced in M.

पवित्रो ऽग्निष्टोमः स एवमेव पञ्चावशेषꣳ सिद्धमा वारुणाद्वादशाहेन दक्षिणाꣳ हवीꣳषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्व्यहेन संतनी इति मासो ऽर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्यो ऽर्धमासेन सप्तदशो दशपेय इति द्वौ मासावर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति ते ऽर्धचतुर्था अथ पतन्तको द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः सप्ताहो ऽहीनो राजसूयो यथावकाशमितरै राजसूयहविर्भिर्यजते ऽथ देविकाहविर्भिर्यजते ऽथ त्रैधातवीयया यजते ऽथ सौत्रामण्या यजते संतिष्ठते राजसूयः ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

अथेममिष्टिकल्पं पञ्चदशसामिधेनीकं च सप्तदशसामिधेनीकं च समामनामस्तत्र[1] सिद्धं[1] याजमानं बौधायनस्य कल्पो[2] यथाम्नायꣳ शास्तीके स्तीꣳ सूचानुब्रूयादिति त्रिः प्रथमामनूच्य तिस्रो ऽनन्तरा अनुब्रूयात्त्रिरुत्तमां ताः[3] पञ्चदश[1] पञ्चदशानुब्रूयादित्येकादशेमाः[3] सामिधेन्यः समामनामस्तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ताः पञ्चदश सप्तदशानुब्रूयादेकविꣳशतिमनुब्रूयाच्चतुर्विꣳशतिमनुब्रूयात्त्रिꣳशतमनुब्रूयाद्द्वात्रिꣳशतमनुब्रूयात् षट्त्रिꣳशतमनुब्रूयाच्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयाच्चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादष्टाचत्वारिꣳशत-

१ तत्र प्रविष्टं M.

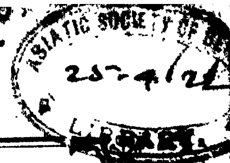
२ कल्पे M.

३ Thus corrected; ताः पंचदश सप्तदशानु° M Bo U H. ताः पंचदशानु° Ben; in M सप्तदश is effaced and G is defective.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा
गायत्र्यः । सर्वाणि छन्दाꣳस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति
धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति । नैताः सर्वा गायत्र्यो ।
गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या । पुरस्ताल्लक्ष्मा
पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या । मूर्धन्वती पुरोऽनु-
वाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपाꣳशुयाजमन्तरा यजतीति ।
दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र । ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति ।
स[१] संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्द्वादशाहं वा यावद्वा[२] शꣳसीत[२] ।
तासां याः समानसंयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता
निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तो[३] ऽग्निपरिचरो ऽन्यमुद्धृत्य
पुनरप्युद्धरति । कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३
इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति ।
निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु[४]
II. 125. 3. खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो । नैव सिध्यतीति । तस्य
दृष्टेरादानं । गार्हपत्यमकाशाद्धृष्टिमाददीत । तयाहवनीये[५]
वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात् । प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

१ Found in Ben H, the other MSS om. the word
२ Thus G ; तावद्वा द्वांसीत Be. यावत्द्वाशंसीत M U ; यावत्द्वादशसीत H
याव — — सीत Ben
३ Thus Ben Be G (sec. m.) ; ॰नुयुक्त H G (pr. m.) U ; ॰नुयुक्तो M.
४ Thus G M U ; उभाउ H Be ; Ben defective
५ तया॰ G (sec. m.).

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1445.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY
DR. W. CALAND,
UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS IV.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRES
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1921.

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MESSRS LUZAC & Co., 46, *Great Russell Street, London, W.C.*

M. PAUL GEUTHNER, 13, *Rue Jacob, Paris, VI*e.

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied as so[me] of the Fasciculi are out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	A
	3	
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	2	
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	6	
Agni Purana (Text), Fasc. 4–14 @ -/10/- each	1	
Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each		
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	14	
Fasc. 1–5, Vol. IV, Fasc. 1–8 @ -/10/- each	2	
Aitareyalocana	4	
Amarakosha, Fasc. 1–2	2	
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	1	1
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	3	1
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	2	
*Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	1	1
Ātmatattvaviveka, Fasc. 1–3		
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1–13; Vol. II,	24	
Fasc. 1–11 @ 1/- each	1	1
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1–2; Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each	2	
Bauddhastotrasangraha		
*Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	7	
Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	
*Bhamati (Text), Fasc. 5–8 @ -/10/- each	0	1[illegible]
Bhasavritty	5	
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	4	
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	1	
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	
Bṛihaddevatā, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	3	1[illegible]
Bṛihaddharma Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	1	
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	8	
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1–4 @ 2/- each		
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	14	
Fasc. 1–7; Vol. V, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	3	1[illegible]
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–3 @ 1/4/- each	3	
Ditto Vol. VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	1	
Ditto Vol. IX, Fasc. 1–2		
Çatasahasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1	11	1
@ -/10/- each		
*Caturvarga Chintāmani, Vol. II, Fasc. 4–25; Vol. III, Part I, Fasc.		
1–18, Part II, Fasc. 1–10; Vol. IV, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	35	
	1	
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	1
Ditto Vol. IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	8	
[illegible] Fasc. 1–7 @ 1/4/- each	7	
[illegible]ba (Text), Fasc. [illegible] 17 @ -/10/- each		

कृतानि पिष्टानि समुप्य[1] संयुत्य[1] व्यभिमृश्य[1] पिण्डौ[1] कृत्वाग्रेण[1] मारुतस्य पिण्डं पर्याहृत्याहवनीये वैश्वानरमधिश्रव्यात्प्रदक्षिणमावृत्य[2] गार्हपत्ये मारुतं त्वचं ग्राहयित्वेमं त्वचं ग्राहयेदमुं पर्यग्नि कृत्वेमं पर्यग्नि कुर्यादमुꣳ श्रपयित्वेमꣳ श्रपयेदपि वोभयमेवोभयत्र कुर्यात्तस्य शृतस्यासादनं दक्षिणं[3] परिधिसंधिमपरं[4] विमुच्य दक्षिणं वा परिधिमग्रेण। सिद्धमत ऊर्ध्वमेतस्मिन्वा एतौ मृजाते यो विद्विषाणयोरन्नमत्तीतीतरमितरेणेत्येवैष[5] उक्तो भवति। यं मृधोऽभि प्रवेपेरन्राष्ट्राणि वाभि समियुरिति। प्रतिवेश्या राजानो मृधः। स्व एव जनपदा[6] राष्ट्राणि विशो। यो हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति। मति बले हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति। साधुरूपे कुले स्वयंपापो। यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति।

१ Thus Be M; संयुत्यव्यूह्याभिमृश्य I G. समुप्यसंयुत्यपिंडौ कृत्वाग्रेण Ben, संदृश्यव्यभिमृश्य H.

२ Thus [illegible] अधिश्रव्यात् Ben, अधिश्रयान् M. अधिश्रयात् G H P अधि- श्रव्यात् Be. cp XXVI 6 279. 9 अधिश्रयन: it is synonymous to अधिश्रयात्।

३ Om Ben

४ Thus all the MSS. exc M [illegible] परिधिसंधिमन्वपरं. [illegible] अपरं to be cancelled? A p[illegible]

५ Thus G [illegible] °अन्नमत्तीतरमित रेणेत्येव I [illegible] °अन्न[illegible]मितरमितरेणेत्येव Ben, °अन्नमत्तीत[illegible]तीतरेणेत्येवैष M अन्न[illegible]मितरेणेत्येव एवैष Be, मितरेणेत्येव H [illegible]

६ वा ins. G.

II. 128. 17. प्रस्तमनुपाहृतं[1] प्रतिबध्यमानमेवैतद्भवत्यथास्यामध्वरकल्पाया-
मिडाग्नं[2] प्रथमं तन्त्रं कुर्याद्देवं द्वितीयं। तृतीयेन सहावशेषं
वर्तयेत्कथमत्र भक्षा इति। तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा
II. 130. 4. सर्वासाꣳ समवदाय कृत्वान्ततो[3] भक्षयेदनग्नान्होत्रा देय इति।
II. 130. 7. यजमानस्यैवैष गौष्ठाहातव्यो भवति। वेदिं परिगृह्यार्धमुद्ध-
II. 131. 6. न्याद्धं नेति। दक्षिणं वा वेदेरर्धमपरं वेत्यैन्द्रस्यावदाय
वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति। द्वे एवैते अवदाने उक्ते
II. 131. 9. भवत। उपाधाय्यपूर्व्यं[4] वासो दक्षिणेति। प्रवेणतो[5]
वान्ततो वा तार्प्याणि वा नीलानि वा सूत्राण्युपहितानि[6]
II. 131. 13. भवन्त्यपि वोपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवत्यथास्याꣳ संज्ञानेष्याꣳ[7]
सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेद्द्वे त्वस्यै याज्यानुवाक्ये भवतः।
॥ ५ ॥

१ Thus Be; °मनापहृतं M G (pr. m.), °मनापापहृतं Ben H U; °मनापाहृतं G (pr. m.); °मनापाहृतमप्रति °G (sec. m.)

२ Thus (प्रतिबध्यमान°) M G U, प्रतिबध्य° the other MSS. (G चप्रतिब° sec. m.).

३ Thus Ben, कृत्वातातो G U M, कृत्वातितो H.

४ Thus (cp. XIII. 20 : 131. 5) M only, उपधाय्य° the other MSS and the Viv.

५ Thus M Be, प्रतिवेषतो Ben. प्रवतो H, प्रवयतो G U, प्रवत: the Viv. (both copies).

६ Thus Ben M Be °चतानि G H U.

७ Thus Ben Be U G, संज्ञान्येष्यां M H; the correct reading seems to be (see XXIV. 3 : 187. 7) संज्ञानीष्यां।

अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[१] भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति निरुप्योपरमति[२]। परिदानान्तं कर्म कृत्वाथैतानग्नौ कृष्णाजिने समुप्योत्तरार्धे ऽग्न्यगारस्यासञ्जयेद्यथावगते संसादयेत्प्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत। सिद्धमत ऊर्ध्वं। यथा नखनिर्भिन्नायामेवं व्रतकृष्णलायां। पुरा वा तण्डुलानामावपनाद्रुक्ममवदध्यात्कृतमुत्तरमपि[३] वैनं शृतमेव सुवर्णरजताभ्यां रुक्माभ्यां परिगृह्यात्सर्वथासादयेदाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेदिति। व्यभिमृष्टानां पिण्डानां पुराधिश्रयणात्समाश्लेषयितव्यं[४] भवति। सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति[५] सदैवतस्य[५] सस्विष्टकृत्कस्येत्येवेदमुक्तं[६] भवत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं स्यादिति। त्रिंशद्वर्षस्येत्स्यात्सप्ततिमानं कुर्वीत। चत्वारिंशद्वर्षस्येत्स्यात्षष्टिमानं कुर्वीते स एवैतस्याभि-

१ इदम् instead of इमम् Be Ben H M.

२ Probably इति has fallen out.

३ अवदध्यात् Ben M, उपदध्यात् Be G U H.

४ Thus (°धिश्रयणात्) M G (sec. m.), °धिश्रजनात् U H G (pr. m.), °धिंजनात् Be; Ben is defective; cp. अधिश्रयणात् XXVI. 5: 277. 2. Bhavasvāmin gives the periphrase: प्रागधिश्रयणात्।

५ Thus U G Ben; °नीतिसदैवस्य M, °नीतिसदैवतस्य H, °तितीदैवतस्य Be.

६ Thus M only; सस्विष्टकृतस्यें° Be, सस्विष्टकृतस्ये° or स्विष्टकृतस्ये° the other MSS.

II. 142. 12. वृद्धिकल्पो[1] ऽथ ब्राह्मणेषु च संज्ञानेष्ट्यां[2] च सहदेवानुवाच-
II. 142. 16. चेत्सहःदाश्रावयेत्सहत्मदानाः समानदेवता । आपोनप्त्रीयं चरुं
पुनरेत्य निर्वपेदिति । को नु खल्वपां नपाद्भवतीति । वैद्युत
II. 145. 12. इत्येव ब्रूयात्सहःणमधु चेति । पौत्तिकमित्येवेदमुक्तं[3] भवत्यन-
स्थिगधमिति । चिवल्लीकमित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यथाप्युदाहरन्ति
II. 149. 13. चिच्छदिक्कमित्येवेदमुक्तं[5] भवति । यथा चिधातावेवं[6]
संदिग्धपुरोडाशस्यावदानकल्पः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥
II. 152. 2. स सर्पानसृजतेति । मासा एवैत[7] उक्ता भवन्ति । स
II. 155. 10. वयांस्यसृजतेति । छन्दांस्येवैतान्युक्तानि भवन्ति । स वैव
II. 155. 13. स्यादिति । पुराणगार्हपत्यमभ्युपदिशन्ति । तस्य पशुवेलाया-
मुल्मुकमादाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदः परीत्य
दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्णियं पर्याहृत्यान्तरेण यूपं चाहव-
नीयं चोपातिहृत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुदङुपनिर्हृत्य तेन
पशुं श्रपयेयुरथ यदाहवनीयादुल्मुकं स्यादपया तत्सहा-

---

१ सतस्य om. M ; Ben Be are defective here.

२ संज्ञान्येष्टां again M G U H, see above.

३ पौतिक॰ M Ben, चौत्तिकं the Viv. (one copy), पौतीक॰ G U, पौचौक H Be and another copy of the Viv.

४ ॰चलीक॰ Ben H, ॰वल्मिक॰ Be M G U.

५ Thus Ben ; चिचद्दीत्ये॰ M, चिचद्दित्ये॰ Be, चिविचतीत्ये॰ H G U.

६ चैधातावेवं Be, चिधातवेवं M, चि (or चे॰ चै॰) धातवौयेवं the other MSS.

७ Thus M only, एवैता all the other MSS.

हरेयुः । किंदेवत्यानि खल्वपाव्यानि भवन्तीति । द्वे प्राजा-
पत्ये आग्नेयं वायव्यं वैश्वदेवमितीष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमान-
स्येष्टर्गं इत्युष्णायमित्येवेदमुक्तं[1] भवत्यथाप्युदाहरन्त्यध्वर्युरेवैष
उक्तो भवत्यासन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्यनु-
व्याहारो ह[2] वा आसन्यो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहीत्येवेदमुक्तं
भवति । तस्माद्यजवास्तु नाभ्यवेत्यमित्यहोरात्रावित्येकं । याव-
दग्नयः प्रीताः[3] स्युरित्येतदेकं । यावदेनमभिवर्षेदित्येतदपरं ।
द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यावित्यहोरात्रावेवैतावुक्तौ भवतः ।
पर्यावर्तेते जठरेव पादा इत्युदरे पादा इत्येवेदमुक्तं भवति ।
तयोः पश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यमित्यहः
पश्यन्तो अतियन्ति रात्रिं स्वप्नेन सेतुनातियन्त्यन्यमिति ।
19. द्वे द्रधसी सततो वस्त एक इत्यादित्यो ऽहोरात्रे वस्त इत्ये-
वेदमुक्तं भवति । तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमादत्ते अनु-
हाय जार्या इति । रात्रिं वसानस्तिरोधायैति शुक्रमादत्ते
ऽहरित्येवेदमुक्तं[4] भवति । कीटावपन्नस्येति । कतमो नु
खल्वयं कीटो भवति[5] । य एवैष पिण्डान्संवर्तयतीति । नित्ये

१ Thus (उष्णायम्) M G U H and the Viv. (periphrase: हर्वीं वा उष्णं वा); उष्णय॰ Be, उ–य॰ Ben.

२ Only given by M Be.

३ All the MSS. om. the visarga and Be reads प्रिता।

४ ऽहरि॰ MSS.

५ इति ins. M G U

ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति। पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या[1] भवति[2]। ॥ ७ ॥

II. 171. 8. अथातो ऽतिग्राह्यान्व्याख्यास्याम। इमे न्वेव[3] पृष्ठ्यातिग्राह्याः पञ्चैन्द्रा वाजपेये। परःसामानस्त्वार्वाक्सामानश्च सौर्यौ वैषुवते। वैश्वकर्मणादित्यौ गवामयने। प्राजापत्यो महाव्रते। बार्हस्पत्यो बृहस्पतिसवे। वैमृधे चोद्भिदि च त्विषिमति च वृषा सो अंशुः पवत इति च। द्वावश्वमेधे महिमानावादेग्रादेवाश्वस्य वपां महिमाभ्यां[4] परिजुहुयात्। कथमु खलु परःसाम्नां भक्षो भवतीति। [5]इन्द्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसो ऽङ्गिरोषधीभिः पीतस्यौषधीभिः प्रजाभिः पीतस्य प्रजाभिः प्रजापतिना पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो[5] भक्षयामीत्येष एवार्वाक्सा-
II. 177. 18. मानामाहृत्तो भक्षो। ऽष्टाप्रूड्ढिरण्यं दक्षिणेत्यष्टापिचकमित्येवेदमुक्तं[6] भवति। द्वौ चेद्गर्भौ स्यातां द्वादशप्रूट् स्यादेको च

---

१ Thus M; नुवर्ति(र्तौ)तव्या Be G H, °नुवर्तयितव्यं U, नुवर्तव्या Ben.

२ इति ins. M G U.

३ नेव MSS.; the Viv. points to न्वेव।

४ Thus (with °भ्या°) all (only मनीषां Ben), also the Vivaraṇa.

५ ... ५ Thus acc. to the Viv. and cp. Āp. XXI. 21. 4. The MSS. more or less corrupt.

६ Thus Be G U; ॰ष्टापचक° M; °ष्टापूतिपिचक° H; Ben altogether corrupt. Is पिचक = पिचक ? or are we to read पुलाक ? The same word occurs VII. 6 : 209. 18.

महाकोश: स्याह्वाववान्तरकोशौ स्यातामंथाश्विगर्भाया[१] श्वास्ये-नैवैतान्यश्वानि[२] समुदायुत्य मध्यमेन पर्णेनान्तःपरिधि निन-येद्भूर्भुवः सुवरिति । ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

यद्यालब्धायामश्वो भवतीत्यालब्धायां चेदश्वः स्यात्तᳪस्था-पयेद्देवाथ चेदुपाकृतायामश्वः स्यादन्यमेतस्मिन्स्थान उपाकृत्यो-त्तरममेधसंपन्नमेतयागमयेरन्नित्यथेमे[३] अथा अश्वाताना[४] राञ्जत[४] इत्याहिताग्नेस्वानाहिताग्नेश्चान्यत्र विहाराद्दृष्टा भव-न्त्यभिसमारभ्यान्त्वेवैनानाचार्याः[५] प्राक् स्विष्टकृत उपजुहुत्यष्टौ वसव इति । कतमे नु[६] खल्विमे वसवो भवन्तीति । पृथिव्य-न्तरिक्षं द्यौरग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आप इत्येतेऽष्टौ वसव एतेषु वा इदᳪ सर्वं प्रतिष्ठितं यदिदं किंच । य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्येकादश रुद्रा इति । प्राणा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । द्वादशादित्या इति । मासा एवैत[७] उक्ता भवन्ति । पञ्च गृह्यन्ते नवनव गृह्यन्ते पञ्चधा विगृह्यन्ते । नवनवाᳪश्वो

१ Uncertain reading; °गर्भाया the Viv.; °गर्भयाजमाध्येना° Ben, गर्भ-याजमाध्ये° M, °गर्भमाध्येना° Be G U, गर्भामाध्येना° H.

२ °श्वानि G Be and the Viv., °श्वौनि M U Ben, °श्विनि H.

३ Thus (°त्तरममेध°) M, °त्तरंमेध° or °त्तरमेध° the other MSS., but cp. the Vivaraṇa: उत्तरश्चिन्मेधवर्जिते ।

४ Thus M; अथा अश्वातानाबाञ्ज° Be G U, अथाश्वातानाबाञ्ज° Ben H.

५ Thus, in accordance with the Viv., G; °पिसमारंभा° M Be, °विसमारंभा° U Ben H.

६ Om. M.

७ Thus both times M and G (sec. m.); इवैता the other MSS.

भवन्त्यथ य एष 'दशमो मन्त्र एतेषामेवैषो ऽभिग्रहणार्थो[१]
I. 192. 10. दृष्टो भवति । तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्यादथास्यामं नाद्या-
II. 196. 2. दिति । भैषाय प्रत्यवस्थितायैवैषा दातव्या भवति । किंदे-
वत्या उ खल्वतिरिक्तसोमा[२] भवन्तीति । यं यज्ञमभ्यतिरि-
च्येरंस्तद्देवत्या[३] एव स्युरित्येतदेकमथापरं । विज्ञायत उ
खल्वेषां[४] ब्राह्मणमथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थातोरित्येतस्मा-
II. 199 5. दैन्द्रावैष्णवा एव भवन्ति । तेन प्रीतीभवता यज्ञस्य संस्थां
काङ्क्षेयुरिति । यज्ञब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथ यदहःसंयोग[५] एव-
मापद्येत[५] यथापि नव मध्यमानि सांवत्सरिकाण्यहानि संनि-
गच्छेयुस्तदानीमेवैनं प्रीतीकृत्वा संचिनुयुरथ यदुदयनीये
ऽतिरात्र[६] एतदेव[६] । प्रजा वै सत्त्रमासत तपस्तप्यमाना अजु-
ह्वतीरिति । तत्पृच्छन्ति[७] कतमत्तत्सत्त्रं[८] भवतीति । यदेवै-

---

१ Thus M and the Viv.; all the other MSS. ग्र° instead of भि°

२ तिरिक्तः सोमो भवतीति M. Ben (the last without इति), °तिरिक्त-सोमा भवंतीति the other MSS.

३ °देवता MSS.

४ Thus G M U H; च.स्त्विषां खल्वे Be, खल्वेब्राह्म Ben. The last reading seems to point to खल्वेकेषां ब्रा°, cp. the Viv.: खल्वेषां ब्राह्मणम्; but the Brāhmaṇa here cited is to be found TS. III. 3. 7. 3.

५ Thus M and the Viv.; °संयोगं एवमा° G U, संयोगमेवमा M Be H.

६ Thus M; तिरात्रे एतदेव H U (sec. m.) तिरात्रमतदेव G U (pr. m.), तिरात्रोतदेव Ben, तिरात्रिषवैतेव Be.

७ इच्छंति M only (cp. XIV. 1 : 152. 5), इच्छति all the other MSS.

८ Thus corrected; कतमत्त° M Be U H, कतमत्सत्त्रं Ben G (sec. m.).

तदुनाहितान्यो वृथाश्रमं मान्यन्येतत्स्य[1] भवतीति ।

॥ ६ ॥ षष्ठः ॥

आश्विनं प्रागाश्विनमिति । कियन्तु खल्वाश्विनं भव-
तीति । [2]द्वियोजनं वा यावद्वाश्वो ऽह्ना गच्छेद्विस्तावा[3] वेदि-
र्भवतीत्याग्निकस्य प्रक्रमस्य चतुरश्रकृतस्याष्टायामानमाददीत ।
स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतापि वा विंशत्याश्च
रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[4] चतुर्विंशं
भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते ।
चित्तावो[5] ऽग्निर्भवतीति[5] । त्रयः सप्तविधाः । स एकविंशति-
5. विधो । ऽथैतौ ह्रदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयत इति ।
किमर्थौ[6] खल्विमौ ह्रदौ भवत इत्यवभृथावन्यो दक्षिण
18. आवभृथिक उत्तरो । द्वौ दायावनुजाये च पुत्रो ऽन्याधेयाये
चेति । यो ऽस्य पितुरनुजायाः पुत्रः स पुरस्ताज्जयत्यथ यो
19. ऽस्य मातुरन्याधेयाये पुत्रः सो[7] ऽपरो[7] । जरत्पूर्वया सव्यं
8. जानु वेष्टयित्वेत्युपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवति । शतं वै[8] तस्या

1 Thus Ben H U G (pr. m.). मान्यंवेतस्य M माम्यं वेतत्स॰ Be G (sec. m.).

2 कियत्तु खलु ins Be M, कथं नु खलु H.

3 स्तावाग्ने॰ M Be.

4 च given only by M and G (sec. m.), cp. XXX. 4 s fin.

5 चित्तावाग्वेदिर्भ॰ M Be, चित्तावावेदिर्भ॰ H.

6 नु ins. Ben.

7 Thus G M Be; सोसौ H U, सोयमो Ben.

8 Are we to supply वै also XV. 5: 209. 8 or to accept that the Karmānta points directly to T Br. III. 8. 9. 3?

II. 209. 11. राजपुत्रा इति । प्रतिहिता एवैत उक्ता भवन्ति । अतनू[1] II. 211. 5. राजान[1]उग्रा इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[2] भवन्त्यथ सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येषैव[3] प्रथमा सावित्री । वैश्वदेवपदृषि द्वितीयापराह्णे तृतीयै तद्वैकाहिकं कर्म आग्नीध्रादुत्तरतस्य देवयजनादुदवस्येच्चातुर्मास्यिकानां पशूना- II. 217. 18. मेवं[4] वायव्याय[5] पशव एवं तूपराय[6] । सन्नाह्यान्यतरयेष्ट्या यजत इति । कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा पुरस्तादेवैतस्मै सन्नाह्याय । यूपमाज्नाये[7] राज्जुदालमग्निष्ठं[7] मिनोतीति । श्लेष्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पौतुद्रवावभितो II. 223. 5. भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददातीत्याग्निकानामु[8] ह[8] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे II. 223. 14. तृतीयं । चतुष्टोम एव भवति[9] । चतुश्चत्वारीय[10] एष[10] चतुष्टोमो भवति । ॥ १० ॥

---

१ Read अतमराजान ?

२ Conjectural reading; नाभिसेच्या M, नाभिषिच्या the other MSS.

३ Thus G Ben; M om. एव. reading लेषा; °त्यवैवैव U H, त्येवेवैव Be.

४ मेव M G U.

५ °वायै Be H U.

६ इति ins. M.

७ Reading and interpunction dubious; °आयेराज्जु° M, °आयेनराज्जु° G, आयेन् राज्जु° the other MSS.

८ Thus G M Be; °कामामुदाहृतं U H, Ben defective.

९ इत्येके ins. M only.

१० °रीया एष G and the Viv.; °रीयाएव M Be, °रया (for °या) ऐव Ben U H.

एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति । कथमु खल्वेतामनुवाकामुज्जुहुयादिति । यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[1] होतव्यास्तु विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे परिकर्मिण इति[2] । कथमेतास्तु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तूपरो गोमृग इति ते त्रयः समानरशना । ऐन्द्राग्नेषु तिस्रः । पर्यङ्ग्येषु पश्वाग्नये ऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[3] । सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु सप्तथैतेषां त्रयस्त्रयः समानरशना । मुख्यस्यैवैषां चतुर्थी भवति । समानं कर्मा पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशतिरुत्सृज्यन्ते[4] एकचत्वारिꣳशतमतिशिष्यन्ते । द्विचत्वारिꣳशतमेषाꣳ[5] शाखा[6] भवन्त्यश्वे[7] ऽत्र° द्वौ समासं गच्छतो । ऽथेतरेषां प्रतिपशु[8] संपद्यन्त[9] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति ।
6. प्राशज्ञावेवैतावुक्तौ[10] भवतो । ऽथैतस्मिन्कल्मलिमर्षं[11]

१ ०तथानंतराय MSS. (only G : ०नंतरा sec m. and M : ०नथांतरायं)।

२ इति supplied by me.

३ ०त्यितिवेष्वष्टौ G U Be.

४ जव om. M, जना read Be U.

५ श्वेषां instead of एषां G U H.

६ Thus M; शखा G Be, शाखा Ben U H.

७ Thus M Be G (sec m); ०श्वेन Ben, श्वत U H.

८ Thus Be G, ०पशूꣳ or ०पशुं the other MSS.

९ ०पद्यते Ben H.

१० Thus G M Be; सप्रसंख्या० Ben, सप्रासंख्या० U H.

११ Thus (ब्रह्मलिमर्षं चा०) M, ०ब्रष Be Ben H U, ०नवाशुपि० G (sec. m.).

माषपिष्टानि[1] संयुत्येत्याणुकानामेवैतानि व्रीहीणां पिष्टानि
ग्रल्मसिद्धेमणा संयुतानि[2] भवन्ति । पृथक् प्रतिप्रस्थातारो ऽव-
II. 240. 4 द्यन्ति । तेषां मैत्रावरुणा एवानुब्रूयुस्तान्यैवैतानि प्रदानानि[3]
भवन्तीक्षुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेति । सूर्याचन्द्रमसा-
वेवैतावुक्तौ भवतो । ऽथाप्युदाहरन्ति संवत्सरो वा इक्षुवर्दः
II. 242. 5. परिवत्सरो बलिवर्द इति । तस्य मूर्ध्नि जुहोति[4] जुम्बकाय
स्वाहेति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुतिर्भवतीति । वारुणी-
I. 242. 10. त्येव ब्रूयात्किंकिदीविर्विदीगय इति । विदिदिहीविकीदी[5]ह
II. 243. 4. किकिदीविर्भवति । पृषत उ[6] पतंगो[6] विदीगयो[6] । ऽथैता-
न्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनमिति । यमा एवैते छागाः
समानयोनयो भवन्ति । तेषामुक्तं चरणं यथैकादशिनानां
II. 244. 2. पशूनां । किंदेवत्या उ खल्वृतुपशवो भवन्तीत्यृतुदेवता
इत्येतदेकमथापरमाग्नेयाः प्रथमा ऐन्द्रा द्वितीया वैश्वदेवा-
स्तृतीया मैत्रावरुणाश्चतुर्था बार्हस्पत्याः पञ्चमाः साविनाः षष्ठाः
संवत्सराय निवक्षस इति प्राजापत्याः ॥ ११ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Thus (मसमसिसर्वं चा॰) M, ॰मष Be Ben H U, ॰बषाम्रपि॰ G (sec. m.).

२ संयुता Ben, संयुतानि the other MSS.

३ om. Be.

४ All the MSS. exc. G ins. इति ।

५ Wholly uncertain reading. I have accepted the reading given by Be; विदीदिवीविकी M, विदिदूवहीकिदी U, विदिदिवहीकीदी H, विद - - दिवाहति Ben, विहिभिः किहिवेति G (sec. m.).

६ Thus Be, उपंगोविंदी॰ M, उपपतंगोविदी॰ the other MSS.

अथायं द्वादशाह उभयविधो भवत्यहीनो वा सत्त्रं वा ।
स[1] यद्यु[1] हैको[1] दीक्षते ऽहीनो भवत्यथ यदि बहवः सत्त्रं ।
यदि चैवाहीनो यदि च सत्त्रमुभयथैवोभयतोऽतिरात्रो भव-
त्यन्यतरतो ऽतिरात्रा अहीना भवन्त्युभयतोऽतिरात्राणि
सत्त्राण्यादशाहादेवोभयतोऽतिरात्रो ऽहीनो भवत्यादशाहात्तु[2]
सत्त्रमनतिरात्रं यथैतदग्निष्टोमायनꣳ सारस्वतमयनं[3] विश्व-
7. सृजामयनमिति । कथमु खल्वेषाꣳ संनिवापः स्यादिति ।
आविचेभ्यः प्रथमꣳ संनिवपेरन्हुत्वा आविचाणि विषमारोहा-
ग्निहोत्राणि जुहुयुरथ .वायव्याय पशवे संनिवपेरन्वायव्येनेष्टा
विषमारोहेणैवाग्निहोत्राणि जुहुयुरथ यदि[4] दीक्षणीयायै
संनिवपेरꣳस्तेषां तत्तन्युप्तान्येव[5] स्युर्युद्वसानीयाद्युद्वसायैव[6]
प्रतिवेशा यज्ञपुच्छानि कुर्वीरन्कथमु खलु संदीक्षिता विष्णु-
क्रमान्क्रमेरन्निति । महापाशाभिपरीता[7] वा क्रमेरन्नपि वा

---

१ Thus Ben, संयद्येको the other MSS.

२ Before चादशाहा G (sec. m.) ins.: चादशाहादनतिरात्रोऽहीनो भवति; the Viv. makes no mention of these words.

३ Thus U G (pr. m.) Ben, °सत्तामयनं the other MSS, only H: सारस्वतायनं।

४ यद्द M G U H.

५ तनत् instead of तत् G U, वेतत् H.

६ आर्दुदवसाना॰ Ben, स्युर्युदवसानीयान्नु (यु) दव॰ Be M, स्यादवसानीयाद्वसाय H, स्युदवसानीयाद्युदवसाय G; cp. Āp. XXI. 2. 15.

७ Thus, hesitatingly, emended; ॰पाशाभिःपरीता MSS. and the Viv.

पात्राणभिसंधित्वाभिक्रमः[1] स्यादथाह[2] क्रमस्वाथाह[2] क्रमस्वे-
II. 247. 1. III. 164. 1. 'त्यतिगृह्यस्तथा[2] कल्पः स्याद'थो एतत्सूत्रं भवति षष्ठ्यामुपसद्यु-
त्तरवेदिꣳ संनिवपन्त्यपि[3] वैकादश्यामि'त्यनग्निचित्य एवैतदुप-
II. 247. 11. पद्यते न साग्निचित्ये ' कथमु खल्वेषामहीनसंततिर्भवतीति '
वसतीवरीणामभिग्रहणेनाध्वर्युः संतनोति भावर्हिषो रूपकल्पनेन
च पयसां विग्रासनेन च वाचो[4] यम्येन[4] ब्रह्मातिप्रैषेण होता
पुनरभ्यासेन च सुब्रह्मण्ययोद्गाता[5] यज्ञस्य पुनरालम्भेन यज-
मानः[6] ' प्रचरन्त एवैतद्ध्रुवाज्यꣳ समादधते ' ऽथेमानि सव-
नानि बर्हीꣳषि संचिनुयुस्तेषां प्रहाराच उत्यायाग्नीध्र
आज्यानि गृह्णन्तो व्यवयेरन्निति ' ॥ १२ ॥ अष्टमः ॥

II. 248. 3. कथमु खलु दिवा प्रातरनुवाकस्याह्न उपक्रमो भवतीति '
तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य
राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं कृत्वा प्रावो-
वाचयꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं

---

1 Thus H U (without the visarga); पात्राणभिः पर्यंधित्वा° Ben, पात्रिणीःसंधित्वाभिक्रमः M Bc G (the last two omitting the visarga at the end).

2 Thus G (which has only both times °थाहं instead of थाह); instead of the second क्रमस्वेति Be H U have: क्रम इति, M: क्रमस्व इति।

3 Thus H only; °वपन्त्यपि G U Ben, °वपन्त्यन्त्यपि M Be.

4 वाचयम्येन M. Is वाचंयम्येन the correct reading?

5 Thus G (sec. m.), °ण्यायोद्गाता all the other MSS.

6 Om. M.

हुत्वा समिद्धारा सम्याहृत्य समिध[1] आहवनीय उपसाद-
यन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ
सवेशनीयाः समिधोऽभ्याधायैषा बर्हिः संनह्य पयाꣳसि
विग्रिष्याग्नीध्रं हुत्वाग्नीध्रे संवेशनरूपाणि कृत्वा प्रातःकर्मणा
प्रतिपद्यते । प्रसिद्धेन महारात्रिकेण । सिद्धमत ऊर्ध्वमुप-
स्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्यास्तके पृष्ठानीति । त्रिवृ-
त्स्तेकविꣳशस्य चक्रे आग्नेय उपस्तम्भनं । पञ्चदशस्य त्रिणवस्य
चक्रे ऐन्द्र उपस्तम्भनꣳ सप्तदशस्य[2] त्रयस्त्रिꣳशस्य[3] चक्रे सौर्य
5. उपस्तम्भनं । अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते निर्मन्थ्यो
मन्त्रवान्भवतीत्याध्वर्यवा एवाच मन्त्रा आवर्तन्ते नाग्निमन्थ-
9. नीयाः । स्वयमृतुयाजमेवैतदहर्भवति[4] नैतदहरन्योन्यस्मर्तुयाजं
यजतीति । ॥ १३ ॥
आग्नाव्याध्वर्युरन्यस्मै ग्रहं प्रदायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन
हविर्धाने उपविश्यर्तुसंप्रैषमुक्त्वोपोत्थाय कृत्वा व्यवनीय प्रद-
क्षिणमावृत्य यत्राथाचीत्तत्प्राङासीनो होतृभक्षं भक्षयेत्प्रत्य-
10. ङासीनो[5] ऽध्वर्युभक्षं । पारुच्छेपीर्होता शꣳसति वालखिल्या
मैत्रावरुणो विहरति वृषाकपिं[6] ब्राह्मणाच्छꣳसी शꣳसत्येवया-

१ M G Be U ins. चाग्नीध्र ।
२ पंचदशस्य Be.
३ Thus Ben ; °त्रिंशतस्य the other MSS.
४ इति ins. U H, it is effaced in G.
५ Thus M ; प्रत्यग° the other MSS.
६ °कपीयं M.

सदतमच्छावाकः। किंकर्मा[1] तर्ह्यध्वर्युर्भवतीति[1] प्रत्याश्रुणा-
II. 252. 11. तीत्येव[2] ब्रूयाद्वा एता अध्वर्युरनुष्टुभ उद्धृत्याहरति तासां तस्रो गायत्र्यस्तासां तिस्रो ऽनुष्टुभः। सोम राजन्नेह्यवरोहेत्येतस्यै गायत्र्यै पदमात्रेण राजानमुपावहरेत्कथं तु खलु दशममहर्भवत्या[3] सर्वंचतुर्विंशं[4] च भवति[5] त्रिष्टोमं[6] चान्यत्[7] तूष्णींशंसामा-
दिति। चतुर्विंशो बहिष्पवमानः पञ्चदशं ब्रह्मसामं[8] त्रय-
स्त्रिंशमग्निष्टोमसाम। तासां तु[9] च नत्रागच्छन्ति[9]। तास्तु
विंशतिः संपद्यन्त। एतदेवापि दशममहर्भवत्या[10] सर्वचतु-
II. 256. 8. र्विंशं[11] च भवति त्रिष्टोमं चान्यत् तूष्णींशंसामादित्युपसृज-

---

१ Thus emended; किंकमतिर्श्च• Ben, किंकर्मातर्ह्य• Be G U, किंकर्मा-तर्ह्य• M, किंकर्मातर्ह्यो• H.

२ Thus G (sec. m.), •प्रत्याश्रुणातीं M Be U H, वच्चाचावोतीत्येव Ben.

३ Thus Ben and the Viv. only; •र्भवतीति or •भवति the other MSS.

४ Thus (and cp. XXVI, 16 init.) M Ben Be, सर्वचतु• G U H.

५ Om. G H Be.

६ Thus G M Be; भवतित्रिष्टद्ग्निष्टोमं U H, भवतीत्यग्निष्टोमं Ben.

७ Thus M Be (Ben defective), वा चान्यत् G U H.

८ •साम U (sec. m.) M G.

९ Doubtful and conjectural reading; तथासुचमन्यात्रयति Ben, तासा-सुचनन्यात्रयन्ती M, तासासुचनत्रयंति G U H; Ben defective. The meaning is clear; चतुर्विंशायां मध्ये (or मध्यात्) या पंचदशस्तु प्रविशन्ते। तया तयोः (i.e. the pañcadaśam brahmasāma or pañcadaśam mādhyandinam pavamānam and the trayastriṃśam agniṣṭomasāma) चतुर्विंशं भवति।

१० Thus G only (•र्भवत्या), •र्भवता all the other MSS.

११ सर्वचतु• Ben Be H.

मासे वत्सं धारयन्त्सतो धयन्निति । किंदेवत्या च खल्वेष-माहुतिर्भवतीति । प्राजापत्येत्येव ब्रूयादिति ॥ १४ ॥

॥ नवमः ॥

अथेमं द्वादशाहं यज्ञापरेव प्रतिव्यूहामस्तस्य नवाहानि प्रतिव्यूढं गच्छन्ति यान्यन्यानि प्रायणीयोदयनीयाभ्यां दश-माहाच्छो । ऽथ[1] छन्दोमास्तत्[1] षडेव[1] । स्वस्थानो[2] हि[3] प्रथमस्त्रिरात्रो[4] । गायत्रीप्रातःसवने[5] प्रथमे त्रिरात्रे[6] ऽष्टौ कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांश्वभिषवमभिषुणुयादेकादश कृत्वो द्वितीयं । द्वादश कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रं गृह्णीयाद्दशभिः सवितः पायु-भिष्टमित्येतया जगत्या सावित्रमष्टाकपालान्प्रातःसवनीया-न्कुर्यादेकादशकपालान्माध्यंदिनीयान्द्वादशकपालाꣳस्तृतीयसव-नीयान्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा प्रातःसवनीयानथेन्द्ररुद्रव-द्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा माध्यंदिनीयानादित्यवद्रूपेण जगती-

---

१ ? Thus Be U H ; यच्छंदोमास्ता. षडेव M, यतृच्छंदस्तत्षडेव G. यच्छंदस्तत् षडेव Ben ; the Vivaraṇa also has छंदस्तत् षडेव ।

२ स्वस्थानो Ben. स्थानो M.

३ Thus B G M, हि U हित् Ben H.

४ Thus, in accordance with the Vivaraṇa, U ; प्रथमस्त्रिरात्रो the other MSS.

५ गायत्रीं प्रा॰ G.

६ Instead of त्रिरात्रे here and in the similar passages further on some of the MSS. (Ben H U) तिरात्रे ।

च्छन्दसा तृतीयसवनीयामित्यथ जगतीप्रातःसवने[1] द्वितीये त्रिरात्रे द्वादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयादष्टौ कृत्वो द्वितीयमेकादश कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयादामन्द्र सवितरित्येतया त्रिष्टुभा सावित्रं । द्वादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादष्टाकपालान्माध्यंदिनीयानेकादशकपालाꣳस्तृतीयसवनीयानादित्यवद्रूपेण जगतीच्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्श्रपयेद्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्रुद्रवद्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ[2] त्रिष्टुप्प्रातःसवने[3] तृतीये त्रिरात्र एकादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयाद्द्वादश कृत्वो द्वितीयमष्टौ कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं त्रिरभ्यावर्तयेदनुपयामाꣳ । सा जगती संपद्यते । तया माहेन्द्रं गृह्णीयाद्धिरण्यपाणिमूतय इत्येतया गायत्र्या सावित्रमेकादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्याद्द्वादशकपालान्माध्यंदिनीयानष्टाकपालाꣳस्तृतीयसवनीयान्रुद्रवद्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्श्रपयेदादित्यवद्रूपेण जगतीच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा तृतीयसवनीयानिति । ॥ १५ ॥

॥ दशमः ॥

१ Corrected ; जगतींप्रा॰ G M Be, जगत्प्रा॰ H U ; Ben has a lacuna.

२ इति om. Ben G U.

३ Thus M Be ; त्रिष्टुभःप्रा॰ Ben U H G (pr. m.), त्रिष्टुभंप्रा॰ G (sec. m.).

अथायं वैषुवतो लभेत मासगणानामित्येक आहुः सप्तदश दीक्षा द्वादशोपसदो वैषुवतं विंशमहमं। कथमु खलु गोआयुभ्याꣳ स्तोमा[1] भवन्तीति[1]। गोर्नु खलु पञ्चदशो बहिष्पवमानस्त्रिवृन्त्याज्यानि सर्वसप्तदश[2] माध्यंदिनꣳ[3] सवनꣳ सर्वैकविꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथायोस्त्रिवृद्बहिष्पवमानः[4] पञ्चदशान्याज्यानि सर्वसप्तदश[5] माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सर्वैकविꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थ्यमथेमौ विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ सप्तगतौ भवतः। को[6] नु[6] खल्वेतयो स्तोमा[7] भवन्तीत्यभिजित्तु° खलु त्र्युदयस्तुरावृत्तो। ऽथ विश्वजिच्चतुरुदयस्त्यावृत्तः[8]। कथमु खल्वेकविꣳशतिगर्भा भवतीत्यभिजितमुपेत्य पृष्ठ्यꣳ षडहमुपेयुरथ चौन्यरःसामो ऽथ वैषुवतमथ चौम्प्रत्यक्सामो ऽथावृत्तं पृष्ठ्यꣳ षडहमथ विश्वजितं। कथमु खलु गोआयुषी विद्यते जानीयादिति[9]। पुरस्तादभिजितो गायुपेयात्समान एवायुर्भवतीति। कियन्तो नु खलु गवामयने

---

१ Thus Be G U and the Viv.: स्तोमा भवन्तीति H, स्तोमो भवन्तीति M.

२ Thus Be M: सर्वस° G U H Ben.

३ Thus G (sec. m.): ध्यंदिनाना all the other MSS

४ °मानं MSS.

५ Thus M Be; सर्वस° G U Ben, सर्वतःस° H

६ कोनु M H U Be G (pr. m.). कव G (sec. m.), कनु Ben.

७ Thus M Ben G; °मो भवतौ H U Be.

८ °चतुरस्त्यावृत्त: M H Be (the last two °वृत्त:). Ben defective.

९ इति Supplied by me.

ऽग्निष्टोमा भवन्तीति । ज्योतिरग्निष्टोमस्त्रिवृदग्निष्टोमो विश्व
जिदभिजितावग्निष्टोमौ वैषुवतं दशममहर्महाव्रतमिति यत्रेति
स वा इदं गवामयनं प्रज्ञातस्तोमं ब्रुवते । तस्य होत्तरं पञ्च
मासूक्तं भवति यदन्यद्गोआयुर्भ्यां च दशरात्राच्च । अनीका-
नचावृत्तान्यहान्यष्टीयात् । ॥ १६ ॥

अथेमा द्वात्रिंशतमेकादशिन्यो गवामयने । तेषां[1] पूर्व-
स्मिन्पक्षसि षोडश निष्ठीयन्ते सप्तदश[2] एकादशिन्यै चार्ध-
II. 265. 11 स्त्यो वैषुवते[3] सवनीयः संपद्यते । तस्य नवाहान्यपशुकान्य-
तिरिच्यन्त इति । कतमानि खल्विमान्यहानि भवन्तीति ।
पृष्ठ्यस्य षडहस्योत्तराणि त्रीणि त्रयश्छन्दोमा दशममहर्महा-
II. 262. 12 व्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्यभिप्लवास्त्वाचीयन्ति च तदङ्गि-
रसामयनमिति । पृष्ठ्यानामत्र स्थाने ऽभिप्लवानेव दधाति ।
पृष्ठ्यास्त्वाचीयन्ति च तदादित्यानामयनमित्यभिप्लवानामत्र
स्थाने पृष्ठ्यानेव दधात्यग्निष्टोमास्त्वाचीयन्ति च तत्प्रजापते-
रयनमित्युभयेषामत्र पृष्ठ्याभिप्लवानाꣳ स्थाने ऽग्निष्टोमानेव

१ Thus M G Be Ben U, ताषां H, cp. Āp. XXI. 23. 2.

२ Thus G (sec. m.) and the Viv.; सप्ता ins. M Ben, श्चा ins. Ben U G (pr. m.); H. defective; meaning and interpunction uncertain; cp. Āp. XXI. 23. 2.

३ Thus M U Be H Ben; °वत: H G (sec. m.), °वतैः G (pr. m.), °वतेः Ben.

दृघात्याघाटीभिः[1] पिञ्छोलाभिः[2] कर्करीकाभिरित्याघाटो[3] ऽह[3] कोलोष्ठा[4] भवन्ति । पिञ्छोला[5] च ह वीणाकाण्डमा[6] । वीणा[7] च कर्करीकास्तं[8] काल एव प्रत्याहरन्तीत्याहन्यादित्येवेदमुक्तं[9] भवति । ॥ १७ ॥ एकादशः ॥

अथ वै भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो ऽग्निष्टोमेन यजमानो ऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति । चत्वारि पञ्चदशान्याज्यानि । तौ द्वौ त्रिꣳशद्वर्गौ । तयोरितरस्मिꣳ-स्त्रिꣳशद्वर्गे तिस्र उपास्यति । तौ द्वौ त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशौ ।
16. गायत्रं पूर्वं ऽहन्साम भवति त्रैष्टुभमुत्तर इति होतुराज्य-

१ Thus G M U, ॰टिभिः Be H.

२ Thus (पिंछा॰) H U G (sec. m.), पिच्छो॰ G (pr. m.) Be M, पिच्छो॰ Ben.

३ कर्करी॰ Ben, कर्करि॰ the other MSS.—॰घाघोटह Ben H U, ॰घोटह Ben, ॰घाटघोटह M, ॰घाघउह G.

४ ? कोलोष्ठो H, कोलोष्ठा G, कोलोष्ठो M U, कालोष्टौ Ben, कोलोष्ठो Be (compound of काल-ओष्ठ ?).

५ Thus M H U, पिच्छोला Be G, पिञ्छोला Ben.

६ ?? Thus read U H Be (with var. ॰ध्वमा), वीणाकाणकाण्डमा M, वीणाकाण्डमा G.

७ Thus G only; वीणावा Be H U M, वीणार्का Ben.

८ MSS., exc. Ben, कर्करिका॰ ; perhaps the form with short *i* is, after all, preferable.

९ Emended in accordance with the text proper; instead of ॰दमुक्तो॰ the MSS. read दसंतो॰ ।

II. 270. 6. त्रेताग्नि[1] संपादयेदेवमेवोत्तरे ऽह्नि होतुरेवाज्ये । अथाप्येषा[2] सहस्रतम्यन्यतएनी कण्डूकृतोपक्लृप्ता[3] भवतीति । सꣳस्थेविते-त्येवेदमुक्तं भवति । कस्मिंस्तु खलु काले लक्ष्मणां पष्ठौहीं
II. 273. 7. वार्त्रघ्नीं दद्यादिति । संग्रामं जित्वा राजन्य एनां[4] दद्यात्कथमु खलु गर्गत्रिरात्रेणर्तुमुखेषु विहृतेन यजेतेत्याषाढे वा[5] श्रावणे वा पक्षे ऽग्निष्टोमेन वा[6] यजेत । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदय-शूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभि-ग्टह्याहीनसंततिं[7] कृत्वा पावोवायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं द्रुत्वा . समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरी-ष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधाये-त्याबर्हिः संनह्याविग्निध्य[8] पयाꣳस्युपवसत्यथ श्वो भूते सव-नेष्टा यजेत । तत[9] सामयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसती-

---

१ Thus G U H, होतुराज्यानि Be, होतुराज्यानि हलानि M, होतुराग्नि-नानि Ben.

२ षा॰ M.

३ Thus Ben M U, कंडकृतो॰ Be, ॰कंडूकृतो॰ G H.

४ एतां Be.

५ Om. all exc. Ben.

६ Is वा to be cancelled ?

७ ॰वरीभिः परिग्टह्या Ben H.

८ Thus G Be U H ; ॰त्रविमि॰ the other MSS.

९ तत om. M. Ben ; are we to remove it or to read as infra (k. 19). तत्र च ?

वरीः परिहरमाणश्चतुरो मासः सवनेष्ट्या यजते । नाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विम्रिश्योपवसन्ति । ॥ १८ ॥

अथ श्वो भूत उक्थ्येन यजते । तत्तथैव पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याग्नीन्संततिं[1] कृत्वा ग्रावोवाचयꣳ संप्रणाय्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्वारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविम्रिश्य[2] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ[2] श्वो भूते सवनेष्ट्या यजते । तत्र तथैव न[3] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणो ऽपराꣳश्चतुरो मासः[4] सवनेष्ट्या[4] यजते । नैवाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विम्रिश्योपवसन्त्यथ श्वो भूते

१ ०वरीभि. परिह्व० G U.

२ Thus M U G; संनह्य पयांसि विम्रिश्योप० the other MSS.

३ न read by all the MSS., but seems to be expunged in M.

४ Thus M U H; चात्वाल० Ben G, मासाच० Ben.

II. 273. 1 sqq. ऽतिरात्रेण यजते संयज्ञपुच्छेनार्थिताꣳ सहस्रतमीं प्राचीं
वोदीचीं वावर्तयꣳस्तया[१] विहारं चात्मानं च न व्यवेयादिति ।
॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

किंदक्षिणा उ खल्वहीना भवन्तीत्यहर्गणोऽहर्गणः सहस्र-
दक्षिणः स्यादित्येतदेकमेकैकमहः सहस्रदक्षिणꣳ स्यादित्येत-
देकं । द्वादशशतदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । यथाश्रद्धदक्षिणꣳ
स्यादित्येतदपरमादेशादेवैतस्मिन्नतिरात्रे सहस्रमनुविहितं
ददाति । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना भवन्त्येकादशरात्राद्येमा-
न्यहीनाभिपरीतानि[२] सत्राणि भवन्ति यथैतत्संवत्सरगर्भे[३]
एकादशरात्र । उभयविधो हि भरतद्वादशाहो । द्वादशाग्नि-
III. 168. 10. ष्टोमा रथंतरसामानः । स ह भरतद्वादशाहो । ऽथोद्यत्स्तोमेषु
त्रिवृत्प्रथममहः स्यात्पञ्चदशं द्वितीयꣳ सप्तदशं तृतीयमेकविꣳशं
चतुर्थमितीव्वेकमथापरस्त्रिवृत्प्रथमस्याह्नः[४] प्रातःसवनं पञ्चदशं
माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनमथ[५] द्वितीयस्याह्नः

१ Thus M; वावर्तयन्स्तया G, वावर्तयस्तया U Ben H.

२ Thus G; °हीनाभिः पेरी (or रि · तानि the other MSS.; चहीना-पमितानि or चहीनापरिमानि the Vivaraṇa; cp infra k. 21 s. fin.

३ Thus Ben; यथैतत्° the other MSS.

४ °मितीव्ये° or मितीवे° MSS.; the following is doubtful; °कमथा-परंवचिह G U Ben U M, but in M व is effaced: °क''थापरं सर्वचिद° Ben. The Viv. has °थपरस्त्रिवृ°; if this is the correct reading, we ought to correct also एकम् into एको ।

५ The MSS. here are defective; the passage has been restored by me according to Sāyaṇa on TS. VII. 1. 8 (ed. Calc. Vol. VII, 198).

पञ्चदशं प्रातःसवनꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं तृतीयसवनमथ तृतीयस्याह्नः सप्तदशं प्रातःसवनमेकविꣳशं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रिणवं तृतीयसवनमथ चतुर्थस्याह्न एकविꣳशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनम् ॥ २० ॥

अथेम औपसदाः पुरोडाशाः शूर्पादानप्रभृतय आम्नाताः । स्रुवाहुत्या चैनान्सह संस्कुर्यादौपमन्यवीयेन[1] कल्पेनाग्नेयानेककपालाननुसरस्वति[2] प्राञ्चो यान्तीत्याहवनीयसकाशात्प्रक्रम्यां प्राच्येत्तां यत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनꣳ स्यात्प्राचीनं[3] तत आहवनीयो ऽथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छेयुरपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्युर्योपोत्तरेयुः समाप्यत्वेव[4] शम्यां प्राच्येत्यश्वा भवन्ति पश्चाद्वा भवन्तीत्यभिप्लवानामेवैते[5] ऽपच्छेदा[5] भवन्त्यहमे ऽन्ते वाजपेय इति[6] । तत्र यदेव सुत्याभिपरीतं वाजपेयिकं कर्म

1 Thus Ben, ०न्यवेन the other MSS.

2 Thus G (sec. m.) only; ०नुसरस्वती all the other MSS. and my two copies of the Vivaraṇa.

3 कुर्वन्ति instead of स्यात् G (sec. m.).

4 ? Thus M G; ०त्मेव U H; समाप्येत Ben, स्वसमाप्यत्वमेव Be; the Viv. gives the periphr.: उत्तीर्य समारे(दे)त् ।

5 Uncertain; ०वैतेपच्छेदा Be, ०वैतेपच्छेदा H, वैवे-च्छेदा Ben, ०वैवेपच्छेदा U and G (pr. m.), ०वैवेतपच्छेदा G (sec. m.), ०वैतपच्छेदा M. The Vivaraṇa periphrases: अभिप्लवानामेवान्ते लोपे (or ०वान्तलोपे) न चान्ये ।

6 इति Supplied by me.

II. 279. 14. तत्कुर्याद्यद्येवं षट्सदामयनमच्छन्दोमं[1] भवतीति । विज्ञा-
यत[2] उ खल्वस्य छन्दोमभक्तयश्चतुर्विंशं चतुश्चत्वारिंश-
मष्टाचतुर्विंशमिति । ॥ २१ ॥ त्रयोदशः ॥

II. 283. 1. अथायमतिरात्र उभयविधो भवत्यहीनो वैकाहो वापि
तु खल्वस्याहीनस्यैव रूपं । द्वादशोपसदो ऽनेकमहरभि-
विधत्ते[3] । ऽथैकाहस्यैव रूपं । सहवसतीवरीर्गृह्णाति सह-
II. 285. 13. त्यग्रमुपाकरोत्येकं[4] क्रतुकरणं । समयाविषिते सूर्ये हिर-
ण्येन षोडशिनं सोममुपाकरोतीत्यर्धास्तमित इत्येवेदमुक्तं[5]
भवति । तस्य यदनुपाकृत आदित्यो ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः
स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथ यद्युक्थ्ये ऽतिरिच्येतापि-
रात्रं कुर्वीतेत्यतिक्रान्ताः खल्वस्य द्वीचोपसदो ऽतिक्रान्तं क्रतु-
करणमतिक्रान्तं षोडशिनो ग्रहणमथ तदानीमेव षोडशि-
पात्रमुपकल्प्य तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णीयादथैतेन[6] पुरस्ताद्रात्रि-
पर्यायेभ्यश्चरेत्तत्रैवमेव संप्रैषः[7] प्रतिप्रस्थातराग्रयणाद्गृहतीयं ग्रह-

---

१ Thus (and cp. TS. VII. 4. 2. 3, Pañc. br. XXIII. 19. 8) M G U H; ०यनचंदोमं Be, ०यनंमचंदोमं Ben.

२ r. विज्ञायन्त ?

३ Thus G (sec. m.), नेकम० Be, नैकम० M Ben G (pr. m.) U (sec m.), चेकम० H.—Instead of अभिविधत्ते (thus M Be G U), Ben: अभि विधत्ते, H. अभिधत्ते। The Viv.: अहीनरूपकं द्वादशोपसत्त्वमनेकाहविधत्वम् समाप्तत्वं च।

४ Thus M G U Be; ०त्यकं Ben, त्येवं H.

५ इति om. all exc. M.

६ Thus M Ben; ०चैतेन G Be U.

७ प्रप्र M G U.

ह्रौयाणि[1] आग्नीः पृषदाज्यं गोपायाग्नीदाग्निनं ते द्विक-
90. 11. पालꣳ हुतमप्यपररात्रे ऽस्त्विति । कस्मिन्नु खलु काल आग्निनो
द्विकपालो निरुप्यत इति । तार्तीयसवनिकैर्वा पुरोडाशैः[2]
सहापि वा पुरस्तादुत्तमस्य रात्रिपर्यायस्य । त्रिवृद्वै स्तोमाना-
09. 11. मवमस्त्रिवृत्परम इत्यतिरात्रब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथैषꣳ सौत्रा-
मणिकी सुरा पादकिण्वा[3] वा[4] भवत्यपि वा पश्चिका ।
शष्पाणि च तोक्माणि[5] चेति । यवानान्तु[6] ह[6] शष्पाणि
309. 15. भवन्ति व्रीहीणान्तु ह तोक्माणि[5] माषास्तु नग्नहुरं चायं कारो-
तरो दारुमयो वा वैदलो[7] वा मृन्मयो वा चर्मणा त्वेवाभि-
विदि[8] स्यादथꣳ सुतासुतीति । सुतमु[9] हास्यामुत्र भवत्या-
331. 7. सुतमु[10] हास्येह भवत्यथास्मिन्द्राग्नायणपात्रे कुर्यादुपाꣳशुयाज-
मिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

१ Om. G U H Be.

२ पञ्चपुरो॰ H, पौरोडाशैः M.

३ पादकौत्वा H.U, पाकौत्वा G, पादचित्वा M, पादचित्वा Be. The Viv., although corrupt, mentions the word किण्वा ।

४ वा om. H Ben.

५ ॰ष्पि both times G Be, once ॰ष्पि once ॰ष्मि M, ॰ष्मि both times Ben H U.

६ यवानांच Ben; read perhaps यवानामेव ।

७ वैदलो M H U Ben, वै॰ G Be.

८ Thus all exc. Ben (॰विदि). The Viv. seems to give the paraphrase: कर्मणा (r. च॰) चर्मोत्थः (var. चर्मोत्थः) ।

९ r. सुतमत्राज्ञा॰ ?

१० ॰भवत्यसुतमु Ben, भवत्यासुतमो M Be H.

II. 292. 1. अथास्यामेकादशिन्यां यूपाहुतिस्तन्त्रं याग्नौ हूयते । ऽथा-
ग्रश्नजा संचारिणी । सꣳस्पर्शकं[1] कर्म तद्भवत्यग्निष्ठां[2] प्रथम-
स्याश्रिꣳ[2] सकृदाहन्याद्द्विर्द्वितीयस्य त्रिस्तृतीयस्यैवमेवेतरेषामनु-
पूर्वं छेदनमाद्याय चाथ वेदिविमानं । दशानां च रथाक्षाणा-
मेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[3] चतुर्विꣳशं भागमाद- ५
II. 293. 9. दीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीताथेमावुपस्थावानौ
चतुरङ्गुलमात्रेण विकृष्टतमौ[4] स्यातामथेतरे रथाक्षान्तराला[5]
II. 293. 10. एव स्युरित्यथ वै भवत्युपरसंमितां मिनुयात्पितृलोककाम-
II. 293. 12. स्येति यावत्यग्निष्ठस्योपरं[6] तावन्मात्रा इतरे भवन्ति । चषाल-
संमितामिन्द्रियकामस्येति यावदग्निष्ठस्य रशना तावन्मात्रा १०
II. 293. 13. इतरे भवन्ति । सर्वान्समान्प्रतिष्ठाकामस्येति सर्वान्समान्प्रतिष्ठा-
II. 293. 14. कामस्य करोति । ये त्रयो मध्यमास्तान्समान्पशुकामस्येति
II. 294. 1. तान्समान्पशुकामस्य करोति । व्यतिषजेदितरानिति[7] स एवमेव
II. 294. 3. दक्षिणमुत्तरमित्यष्टौ यूपान्व्यतिषजत्यथ वै भवति यं कामयेत
प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्धं वर्षिष्ठमथ ११

१ सꣳस्पृष्टक Be. Instead of सꣳस्पर्शकं कर्म a citation in the Mahāgni-sarvasva gives संस्पर्शि कर्म ।

२ Thus according to Ms. (text and comm.); °ग्निष्ठांशस्याश्रिꣳ the MSS.

३ Om. Ben Be U; cp. XXX. 4.

४ विप्रकृ° M Ben.

५ °चानचाद्दा M Be, चांनचाद्दा H.

६ Thus MSS.; r. यावदग्नि°?

७ M Ben ins. व्यतिषजति ।

द्रढीयांसमित्युत्तरार्ध्यमथ वर्षिष्ठं मिनोति दक्षिणार्ध्यं द्रढीयांसमेष वै गर्तमितस्यैवं मिनोति ताजक् प्रमीयत इति
294. 6. ब्राह्मणं । दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ द्रढीयांसमिति ॥ २३ ॥

अङ्गुष्ठपर्वमात्रेणाङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरमुत्तरं यूपं द्रढीयांसं मिनुयादपि वा यूपावटानामेवैता मात्रा अतिखनेदपि वोपघ्नमेवोपनिदधते[1] । ताभिर्मात्राभिरभिसंपादयेत्कथमु खलु यूपावटांश्च परिलिखतो यूपांश्चोच्छ्रयतः[2] पशूंश्चोपाकुर्वतः संचरौ[3] स्यादित्यन्तरेणाग्निष्ठं[4] चोपस्थावानं चोपातीत्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्यान्तरेणाग्निष्ठं[5] चैवोपस्थावानं[6] चोपातीत्यैकैकं परिलिखेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वापि वा यंयं परिलिखेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वा तंतं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरमपि वा सर्वानेवाग्रेण यूपान्परीत्यैकैकं परिलिखेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वा । व्यतिषक्तं[7] तेन पूर्वाः संपद्यन्त । एवं

१ ॰निधत्ते U.

२ ॰च्छ्रयतां M, ॰च्छ्रयतो Ben U.

३ Corrected; कःसचरौ M G Be H, कःसंचारौ Ben, कंसंचरौ U. The Mahāgnisarvasva संचरः (without कः). संचरौ (cp. also XXV. 20 : 251. 4) has the meaning of मार्गः (Viv.).

४ ॰ष्ठां most of the MSS.

५ Thus M and a citation in the Ms.; ॰ग्निं the other MSS.

६ एव given by Ben only.

७ ॰षंक्ते Ben, ॰षक्त Ben, ॰षंक्तं H.

व्यतिषक्तानामेवैतेषां पशूनां[1] पश्च दक्षिणार्धान्पशूनुपकल्प्यैव[2]
स्नापयेयुर्ब्राह्मणं प्रथममत्यानयेयुरथानुपूर्वमितरानन्तरेण चा-
त्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य[3] प्रस्नात्वा[4] निहन्युरपि वा मण्डली-
कृतांस्तेषां वपा उत्खिद्याहरेयुर्यथा[5] वपाभिर्विहारं चात्मानं
II. 296. 3. च न व्यवेयुरथायं पात्नीवतो ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरार्धाद्यूपाद्ग्री-
पाश्चादपि वा यथाब्राह्मणमवाङ्नाभिमत्रपाशमनवस्तीर्ण-
II. 297. 15. मं।थेदꣳ[6] सर्पाणामयनꣳ स्तोमतो विहृतं भवत्यथेदं विश्व-
II. 298. 11. सृजामयनं कथमिदानीन्तनेषु स्यादिति । शतं दीक्षाः शत-
मुपसदः सहस्रं[7] प्रसुतः[7] । ॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥
II. 299. 10. अथेदं कुण्डपायिनामयनमग्निहोत्रपूर्वमेके ब्रुवते सोमपूर्व-
मुपयन्ति[8] । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदशूलान्तं वाहः कृत्वा

१ Om. Ben Be.

२ पशून् ins. all the MSS. exc. Ben (cp. XVII. 14 : 295. 10).

३ °ष्क्रम्य G U.

४ Thus Ben only and Ms. (प्रस्नानुक्रमावस्थितान्), and the Vivaraṇa (प्रस्नाप्यवा स्थितानि (sic) यूपः); प्रतिप्रस्नाता U (pr. m.), प्रति-प्रस्नातारा the other MSS.

५ Thus the Ms. (तेषां संज्ञप्तानां वपाः अध्वर्युर्वा उत्खिद्य परिकर्मिण चात्वालाग्रं प्रति नयेयुः); उत्खिदेयुर्यथा the MSS.

६ चानवच्छिन्नम् instead of चानवस्तीर्णम् G (sec. m.).

७ These words are missing in G Be U H; प्रसुतः M, प्रसुतं Ben.

८ Uncertain reading; °मुपयंति G (sec. m.) Ben; °मूपयं U H, °मुभयं M, °मुपैवयं Be; the Viv.: स एव चात्वालोत्करमध्यः।

समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याच्छिन्नसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति। परिहृतासु वसतीवरीष्वाकृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायैवाबर्हिः संनह्याविभ्रिष्य पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूत आमावास्येन हविषा यजते। तत्र न साम्नयजुर्हरति। त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणा अष्टाविꣳशतिमहान्यामावास्येन[2] हविषा यजन्ते। नाग्निहोत्राणि जुह्वति न पौर्णमासीं यजन्ते। स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदन्तं मार्जालीयं करोति। समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कृत्वा तैर्मार्जालीये प्रचरति। गार्हपत्य एव पिण्डपितृयज्ञꣳ श्रपयित्वा तेन मार्जालीय एव प्रचरति। प्रतिपूरुषमुवेवैषां[3] प्रवरान्प्रवृणीत। एकैकस्यैवैषां चयस्त्रयः पिण्डास्ते पञ्चदश[4]। महापितृयज्ञे स्तीर्णं[5] बर्हिर्भवति न वेदिमाश्रिवति[6] न साम्नयजुर्हरति नाध्यानि गृह्णीते। स यत्र

१ Emended (cp. XXVI. 18, 19); •वरीभिः परिस्रुत्या• U H, वरीरभि-परिस्रुत्या• M G Ben, •वरीभिपरिस्रुत्या• Be.

२ Emended; •विंशतिरहा• MSS.

३ Thus M G U H and the Viv.; •पुरुष• Ben Be.—•मुवेवैषां my conjecture (उवेव = उ इव), •मुवैवैषां MSS. exc. G (•मुवेवैषां)।

४ पंचदशा M Ben Be.

५ स्तीर्णे M Be H.

६ After श्रिवति Ben ins. न चयति।

तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तद्वच्चं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींष्यपि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मावत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[1] परीचाद्विहृतीया[2] वेदिर्भवति प्रक्रमाणास्तु च तृतीयं नवमस्तु[3] भूमेर्भागो भवतीति । ॥ २५ ॥ षोडशः ॥

II. 302. 12. अथ पञ्चहविषमिष्टिमिष्ट्वान्वहं पुनरावृत्तमेकैकेन हविषा
यजेतैकं द्वे वा हविषी पर्यवेते स्यातामथ संवत्सरः समा-
प्येत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्यैतस्य पञ्चस्य पञ्चहविष-
II. 302. 16. मिष्टिं निर्वपेदथ संवत्सरतमे ऽह्नि पञ्चहविः स्यादिति । प्रथमे
द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वीतेति । प्रथमे द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वान-
श्चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमयाष्टाहोनः संव-
त्सरमुत्तमयाथेतरांश्चतुरहोनांश्चतुरहोनानेकैकया[4] चतुर-
श्चतुरो[5] मासान्प्रत्याददीत । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छे-
च्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर एव
मासानेकैकयोपसदा गच्छेदित्युत्तमे[6] द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वी-
तेत्युत्तमे द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वानो ऽष्टाहोनः संवत्सरं प्रथम-

---

१ Thus M (sec. m.) G; °रेदन्तमवावभृथः Be; °रेदन्तमेवावभृथः U H, °रेदन्त एवावभृथः Ben; cp. the Vivaraṇa: अवभृथोऽन्ते भवेत् ।

२ Thus (परीचात्) M Ben; प्रतीचात् the other MSS.

३ नवमंश Ben.

४ Instead of इतरान् (thus Ben M the Viv.) इमान् H Be G U.

५ Thus G U M H Be; चतुरश्चतुरहोनान् Ben.

६ इति om. G.

योपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयाथेतरांश्चतुरहोनानेकैकया[1] चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्रत्याददीत[2] । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर[3] एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदिति । ॥ २६ ॥

ṡ93. 6. अथ लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति । लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासं गत्वा चिङ्ग्रमत्तमस्यामसः[4] सर्वं प्रच्छाद्य इष्टका प्रच्छादयेदपि वा चिङ्ग्रतोऽवकाशं हत्वा लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति । कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथेष्टका[5] अथापराह्णिके[5] प्रवर्ग्योपसदौ मासि वसोर्धारेति । मासं पुरीषेण यन्तीति । कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय[6] पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथ पुरीषमथापराह्णिके प्रवर्ग्योपसदौ । चतुरो मास उपसद्भिरे-

---

१ Instead of इतरान् some of the MSS. again इतरान्;—चतुरहोनान् twice (as above) H, and one of my copies of the Vivaraṇa.

२ ? Thus (and is so to be read also supra, 308. 12 ?) M, U G, चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्र॰ K, चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्र॰ Ben, चतुरश्चतुरहोनान्मा-मासान्प्र॰ Be.

३ Thus Ben H and one copy of the Viv.; चतुर the other MSS.

४ Are these words corrupt? The Vivaraṇa periphrases: चितमग्ने ऽग्नि सर्वमुपधेय लोकमुपदध्यात् ।

५ Thus according to the Viv.; ॰चेष्टकामथाप॰ G, U Ben; the other MSS. are incomplete.

६ अथ om. the MSS; it is given in the Vivaraṇa.

तीति[१] । यदमुत्र[२] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति । चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भवन्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो
II. 306. 1. विषुवतः[३] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[४] । किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतत्यर्थ एष भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधाय[५] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपहूय राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[६] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविविच्य[७] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सवनेष्वा यजन्ते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति[८] । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरꣳ सवनेष्वा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते ।

---

१ Thus Ben and the Viv.; उपसद् उपसद्भिरेतीति the other MSS.

२ Thus the Viv; यदत्र the MSS.

३ वैषुवतोः Ben.

४ Thus Be U G H M; °पिंडमवधाय Ben.

५ Thus Ben; the other MSS. om. अनु; Be defective.

६ Thus Be G U H; °वरीरभिपरिगृह्या° M (sec. m.).

७ Thus M G U Be; संनह्यविविच्य Ben H.

८ °र्वरति MSS.

ऽथ संवत्सरतम्यां[1] पर्यवेतायां परिसृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाँ सुब्रह्मण्यायामश्वरथः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाँसि विमथ्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[2] ऽभिजितेष्ट्वोत्तिष्ठन्ति[2] । ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

306. 8. अथ वै भवति छन्दस्वितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[3] वायव्यात्सं प्रत्यक्षं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यक्षं दीक्षणीययोत्साप्रवृञ्जनप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः । प्रत्यक्षं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेद्वेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निँ[4] । रूपाणि[4] दर्शयेद्रूक्षेदिरिणं । तत्र नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्स[5] प्रत्यक्षं गार्हपत्यमुपतिष्ठेत । प्रत्यक्षं प्रायणीयया । प्रत्यक्षमातिथ्यया । कार्ष्णाजिनीप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[6] कर्षणावपनाभ्यां । प्रत्यक्षं कर्षणावपने । प्रथमां

---

१ Thus emended; ०वत्सरतस्यां Be U H, ०वत्सरतस्या G Ben.

२ Thus Ben and G (sec. m.); भूतेश्चत्तिष्ठंति U, भूतेयोत्तिष्ठंति H Be, भूते इष्टोत्तिष्ठंति M.

३ Corrected; इत्यभ्यादान० Ben, इत्यारभ्यादान० the other MSS.; The Vivaraṇa details हैतस्य संत्वादिनाभ्यादान० (sic), cp. X. 2 : 2. 3.

४ Doubtful; G (sec. m.) reads as given in our text and cp. the Vivaraṇa विहरेत् चिनुयादग्निम्; विहरेदग्निंतचरूपाणि Ben, विहरेदग्निंरूपाणि Be, विहरेदग्नोडूपाणि H U, विहरेदग्नौरूपाणि M; the comm. on the Śulba cites the passage with अग्निरूपाणि ।

५ Emended; नैर्ऋतीमंत्रा० M Be G (sec. m.); नैर्ऋतिमंत्रा Ben U, नैर्ऋतिमंत्रा० H.

६ Thus (कार्ष्णाजिनी०) M Be H U (cp. X. 23 : 21. 17); ०जिनि० G (sec. m.) ०जिन० Ben.

चितिꣳ सपुरीषां॰ निगदेदेवं द्वितीयामेवं तृतीयाꣳ । सर्वां[१] चितिꣳ सपुरीषाꣳ सवर्णां चितिꣳ सपुरीषां[१] निगदेद्या[२] अथान्तःपात्रीका[२] आकृतयः स्युर्जुहुयादेव ता । अथ य औत्तरवेदिका मन्त्राः स्युर्निगदेदेव तान् । ॥ २८ ॥

अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानं दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुरित्येक आनुपूर्व्यं[३] ब्रुवते । ऽथाप्युदाहरन्त्याग्न्याधेयं पूर्वस्यां ततावेकादशप्रयाजꣳ सर्वꣳ सहोत्पन्नमृतवः पञ्चोतेति । चातुर्मास्य[४] एष पशुबन्ध उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति षट्सुषट्सु मासेष्वाहिताग्निना पशुना यष्टव्यं भवत्युभे काष्ठे अभियजेत । माघमासे[५] धनिष्ठाभिरुत्तरेणेति भानुमानर्धाश्लेषस्य श्रावणस्य दक्षिणेनोपनिवर्तत इत्येते काष्ठे भवतस्तदन्ततो ऽग्नीजानस्य[६]

---

१ The reading of this passage is wholly uncertain; I have accepted the reading of M (on सवर्ण cp. XVII. 25 and 26); सर्वांचितिः सपिंडां चितिं सपुरीषां U H; सर्वांचितीः सपिंडां चितिं सपुरीषां G, सर्वांचितीः संपिंडां - - - चितेसपुरीषां Be, सर्वांचितीः संवर्णा - - चितिं,सपुरीषां Ben.

२ Thus G (sec. m.), which however, as do all the other MSS. exc. U, reads ॰वांतःपा॰ instead of॰वान्तःपा॰; निगदेदेवंवांतः पात्रिका G (pr. m), निगदेदेवंचावावांताः पात्रीका M., निगदेदेवावांताः पात्रिका H, निगदेदेवंवावांतः पात्रिका U, निगदेदेवंवां - - - वांताः पात्रीका Be, निगदेदेवंवाभांताः पात्रीका Ben.

३ Thus M Ben U G (sec. m), ॰पूर्वं Be, चानुपूर्वं H G (pr. m.).

४ Thus Be U G and the Viv. (one copy); पञ्चास्य M H Ben and the Viv. (another copy).

५ ॰मासेन Ben U (sec. m.).

६ Are we to read with the Vivaraṇa, ऽग्नीजानꣳ ?

334. 6. संवत्सरो नानीयादथ चातुर्मास्येषु सोमेषु पञ्चहोता सप्तहोतु
स्थानं प्रत्येत्यथ य एष चातुर्मास्यसंयोजनो निर्मन्थ्य उत्सीद-
त्येष पशुसंयोजन एव[1] भवति परिधौ पशून्नियुञ्जीतेति[2]
340. 17. ब्राह्मणमेतद्यूपा एव तदस्माकं भवन्त्यथ[3] महापितृयज्ञे स्तीर्णं
बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि
गृह्णीते स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदजस्रं
मार्जालीयं करोति महाहविर्भिश्चरित्वा समाप्तेषु हविःषु
गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींषि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रच-
रेदाहवनीये माहृत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[4] परीयात्तस्य प्रथमा
चितिः पुरीषवती[5] मन्त्रवती भवतीति प्रथमैवास्य चितिः
पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीका यां चितिं
सपुरीषां कुरुते सैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भव-
त्यथेतरास्तूष्णीकाः ॥ २९ ॥ अष्टादशः ॥

343. 1, अथेम एकाहास्तेषां यान्यहान्यनादिष्टान्यग्निष्टोमा इत्येव
344. तानि जानीयादथाहीनरात्रिसत्रेषु यान्यहान्यनादिष्टान्युक्थ्या
344. 12 इत्येव तानि जानीयान्माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्नुवन्तो

---

१ एष the MSS.

२ पशुं instead of पशून् M.

३ Thus M G U H Be; एतद्यूपा एवतदस्माकं भवन्त्यथ Ben.

४ Thus Ben (only चरेत् instead of प्रचरेत्); चरेदन्तमेवावभृथः G H, चरेदन्तमेवावभृथः U, चरेदन्तमेनावभृथः Be, प्रचरेदन्तमेवावभृथः M; cp. XXVI. 25 : 308. 3.

५ अपुरीषवती MSS.

यन्तीति[1] । सदस्यासीनं माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निष्ट-
II. 344. 13. जन्तो यन्ति अथार्धासंतुर्विंꣳश एष भवति । शुक्रामन्थिनोः
II. 345. 4. सꣳस्रावेणाभिषिञ्चतीति । यजमानायतन आसीनꣳ शुक्रा-
II. 345. 9. मन्थिनोः सꣳस्रावꣳ समानीयाभिषिञ्चति[2] । चतुष्टोम एष
भवति । सप्त हवीꣳषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो
ऽष्टाकपालः पौष्णश्चरुः सावित्रो[3] द्वादशकपालस्त्वाष्ट्रो ऽष्टा-
कपालो वारुणो दशकपालो वैश्वदेवश्चरुर्मारुतः सप्तकपाल
II. 346. 4. इत्यष्टौ हवीꣳषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपालः
सौम्यश्चरुः सावित्रो[4] द्वादशकपालो बार्हस्पत्यश्चरुरग्नीषोमीय
एकादशकपालः सारस्वतश्चरुर्वारुणो[4] दशकपालो द्यावापृथिव्य
II. 346. 17. एककपाल इति । यत्किंच राजसूयमृतेसोमं तत्सर्वं भव-
तीति । मारुतं चाचैकविंꣳशतिकपालं प्रतिषेधयत्यौपसदा-
II. 347. 14. सेष्टीरर्धचतुर्दशैरेव[5] मासैः संतिष्ठते । यत्किंच राजसूयमनु-
त्तरवेदीकं[6] तत्सर्वं भवतीति । द्विपशुं चाच पशुबन्धं प्रतिषेध-
II. 348. 19. यति[7] चातुर्मास्यानि चार्ध्यर्धनैव[8] मासेन संतिष्ठते । सिꣳहे

---

१ इति om. M Ben U.

२ Thus G H U Be, समवनीया° M, सवनीया° Ben.

३ The words द्वादश° unto सावित्रो (incl., l. 6) are given only by Ben, which, however, reads सावित्रो दशकपा° instead of सा° द्वादश° ।

४ Thus Ben, सावित्रश्च the other MSS.

५ Thus M Ben; °षेधयंत्यौ° Be U H, °षेधयतीत्यौ° G.

६ °वैदिकं all, but cp. T Br. II. 7. 5. 2.

७ Thus Be, °यंति the other MSS.

८ Thus G only; चाध्य° all the other MSS.

.14. व्याघ्र उत या पृदाकाविति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुति-
र्भवतीति । ॥ १० ॥

4. 16 इन्द्राणीदेवतेत्येव[1] ब्रूयात्समदग्निना पशुबन्धेनेष्ट्वोखाः
संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेतापि वा पुरस्ता-
देव तूष्णीं[2] संभृताः[3] संभृत्य मन्त्रवतीं मृदं संभृत्य तथानु-
56. 8. प्रलिप्य[4] । नियुनक्त्युक्थ्यस्योपयामगृहीतोऽस्यग्नये त्वा बृहद्वते
वयस्वत उक्थायुवे यत्ते अग्ने बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा
जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वोक्था-
58. 14. युव इति । नियुनक्ति ध्रुवस्य मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
मघवन्तमृताय जातमग्निम्[5] । कविं सम्राजमतिथिं जनाना-
मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय
त्वा मघवते जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
59. 3. रिन्द्राय त्वा मघवत इति । नियुनक्ति पात्नीवतस्योपयाम-
गृहीतोऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो[6] इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं
ग्रहं गृह्णामीन्द्रा३[7] पत्नीवा३ इति । नियुनक्ति हारियोजन-

१ इंद्राग्नी° Ben.

२ तूष्णीमेव M.

३ संभृतां all, but cp. the Vivaraṇa: तूष्णीं संभृता उखा संभृत्य ।

४ Thus M, तथानुप्रपलिप्य Be, तथानूपलिप्य G (sec. m.), तथानुलिप्य Ben H U.

५ जातमिंद्रमग्निं M.

६ Thus M G U. इंद्रो the other MSS.

७ Uncertain; °मींद्रा१र G (sec. m.), °मींद्र्यार Be, °मींद्राआर H °मींद्र्यार U, °मीऽद्राशा - उ Ben, °म्यार M.

स्थोपयामगृहीतोऽसि रोहिदसि रोहिद्योजनो रोह्यो स्वाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य रोहिद्वन्तं ग्रहं गृह्णामि रोही स्थ रोह्योर्धानाः सहसोमा अग्नये स्वाहेति। योऽग्निष्टुतीन्द्रस्वर्गस्तमुत्सादयेद्य इन्द्रस्तुत्यग्निस्वर्गस्तमुत्सादयेन्नित्या अन्या देवताः। किंदेवत्यानि
II. 360. 10. स्वतिरिक्तस्तोत्राणि भवन्तीत्याश्विनानीत्येव ब्रूयाद्यस्य[1] किंच रात्रिमुपातिरिच्यते सर्वं तदाश्विनमितीन्म्वेकमथापरमाग्नेयं[2] प्रथममैन्द्रं द्वितीयं वैश्वदेवं तृतीयं वैष्णवं चतुर्थमिति।

॥ ३१ ॥ एकोनविंशः ॥

II. 366. 11. स पौष्णस्य जघन्याहःसु प्रजहितेषु[3] यवेष्विति। प्रमृदि-
II. 366. 12. तेष्वित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यधिकरणेनेत्येवेदमुक्तं भवत्यृत्विजः[5] पदे-
II. 367. 1. नाक्रापयतीति[6] तत्पूर्वं[7] वेत्यथैनमभ्यज्य पवयित्वोदानयतीति। सिद्धमथाग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादोत्तरस्मादुपघातादेतस्मिंश्च काले त्रीणि बर्हींषि यजुषा कुर्याद्दीक्षणीयायाः

१ ०स्वजि M.

२ ०मितीन्म्वेक०, मितीचेक०, मितिन्म्वेक० the MSS.

३ Thus M G (sec. m.) and the Viv.; प्रजितेषु Be, प्रजमितेषु H U G (pr. m.), प्रजमितेषु Ben.; the meaning is, acc. to the Viv., प्रपक्वेषु।

४ प्रमुदिते० Ben.

५ भवतीत्यृत्विजः Ben.

६ पदेना-पयतीति Ben, पदेनाक्रायंतीति Be U, पदेनाक्रयंतीति G, पदेना-क्रयंतीति H, पदेनासौदयपतीति M, but द cancelled.

७ Conjectural reading. तत्पूर्ववत्यथै० Ben G (sec. m), तत्पूर्वंत्वथै० Be H U M G (pr. m.).

प्रायणीयाया आतिथ्याया इत्यथ निर्वपेदुदयनीयां प्रायणी-
यामातिथ्यादाज्येन[१] वर्तयेयावद्रुथा[२] आगच्छेयुः[२] सहनिरुप्त-
माज्यं तिसृषु स्थालीषु विगृह्णीयाद्यां दीक्षणीयायै संख्या[३]
तया[३] दीक्षणीयाꣳ संतिष्ठापयिषेत्प्रणीताभिः प्रायणीयस्य
368. 2. प्रतिपद्येतैव[४] एवातिथ्याया उपक्रमो भवतीति । त्रिवत्सेन
त्रि-माण्डेन वत्सतरेण राजानं क्रीत्वोष्णातित्यं निर्वपतीति । त्रि-
चायणेनेत्येवेदमुक्तं[५] भवति[६] । कथन्तु खल्वस्य मन्त्रानभिनमये
368. 3. चिदसि[७] मनो[८]ऽसि[८] धीरसि दक्षिणो ऽसि यज्ञियो ऽसि
क्षत्रियो ऽस्यदितिरस्युभयतःशिराः[९] स नः सुप्राङ् सुप्रत्यङ्
संभवेत्येकगणा[१०] उपसदो भवन्तीति । पूर्वाह्णिका एवैता उक्ता
368. 13. भवन्ति । खलेवाली यूपो भवतीत्येतामेवैषां[११] मेथीं कुर्वन्ति ।

---

१ ? Thus Be U H. °आमाज्येन G. °आपूपदाज्येन M. Ben utterly corrupt.

२ Thus the Vivaraṇa : all the MSS. are hopelessly corrupt ; G has the least corrupt reading यावद्वसानवेयुः ।

३ Thus M G U Be, संख्याया H. संख्यान Ben.

४ Thus M G U, प्रतिपद्यद्येतैव Be Ben, प्रतिपद्येतेषया H.

५ °चायनेने° MSS. exc. Ben

६ भवतीति MSS. exc. M.

७ °भिसंनमये° G.

८ मनासि MSS. exc. H.

९ Thus Be G U Ben, °शिरो H, °शीर्षासि M.

१० °गुणा MSS.

११ °त्येतवैषां Ben ; are we to correct : °त्येतामेवैषां (iṣā) ? Viv. एतामेव पर्यिकामर्थं कुर्वन्ति ।

स खल्वेवाल्लौ यूपस्तम्बे कटे परमिव षष्टावभाजनं भवतीत्या-
II. 369. 1. कुह[1] इत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतान्पशूनुपाकरोत्यग्नीषोमीयमाग्नेय-
मनूबन्ध्यमिति। यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति।
तेषामुक्तं चरणमथाभ्याꣳ संस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामति-
क्रियामवभृथप्रभृत्यसमिते[2] यज्ञपुच्छं। तासां प्रथमैव सरथा[3]
प्रथमा चित्रसोमक्रयणी प्रथमाग्निहोत्रोच्छेषणव्रतायास्याꣳ[4]
संस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां त्रिस्तनद्विस्तनैक-
स्तनव्रतस्य[5] रूपाणि[5] कुर्वन्ति। क्व[6] तु[6] खल्वेकाहे दृष्टः[7]
संनिवापो भवतीति। व्रात्यस्तोमे चैन्द्राग्न्योश्च कुलाय इत्येव
II. 371. 5. ब्रूयाद्यास्मिन्व्रात्यस्तोमे[8] बहव एकस्मै दीक्षन्ते[9]। ऽदीक्षिता[10]
II. 373. 8. एनमाव्याजयन्ति[10]। दण्डोपानहꣳ[11] ग्रामुखाजिनमिति। ग्रा-

---

१ Thus G M Ben, ०कह U H. ०कुह Be, the Viv. reads चाकुह and details: चाकुतम्यामं विश्लकतम्।

२ Instead of चतिक्रियाम् here and l. 7 the MSS. read चभि०, चवि० or दृति०।

३ Thus corrected; सरथा Be M G, सुरथाः H U, सपथाः Ben

४ Corrected; ०षणा(ह तोमंयास्यां M G U Be, ०षणवततमयास्यां H Ben.

५ Corrected; ०कस्तनव्रतरूपाणि Ben H, ०कहतस्य रू० M Be G U.

६ Thus M G Be U, कच H क Ben

७ दृष्टौ: Ben, दृष्टं Be

८ Thus M Ben, ०चैतस्मिन्व्रा० the other MSS.

९ Thus M G; दीक्षते Be U H, एकस्मिन्दीक्षंते Ben.

१० दीक्षित ... जयति H.

११ ? दंडोपानहं G (sec. m.) Ben, दंडोपानहनं G (sec. m.), दंडोमन-हनं Be, दंडोपनहन H, दंडोपिनहनं M

मुञ्जकानामु[१]ह दर्भमिश्राः[२] कम्बला भवन्ति स च भवति[३]
श्वेतं[४] चौरभ्राजिनम्[५] । ॥ ३२ ॥
4.3.4 स एष[६] ज्येष्ठानामग्निष्टोम । एष एव सर्व्कनीयसामुक्थ्य-
186.6. श्चतुष्टोमं पूर्वमहर्भवति पञ्चस्तोममुत्तरꣳ[७] । रथो[७] हविर्धानं ।
186.8 कुर्यात्तत्स्वरूपमुत्तरं हविर्धानमुत्सौदेयुः शकटमन्त्रा । द्वौ चय-
स्त्रिꣳशौ मध्यत स्तोमौ भवत इति । पृष्ठ्यस्तोमावेवैतावित-
स्थामुतश्च[८] प्रतिलोमौ[८] भवतो । ऽथामात्रास्थायां[९] प्रतिसमस्य
83.10 चान्द्रमसं पिण्डपितृयज्ञं दद्यात्तं ब्रह्मणः सन्तं पर्युपविश्य
भक्षयन्ति यद्हुतं मन्यन्ते तेन ब्राह्मणं । ब्राह्मणो वै वर्णानाꣳ
श्रेष्ठो[१०] ऽग्निर्देवानामित्येतेन वा भक्षयेदपि वा व्याहृतीभि-
183.12. श्चतुष्टोम एष भवतीति[११] चतुरुत्तरीय[१२] एष[१३] दिशां चतु-

१ Thus M Be and Viv.: ञ्चामुञ्जाका० the other MSS.

२ Corrected according to the Viv . दर्भमिश्रा M G (sec. m.). दर्भमि Ben, मर्दभमिश्रा Be U H.

३ भवंति MSS .

४ श्वेता MSS

५ चोर० Ben (च चौरभ-चजिनम् ?)

६ एष Ben and Viv : एव the other MSS

७ Thus M only , ०मुत्तरमथो the other MSS

८ Thus M G (sec. m) Be Ben : ०तश्चाप्रति० U H G (pr. m.).

९ Refers acc. to the Vivaraṇa to the सूत्र (XVIII, 37).

१० Thus M Ben. ज्येष्ठो G U Be H

११ Ben om. इति, rightly ?

१२ Corrected : ०रतौयादेष M G U Be. ०रतौयाश्च H. ०त्तरायावद्य Ben.

II 392. 6. ष्टोमो भवत्यथास्मिन्कामानाम्नयन्ते[1] ऽवभृथप्रभृत्यस्तमिते यज्ञ-
II. 395. 8. पुच्छं । तस्य द्रप्सस्तु बहिष्पवमानः शते सहस्रे ऽयुते नियुते प्रयुते[2]
ऽर्बुदे न्यर्बुदे समुद्रे मध्ये ऽन्ते परार्धे पद्वे[3] पद्मे नित्यमुक्ता[4]
मनसैव स्तुवानो मन्यत एतावति[5] मे[5] स्तुतमित्यथ सत्प्रवर्ग्यं
II. 405. 18. एकमेवाग्निष्टोममथास्मिञ्छुनस्कर्णयज्ञे । तिलमिश्रमश्नित्वा म-
ध्वाज्यमादित्वा[6] चारमाचं[7] पिबेदथ सामपथे संविशेत्स्वप्नादेव
II. 406. 8. स्वर्गे गच्छति । राग्निशतं[8] धान्यं ददाति सरायशतं धान्यं
II. 407. 4. ददातीति । मूतशतमित्येवेदमुक्तं भवति । प्रचरन्ति प्राञ्चः
प्रत्यञ्चः प्रचरन्तीति ॥ यः प्रत्यङ् विहारो दक्षिणतउपचार
एष भवत्येतेनैवापि सर्वतोमुखो व्याख्यात । एतेन सहस्र-
शाखो । ऽथैनमिह[9] पचयित्वामुत्र पचयन्तीति[10] । सिद्धमच-

१ कामांच• (or कामांद• ?) M.

२ Om. G U.

३ पद्वे G U Ben and probably also M ; पद्म Be, द्वे H ; are we to correct here and XVIII. 43. पद्मे ?

४ Thus Ben : नित्यमुख्या the other MSS.

५ Thus M G U ; एतावतिमेव H, एतावतीमे Be, एतावतीमेव Ben.

६ •स्वादित्वा H.

७ Thus G U : •माच M, चारमाच H, चरमच Ben, मचारमाचं Be.

८ राशी• G Be U H.

९ Conjectural reading. वैनमिच MSS (वैरमङ्गच M). I have not been able to point out the passage in the text proper here referred to.

१० •चतीति G (sec. m.) Be.

12 1. ग्निष्टोमिकं कर्म आनीयादुत्तरस्यैव[1] मासाये[।] स द्वौ चिरात्रौ[2] कुर्वत एकं च द्विरात्रमिति[3] । द्वौचोपसद्भिरेवास्यैतान्यहान्यभिविधत्ते । ऽहीनविधो[4] ऽति यज्ञं दद्यात्तदिदं[4] प्रोक्तं यदक्तृप्तं सूचत: । सामयिकं त्वेव क्रतुयोगं[5] यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनो यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायन: । ॥

३३ ॥ विंशः ॥

॥ इति षड्विंशः प्रश्नः ॥

। कर्मान्तं समाप्तम् ।

---

१ Thus the MSS.: read °हुत्तरस्यै च ?

२ द्विरात्रौ G U.

३ चिरा° MSS. exc. M.

४...४ Wholly uncertain. °हौनविधोतिवज्ञदद्यात्तदिदं G. हौनविधोतियज्ञं दद्यात्तदिदं U. हौनविधोतियज्ञदद्यात्तदिदं Ben Be. हौनविधातियज्ञं दद्यातीदं H, हौनविधोनियज्ञं दद्यात्तदिदं M. The Viv. seems to point, at least also to the reading यज्ञं दद्यात् ।

५ Thus M G U H, क्रतुवेधं Be, क्रतुवेधन Ben

प्रायश्चित्तसूत्रम् ॥

अथातो मन्त्रगणाम्नातानि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । सर्वत्रोपरिष्टान्मन्त्रकृतं यद्यधस्ताद्विपतेद्ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतया प्रतिष्ठाप्यैतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्धुत्वा वा[1] प्रतिष्ठापयेद्धुत्वानन्तरं[2] कर्म कुर्यादेवमन्येष्वप्यतिक्रान्तं कर्म नाद्रियेत यद्यर्थलुप्तं भवति । सर्वत्राश्रावितप्रत्याश्रावितवषट्काराणामयुक्तानुकृतीनेष्वाश्रावितमत्याश्रावितमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवोच्चारणेषु[3] भागिनीं देवतामनुच्चारयित्वा[4] योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवतावाहनेषु भागिनीं देवतामनावाहयित्वा योन्यामावाहयेदेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यच्च स्मरेत्तदुपोत्थायैनां मनसावाहयेद्यातिरिक्तामाज्येन यथोक्तां यजेत । सर्वत्र प्रणीतानां प्रणीयमानानां प्रणीतानां[5] वा यदि[6] विप्रुषो[6] विपतेयुः[6] स्रवेद्वा चमस[7] आपो[7] हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरद्भिः पूरयित्वा ततं म आपस्तदु तायते पुनरित्ये-

१ Om. H

२ Thus H U C' B Viv., हुत्वावानन्तरं Tr.

३ Thus H U B. देवतोच्चरणेषु C, ॰च्चारणे Tr.

४ देवतामुच्चा॰ B.

५ प्रविच्छितानां H B.

६ Thus Tr., विप्रुषो यदि पतेयुः the other MSS.

७ Thus C' H, चमसं चापो U. चमसमापो B. चमसामापो Tr.

तथा स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि सूर्यो नाविर्भवत्यन्यथादेशाद्दृश्य[1] तमसस्पर्युद्वयं त्विषमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्यदि सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[2] विद्यात एतदेवाथ यदि यजमानस्यर्त्विजां वा स्वप्ने रेतोविसर्गः स्यादिमं मे वरुण तत्त्वा यामीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च[3] हविर्देवतायाज्यापुरोनुवाक्याहुतीनाꣳ हुताहुतभ्रेषेष्वन्तरिते विपर्यासे च त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च दर्विकूर्चप्रस्तरपरिधिबर्हिर्विधृतिपवित्रवेदोपवेषेध्मद्रव्यसंभाराणां[4] छेददाहोपघातेषु नाशे विनाशे वान्यं यथालिङ्गं कृत्वा यथालिङ्गमुपसाद्य त्वमग्ने अयासि प्रजापत इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि ॥ १ ॥

यदि पुरा प्रयाजेभ्यो बहिःपरिध्यङ्गारा अभिपर्यावर्तेरन्ब्राह्मणोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वेमं जीवेभ्यः परिधिं दधामीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि यज्ञभ्रेष आगच्छेदिष्टेभ्यः स्वाहा[5] वषडनिष्टेभ्यः[5] स्वाहेत्येतैरष्टाभिः[6] स्रुवाहुतीर्जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि जन्यं भयमा-

---

1 Thus U C′ Tr Viv.. °न्यथादेशा° B न्यथादृशा′ H

2 Thus C′ U Viv.: सूर्याचन्द्रमसोर्य- B. सूर्याचंद्रमसोप° Tr H.

3 B U ins. वितते यज्ञकर्मणि ।

4 दर्वि° Tr C′ U Viv. दर्वी B H and Pray. candrika Instead of °वेदोपवेषेध्म° Tr B read °वेदोपवेष° ।

5 Om. Tr.

6 °त्यष्टाभिः C′, °त्येताभिः Tr

गच्छेयत इन्द्र भयामहे स्वस्तिदा विशस्पतिरित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयादभये वा पुनर्यजेत । [1]सर्वचोपाꣳश्वप्रभृति वाच[2] स्थानानाꣳ स्वराक्षरपदवृत्तभ्रेषेष्वाभिगीर्भिर्यदतो न ऊनमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वचानाम्नातप्रायश्चित्तेष्वनाम्नातं पुरुषसंमित इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वेष्वाबर्हिषः । प्रयाजानूयाजानां[3] पाकयाकर्मसु[4] यत्पाकत्रा मनसेत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र स्कन्ने भिन्ने छिन्ने भग्ने[5] नष्टे[5] क्षामे विपर्यास उद्दाह[6] ऊनातिरिक्ते वा[7] यन्म आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वेष्वभ्युपघातेषु पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया समिधमादध्यादेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वेषु यज्ञक्रतुषु पत्नीः संयाज्य प्राकृत्य ध्रुवामाप्याय्य ध्रुवातः सर्वप्रायश्चित्तानि जुहोति ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृषमंथ वै भवति समिष्टयजूꣳषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै । यद्वै यज्ञस्य क्रूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापिकरोति

१ In H U the prâyaścitta सर्वेष्वाबर्हिषः (l. 5) is given here, but cp. T. Br. III. 7. 11. 5.

२ वाचि U, वाचि H.

३ °नुयाजा° H Tr.

४ पाकयज्ञेषु B Tr.

५ Om. Tr. B; the last om. also भिन्ने छिन्ने ।

६ ? उद्दाह Tr, दुदाहो H, उद्दाह B U, विपर्यासेदुरदाहे C': the Viv. explains as उत्क्षेपणे ।

७ Om. Tr.

तद्देव तैः प्रीणातीति ब्राह्मणमेतान्येव ब्राह्मणविधिविहिता-न्याप्यायनानि[1] मन्त्रवन्ति[2] भवन्तीति बौधायनो मन्त्र-गणाम्नातानि नैमित्तिकानीति शालीकिः ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथ कपालकरणे रथचक्रचित्याकृत्यम्बप्रमाणं स्यात् कल्पितं भवति संकल्पो[3] ऽधिकारः कपालवृद्धिः कपाल-ह्रासो वा कपालानामनभिप्रथने व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवा-हुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्येतावदेव नानाप्रथने चातिप्रथने चाथ हविषामप्रतद्रवदाहोत्सेकनिस्रावे[4] प्रायश्चित्तिरप्रते रुद्राय स्वाहेत्याहवनीये[5] स्रुवाहुतिं जुहुयाद्भुवे वायवे विदग्धे निर्ऋत्यै यदि दग्धं स्याद्यत्तत्र[6] शृतं स्यात्तेन[7] प्रचरेदथ यदि सर्वमेव दग्धं स्यादपोऽभ्यवहृत्य मिन्दाहुती जुहुया-द्देश्यान्यं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेत्तथैव ततः प्रायश्चित्तिर्यस्यैयस्यै[8] दिश्युत्सिच्येत तस्यैतस्यै देवतायै स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यदि प्राग-ग्नये यदि दक्षिणतो यमाय यदि पश्चाद्वरुणाय यद्युत्तरतः

१ U ins. sec. m. नित्यानि B ms. प्रायश्चित्तानि नित्यानि ।

२ मन्त्रवर्षवंति B and U (sec. om.)

३ संकल्पे B.

४ ०स्रावेषु Tr.

५ आहवनीये om. Tr. B.

६ Thus C Tr. and Viv., स्यात्तत्र H, स्याद्यत्र B U.

७ अथ Tr. ins. after स्यात् ।

८ Thus also the Vivaraṇa.

सोमायाथ[1] यदि सर्वत एवोत्सिच्येतैताभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्तमाज्येनाप्यायनीभ्यामाप्याययत्याप्यायस्व सं त इत्यथ हविषामुद्वासनकाले पतनस्खलनखण्डनोद्वर्तनसंसर्पणविपरीतव्यवायकरणेषु[2] [3]व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथान्तरेण वेद्युत्करावुदकुपनिष्क्रम्य तमितोऽदकुपनिःसृत्य[4] व्याहृतीरुक्त्वा व्याहृतीभिरेव प्रतिपद्यते[5] । ॥ ३ ॥

व्याहृतयस्तु[6] चतुष्पादा नवाङ्गाश्च षडक्षराः ।
चतुर्णामपि वेदानामादिमध्यावसानिकाः[7] ॥
मन्त्रोनं वातिरिक्तं वा दुरिष्टं वापि यद्भवेत् ।
व्यपोहयन्ति[8] पाप्मानं तस्माद्व्याहृतयः स्मृता इति ॥

यदृक्तो यज्ञभ्रेष आगच्छेद्भूरिति गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने । यदि सामतः सुवरित्याहवनीये । यदि सर्वतः सर्वा जुहुयाद् ।

१ अथ om. B U.

२ Instead of ०फलन० B. फालन० । – Before संसर्पण० B U have वलनवेपन० ।

३ Before व्या० A B ins. प्रायश्चित्तं, C' प्रायश्चित्तिर् ।

४ Thus U C', ०परिसृप्य H (pr. m.), ०पसृप्य Tr H (sec. m.), सञ्चरचाप्य B.

५ ०पद्यते Tr H, ०पद्येते B U C' (प्रविशेत् the Vir.)

६ व्याहृतीश्च U only

७ ०सानकाः H U.

८ Thus H U B C'. पोहति च Tr.

उद्धृते तु पुरोडाशे वेपिते स्यन्दिते[1] तथा ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि[2] प्रायश्चित्तं कथं भवेदिति ॥

विज्ञायते

उद्धृते तु[3] कुलꣳ हन्याद्वेपिते नश्यति प्रजा[4] ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि यजमानः प्रमीयत इति ॥

अथ[5] पतनफालनखण्डनोद्वर्तनसꣳसर्पणेषु[6] प्रसिद्धमुद्वास्य बर्हिषदं कृत्वा प्रभूतेन सर्पिषावसिच्याभिमन्त्रयते किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः शान्तः शान्तेरिहागहि[7] । अघोरो यज्ञियो भूत्वासीद सदनꣳ स्वमासीद सदनꣳ स्वमिति । ब्राह्मणे वरं दत्त्वान्तर्वेद्यासादयेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायाꣳ सुरभिमतीं निर्वपेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायां तन्तुमतीं निर्वपेत् ।

आयुष्मत्यस्तु कर्तव्या उत्तराश्छन्दसः[8] क्रियाः ।
हविर्भ्रेषविधिस्त्वेष[9] विहितस्तत्त्वदर्शिभिरिति ॥

१ स्यंदिते Tr. C'

२ वापि U

३ Thus C' U Tr, नु H, B om

४ प्रजाः U C'.

५ Instead of अथ Tr भाष्यम् ।

६ B again ०काशन० instead of ०फालन०

७ शांतेरि० Tr

८ ? Thus U Viv (sec. m.), ०रा:छंदस: H, ०राश्छांदस: C', ०रांछंदस: Viv (pr. m.) Tr B.

९ हविर्वेषु० Tr.

स्कन्ने प्रहरणनिर्वापे[1] द्रव्याणां चानुमन्त्रणे ।
यस्मिन्काले विजानीयात्तत्कुर्यात्कर्मसꣳस्तरे[2] ॥
प्रणवो व्याहृतयश्चैव[3] यत्र एष परो ऽवरः ।
तस्माद्यज्ञस्य यत्स्कन्नं विपरीतं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं व्याहृतीभिः[4] कुर्यादन्यच च वषट्कृतात् ॥
अजानद्भिः कृतं यच्च त्वरमाणैश्च यत्कृतम् ।
व्याहृतीनां प्रयोगेण यत्कृतं कृतमेव तदिति ।
कपालानां प्रमाणानि ब्रूयादाध्वर्यवे विधौ ।
समानि चतुरश्राणि ह्रस्वानि समन्ततः ॥

हविर्विकाराणां प्रमाणेन समविषमाणि[5] वर्धयन्तीति[6] बौधायनः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

अथारणिगतानामात्मगतानामजस्राणामन्वाहितानाꣳ[7] सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां[8] प्रायश्चित्तिररणिगतं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतु-

---

१ प्रवर्पणि॰ Tr.

२ ? Thus Tr B, सꣳस्तरेत् C', संचरेत U H

३ Thus H Tr C', °हृतिश्च B U.

४ Thus Tr, ॰तिभिः H C' U (pr. m.), ॰हृतिः B, ॰हृति U (sec. m.)

५ च ins. Tr B U (sec. m.).

६ Thus Tr U (sec. m.), वर्धयन्तीति B, वर्धयेदिति C' H U; the Vivarana periphrases छेदयन्ति ।

७ अजस्राणाम् om. Tr.

८ चाग्नी॰ U H.

गृहीतं गृहीत्वाऽऽहवनीये संततिं[1] जुहोति मनो ज्योतिर्जुषता-माज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्येतत्प्रायश्चित्त-मनुगते ऽस्तमिते ऽभ्युदिते ऽभिनिम्रुक्ते चैतत्परिवित्तस्यैतत्परि-विन्नस्यैतत्परिविविदानस्यैतत्सोमवामिने[2] सोमातिपविताय[3] भग्नाभ्यारितस्यैतद्ब्रह्मचरस्थितस्यैतत्परीष्टस्यैतत्परियष्टुरेतदेव यस्य पुरुषो रथो ऽश्वो गौर्महिषो वराहो ऽहिर्मृगः श्वा वान्यद्वा श्वापदमन्तराग्नीनगच्छेदेतदेव[4] [5]यस्याग्नेरेकदेशमपहरेयुरेतदेव सर्वास्वेवाग्निहोत्रस्यार्तिषु मनस्वत्या प्रायश्चित्तिः क्रियत इद्धा वसीयान्भवतीति ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने त्रयः प्रचरेयुर्द्वौ वाथ[6] यद्येक एव स्यात्पुरा प्रयाजेभ्य आज्य-स्थाल्याः स्रुवेणोपघातमेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक् । यद्वाचो मधुमत्त-

---

१ Thus Tr, संततिं C', संततिं B U, संतति H

२ Thus (and cp. Āp. IX. 12. 11) B; after परिविन्नस्यैतत् Tr H C' U ins. परिविदानस्यैतत्; Tr reads instead of परिविविदान॰ परिविदान॰ ।

३ ॰पवितस्यैतत् U C'

४ After ॰देव H C' and U ins. the following passage (which however, is put between brackets in U) एतद्देव विसृज्य (H. C' विसृज्य) पुरीषवतोऽग्निरेतोमांसाग्निमन्थानेवाभ्यायानं समारोप्य मथित्वा पवमा-नेष्टिर (॰नेष्टिरन्त U).

५ Before यस्य B U H C' ins. अथ ।

६ अथ found only in Tr C' and the Vivaraṇa.

स्मिन्धा धाः सरस्वत्यै स्वाहा ॥ इमामेवाश्विना यज्ञस्य यद्वाचो यद्दुरिष्टम्। तदश्विनौ भेषजेन संदधाताꣳ[1] स्वाहा ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रम्। ह्वये नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः स्वाहा। यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वाचो यच्च मे हृदः। देवास्तच्छमयन्तु सर्वꣳ सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यद्विद्वाꣳसो यदविद्वाꣳसो मुग्धाः कुर्वन्त्यृत्विजः। अग्निर्मा तस्मादेनसः श्रद्धा देवी च मुञ्चताꣳ स्वाहा ॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेहसꣳ स्वाहा ॥ ब्रह्मत्वे हौत्र आध्वर्यव आग्नीध्रे याजमाने[2] चैक एव यज्ञे यत्पर्याणि[3] तस्मै[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहꣳ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रोऽहं यजमान एक एव यज्ञे पर्याणि[3] तस्मै[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहेत्यैकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि हुत्वा सर्वप्रायश्चित्तीयाः सर्वा देवता यजतीति विज्ञायते।

अतिक्रान्तेषु होमेषु पर्वस्वाग्रयणेषु च।
अरण्योर्ह्रियमाणेषु कथं तन्त्रं न लुप्यते ॥

---

१ Thus H C'. संधास्तो Tr, संदधातारो B U.

२ Om. H C Tr.

३ Thus Tr B; पर्वणितस्मै or तस्मै C' H U. I take पर्याणि as standing for परियाणि, 1st conj. praes cp अपर्याय।

शुचिश्च पावमानी च तन्तुमानथ पाथिकृत् ।
एता इष्टयः[1] प्रयोक्तव्यास्ततस्तन्त्रं न लुप्यते ॥
शुचिः शोधयते पापं तन्तुस्तन्त्रं न लोपयेत् ।
पथिकृत्पन्थानमारोहेत्[2] पावमानी तु पावयेदिति नु[3]

बौधायनस्य कल्पो । दर्शे व्यतीते पाथिकृती कार्या पौर्णमासे व्यतीते वैश्वानरी कार्योभये व्यतीत उभे[4] कार्ये बहुषु व्यतीतेष्वन्वारम्भणीया[5] स्यादिति[6] शालीकिः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥

अथ यद्यरणी जीर्णे स्यातां जन्तुभिर्मन्थनेन वा समाने नवे अन्ये अरणी आहृत्यामावास्यायामुपोष्य[7] श्वो भूते दार्शेनेष्ट्वा तस्मिञ्जीर्णे शकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरारणिमादाय[8] सव्येनाधरारणिमुपर्यग्नौ धारयञ्जपत्युद्बुध्यस्वाग्ने प्रविशस्व योनिमन्यां देवयज्यां वोढवे जातवेदः । अरण्या अरणिमनुसंक्रमस्व जीर्णां तनुमजीर्णया निर्णुदस्वेत्ययं[9] ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योरग्नीन्समारोह्य[10] मन्थन-

१ इष्टीः प्रयुञ्जीत तत॰ Tr.
२ Thus Tr. ॰र्त्यांचामारोहेत् C'. ॰न्थानमारोहेत् B. न्थानमारोपयेत् H U'.
३ नु given by U C' only
४ उभये B U'.
५ ॰भणी Tr.
६ कार्येति U'.
७ ॰मावास्यायामुपोष्य om. Tr B.
८ ॰रणीमादाय H.
९ निर्णु॰ Tr : after ॰दस्वेति H U' C' ins. यथ ।
१० ॰ग्निं instead of ॰ग्नीन् B ; ॰रोप्य Tr B

स्माहृता गार्हपत्यं[1] मथित्वा[1] विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संततीं[2] जुहोति मनो[3] ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति शरावं[4] दक्षिणां ददाति सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते ॥ ७ ॥
पञ्चमः ॥

अथारण्योर्व्यापत्तिं[5] व्याख्यास्यामो ऽष्टाभिर्निमित्तैर्विनश्यत्यमेध्यश्वचाण्डालशूद्रवायसपतितरासभरजस्वलाभिश्च[6] स्पर्शने ऽरण्योर्विनाशस्तयोरुत्सृज्य[7] समाने नवे अन्ये[8] अरणी आहृत्याग्निसहमन्याधेयमरणिगतं[9] पुनराधेयं नष्टारणी अप्सु निमज्जति[10] भवतं नः समनसावित्यथोत्तरां छित्त्वा भित्त्वा

---

१ Tr om. स्मा॰ म॰, B om. स्मा॰।

२ Thus Tr B U, संततिं H C′.

३ All the MSS. abbreviate the mantra.

४ Thus Tr C′ H and the prāy. candrikā: स्मारावं B U.

५ अथातोरण्यो॰ H U C′;— ॰र्व्यापत्ती॰ Tr.

६ स्पर्शि॰ instead of स्पर्शि॰ Tr B U.— ॰चण्डाल॰ Tr.

७ ? Thus (°स्तयोरु°) Tr C′ and the Viv., °स्तयोरु° H, °स्तयोरु° B U.

८ Om. H U.

९ ? ॰सह॰ Tr C′ H B and the Viv., ॰सम॰ U— ॰मान्या॰ Tr.— ॰रणिगतं Tr and the Viv., ॰रणीगतं C′ H U ॰रणगतं B.

१० निमज्जति B C′, निमज्ज्य Tr H B and the Viv.

प्रकाशीकृत्य मन्थनसामर्थ्यꣳ समारोपणसामर्थ्यं मन्थनशेषं वा प्रमन्थनं[1] च कुर्यात्समस्तमन्त्रवर्जꣳ । संतिष्ठते ऽरण्योर्व्यापत्तिः ।

॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

अथ हविर्दोषान्व्याख्यास्यामो यथैतच्छ्रौतमचिकाघ्रातिका[2] मत्कुणकेशभिरसोर्यूके[3] कीटो वा पिण्डकारी स्यात्क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकावर्जꣳ श्वमार्जारनकुलकुक्कुटमर्कटध्वाङ्क्षाखुपुरीषसिक्पदकेशमूत्रनखकुणपपूतिद्रप्सस्वेदाश्लेष्माश्रुकासचवध्यार्द्रमणैर्वोपहतमन्यैर्वोपहतꣳ[4] रजस्वलया वा स्पृष्टं तथाप्रयतेन[5] भ्रूणघ्नेन वा दृष्टं तथापपात्रेणामेध्ये वा देशे । स्कन्नं दुष्टꣳ हविरपो ऽभ्यवहरन्ति । शीते[6] भस्मनि वा निधापयति[7] । भिन्द्याहुती हुत्वाथान्यन्निर्वपेदाज्येन[8] वा प्रचरेदपि[9] तु[10]

---

१ Thus B H and the Viv.; प्रचनं U C', प्रमंथं Tr.

२ Thus (॰घ्रातिका i. e. आघ्रातिका according to the Viv.), B and the Viv., ॰घ्रांतिका H C'. ॰शौतिका U.; Tr om.

३ Thus (॰केश॰) U H C' and the Viv., ॰केश B, ॰केश॰ Tr.

४ ॰चवध्या॰ my conjecture; ॰चवधा॰ Tr, ॰चववा॰ H, ॰त्ववधा॰ U, ॰त्ववधा C', ॰वर्धा॰ B.; the Viv.: चवधुः चर्म ।

५ ॰प्रयतेन H; अप्रयतो नामाशुचिः the Viv.

६ शीत Tr C'.

७ ॰यंति Tr H U.

८ ॰वान्यन्नि॰ Tr, ॰वान्यनि॰ B, ॰वान्यंनि॰ C' U. ॰वान्धंनि॰ H.

९ After प्रचरेत् H U C' ins. नैव तत्र प्रायश्चित्तिर् ।

१० Thus Tr C' Viv. (sec. m.), नु H U B Viv. (pr. m.).

खलु क्षिप्रसंस्कारमाज्यं[1] भुवत इति । मिन्दाहुती हुत्वा मनस्वतीं जुहोति । सैव ततः[2] प्रायश्चित्तिः[3] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातो ऽग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिराहुतयः संस्कारार्था दृष्टा भवन्ति । चतुर्होतार इत्येके । व्याहृतय इत्येके । मिन्दाहुती इत्येके । मनस्वतीत्येके । महाव्याहृतय[4] इत्येके[4] । अथ यदि सर्व एवोद्वायेयुरायतनेभ्यो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्य[5] मन्थनप्रावृता गार्हपत्यं मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः । स गायत्रिया[6] त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति । छन्दोभिरेवैनं स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणमथ[7] यदि मथ्यमानो न जायेत यथान्यं पश्चेत्तत आहृत्य होतव्यमित्यथान्यमत्वरमाणः[8] पुनर्मन्थेदथ यदि जात एवोद्वायेत्समारोपणमन्त्रं जपित्वा पुनरेव मन्थेदथैनमुप-

१ ॰संस्कारतममा॰ U (pr. m.) Viv. (sec. m.), ॰संस्कारतमा॰ C′.

२ ततः Tr, तत U B H C′.

३ H U C′ add इति विज्ञायते ।

४ Om. Tr C′.

५ ॰रोह्य B U H.

६ गायत्र्या MSS.

७ After ब्राह्मणम् H C′ insert the passage (l. 11-12): अथ यदि... पुनरेव मन्थेत् ।

८ Instead of the words: यथान्यमत्वरमाणः ... पुनरेव मन्थेत् (l. 11-12) H C′ have (and cp. Rudradatta on Āp. IX. 2, 3): लौकिकमग्निमाहृत्य विहृत्याग्नीन्प्रचरन्तो निधाय कुण्डपायिनमरण्यामत्वरमाणो मन्थेयुर्मन्थनम्; these last two words not in C′.

तिष्ठत इषे रय्यै रमध्वं महसे द्युम्नायोर्जेऽपत्यायेत्यथैनमुपसमिन्द्धे सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धाताꣳ सम्राडसि विराडसीत्यथैनमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय[1] गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाद्रुत्य[2] गार्हपत्ये दशात्मकं ब्राह्मण एकहोतेत्येतस्यानुवाकस्य दश नुवाकतोऽथ यद्यन्वाहार्यपचन उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वाहार्यपचने चतुर्होतारं जुहोति गार्हपत्ये दशात्मकमथ यद्याहवनीय उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्याहवनीये पञ्चहोतारं जुहोति[2] गार्हपत्ये दशात्मकमथ[3] यदि सवनगतानामग्नीनामाग्नीध्रीय[4] उद्वायेच्छालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये षड्ढोतारं जुहोति शालामुखीये दशात्मकमथ यद्यौत्तरवेदिक आहवनीय उद्वायेदाग्नीध्रीयादेनमुद्धृत्यौत्तरवेदिक आहवनीये सप्तहोतारं जुहोत्याग्नीध्रीये दशात्मकम् ॥ १० ॥

एतयैवावृतैकस्मिन्नुद्वाते द्वयोर्वा प्रतिविभज्य होतॄञ्जुहुयाद्यावतोऽग्नयः समस्तांश्च जुहुयात्तथा भिन्द्याङ्कतो जुहुया-

१ These two words found in C′ H U (in U they are cancelled), U ins. चच after ॰धाय ।

२ These two words om. Tr C′ H.

३ H B read कृत्वा and insert जुहुयात् after दशात्मकम् ।

४ सवनगतानामग्नीनाम् om. Tr.

ग्मनस्वतीं चेदाहवनीये जुहुयात्तेषामजस्राणामन्वाहितानाꣳ सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिरेतदेव[1] होमकाले ऽन्वाधानवर्जमथ यस्याग्निरुद्धृतो[2] ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति यथासूक्तं[3] वा कुर्यादपि वा गार्हपत्यादिध्ममादीप्य[4] मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रान्निगदेदपि[5] वा ज्योतिष्मतीमिष्टिं निर्वपेदपि वा ज्योतिष्मतीभ्यामृग्भ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयादपि वा ज्योतिष्मतीꣳ स्रुवाहुतिं जुहुयादग्नये ज्योतिष्मते स्वाहेतीष्टपूर्णाहुतिस्रुवाहुतीनां पूर्वंपूर्वं विधिं बलीयाꣳसमाचार्या ब्रुवते। तथोदाहरन्ति

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः।
कर्म तैस्तैः प्रयत्नेन कुर्यादापत्सु तद्बुनम्[6] ॥
विशेषान्सर्ववेदेभ्यः[7] प्रयत्नेनोपधारयेत्[8]।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु[9] च समाप्नुयादिति ॥

---

१ Thus C' H B U (pr. m.) and the Viv.; °त्तिरेव Tr, °त्तिरेवाथ यदि U (sec. m.).

२ यथस्याग्नि° Tr.

३ Viz. according to the ritual exposed in XIII. 7 : 124. 1.

४ Instead of मादीप्य H U उद्धृत्य ।

५ अधिमंथनम् found in C' Tr H U (pr. m.).

६ तबुनं H U.

७ °देवेभ्यः H Tr and once in the Viv.

८ प्रयत्नो° B.

९ प्रतिचारा° B U.

यदि प्रवक्त्रेण हुतं च[1] लौक्ये[1] मुग्धैर्वा[2] बालैर्हुतं[3] स्यादिवृतं[3] च पत्न्या तानरण्योरग्नीन्[4] समारोप्योदवसाय[5] मथित्वाग्नीन्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्यैत्यथ यद्यप्रवक्त्रेण हुतं च[6] लौक्ये[6] मुग्धैर्वा[7] बालैर्हुतं[8] स्यादिवृतं च पत्न्या ताव्याहृतीभिर्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्यैति ॥ ११ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति[9] निर्ऋतिर्वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति यस्या कस्यां च हविः चायति[10] यद्यवदानानि विन्दन्ति नाच प्रायश्चित्तं कुर्वन्ति । दहति ह वा एषो ऽध्वर्युरवदानानि । समू[11]हैतान्येव[11] तर्पयति[11] । दहति ह वा एष य[12] आज्यं[12]

---

१ ? चलौक्य Tr U, चलोक्ये C′ the Viv.. चलौवे H. चलौक्ये B

२ Thus B C′, मुग्धैनेवा H, मुग्धंनवा Tr U the Viv

३ विवृते H U.

४ Thus Tr and the Viv., तानारण्यो॰ H, यारण्यो॰ B U, नारण्यो॰ C′.

५ समारोप्योदवसीय H U, समारोप्य B, समारोप्य Tr C′.

६ Thus Tr C′ the Viv., चैलाक्यं B, लालौक्यं H, लौकिक्यं U.

७ Thus B, मुग्धैनवा H, मुग्धंनवा U C′, मुग्धेनवा Tr.

८ Thus Tr B, बालैर्हुतं C′, बालैर्वाहुतं H U.

९ These three words not in H Tr.

१० Thus (and cp. Āp. IX. 1. 17) Tr B U the Viv. चारयति C′, चपयति H.

११ समूहैतान्येव संतर्पयति U, समूहैतान्येव तर्पयति Tr, समूहैनान्येव संत॰ H, समूहैनेतान्येव संत॰ B, समूहैतान्येवः संत॰ C′.

१२ Thus Tr and the Viv., यदाज्यं the other MSS.

पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति । तेषाꣳ संदग्धानां न देवास्तृप्यन्ति[1] न यजमानो । ऽथ हैनान्येष संतर्पयति य आज्यं पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति । तेषाꣳ संदग्धानां तृप्यन्ति[2] देवास्तृप्यति[2] यजमानो[2] । ऽथ यद्याग्नेयात्पुरोडाशादग्नीषोमौ यजेताग्नीषोमीयाद्वाग्निं यजेत नैतत्प्रदानमित्याहवनीये स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यद्वो देवा अतिपादयानीति । देवपवित्रमाग्नेय्यो याज्यापुरोनुवाक्या देवपवित्रमैन्द्रियो[3] देवपवित्रं प्राजापत्या देवपवित्रं व्याहृतय इत्यथ यदि होता याज्यापुरोनुवाक्यासु मुह्येत सर्वाभिराग्नेयीभिर्यजेतेति । विज्ञायते ऽग्निः सर्वा देवता इत्यैन्द्रीभिर्विज्ञायत[4] इन्द्रो वै सर्वा देवता इति । प्राजापत्याभिर्विज्ञायते प्रजापतिः सर्वा देवता इति । व्याहृतीभिर्विज्ञायते सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्यथ यदि यजमानो याजमानेषु मुह्येत व्याहृतीभिरेवान्तरेण वेद्युत्करौ प्रपद्न[5] व्याहृतीभि-

---

१ देवतास्तृ° U (sec. m.).

२ Thus Tr, देवा (or देवता) स्तृप्यंत्यथ यज° U (sec. m.) B, देवास्तृप्यंति यजमानो H; C′ incomplete.

३ Thus U, °मिंद्रियो C′, °मैन्द्र्यो Tr U the Viv., °मैन्द्रिया H.

४ After the instrumental here and infra some of the MSS. [illegible] वा ।

५ प्रपाद्यं Tr. C′.

रेवोपनिक्रमणं व्याहृतीभिरेवानुमन्त्रणं विज्ञायते[१] सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यज्ञायतय इत्युपासते स वै यज्ञं देवा[२] अन्तरिता[३] इदमु नो हविर्न हुतं तच्चोद्यत[४] इत्या स्विष्टकृत इत्येक एडाया इत्येक आनुयाजेभ्य[५] इत्येक आ शंयुवाकादित्येक आ समिष्टयजुष इत्येक ऊर्ध्वं चेत्समिष्टयजुषः स्कन्देत्सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुल्बणां तन्वीत यज्ञो ह[६] वै[६] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते ॥ १२ ॥ नवमः ॥

अथ सांनाय्यदुहो[७] धयेयुश्चेद्वत्सा वायव्यया[८] सवाम्या[८] सायं यजेताप्येकस्यां दुग्धायां न[९] धीता[९] दोहयेदुग्धाभिः सꣳस्थाप्यादुग्धानां[१०] वत्सानपाकृत्य श्वः सांनाय्येन यजेत।

---

१ च ins. H U C'.

२ देवता H C'.

३ Thus H U C', अंतर्हिता Tr B.

४ तच्चोदो॰ Tr.

५ Thus, not आनू॰ the MSS.

६ हैव Tr.

७ सांनायदो Tr, सांयदुहो H.

८ Thus C' Tr and the Viv.; वायव्याया सवाम्या B C'. वायव्यया-संवाम्या C'.

९ ? वाधीता Tr, नधीता B, नपीता H U C'. The Vivarana periphrases: अव्याधीताय तां दोहयेत (sic)।

१० ॰स्थाप्य दुग्धानां Tr H.

सायंदोहस्येदार्तिमार्छेदिन्द्राय[1] व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति यथा-
समाम्नातमपि वा प्रातर्दोहं द्वैधं कृत्वान्यतरदातच्य[2] सायं-
दोहस्थाने कुर्याच्छृतस्थान[3] इतरत्प्रातर्दोहस्येदार्तिमार्छेदैन्द्रं
वा माहेन्द्रं वा पुरोडाशं निरुप्य तेन दध्ना सह प्रचरेदुभयं
चेदार्तिमार्छेदैन्द्रं[4] पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रसिद्ध-
माग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्सर्वाणि चेद्धवींषि दुष्येयुर्नश्येयु-
रपहरेयुर्वाज्येनैता देवताः प्रतिसंख्यायमिष्टैतामिष्टिमन्या-
मिष्टिमनुसवणां[5] तन्वीत । यज्ञो ह[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्ति-
रिति विज्ञायते । ॥ १३ ॥ दशमः ॥

अथातश्छन्दस्यमाम्नातानि[7] कृतानुमन्त्रणानि व्याख्या-
स्यामो । वैमृधमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्य वैमृधस्याहं देवयज्य-
येन्द्रियाव्यसपत्नो वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासित्यसपत्नो वीर्यवान्भूया-

---

१ After इन्द्राय C′ H U and the Viv. ins. वा महेन्द्राय वा but cp. T Br. III, 7. 1. 6.

२ °न्यतरमातच्य B U, °न्यतरद्दाविच्य C′.

३ कुतस्थान इतरत् only in H U C′.

४ चार्तिमार्छेत् om Tr H C′.

५ प्रतिसंख्याभि° Tr; C′: प्रतिसंख्यायाभि°; the Viv. and B U as given in the text.

६ चैव Tr.

७ The Prāyaścitta candrikā makes the interesting statement, that these anumantraṇa formulas are taken from the Kāṭhaka (कांठीक sic). Some of them occur indeed in the Kāṭhaka (v. i: 44. 5 sqq.).

समिति वा[1] । पर्जन्यस्याहं देवयज्यया सुयवसो[2] भूयासꣳ सोमस्याहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय सुरेता रेतो धिषीयेति वा । सवितुरहं देवयज्यया सनि-मान्पशुमान्भूयासꣳ । सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमन्नादं पुषेयꣳ । सरस्वतोऽहं देवयज्यया श्रद्धामना भूयासं । पूष्णोऽहं देवयज्यया पुष्टिमान्पशुमान्भूयासं[3] । मरुतामहं देवयज्यया प्राणैर्ऋध्यासं । विश्वेषां देवानामहं देवयज्यया प्राणैः सायुज्यं गमेयं । द्यावापृथिव्योरहं देवयज्ययोभयोर्लोकयोर्ऋध्यासं भूमानं प्रतिष्ठां गमेयमिति वा । वाजिनामहं देवयज्यया रेतस्वी भूयासं । वरुणस्याहं देवयज्यया धर्मभाग्भूयासं । कस्याहं देवयज्यया प्रविष्ठो[4] भूयासं । विश्वकर्मणो ऽहं देवयज्यया विश्वानि कर्माण्यवरुन्धीयादित्या अहं देवयज्ययाꣳहसो मुच्येय । वायोरहं देवयज्यया रत्नभाग्भूयासꣳ । सूर्यस्याहं देवयज्यया सहस्रीको भूयासमग्नाविष्णवोरहं देवयज्यया वीर्यवान्भूयासं । विष्णोरहं देवयज्यया

१ H U C′ ins. पर्जन्यमिष्टमनुमन्त्रयते H U C′, and thus each time further on, mutatis mutandis, before each formula (e.g. after सुयवसो भूयासमिति सोममिष्टमनुमन्त्रयते सोमस्याहं etc.). But cp. the expression (p. 342. 2.) यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयते ।

२ सूयवसो Tr only.

३ पशुमान् in Tr C′ and Prāy. candrikā only.

४ प्रथिष्ठो Tr B.

भिपिविष्टो भूयासमर्यम्णो ऽहं देवयज्यया सुवर्गं[1] लोकं गमेयमिति । यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयत[2] एवमेनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानावपन्त एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारान्द्वादशकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालं भूमिकपालं च द्यावापृथिव्यविकारावतो[3] ऽन्यानाग्नेयविकाराꣳस्तन्सौम्यविकारान्दधिपयस्यामिक्षापशव:[4] सांनाय्यविकारा[5] वनस्पति: स्विष्टकृद्विकार । उपाꣳशुयाजानुपाꣳशुयाजविकारानावपन्त[6] इत्यथाप्युदाहरन्ति[6] हवि:सामान्यं देवतासामान्यं कपालसामान्यमिति हविर्देवताकपालसामान्ये हवि:सामान्यं बलीय[7] इत्यपि[7] वास्य यज्ञस्यागुर उद्वृचमग्नीयेति सार्वत्रिकम् ।
॥ १४ ॥ एकादश: ॥

॥ इति सप्तविंश: प्रश्न: ॥

---

१ Thus U C′ Prāy. candr., स्वर्गं Tr B H.

२ •दैवत• H U C′.

३ Thus B U H Viv., •विकारावतो Tr C′.

४ Thus (•विकारान्दधि•) U C′ and Viv.; •विकारांदधि• Tr, •विकाराद्दधि• H, •विकारानिति मार्जालीयर B. — C′ breaks off after पयस्यामिक्षापशून्स (sic).

५ Thus Tr U B, •विकाराम् H.

६ Thus U; •कारावपन्त इत्य• H, कारानित्यथा Tr B.

७ Thus B H U and the Viv., बलीयोऽपि Tr.

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः स्याद्यो वापरुध्येत देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो गोभ्यो ब्राह्मणेभ्य[1] स्तेनाभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वा स एतयेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्याः प्रज्ञात उपवसथो । ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरा प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यथापरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रꣳ शतोद्यामꣳ हिरण्मयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यथापरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या । यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये ऽꣳहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति श्रपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[2] । पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी[3] रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्य इति

---

१ B U ins. पशुभ्य. which is neither found in the Prāy. pradīpa देवेभ्यः पितृभ्य ऋषिभ्यो गोभ्यो ब्राह्म॰ Tr, देवेभ्य ऋषिभ्यो ब्राह्मणेभ्यः पितृभ्य H.

२ द्वाभ्यां Tr B, द्वे H.

३ इव given by Tr only.

पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति । यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्विय[1] इति पुरोनुवाक्यामनूच्य कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इत्येतस्मिन्ननुवाके याज्यापुरोनुवाक्याः सहसंयाज्या भवन्त्यथ[2] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचं । प्रसिद्धमिडायान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति । समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो । ऽथ पुरस्ताद्गृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतमेतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत पातकोपपातकसंयुक्तो[4] द्वादशाहं महापातकसंयुक्तो मासं पुष्यमित्येके संवत्सरमृतुं वा तामेतां महापवित्रेष्टिरित्याचक्षते मृगारेष्टिरिति वा रहस्येष्टिरिति बौधायनः[5] । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

१ Thus Tr U H, कृत्व्य B.

२ भवन्तीत्यथ Tr.

३ यजेतर्तव्यतिक्रमे Tr.

४ पातकोपपातक° Tr, पातकोपातक° B. The Viv.: पातकोपपातकः महापातकानां रहस्यकृतानाम् ।

५ Tr B H repeat the last three words.

यथो एतत्सो ऽपरिमितं प्रवसतीति[1] न संवत्सरमति प्रवसतीत्येवेदमुक्तं भवति स उ चेदति प्रवसेत्पवित्रेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं तस्याः प्रज्ञात उपवसथो ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरा प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामꣳ हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सरस्वत्यै प्रियाया उपाꣳश्वाज्यमग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सवित्रे सत्यप्रसवायोपाꣳश्वाज्यमग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति वायवे नियुत्वत उपाꣳश्वाज्यमग्नये व्रतपतये[2] पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति विष्णवे शिपिविष्टायोपाꣳश्वाज्यमग्नये वैश्वानराय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति दधिक्राव्ण उपाꣳश्वा-

---

१ इति not in the MSS., but cp. III. 14 : 85. 2.

२ ०तय इति Tr

ज्यमिति ' अपयित्वासादयति ' तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधा-त्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[1] ' पावकवन्तावेवाज्यभागा-वग्नी रक्षांꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक ईड्य इति पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति ' यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्विय इति पुरोनुवाक्या-मनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्न आयूꣳषि पवस ऽग्ने पवस्वे-त्यग्नेः पवमानस्योत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा जुष्टाना युवादिति सरस्वत्याः प्रियायाः अग्ने पावक स नः पावकेति पावकस्या विश्वदेवमा सत्येनेति सवितुः सत्यप्रसवस्याग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति शुचेर्वायुरग्रेग वायो शुक्रो अयामि त इति वायोर्नियुत्वतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपतेः प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नाम ... किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूदिति विष्णोः शिपिविष्टस्य वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति वैश्वानरस्य दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इति दधिक्राव्णो ' ऽथ कृतानुमन्त्रणमग्नेः पवमानस्याहं देवयज्यया शुचिः पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरग्नेर्व्रतपतेरग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्यया शुचिः

१ द्वाभ्यां Tr B.

पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमित्युपांशु-याजायामुपांशुयाजवदित्यथ[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुती-रुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमतिथि-वत्यौ[2] दमूनवत्यौ संयाज्ये जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्। विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्य शत्रूयतामाभरा भोजनानि॥ मर्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः। सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाꣳ अग्ने सहसा प्रास्यन्यानिति प्रसिद्धेडायान्वाहार्यमा-साद्य हिरण्यं ददाति समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्योऽथ पुरस्ताद्गृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येते-नानुवाकेन प्रत्यृचꣳ संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा विसृजते व्रतमेतयैव यजेताभिशस्तोऽभिशस्यमानो वैतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमेऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वै-तयैव यजेत संवत्सरमर्धपादमेकविंशतिरात्रं[4] वा तिर्यग्यो-निगताꣳश्चातीञ्जात्यन्तरे[5] वर्तमानान्दुष्कृतेरपहृत्यान्नस्य पूर्वा-

१ ॰शुयाजविकारवदित्यथ H U.

२ ॰मत्यौ U.

३ Thus B U H and Prāy. candr.; Tr. omits the passage.

४ Thus (अर्धपादम्) H and Prāy. candr., ॰पूर्धपाद॰ U, सक्तपाद॰ Tr B. The meaning acc. to the Vivaraṇa is: द्वौ माषौ।

५ ञ्चातीन् Tr and the Viv. ॰ञ्चातान् U; B and H. om.

न्यग्रापराग्नानार्नं चैकविंशं[1] पङ्क्तिं च पुनाति नं[2] च[2] पुनरावर्तते[2] इत्यथाप्युदाहरन्ति

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च ।
ऋतावृतौ प्रयुञ्जानः पुनाति दशपूरुषमिति[3] । ॥ २ ॥

द्वितीयः ॥

अथातो नक्षत्रेष्टीर्व्याख्यास्यामो । ऽग्निर्वा अकामयतान्नादो देवानाꣳ स्यामिति ता ब्राह्मणेन[4] व्याख्याताः । सा या वैशाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति स संवत्सरस्यापभरणीभिः[5] संपद्यते तस्यामारभेतेति । तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय[6] मथित्वाग्नीन्विहृत्याजस्रान्वापि वा[7] पौर्णमास्याममावास्यायां वोपवसेयुस्[8] तस्य

१ Thus B U, विंशति H Tr and Prāy. candr.

२ These words omitted by Tr as also the following इति; the Prāy. candrikā reads न च पुन॰ ।

३ Thus (and cp. Baudh. dhś. I. 2. 17, Vas. dhs. XXII. 10) Tr B (the last only ॰पुरुष॰ and U (sec. m.) and Prāy. candr.; पवित्रेष्टिमृतावृतौ । ब्रह्मर्षिं प्रकुर्वीत पुनात्यापि विंशतिं (or पुनाति वि॰) कुल-मिति H and U (pr. m.).

४ See T Br. III. 1. 4 sqq.

५ Thus Tr B U (sec. m.) ॰भरण्या H U (pr. m.) Prāy. candr.

६ ॰रोप्यो॰ B U H Prāy. candr.

७ Om. U B.

८ उपवसेत् om. Tr.

संपद्यते । तस्यैषो ऽत्यन्तप्रदेशो । हविरुच्छिष्टाशनो[1] यजमानो[2] भवतीति विज्ञायते ऽपि वा जन्मनक्षत्रे कुर्यादायुष्कामस्य[3] यावज्जीवं[3] अवरार्ध्यौ वा प्रयोगो । जीववन्तावाज्यभागौ यजत्या नो अग्ने सुकेतुना[4] त्वꣳ सोम महे भगमित्यथ[4] निर्वपत्यग्नये कृत्तिकाभ्यो जुष्टं निर्वपामीत्यग्निं[5] कृत्तिका यजेति संप्रेष्यत्याग्नेयमष्टाकपालमनुमत्यै चरुमिति[6] सर्वत्रानुयजति नक्षत्रहविर्मध्ये । अपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण श्रीमत्यौ धाय्ये दधाति स्वाहुता यस्य श्रियो दृशे ऽदाभ्यः पुरएतेति । रयिमन्तौ पुष्टिमन्तावाज्यभागौ[7] यजत्यग्निना रयिमश्नवद्गयस्फानो अमीवहेत्यथ हविषामग्निर्मूर्धा भुवो ऽनु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमिति संचरयोर्याज्यापुरोनुवाक्या ।

१ °शनोपाचो H U

२ Om. Tr.

३ Thus reads Tr; the three other MSS. °दायुष्कामस्यावरार्ध्यौ; the manuscript tradition, however, seems to be defective, the Vivaraṇa runs. अपि वा जन्मनि त्रिवेतायुष्कामः किं तत्र स्वजन्मनक्षत्रदेवत्या-मिष्टिं यावज्जीवमथ वा अवरार्ध्यः प्रयोगः । जन्मनक्षत्रदेवत्यामिष्टिं जन्मनक्षत्रे चिरायमं-वेदायुष्कामोऽन्यं यथायथमायुष्कामस्य ।

४ The two mantras are given Sakalapāṭhena in B.

५ इति om. U B H.

६ इति om. Tr B H.

७ पुष्टिमन्तौ om. Tr.

नक्षत्रविधानमग्निर्नः[1] पातु कृत्तिका[2] इति यथासमाम्नातमेव पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहेति यथासमाम्नातꣳ[3] । स्विष्टवत्यौ[4] संयाज्ये हव्यवाहꣳ स्विष्टमिति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतम् । ॥ ३ ॥

एवमुत्तरमुत्तरं[5] प्रतितन्त्रमुत्तरउत्तरे[6]ऽहनि यजेत । विशेषान्व्याख्यास्यामः । प्रजापतिः सवितेत्युपांशु सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य[7] आज्ये करम्भमिति । सर्वं यवा भवन्त्यधिश्रयण-काले तिरः पवित्रमाज्यमानीयाधिश्रित्य[8] तिरः पवित्रं कर-म्भानानयति[9] । पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशꣳ षट्कपालमिति । पैतृयज्ञिकेन निर्वपणप्रोक्षणाधिवपनसंवपनादीनि[10] व्याख्यातानि भवन्ति । तार्तीयसवनिकेन[11] सौम्येन प्रचरणकल्पो व्याख्यातो ।

---

१ ॰चविषोऽग्नि॰ H.

२ Tr gives a longer citation of the pratika.

३ Tr. ins. चच ।

४ ॰कृतौ U H.

५ एवमेवमु॰ U H.

६ Thus Tr; प्रतितंत्रमु॰ H U, तंत्रमु॰ B and the Viv.

७ Thus (॰षे॰) B and Prāy. candr. as T Br. III. 1. 4. 7; ॰षे॰ U H Tr.

८ अधिश्रित्य givěn only by Tr.

९ Thus Tr B H and Prāy. pradipa; ॰भ्रमानयति U.

१० ॰संवपन॰ om. Tr; ॰संवपनादीनि the Viv.

११ ॰सवनीयेन Tr.

ऽथैतद्वायवे निष्ट्यायै स्वातौ दुग्धमिति । पयसः प्रातर्दोहवत्संस्कारः[१] । आ[१] विशाखाभ्यामिष्ट्वा तदानीमेव पौर्णमासीमाज्येन यजेताथ श्वो भूते मित्रायानूराधेभ्यश्चरुमित्युत्तराभिरषाढाभिरिष्ट्वा[२] तदानीमेवाभिजिता यजेताथ श्वो भूते विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालमित्युत्तरेषु प्रोष्ठपदेषु पुरोडाशं भूमिकपालमिति । कपालमात्रं[३] भूमौ परिलिख्याङ्गारमधिवर्तयति[४] । तस्यैककपालवत्संस्कारः[५] । आपभरणीभिरिष्ट्वा[५] तदानीमेवामावास्यामाज्येन यजेताथ श्वो भूते चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालमित्यभिनीयैवाहनि[६] निर्वपेदुदिते चन्द्रमसि प्रचरेन्नेतमश्वोराजाभ्यां चरुं निरवपतां दयानां श्रौचीणां शुक्लानां च कृष्णानां च गवां त्योर्दुग्धे श्वेतायै च कृष्णायै चेत्यभिनीयैवाहनि[६] निर्वपेदस्तमिते प्रचरेदपि वा सन्ध्यावेव निर्वपेत्सन्ध्यावेव प्रचरेन्निर्वपणन्यायेन[७] प्रचरेदथैतमुषसे चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुषसि प्रचरेदथैतस्मै नक्षत्राय चरुं निर्वपति । यथा त्वं देवानामस्येवमहं मनुष्याणां भूयासमिति निर्वपण-

१ ? Thus Tr B; ॰रोचाचि॰ H, ॰रोचचि॰ U.

२ ॰चानुराधे॰ Tr.

३ ॰त्रंचं Tr.

४ प्रति॰ U H.

५ ? Thus B; ॰रोचापभ॰ U, ॰रोपभ॰ H Tr.

६ चविर् ins. H.

७ निर्वपणन्यायेन प्रचरेत् in Tr only.

काले यजमानायतन आसीनो यजमानो जपत्यभिनीयैवा-
हनि[1] निर्वपेदुदितेषु नक्षत्रेषु प्रचरेदथैतꣳ सूर्याय नक्षत्रेभ्य-
श्चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुदिते सूर्ये प्रचरेदथैत-
मदित्यै चरुमथैतं विष्णवे चरुमिति यजति[2] । यज्ञो वै
विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठतीति ब्राह्मणं । वरो[3] दक्षिणा
भवतीति[3] विज्ञायते ऽपाघावद्धा[4] । प्रसिद्धः पशुः । पापि-
ष्ठत्येच्छेद्वा दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत नक्षत्रसत्त्रेण श्रुतिराम-
म्नाय । [5]ज्योतिषामयनेनेष्ट्वा पापं निर्णुद्य[6] ज्योतिष्टमुपजायते
ऽप पुनर्मृत्युं जयतीति ह[7] स्माह[7] बौधायनः । ॥ ४ ॥
तृतीयः ॥

नवैरेवामावास्यायां[8] पौर्णमास्यां[8] वा यजेत नवैर्वाग्नि-

१ हविः ins. H.

२ Om. Tr.

३ वरा दक्षिणा भवन्तीति Tr.

४ Thus (and cp. the Journal of the German Oriental Society, Vol. LVII, p. 742) U Tr, पाद्यावद्धा B, पाकद्धा H. The Vivaraṇa runs: अपाघावद्धा दक्षिणा इति शेषः । यथा अपाघास्तु श्रूयन्ते दक्षिणाः तान्त्रिदि पठौषौ वरान्दद्यान्तꣳसं च क्षिप्रे चाभारꣳ सचक्षा इति (cp TBr. III. 12. 4. 7).

५ Tr ins ज्योतिषा ।

६ निर्णुद्य Tr.

७ Om. B.

८ Thus Tr H and the Viv.; ०मावास्यां पौर्णमासीं वा U, नवैरेव पौर्णमासीममावास्यां वा B; the accus. instead of the locat. also Āp. VI. 30. 13.

होत्रं[१] जुहुयादपि वाग्निहोत्रीं वा[२] नवान्नादयित्वा[२] तस्याः पयसा जुहुयादपि[३] वा[३] नवानां[३] यवाग्वा[३] सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयादपि वा गार्हपत्ये चतुःशरावमोदनं श्रपयित्वाग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो[४] जुहुयादपि वा नवैरेव ब्राह्मणान्भोजयेत्स[५] एष[५] दृष्ट्युपचारकल्पो[६] हरितयवशमीधान्यौषधिवनस्पतिमूलफलशाकानामनिष्ट्वाग्रयणं[७] यथाकामी[८] स्यात्पक्तिवैषम्याद्व्रीहिभिरिष्ट्वा[९] व्रीहिभिरेव[१०] यजेता यवेभ्यो यवैरिष्ट्वा यवैरेव[१०] यजेता व्रीहिभ्यो ऽपि वा व्रीहिभिरेव[११] यवैर्वा यजेत संतिष्ठन्त आग्रयणानि ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ Thus H U and the Viv.; नवैरेवा° B Tr.

२ Thus U and the Viv., वा नवानदयि° Tr, वाचानादयि° H, वैनानादयि° B.

३ Om. Tr; cp. Āp. l. c. 15.

४ Thus (as gṛhyasutra and Hir. śrs. III. 8. 23) Tr B. °र्थीभ्यो (as Āp. l. c. 16,) H U.

५ Thus U and the Viv., °स एवैष Tr, H B om. स ।

६ Thus Tr; दृष्ट्युपचार° B U, दृष्ट्युपचारि° H.

७ °शिंबी° instead of °शमी° H; °फलमूल° instead of °मूलफल° U; °निष्ट्वापि instead of °निष्ट्वाग्रयणं (thus B U H and Viv) Tr.

८ Thus B H, यथा° Tr U Viv.

९ Thus U and the Viv.; स्यात्पक्ति° B, स्यानानुपक्ति° H, स्यात्तान् पक्तिवै° Tr.

१० एव om. Tr.

११ एव om B U

अथातः पशुप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । स यदि पशुरुपाकृतो वाश्येत यदस्य पारे रजस इत्येतां हुत्वा नैमित्तिकीं[1] द्वितीयां जुहोति यस्माद्भीषावाशिष्ठास्ततो नो अभयं कृधि । प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड नमो रुद्राय मीढुषे स्वाहेति[2] । यस्माद्भीषावेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः ग्रहदकथा मूत्रमकथा इत्येतेषु[3] निमित्तेषु य इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति तृतीयां । स यदि निषीदेद्यस्माद्भीषा न्यषद इत्येतां हुत्वा तं मैत्रावरुणदण्डेनोत्थापयेदन्येनौदुम्बरेण वोर्ग्वा उदुम्बर ऊर्जं पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्द्ध इति ब्राह्मणमुदस्य तिष्ठेत्युत्तमुदश्वेत्यश्वमुत्क्रागेति छागमुन्मेषेति मेषमुद्वश इति वशां । स उ चेत्प्राक् पर्यग्निकरणान्म्रियेत यावन्मेधे प्रायश्चित्तिस्तां कृत्वाथान्यं[4] तद्देवत्यं[5] तद्वर्णं[6] तद्वयसं[6] तद्रूपं तज्जातीयं पशुमालभेत । तस्योपाकरणादि सर्वमावर्तते निर्मन्थ्य सामिधेनीतन्त्रेणाघारसंप्रैषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जमथ[7] यदि तज्जातीयं न विन्देताजावयो[8] गोअश्वा इत्यन्योन्यस्य प्रति-

१ ॰त्तिकां H U.

२ इति only in U (sec. m.)

३ Thus U (pr. m.) इत्येषु B, इत्येवमेतेषु Tr, इत्येवमेदेषु H.

४ Thus (and cp. XVIII. 11 : 355. 15.) Tr B; H U om. अथ ।

५ तद्दे॰ Tr and the Viv.

६ तद्रूपवं तद्रूपं H U.

७ ॰सामिधेनीत॰ Tr, ॰सामिधेनीक॰ H U.

८ Thus Tr, ॰ताजोभयो H U, ॰ताजावि B.

मिथ्यो भवन्तीति[1] । तेषां छागस्य[2] मेधस्योपाकरणीयावालभे[2] ऽन्यतममालभेत[2] । त्वाष्ट्रेण प्रचरणकल्पो व्याख्यातो[3] ऽथास्य[3] शरीरमप्सु प्रवेशयति न वा उवैतस्मिंश्च आशानां त्वा विश्वा आशा इति द्वाभ्याम् । ॥ ६ ॥

अथ यद्यङ्गहीनः पशुः रूपतो वर्णतो वाग्नेयीमाशा-वैष्णवीमैन्द्रीं वायव्यां प्राजापत्यामिति च हुत्वा तमेवोपा-कुर्यादथ यदि वपामाह्रियमाणाꣳ श्येनो ऽपहरेदपस्येदा[4] पाश्याꣳ हिरण्यमन्तर्धाय[5] चतुर्गृहीतं[5] गृहीत्वाहवनीये जुहो-त्यन्वारब्धे यजमान उपश्रुतुपर्णा[6] न विभाति सर्वꣳ हिरण्य-कुक्षिः सप्तशिराः पुरस्तात् । सर्वेषु लोकेषु विभुः प्रतिष्ठो गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[7] स्वाहेत्यथैतस्यै[7] वपायै स्थाने यत्किंचिन्मेदोरूपमवशिष्टꣳ स्यात्तदुत्पाद्य[8] तेन प्रचरे-

१ भवंति B U H.

२ Partly conjectural reading; छागस्य मेधस्येदुपाकरणीयावुपाकर-णीयावमन्यतम॰ U, छागस्येदुपाकरणीया उपाकरणीयानामन्यतम॰ H, छागं च मेधं चोपाकरणीयावावालभेदन्यतम॰ Tr, छागमन्यमेधस्योपाकरणीयावलाभेन्यतम॰ B. The Viv. तेषां छागस्य मेधस्योपाकरणीयाविति।

३ U ins. after व्याख्या : षट्तयमभिविदधर्मवति, H ins. before व्याख्या : (व्याख्यात)रेथास्य षट्तयमभिविदधर्मवति (cp. IX. 19 : 296. 3).

४ Thus B Tr U ; H corrupt.

५ Om. Tr.

६ उपांशु॰ H, उपश्रु॰ U Tr, उद्रुशु॰ B.

७ Thus Tr, विंदस्वा॰ B H U.

८ Thus B, ॰दुत्पाद्य Tr U H.

दंष यद्येनां पुनर्विन्देत नैनामाद्रियेताथ यदि वपा हविरवदानं वा स्कन्देदा त्वा ददे यशसे वीर्याय चास्मास्वग्निया यूयं दधायेन्द्रियं पय इत्यादाय जुहोति यस्ते द्रप्सो यस्त उदर्षो दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश । स नः पाह्यरिष्ट्यै स्वाहेत्यथ यद्यसंस्थिते पशौ शकुनिरुपास उपविशेदुपासं प्रक्षाल्य यूपं प्रोक्ष्य तथैवाज्येन जुहोत्यापवस्व वदस्व[1] वा[1] सोमपीतये गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[2] स्वाहेति[2] ।

॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथातश्चातुर्मास्यान्तरालव्रतानि व्याख्यास्यामस्तस्यैतद्व्रतं[3] । नानृतं वदति । न मांसमश्नाति । न स्त्रियमुपैति । नास्य[4] पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्त्यमृन्मयपाय्यशूद्रोच्छिष्टो । स्वयं पादौ प्रक्षालयते[4] । न लवणमश्नाति । न कौशीधान्यमन्यत्र[5] तिलेभ्यो । नासन्द्यां शयीत । न स्त्रियमुपेयात्काममृतौ जायामुपेयाद्यद्यजातपुत्रः स्यादुभयोः कालयोर्मधुपूर्वं व्रत-

१ ? Thus U, वदस्व H, वदधुवा B, वदस्वधुवा Tr.

२ Thus Tr again, विंदस्वा॰ B U H, विदस्वा॰ Prāy. candr.

३ Thus B: व्याख्यास्यामो व्रतं चरेदिति तस्यैतद्व्रतं Tr; after व्याख्यास्यामः H and U have a passage which seems to be interpolated (from XXI. 1.: 69. 2, 3): नान्यत्र (these two words only in H) यावज्जीवप्रयोगीत्येवं चातुर्मास्यानाम(ना)न्तरिक्षयाणि प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति ।

४...४ om. Tr.

५ Thus (and cp. II. 20: 67. 1) B. कोशी॰ H U Prāy. candr. कोशि॰ Tr.

मुपैति । मध्वश्नातीति ब्राह्मणं[1] । घृतमित्येवेदमुक्तं[1] भवति[1] । दैव्यं मध्विति । विज्ञायते ऽञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येनेति । नान्यस्योच्छिष्टं भुञ्जीत । नान्यस्यार्त्विज्यं कुर्वीत । नाञ्जीत । नाभ्यञ्जीत । न श्राद्धं[2] भुञ्जीत । न लोमानि वापयीत[3] । न दतो धावते[4] । न नखानि निकृन्तते[4] । कामं पर्वसु[5] केशश्मश्रुलोमनखानि[6] वापयीत । चतुर्षुचतुर्षु मासेषु निवर्तयेतेति ब्राह्मणम् । संवत्सरादूर्ध्वं दार्शपौर्णमासिकमेव[7] व्रतमुपदिशन्ति तस्य चेद्वैश्वदेवस्य कालो[8] नातीयाद्यद्यतीयादग्नये[8] व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति[9] । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठत आमावास्यकालादिति[10] व्याख्याताः । कालातिक्रमेष्वापदि[11] यजेत । ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

१ Thus Tr B; ०वं वेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्धि H, ० वं चैवेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्धि U; on this passage cp. Rudr. on Āp. VIII. 4. 11.

२ श्राद्धानि Tr.

३ Thus U H. वापयते B, विंदीत Tr.

४ Thus MSS., we expect the optat.

५ पर्वाणि Tr.

६ लोमनखानि om. Tr.

७ दार्शपूर्णमासिकं Tr.

८ Thus is the reading of U sec. m. U (pr. m) B and Tr. om. the words यद्यतीयात् and B has कालोतीयाद् instead of कालोनाती० ।

९ भरतायं दक्षिणां ददाति U ins. on the margin.

१० ०स्यस्य कालादिति Tr.

११ Thus also the Vivaraṇa, काला चतिक्र० H. (rightly ?).

अथातो ऽध्वरहौत्रप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो दीक्षित-स्तेदनृतं वदेदिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इति चतस्रो वारुणीर्जपेत्कृष्णाजिनाद्वविच्छिन्नो दण्डाद्वा देवाञ्जनमगन्यज्ञस्ततो मा यज्ञस्याशीरवतु। वर्धतां भूतिर्दध्ना[1] घृतेन मुञ्चतु यज्ञो यज्ञपतिमंहस इति जपेदमेध्यमनिष्टं वा दृष्ट्वा जपतीत्युक्तमेतदभिवृष्टो ऽभिवृष्यमाणो वा[2] जपतीत्युक्तमेतद्वर्तयित्वाप आचम्य जपति शिवाः पीता भवथ यूयमापो ऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः। इरावतीरनमीवा अनागसः स्वस्ति नो भवथं जीवस इति छर्दयित्वा निष्ठीव्य वा जपति यद्वापि रपस्य मे निरष्ठविषमस्तृतः[3]। अग्निष्टत्सोमः पृथिवी पुनरात्मन्दधातु म इति रेत स्कन्नमनुमन्त्रयते यन्मे रेतः परीतोषात्तदर्पिथ[4]। अग्निस्तोषमिव[4] सोमेन तदहं पुनरादद इति मूत्रं करिष्यन्पुरीषं वा पृथिव्या[5] लोष्टमादत्त इयं ते यज्ञिया तनूरिति करोत्यपो मुञ्चामि न

१ दध्ना om. H.

२ om Tr.

३ निरष्ठविषम् B U H and the Prāy. candrikā, निरष्ठीविषम् Tr and a prayoga of the collection Burnell;—स्तृतः or स्तृत Tr B H and the same prayoga, स्तृत B and the Prāy. candrikā.

४ परीतो॰ Tr B, परितो॰ U H Prāy. candrikā—॰र्पिथ अग्नि॰ Tr, र्पिथा। अग्नि॰ prayoga Burnell, ॰र्पिथेग्नि॰ H, ॰र्पिथाग्नि॰ U. ॰र्पिताग्नि॰ B, cp. Āp. X. 18. 10.

५ पृथिव्यां Tr U.

प्रजामङ्गेषु च स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति लोष्टं प्रतिनिदधाति पृथिव्या संभवेति । बीभत्सा नाम[1] स्थापः[1] स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेत्यसृ[2] । कपस्या[3] नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्नूहानं[4] । तपस्या नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्वेदं । दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपत्यभिपर्यावर्तते[5] दुःस्वप्न पापस्वप्नादभूत्यै[6] । ब्रह्माहमन्तरं करवे न चि स्वप्नमुपपद्य[7] इति । स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति यदन्नमद्यते नक्तं न तत्प्रातः क्षुधो ऽवति । सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्ददृशे दिवेति । लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा कण्डूय[8] वा जपति नमो रुद्रियाभ्यो ऽद्भ्यः स्वाहेति । न वर्षति धावेद्यदि धावेन्नमो रुद्राय[9] वास्तोष्पतय[9] इत्येतामृचं जपेन्नान्येन दीक्षितेन समेयाद्यदि समेयात्कया नश्चित्र आभुवदित्येतामृचं जपेद्देव-

१ Thus (and cp. Āp. X. 14. 1) Tr, नामाप स्थः H U Viv. and Prāy. candrikā ; B om. this passage.

२ Thus the prayoga Burnell ; °सौ Tr, °सृपावे U ; H totally corrupt and B defective.

३ Thus Tr, Viv. and prayoga Burnell ; कपे निरेते कपस्या U.

४ Thus the prayoga Burnell, स्नावं Tr, स्नेवं B and Viv, स्नस्या H.

५ Thus MSS., read with Av. VII. 100 जपति पर्यावर्तं ।

६ The original reading of Baudh. is difficult to restore. °प्रापच-भुज्यते B, °प्रोपुज्ये Tr, °प्रोपसुप्ते U Prāy. candr. °प्रांपसुप्ते H.

७ Thus B U Tr and Prāy. candr., °प्रच H.

८ Thus MSS.

९ वाचवे Tr.

यजमानादन्यथाभ्युदितो ऽभिनिम्रुक्तो वा सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पात्विति जपेदितीष्ट्वा[1] इमानि[1] सर्वास्वेवाध्वरदीक्षासु प्रायश्चित्तानि भवन्तीति[2] बौधायन । आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातः सर्वयज्ञानां प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । सर्वत्र स्कन्नच्छिन्नभिन्नभग्ननष्टदुष्टविपरीतहीनेषु[3] [4]हविःस्कन्दनास्रावितपतितस्फुटितेष्वद्विजश्वानविडालकाकखरमृगपशुपक्षिसरीसृपादीनामन्यत्कीटानामृत्विजो[5] ऽग्नीनामन्तरागतानां[5] द्वादशगृहीतेन[5] स्रुचं पूरयित्वा दुर्गां[6] मनस्वतीं[6] महा-

---

१ Thus Tr (reading only °ष्वा). जपेदितीमानि B U H.

२ च स्मात ins. H U.

३ Thus the Prayāscittapradipa, and H and the Viv., the last two omitting, however, °छिन्न°: स्कन्नेच्छिन्नेभिन्ने भग्ने° B U, स्कन्नेभिन्नेच्छिन्नेभग्न° Tr; °हीन B.

४ हविस्संदना° B, हविस्संदता° H, हविस्सन्दना° Tr, हविर्विस्संदन° U.

५ One of the most difficult passages! स्फुतिवेष्वविद्विज° U, स्फुतिवेषुद्विज B U, °स्फुटितादिज° Tr. The Viv. reads °ष्वद्विज° (द्विजातिरेता: शूद्रादय:) - श्वानवि (or वि)डाल° all, but the Viv. °श्वानोविडाल° explaining श्वान: श्वकम्; this points to °ष्वद्विजश्वानोविडाल° - Before खर H U have शूक° - °सरोसृपादिर् H U and the Viv., सरीसृपादि° Tr, सरीसृपादीनाम् B. - °अन्यत्कीटानाम् the Viv, अन्यत्कीटो B, अन्यत्कीटानाम् H U. - ग्नीनामंतरागतानांद्वा° U (sec. m.), ग्नीमंतरागतानांद्वा° H U (pr. m.) ग्नीनामंतरागच्छद्वा° B Tr, ग्नीनामंतरागच्छद्वा° Viv. - Read perhaps instead of अन्तरागतानाम्: अन्तरागमने । In the Gṛhyasūtra (IV, 8) this passage also is to be found equally corrupt.

६ Thus Tr, दुर्गामनस्वतीं B U H.

व्याहृतीस्तिस्रो जुहुयाज्जातवेदसे सुनवाम॰ सोममरातीयतो निदहाति वेदः। स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहेति[1]। कार्यविपर्यासे च[2] मन्त्रब्राह्मणमात्रं[3] दर्भाश्वाबर्हिःपरिधिविधृतिपवित्रहविःकपालस्रुक्स्रुवारणिकृष्णाजिनंप्रणीताभ्युदासनेन[4] यत्किंचित्कार्यविपर्यासः स्याद्धे चान्ये चाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्रजापतये स्वाहा हिरण्यगर्भाय स्वाहेत्यथ पितामहा जुहोति भृगूणां पतये स्वाहाङ्गिरसां तपसे स्वाहेत्यथ महाव्याहृतीर्जुहोति भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेत्यथ व्याहृतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति। ॥ १०॥

॥ अष्टमः ॥

मन्त्रहीने ऽतिरिक्ते वा दुरधीते दुरागते।
अनागते ऽवषट्कारे[5] अतीते[6] वापि[7] यद्धुते[8] ॥

१ दुर्गा ins. B.
२ च found in H Tr and the Vivaraṇa.
३ Thus B, ॰मात्र Tr, ॰मंत्रभेदे च U. ॰मात्रोभेदे च H.
४ This whole passage is incomprehensible to me. बर्हिः om. B K. – ॰कपालमात्रस्रु॰ H U – ॰वरणी॰ B K U – प्रणीतामात्रमभ्युदासनादि H U.
५ ॰ट्कृते H.
६ Thus Tr, ऽतीते H U, चातीते B.
७ चापि Tr, B.
८ ? ॰ते B Tr, ॰तं H U.

हविषः[1]·स्कन्दनादग्नेर्होतुर्हीनस्वरेण[2] च ।
अतिदाहे च हविषां यत्किंचित्पात्रभेदने ॥
कपालनाशे भेदे च चतुष्प्राश्यन्तरागते[3] ।
प्रणाशे च पवित्रस्य[4] आज्यस्यैवात्रलोडने[4] ॥
हविषां च विपर्यासे ऋत्विक्प्रयतेषु च ।
यज्ञप्रसारणीकाले[5] द्वैधीभावे समुत्थिते ॥
भिन्दाहुती च होतव्ये व्याहृत्यः प्रणवादिकाः ।
वारुण्यस्त्वनुमत्यश्चाग्निश्च[6] मनस्वती ॥
महाव्याहृतयः सप्त प्राजापत्या तथैव च ।
प्रसंधानाय यज्ञस्य[7] त्वेते[7] मन्त्राः प्रकीर्तिताः ॥
अप्रायश्चित्तिको यज्ञो ह्यसुरैः संप्रभुज्यते ।
असुरैर्भुक्तयज्ञस्तु[8] देवान्दोषेण[9] संश्रयेत् ॥

१ Thus Tr and the Viv. हविषाऽ U, हविषां B, हवि H.

२ होम० Viv.

३ Thus Tr B and the Viv., ०प्याद्यंतरागतौ U, ०प्याद्यांतरागतौ H.

४ Thus U, ०चक्षाज्य० Tr H, ०चक्षपाज्य B.

५ ? Thus U H, प्रसारणा० Tr, प्रासारणा० B; प्रसारणिकाले यज्ञप्रसारिणि (sic) यज्ञविस्तार: the Vivarana.

६ Thus Tr H T U, ०मत्यश्चाग्नाज्य० B.

७ Thus Tr, यज्ञस्यैवे U (pr. m.) and H, स्येवे U (sec. m.). स्वाले B.

८ Thus H U B, ०यज्ञस्य Tr.

९ Thus Tr B, यज्ञेन U, ह्यसन H.

ऋत्विजो यजमानं[1] च[2] आयुषो[2] ब्रह्मवर्चसात्[3] ।

प्रच्यावयेद्धुरिष्टं तत्तस्माद्धोषान्प्रणाययेदिति[4] ॥

॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथातोऽनुपखाम्याख्यास्यामः[5] । सायꣳहोमं चोपोदयं[6] जुहुयात्प्रातर्होमं चोपास्तमयं[6] कालेन कालमनतिक्रम्य । कालो[7] दर्शपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्य च न[8] स्कन्दते[8] न व्यथत इति[9] विज्ञायत । आ प्रातराहुतिकालात्सायमाहुतिकालो नातीयादा सायमाहुतिकालात्प्रातराहुतिकालो । ऽथ यदि सायꣳ सायं दोषा वस्तोर्नमः[10] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयाद्यदि प्रातः प्रातर्दोषा वस्तोर्नमः[10] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयादथ यदि पूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुताया-

---

१ Thus B K U (pr. m.), ःमानब Tr, मानं वा U (sec. m.)

२ आयुषो Tr.

३ ०वर्चसः Tr.

४ Thus H U; ननस्मा० B. तुतस्मा० Tr —The last words repeated in B Tr.

५ Thus Tr B and the Viv., नुपस्थाम्या० H U.

६ Thus U H, वो० B Tr and the Viv.

७ Thus H; काले U, कालेन B कालेन च Tr.

८ Thus H U, नस्कंदते B, स्कंदे Tr; ०होत्रस्य च स्कंदनं व्यथते Viv., cp. the citation of Bhāradvāja in Rudradatta's comm. on Āp IX. 7. 3.

९ च ins, H U.

१० नमोदोषां U and Prāy. candrikā.

माहवनीयो ऽनुगच्छेदग्निर्दारौ दारावग्निरिति वदञ्छकले[1] हिरण्यं निधायोत्तरामाहुतिं जुहुयात्कालातिक्रमेष्वापद्धोम[2] । आमावास्यस्य[2] कालात्पौर्णमासस्य कालो नातीयाद्वा पौर्णमासादामावास्यस्यां श्रैष्ठ्याग्रयणस्य कालाच्छ्यामाकाग्रयणस्य कालो नातीयाद्वा यवाग्रयणस्य[3] कालाद्व्रैह्याग्रयणस्या[3] श्यामाकाग्रयणाद्यवाग्रयणस्यां[4] वरुणप्रघासानां कालाद्वैश्वदेवस्य कालो नातीयाद्वा साकमेधेभ्यो[5] वरुणप्रघासानामा शुनासीर्यात्साकमेधानामा वैश्वदेवाच्छुनासीर्यस्यां दक्षिणायनपशोः कालादुत्तरायणपशोः कालो नातीयाद्वोत्तरायणपशोर्दक्षिणायनपशोरौत्तरवसन्तज्योतिष्टोमस्य[6] कालात्पूर्ववसन्तज्योतिष्टोमस्य[7] कालो नातीयात्समस्तस्य संवत्सरस्या[8] निज्यासुत्या[8] । ऋषयो ह स्म तत्प्रयोयुगा[9] आसंस्ते ऽर्धमासायार्धमासायाग्निहोत्रमजुह्वुः[10] । प्रतिपदि सायं चतुर्दशगृहीतानि गृह्णाति ।

---

१ Thus U, वदञ्छ॰ Tr, वदेच॰ B H.

२ Thus Tr, ॰होममामा॰ U, होमामा॰ B U.

३ Thus Tr, ॰यणाद्व्रैह्याग॰ B H, ॰यणकालाद्व्रैह्याग॰ U.

४ श्यामाकायणा॰ Tr.

५ Thus U, ॰सानां H B, ॰सानां कालाद्व॰ Tr.

६ Thus Tr, ॰पशोरुत्तरवसंत॰ B U.

७ Thus Tr, ॰त्पूर्ववसंतज्यो॰ B, ॰त्पूर्ववसंतज्यो॰ U.

८ ? Thus Tr U, ॰त्सरस्य चातो॰ B; H om. this passage.

९ तत्प्रयोयुगा Tr. प्रयोगा H and the Viv. (pr. m.) तत्प्रयोगा B, प्रयोग U. प्रयोयुगा Viv. (sec. m.) which explains चतिप्रवेन प्रयोगविदः ।

१० Thus Tr B, र्धमासायार्धमासायाग्नि॰ H U – ॰त्रमजुह्वुः Tr, ॰त्रंजुहुवुः U H, ॰त्रंजुहुवुः B; on this passage cp. Hir. pi. sū. II. 9 : 56, 11.

सकृदुन्नयते हविरेका[१] समित्सकृद्धोमः[१] सकृदुपस्थानꣳ सकृत्पाणिनिमार्जनमेवं प्रातरथ षण्मासानजुहोति ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेष्ट्या चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति[२] पुरोडाशाभिरिष्ट्वाग्निहोत्रꣳ हुत्वा[३] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेष्ट्या चातुर्मास्यैः[४] पशुबन्धेन चाथ संवत्सरमजुहोति ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेष्ट्या चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये शुचये ऽग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति पुरोडाशाभिरिष्ट्वाग्निहोत्रꣳ हुत्वा[१] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेष्ट्या चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन च ॥ १२ ॥

अथ हविषामर्थे व्रीहियवौ तयोरलाभे[५] प्रियङ्गवः कोद्रवोद्दारवरकवर्जꣳ[६] श्यामाकनीवारवेणुयवास्सरसंपाककन्दमूलफलान्यापः[७] सक्तुमिति[८] घृतमाज्यार्थे गव्यमिति प्रत्यय-

१ Thus Tr B, रेकाꣳ समिधꣳस॰ U H.

२ B U H put व्रतपतये before वैश्वानराय ।

३ Tr ins. अग्निहोत्रं जुहुयात् ।

४ ॰र्मास्यैश्च Tr.

५ Thus B Tr, the Viv. and the Prāy. candr.; ॰रभावे H U.

६ ? Thus Tr H U, ॰कोद्दारक॰ B; ॰कोद्दारकमाषवर्जं the Prāy. dipikā.

७ Uncertain reading; ॰संपाककंदक॰ Tr. ॰संवाकंदक॰ B U, ॰संवाकंदक॰ H, ॰सकंदक॰ Prāy. pradipa.

८ Thus H U, सक्तुमिति B ॰सक्तूमिति Tr.

तस्यालाभे माहिषमाज्यं वा हतमाज्यार्थे प्रयुञ्जीत[1] । भोजनेष्वविरुद्धं मन्यन्त[2] एके । तयोरलाभे तैलं प्रतिनिधिस्तस्यालाभे अतसीतैलसर्षपतैलकुसुम्भसर्षपवार्ताकेङ्गुदा[3] इति[2] शिष्टप्रामाण्यादेतं ऊर्ध्वमलाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाद्भिः संसृज्याज्यार्थे प्रयुञ्जीत । कुशा स्तरणार्थे[4] । तेषामलाभे शरमयकुशपाश्ववालसुम्बसुगन्धितेजनामुञ्जादारदूर्वाश्यामाकाः[5] वीरणा इक्षव इत्येतेभ्यः । प्रस्तरबर्हिर्विधृतिपवित्रयूपरशनाशाखापरिस्तरणार्धानाहनग्रथनस्तोत्रोपाकरणार्थाः कार्याः सर्वतृणेभ्यो वा शुष्कशुषिरवलवजबल्बजतूलतृणवर्जं[6] । पालाशः खादिरो वेध्मस्तयोरलाभे याज्ञिकानां वा[•] वृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाभे ऽरत्नकपित्थकोविदारश्लेष्मातकनीपनिम्बतिलकबाधकविभीतकराजवृ-

---

१ Thus B U, प्रयुञ्जते Tr., H. omits the passage.

२ B U ins. इति ।

३ Emended; °वार्ताकेङ्गुदाशिष्ट° Tr, °वार्ताकेङ्गुदाश्चेष्ट° B, वार्ताकेङ्गुदा इति शिष्ट° H U.

४ °णार्थाः° H U.

५ शरमय° Tr, शरमया° U, शरमयाः H U – °मुञ्जादार° Tr, °मुञ्जादारा° B U, मुञ्जदारा H.

६ Thus Tr (reading only शुषं instead of शुषि); शुष° H U, °शीर्णविल्वलव° B; °शुषिरवल्वजव° H, °शुंषिरवल्वज° U. Sāyaṇa (citing in his bhāṣya on the darśapūrṇamāsa) gives शुंष instead of शुषि° ।

• Om. by Sāyaṇa in his citation.

चकरञ्जपलाण्डुवर्जं[१] । सर्ववनस्पतीनामिध्मो भवतीत्येके[२] । दक्षिणानां काले गौर्हिरण्यं वासस्तेषामलाभे फलानां मूलानां भक्ष्याणां[३] दद्यान्नत्वेव न यजेत ।

नित्यं[४] नित्येषु युक्तः स्यात्तथैवाजस्रिकेषु च ।
यस्य नित्यानि लुप्तानि[५] तथैवाजस्रिकाणि च ॥
विपश्चितो[६] न स[७] स्वर्गं गच्छते पतितो हि सः ।
तस्मान्मूलैः फलैर्वापि[८] मधुना तरसेन[९] वा[९] ।
नित्यं नित्यानि कुर्वीत न च नित्यानि लोपयेत् ॥

न च नित्यानि लोपयेदिति ॥ १३ ॥ दशमः ॥

॥ इत्यष्टाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus Tr and B (B reading, however, ०मलकौ० and ०पर्णार्जुन instead of ०पलाण्डु० : both have ०वार्जीवस० insead of ०बाधक०). Sāy. in a citation agrees with the above given reading, putting only करञ्ज between कपित्थ and कोविदार; U reads: नीपनिंबतिलकबाधककरञ्जविभीतकराजवृक्षशाकुमरिचवर्जं (sec. m. चरव करंजपित्थकोविदारश्लेष्मातकपलाण्डु (sec. m. पर्णार्जुन) वर्जं; H : नीपनिंबबिल्वाकबाधीवकबिभीतकराजवृक्षश्लेष्मकदंबकपित्थकरंजककोविदारश्लेष्मातकपलाण्डुवर्जं ।

२ After एके the MSS. exc. Tr and the Viv. ins. यवदि ।

३ Thus H U, भक्षाणां B, भक्ष्याणां Tr.

४ Thus B U and Viv.; नित्या Tr, नित्यं H

५ युक्तानि Tr.

६ Thus Tr B and Viv.; विपदंशा U H.

७ सः U च Tr.

८ Thus U H and Viv.; मूलफलैः Tr B.

९ Thus B and Viv. तरसापिवा Tr U H.

अथाभिदग्धानि[1] सदोहविर्धानानि समस्तदेवयजनमावृ-
तेव[2] क्रियेरन्ननावृता[3] वा[4] वसतीवरीः प्रथमं गृह्णीयादिति[5]
वाधूलकस्य मतमथेतरानानुपूर्वमित्यथ[6] यदि [7]भिन्नेषु कपा-
लेषु सर्वाणि[8] निपतेयुस्तत्र यावन्मूतं[9] पुरीषमादाय वसती-
वरीभिः संयुत्य[10] विलाप्य प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं ग्रहाणामेकेन
जुहुयादाग्नीध्रीयविनाश आग्नेय्यर्चा[11] जुहुयादग्निर्मूर्धा दिव
इति । वैष्णव्या हविर्धाने[12] विष्णो त्वं नो अन्तम इत्याग्नेय्या[13]
सुष्वयमग्निः सहस्रिण इति । वायव्यया वायव्येषु वायो शतं
हरीणामित्यैन्द्रिया[14] सदसीन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति । वैश्व-

१ अथाग्नि० H U and the Vivaraṇa.

२ Thus Tr H U and Prāy. candrikā, समस्तांश्च० B.

३ Thus B and the Viv., क्रियेरन्नावृता Tr H U, cp. Rudradatta on Āp. XIV. 25. 2.

४ Om. T B, given by U H and the Vivaraṇa.

५ Thus Tr B, गृह्णीरन्निति H U.

६ Thus B, ०तरानानुपूर्वमित्यथ Tr, ०तरानानुपूर्व्यं भवत्यथ U, ०तरान्यनुपूर्वं भवत्यथ H.

७ Om. H.

८ कपालानि यच ins. B, यच ins. Tr.

९ यावन्मूतं U and Viv., यावन्मृतं B H, यावन्मूतं Tr.

१० Thus U, ०युज्य H B, ०सृज्य Tr.

११ ०ग्नेय्या B U H.

१२ ०र्धानं B Tr.

१३ The passage आग्नेय्या...हरीणामिति found in H U only.

१४ ०त्यैन्द्रीया H B ०त्यैन्द्रा Tr, त्यैन्द्र्या U.

देव्या प्राश्नन्त्वग्ने विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं म इति। सर्वेषु मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चापि वेष्टिं निर्वपेदगारदहने[1] क्षामवान्[2] सर्वविनाशे तन्तुमती[3]। दग्धेषु[4] सोमेषु[4] वा नष्टेषु वा सोमानामुपघातापहारेषु[5] वा यथालाभमंशून्गृहीत्वा वसतीवरीभिः[6] संयुत्याभिषुत्य[6] प्रचरेत्सर्वविनाश ओषधीभिरभिषुत्य प्रचरेत्तत्कृत्वा[7] पुनर्यजेतेति श्रुतिरेवमेव कुर्यात्सा[8] प्रायश्चित्तिरिति। ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ होत्रकाणामन्योऽन्यस्य मैत्रावरुणश्चोदयेदपि[9] वान्योऽन्यस्य याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां[10] यजेत[10] तस्य प्रायश्चित्तं। ब्राह्मण एकहोतेत्यस्यानुवाकस्य प्रथमेन होतुर्जुहुयाद्द्वितीयेन मैत्रावरुणस्य तृतीयेन ब्राह्मणाच्छंसिनश्चतुर्थेन पोतुः पञ्चमेन नेष्टुः षष्ठेनाच्छावाकस्य सप्तमेनाग्नीध्रस्याध्वर्युः प्रधानदेवतामनुद्रावयित्वा योन्यामुद्रावयेद्यदो देवा अतिपादयामीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयाद्ब्रह्मात्मकेनाष्टमेन नवमेन पूर्वोक्तं

१ Thus Tr U Viv., °दाहे B H
२ Thus all the MSS. and the Vivaraṇa.
३ Thus Tr and the Viv., मतौ B H U.
४ दहनेषु Tr.
५ Thus Tr B; सोपघातापहारेषु U, वेधघातापहारेषु H.
६ °वरीभिःसंपूय U. °वरीः संपूय H, Tr B om. these three words.
७ तद् om. H U.
८ सा om. U Tr.
९ Thus Tr °चोदयत्वपि वा B U H and the Viv.: H om. अपि वा।
१० Thus Tr B and the Viv., °याज्याभ्यामपि H, °याज्या भवति U.

प्रायश्चित्तं कुर्यादुक्थ्यपर्यायेषु[1] यथाक्रमेण जुहुयादृग्मनेन षोडशिराचिपर्यायेभ्यो[2] राथंतराय संधये । तथा शिपिविष्टस्तोत्रे वाजपेये । तथातिरिक्तस्तोत्रेष्विति[3] यथाचोदितमन्यो यजेत्तत्प्रथमो[4] यजेच्चपेद्वा स्वयं चोदितः स्वयमेव यजेद्द्वितीय एव[5] प्रायश्चित्तं भवेत्सोमे ऽन्यत्रैवं कुर्याद्धोतान्येन यजेदन्येनैव[6] मैत्रावरुणो वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात्तथा याज्यापुरोऽनुवाक्यास्वन्यथान्यत्प्रायश्चित्तं[7] भवेद्यथाश्वमेधस्यारण्यानां पशूनाꣳ स्रुवाहुत्या ऊनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेषु[8] मिन्द्राहुतौ जुहुयात्तथेष्टकोपधाने । ऽथ[9] देवसुवाꣳ हविषामन्यद्धोमन्यदैवतस्य[10] कुर्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य यजेदतिशिष्टꣳ सह यजेच्चपेद्वा । पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादिति । ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ ॰क्थ॰ H U.

२ Thus B H, षोडशिभिराचि॰ Tr U.

३ इति in Tr only.

४ Thus Tr U, यजेतत्प्र॰ B. यजेतप्र॰ H.

५ एवं B only.

६ Thus B U, यजेतान्ये दैवतं Tr (H om.).

७ ? Thus Tr, ॰क्यास्वन्यथान्यतप्रा॰ B, ॰क्यास्वथान्यथान्यच प्रा॰ H, ॰क्यास्वथान्यच प्रा॰ U.

८ ? Thus Tr, ऊनातिरिक्तेषु पुनरुक्तव्याघातेषु U, ऊनातिरिक्तेषु H, न्यूनातिरिक्तेषु B.

९ थ om. H U.

१० ? ॰षामन्यंधोमन्यंदैव॰ B, ॰षामन्यं धोमन्यदैव॰ Tr H. ॰षामन्यदन्यदै॰ U.

अथ वितते यज्ञकर्मणि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामस्त-चौषधं पयः पशुः सोम आज्यमित्येतेषु न्यूनेषु वा नष्टेषु वापहृतेषु[1] वा[1] पुनरुत्पाद्य गृह्णीयाद्यच स्मरेत्प्राक् स्विष्टकृत उत्पादनं भवति। स्विष्टकृत ऊर्ध्वं स्मरेत्तत्संस्थाप्यैतेनैव[2] पुनर्यजेताथ यजेताय यदि निरुप्य स्मरेदन्यं[3] दैवतममुष्मै त्वेति प्रतिविभज्याभिमृश्य[4] सर्वं जुहुयादमुष्मै स्वाहेति। यच[5] स्मरेत्तथैवमेव कुर्यादासादनादूर्ध्व[6] यद्यासाद्य स्मरेदन्यायात्य स्थानेषु जुहुयादन्यथा[7] पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादन्यासु देवता-स्विष्टासु[8] नष्टेषु दुष्टेषु वा[8] दोषवति[9] तन्त्रे प्रधानमावर्तये-त्सर्वैष्टिरम्येषतंस्यस्य[10] कः कर्मण उपक्रमो भवतीति। भागिनो दैवतस्य शूर्पादानप्रभृति कर्म कृत्वा श्रपयित्वासाद्य स्वस्थाने[11]

१ These two words in Tr only.

२ तत् om. B H.

३ °न्यदैवतं H.

४ तदानीमेव ins. U.

५ वा ins. B U H.

६ जुहुयात् instead of कुर्यात् Tr.

७ अन्यत् in U only. Is it to be cancelled?

८ Thus B U, °स्थानेषुदुष्टेषु वा H, °सुनष्टेषु वा Tr.

९ Thus B U, दोषवति Tr, – वति B.

१० H आवर्तये instead of आवर्तयेत्; °सर्वैष्टिरयेषतन्त्र Tr, °सर्वैष्टिर-योषतन्त्र B U, °सर्वैष्टिरयेषतन्त्र H; सर्वैष्टिरयेषा gives the Vīraraṇa.

११ स om. Tr.

प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चैवं[१] पश्चादुपाकरणप्रभृत्या[२] स्विष्टकृतः[३] पूर्वोक्तं[३] प्रायश्चित्तं[३] कुर्यादथ[३] यदि प्रातरनुवाकमनुपाकृतमादित्यो ऽभ्युदियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं भवतीत्युषाः केतुना जुषतां यज्ञं देवेभिरन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तमꣳ स्वाहेति मिन्द्राहुती व्याहृतीश्च हुत्वोपाकुर्यादथ यदि प्रातरनुवाके शस्यमान आदित्यो ऽभ्युदियादुदयं तमसस्पर्युद् त्यं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयादथ यदि सोमो नाविः स्यान्नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीत्येताभ्याꣳ[४] स्रुवाहुती[४] जुहुयाद्यदि[४] सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[५] विद्यात एतदेव ॥ ३ ॥

अथ यदि पशावप्रक्रीयमाणो भागिनीं देवतामगृहीत्वा ऽन्यां गृह्णीयात्तथामुष्मै[६] स्वाहेति तदानीमेव सर्वं जुहुयाद्भागिनीं पुनर्गृहीत्वा मिन्द्राहुती जुहुयादपि वा पशाणामेकेन जुहुयात्सर्वाभ्यापद्यते विधे नामधित्येवमादीन्पशूनोपकाणां[७] पदेषु वा चमसेषु वा हविर्दीपोमदोषो[८] भवे-

---

१ ०व H U.

२ Thus Tr, ०प्रकृतिनयाविष्ट० H U B.

३ Thus Tr, पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तमथ B, कुर्यादथ H U.

४ एताभ्यां सुवाहुतीर (sic) and यदि only in Tr.

५ सूर्यचंद्र० B U H.

६ ०वाहवा० H U.

७ Thus Tr, चीवर्या or चीवूर्या B U H.

८ Before भवेद् H U ins. वा ।

यथापो[1] ऽभ्यवहृत्य[1] तत्प्रायश्चित्तꣳ कृत्वा तथा पुनर्दत्त्वा जुहुयाच्चमसेषु[2] पुनरुन्नीय जुहुयाद्धुत्वा वा तस्मिꣳश्चिरस्यमन्तर्धायाप आनीय भक्षयेत्तथैव ततः प्रायश्चित्तिरथ यदि सवनकालो ऽतिक्रामेदग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य प्रथमेन गायत्रेण[3] जुहुयात्प्रातःसवने[4] । तथा त्रैष्टुभेन[5] माध्यंदिने सवने । तथा जागतेन[5] तृतीयसवने । ऽत ऊर्ध्वमतिरात्र[6] उत्तरमहर्नाधिगच्छेद्यदि गच्छेद्यज्ञभ्रेष आगच्छेत्तत्र प्रायश्चित्तꣳ सर्वाश्चतुर्होतॄन्जुहुयाद्विज्ञायते ब्रह्म वै चतुर्होतार इति । तस्माच्चतुर्होतृनेव जुहुयादत ऊर्ध्वमहःसंस्थां[7] नाधिगच्छेदेकाहेष्वथ[8] सवनीयानां प्रायश्चित्तिरथ यदि पूतिगन्धः[9] स्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य प्रचरेदपि वोष्णोदकेन प्रक्षाल्या[10] ऽवधाय[10] पुनः श्रपयित्वा प्रचरेत्तत्रापि यदि[11] पूतिगन्धो भवेत्तदुत्सृज्य पुनरेवोत्पाद्य प्रचरेत्तथा सवनीयानां पुरो-

१ ०त्यापहृत्य Tr.

२ Thus Tr, चमसेषुवा B H U.

३ गायत्र्या Tr.

४ प्रातः सवने जुहुयात् B H U.

५ त्रिष्टुभा, जगत्या Tr.

६ ०तिरात्रादुत्तर० Tr.

७ Thus H and Viv.; संस्था B U, संस्थं Tr.

८ यदि ins. Tr.

९ Thus B and Viv., पूतीगंध. U, पूतीगंधाः H, पूतीगंधं Tr.

१० Thus U, ०ल्येनावधाय H, ०ल्येन—B, ०ल्येन, omitting ऽवधाय, Tr.

११ in U only.

छायानां। तथा सांनाय्यानामथ यदि स्तोत्रꣳ शस्त्रं प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वोपाकुर्यादथ यद्येकाꣳ स्तोत्रीयाꣳ सूक्तं वर्चं वार्धर्चं वा प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वा जपेत्स्तोत्रोपाकरणप्रभृत्या[1] होमाद्वाचं यच्छेद्यदि वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेदथ यद्याश्राव्य वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेद्विष्णो त्वं नो अन्तम इति। पुनरेवाश्राव्य[2] यजेदूनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेष्वन्येषु वान्यत्र प्रायश्चित्तं[3] मिन्द्राहुती जुहुयात्सर्वस्थानेषु मिन्द्राहुती यज्ञशरीरमिति श्रुतिस्तस्मात्सर्वेषामाचार्याणां प्रशस्तमिति। ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथ यदि हुताहुतौ सोमौ सꣳसृज्येयातामाहवनीयादुदीचो[4] ऽङ्गारान्निरूह्य[5] तेषु जुहुयाद्यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियाविन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतमहुतस्य हुतस्य च॥ हुतस्य चाहुतस्य चाहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य वीतं पिबतं जुषेथाꣳ स्वाहेति। तस्य नित्यभक्षमनुवर्तयति[6] मा[6] यजमानं तमो विदन्मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्सꣳसृष्टमुभयं कृतमित्यथ यद्यन्य-

१ Thus Tr B, ०स्तोत्राद्दानप्रभृत्या U H.

२ इव om. Tr.

३ ०त्तेषु Tr.

४ ०याद्देवोदीचो Tr B.

५ Thus Tr U, ०न्निर्वर्त्य B H.

६ ०वर्तयेन्मा U.

हुतास्वमथ अन्यहुतैः संसृज्येरन्सोमे वा सोममभिगृह्णीया-
दित्येतदेवाथ यद्यन्यव्रता ऋत्विजो ऽन्यव्रतैः संसृज्येरन्दी-
क्षिता[1] दीक्षितैर्वान्यत्र व्रात्यस्तोमात्सत्राच्चेत्येतदेवाथ यदि सुतः
सोमो ऽभिवृष्येत[2] तदित्पद[2] प्रत्यस्मै पिपीषत इत्येताभ्याꣳ
स्रुवाहुती हुत्वा[3] 'तस्य[3] नित्यभक्षमनुवर्तयतीन्दुरिन्दुमवागा-
दिन्दोरिन्द्रो ऽपात्। तस्य त इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमत उप-
हूतस्योपहूतो भक्षयामीत्यथ यदि सुते सोमे यजमानो
म्रियेत अथ वा गच्छेत्सर्वाणि हवीꣳषि पात्र्याꣳ समवधाय
द्रोणकलशे सोमं शुक्रामाध्यं पशुमन्यस्यामित्येकामाहुतिं
जुहुयाद्ये[4] देवा येषामिदं भागधेयं बभूव येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो ऽग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः
स्वाहेति हुत्वात ऊर्ध्वं पैतृमेधिकं कर्म प्रतिपद्येताभये[5] वा[6]
पुनर्यजेत । जीर्णस्याप्रकल्प[7] चाग्निहोत्रचेष्टायामात्मन्यग्निसमा-
रोपणं[7] विद्यत इत्यात्मनि समारूढेष्वग्निषु[8] न खादेन्न पिबे-

१ ०दीक्षितौ B H U.
२ ०वृष्येततदित्पदं H, ०वृष्यं तदित्पदं B U, ०वृष्येत्तदित्पदं Tr.
३ जुहुयात्तस्य Tr.
४ जुहोति ये Tr.
५ ०पद्यतेऽभये Tr.
६ H. om. वा ; it is added sec. om. in U and found in B Tr.
७ Thus Tr, ०स्याग्निहो० H U B.—०त्मन्यग्निसमा० Tr, ०त्मसमा० B U H.
८ चाग्निषु om Tr.

स्योपरि शय्याꣳ[1] शयीत नाप्सु निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेत्कामं खादेत्कामं पिबेत्कामं त्वेवोपरि शय्याꣳ[1] शयीत नैवाप्सु[2] निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेदिति[3] । प्रक्षालितपादपाणिरप आचम्य प्राङ्मुख उपविश्याग्निहोत्रयजुषा[4] यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयेत्प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नित्येवमेवोपासीता शरीर-विमोक्षणात्[5] । ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवति[6] यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एवं वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्य उद्वायति । यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्याद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः । स्वादेवैनं योनेर्जनयति । नास्मै भ्रातृव्यं जनयतीति ब्राह्मणमुख्यस्येदुद्वायेदप्सु भस्म प्रवेश्योखाꣳ शकृत्पिण्डेन परिलिप्य पुनरेवैनां[7] प्रवृज्य परिदायाहुतिषाहं कृत्वाथैनाꣳ[8] स्रुवाहुतिभिरभिजुहोति[9] सुवर्न घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्न शुक्रः स्वाहा सुवर्न ज्योतिः स्वाहा सुवर्न सूर्यः स्वाहेत्यर्कवतीभ्यामर्कयमिधावभ्या-

१ शय्यायां H B U.

२ न त्वेवाप्सु B U (H def.).

३ इति om. Tr.

४ Thus the Viv., ॰होत्रं यजुषा the MSS.

५ ॰वि॰ om B H U.

६ See T S. V. 7. 5. 1.

७ पुनरेवैनं B, पुनरेवान्यां Tr.

८ ॰थैनं Tr, ॰थैनां B.

९ ॰हुतीभि॰ Tr H U.

इधात्यर्कः पवित्रं पवित्रमर्को रजसो विमान इति द्वाभ्यां । मुञ्जकुलायप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येता कृष्णाजिनवाचनादथ · वै भवति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुद्ध उद्वायति । मृत्युस्तमः । कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणेति । कृष्णं वासः कृष्णां धेनुं शतमानं[1] हिरण्यमिति ददाति[2] । तमसैव तमो मृत्युमपहते । ऽथो तेजो वै हिरण्यं । तेज एवात्मन्धत्त इति ब्राह्मणमथ यद्यासन्द्यौ शिक्यमगारं वा दह्येत वैश्वानरीभिः समिधो ऽभ्यादध्याद्वैश्वानरो न ऊत्यैत्येतेनाष्टार्चेनाथ यदि वसतीवरीकलशः[3] पान्नेजन[4] एकधनाः[4] कुम्भेष्टकाः कथनेष्टका[5] वा पराशिच्येरन्यूपो वा भिद्येत रशना वा छिद्येत चषालं वा भिद्येतौदुम्बरी वा भिद्येत ग्रावा वा भिद्येत द्रोणकलशो वा दीर्येतान्यद्वा यत्किं दारुमयं मृन्मयं[6] वा पात्रं भिद्येत तत्स्वेनैव यजुषा स्व[7] आयतने[7] निधायोपधायाभिमन्त्रयते[8] भूरायुर्मे धारयत प्राणं मे धारयत प्रजां मे

१ Tr ins. च । •

२ Found in Tr only and in a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ Thus Tr, the Viv. and the Prāy. Candrikā, वसतीवरकल° H U, वसतीवरः कल° B.

४ Thus B and the Prāy. Candrikā, पान्नेजना H. पान्नेजनीरेक° U, पन्नेजनीरेक° Tr.

५ Thus Tr B, कथने° U; कयने° H.

६ मृण्मयं Tr.

७ Thus Tr. and the Viv. स्वस्थाने U, स्वस्थाने B H.

८ Thus Tr, निधायवोपधायाभि° B, निधायवोपधायायाभि° H U.

धारयत पशून्मे धारयत मा म आयुः प्राणः प्रजाः पशवः पराभिच्चेरन्नित्यथ यदि दारुमयं पात्रमाहवनीये[१] ऽनुप्रहरेदथ[२] यदि[२] मृन्मयमपो[३] ऽभ्यवहरेद्भूमिर्भूमिमगान्माता[४] मातरमप्यगात् । भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति । ॥ ६ ॥ पञ्चमः ॥

[५]अथातो ऽग्निहोत्रस्य लौकिकविधिं व्याख्यास्यामः । पुराग्निहोत्राद्गार्हपत्यादरण्योरग्नीन्समारोपयन्त्ययं[६] ते योनिर्ऋत्विय इत्यन्तर्वेद्यरणी निधाय लौकिके[७] ऽग्नौ जुहुयात्सायमुद्धरति[७] सायमाहुतिं हुत्वा[८] प्रातरुद्धरति प्रातरुद्धरति प्रातराहुतिं हुत्वेति विज्ञायते । ऽथाग्निहोत्रं चतुर्भिर्लुप्यते[९] होमोपस्थानव्रतदर्शपूर्णमासैरिति । तन्नु मत्येष्ट्वा[१०] दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । संतिष्ठते विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः[११] । ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

१ After पात्रं H U B ins. भिन्नम् ।

२ अथ यदि om. Tr.

३ मृण्मयं Tr.

४ ०वहरेयुर्भूमि० H U.

५ The first part of this kh. differs considerably in the MSS. I have given the text of Tr, which, on the whole, agrees with the Vivaraṇa.

६ पुराग्निहोत्रस्य कालाद्गार्हपत्यभस्मनारण्यौ संस्पृश्य (or संस्पर्श्य) रण्योः समारोपयत्ययं B U H.

७..७ लौकिकमग्निमाहृत्य सायमुद्धृत्य B U H.

८ इति विज्ञायते ins. B U H.

९ Thus the Viv., ०र्लुप्येत the MSS.

१० इष्ट्वा om. Tr.

११ Thus Tr and the Vivaraṇa ; ग्निहोत्रस्य लौकिकविधिः B U H.

अथापद्यग्निहोत्राणाꣳ[१] समासस्तद्यथा रात्रिविभ्रमो व्याधयोऽध्वगमनं गुरुकुलवासो देशकालद्रव्यानुपपत्तिरन्येष्वायोगो[२] यासु[३] विद्यत इति । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वाग्निहोत्रवेलायां वा यथासूत्रं[४] वा कुर्यात्प्रसिद्धं वा[४] यजमानस्य प्रवासात्प्रसूतः[५] प्रसिद्धं प्रतिपदि सायं[५] चतुर्दश चतुर्गृहीतानि गृह्णाति सोपवसथे पार्वणे वाथेतरस्मिन्पक्षदश[६] । प्रसिद्धꣳ सर्वꣳ समित्प्रभृति कर्म । मन्त्राꣳस्त्वेकवत्सꣳस्थाप्य सायमग्निहोत्राणि[७] हुत्वा प्रातरग्निहोत्राणि[८] जुहुयात्सायमुपक्रमः प्रातरपवर्गः । काले[९] पार्वणे न यजेत । नोर्ध्वं[१०] पाक्षिकात्समासो न प्रसक्ते नाश्रद्दधानस्याथाप्युदाहरन्ति[११]

१ Thus Tr and the Viv.; अथाप्यग्नि० B U H.

२ Tr ins. होम after ०काल० ।

३ Thus H U, धासु Tr (grantha!), वान्यासु B.

४ Instead of these four words Tr प्रसिद्ध only.

५..५ Thus Tr; प्रवसतः प्रसुतः प्रतिपदौद्वाय U H, प्रवसत् प्रतिपदि सायं B.

६ वा only in Tr.

७ Thus U; ०त्राणां Tr B H.

८ Thus U, ०त्राणां Tr B, ०त्राणं H.

९ कालीय H

१० Thur Tr, नोर्ध्वं B U H.

११ Thus Tr, ०द्दधानस्य अथाप्यु० B, ०द्दधानस्य B ०द्दधानेनव U (the last two om. अथाप्युदाहरन्ति).

अश्रद्धा परमः[1] पाप्मा पाप्मा ह्यज्ञानमुच्यते।
अज्ञानाल्लुप्यते धर्मो लुप्तधर्मोऽधमः[2] स्मृतः॥
श्रद्धया शुध्यते बुद्धिः श्रद्धया शुध्यते मतिः।
श्रद्धया प्राप्यते ब्रह्म श्रद्धा पापप्रणाशिनी[3]॥

तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसङ्गेन[4] संपन्ने[4] काले[4] तन्तुमत्या यजेतैवं लौकिकप्रयोग एवमकृत एवं विध्यपराधे चाथाप्युदाहरन्ति न वृथाग्नीनुद्वासयेन्नैवानापत्सु। वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयत इति। तस्माच्छ्रद्दधानस्याप्रासङ्गिकस्य[5] चान्यत्रापि[6]

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः।
तैः कर्मसंस्तरे[7] कुर्यान्न्यायोपेतं यथा भवेत्॥
स्वशास्त्रे विद्यमाने[8] यः परशास्त्रेण वर्तते।
भ्रूणहत्या समं तस्य स्वशास्त्रमवमन्यतः॥
आर्षेयस्य स्वशास्त्रस्य प्रदेशास्तद्गुणैः समाः।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु च समाप्नुयादिति॥ ८॥

१ परमा MSS.

२ Thus B H U, धर्मः Tr.

३ Thus Tr, ०प्रमाशिनी U, ०प्रमोचनी B H.

४ ? Thus Tr (only संपन्नेन), ०प्रसंगेन प्रसंगेन संपन्नेकाले U, ०प्रसंगेन काले B H; the Viv. also has प्रपन्नेकाले।

५ ? Thus H U, ०धानस्याप्रसंगिक० B, ०धानेनाप्रसंगिकस्य Tr.

६ Thus Tr, ०कस्यान्यत्रापि B, ०कस्य च अन्यत्रापि U, ०कस्य च H.

७ Thus B U H, ०संस्तरैः Tr.

८ ०माने H U.

यथो एतस्मो ऽपरिमितं प्रवसति न संवत्सरमति प्रवसती-त्यविशेषाज्जायापत्योराहिताग्न्योरित्येवेदमुक्तं भवति । विज्ञायते चार्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नीत्यथ यदि प्रवसति यजमाने पत्न्याः प्रवासनिमित्तꣳ स्यात्तदास्तोऽप्यतीयꣳ कृत्वाध्वर्युः समारोपयेदयं ते योनिर्ऋत्विय इति । यत्र गच्छेत्तत्रानो हरेत्तत्र प्राप्याग्निं[१] मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संततीं जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । शरावं दक्षिणां ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथ यदि यजमानश्चैव[२] पत्नी चोभौ त्वेव[३] निष्क्रामतो ग्रामान्ते ग्रामसीमान्ते वा वसतो[४] ऽग्निहोत्रमेव[४] जुह्वताविहृतमन्याधेयं कुर्वीताग्नीन्हरन्तो नोच्छुषेयुर्यद्युच्छुषेयुरग्नयो लौकिकाः संपद्येरन्नो विना समारूढेष्वग्निषु[५] नाद्रियेत[५] शम्याप्रासे[६] सत्त्वनिदर्शनात्[६] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

१ प्राप्य only in Tr.

२ ०नश्च H U.

३ त्वेवमेव H U

४ ? Thus B, वसातेग्नि० Tr, वसेताग्नि० U, वसत्यग्नि० H, वसेते the Vivaraṇa.

५ ष्वग्निषु नाद्रियेत om. Tr.

६ ? शम्याप्रवासेसत्वनिद० Tr, शम्याप्रासेसत्वंतनद० B. शम्याप्रासेसदीसत्वनिद० U, शम्याप्रासेसदीसत्वनिद० H.

अथ वै भवंति सर्वान्वा एषो ऽग्नौ कामान्प्रवेशयति यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट्वा प्रयायादिति। स यदनिष्ट्वा प्रयास्यन्भवति तद्गार्हपत्य[१] आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने तुभ्यं त अङ्गिरस्तमेति। यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदुदायतीति तत्पुरस्ताद्व्याख्यातं। यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति यावच्छम्यया प्रविध्येद्यदि तावदपक्षायेत्तꣳ संभरेदिदं त एकं पर उ[२] त एकमिति। संभृत्यानुप्रहरेदग्निहोत्रकालेषु[३] वान्येषु[३] वा[३]। यदि परस्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्येन्नद्यैवावस्येन्न[४] वोदासयेयुरोषधीर्वा[४] एतस्य पशूनयः प्रविशति यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति। तान्यद्दुह्यात्तयाल्पा हविषा यजेत। यत्र दुह्यात्प्रपद्दरन्तरियादायव्यां यवागूं निर्वपेदित्यथैतेषां दोहयित्वा[५] तस्मिन्नप आनीय व्रीहिप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्य सायं दुग्धꣳ हविरार्तिमार्च्छतीन्द्राय व्रीहीन्निरप्योपवसेदिति। निर्वपणान्तं[६]

१ Thus B, गृहागार्ह॰ H U, गार्ह॰ Tr.

२ ज Tr. H.

३ Thus Tr U and the Viv. (only चान्येषु instead of वा॰); कालेषु वा H, कालेचान्येषु वा B.

४ Thus H U, ॰वस्येन्नैवावस्येदोषधी॰ Tr, ॰वस्येन्नद्यैवास्योषधी॰ B.

५ किंचिद् ins. Tr and the Viv.

६ निर्वापणान्तं Tr, निर्वापांतं Viv.

कर्म कृत्वा श्वो भूत आग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेच्छृतस्थानं तत्कुर्यादथ[1] यस्योभयꣳ हविरार्तिमार्छेत्यैन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रकृत्या वा निर्वपेच्छरावेण वेति । प्रकृत्या[2] निर्वपेत्तथा[3] शरावपरिमाणार्थꣳ शरावमिति वदन्तस्तथा[2] चतुष्प्राश्यं निर्वपेदित्यथ पात्र्यामेव निर्वपेत्सांनाय्यस्थाने[4] कुर्याद्यस्य[5] व्रत्ये ऽहन्पत्न्यनालम्भुका भवति तामपरुध्य यजेतेति । तामपरुध्यैव[6] यजेत सर्वेणैव यज्ञेन यजते । तामिष्ट्वोपह्वयेतामू[7] हमस्मीत्यृतुकाल[7] उपगमनमन्त्रो । ऽन्वाधानप्रभृत्यपरुध्यैव यजेत तथैकाहानाम् । ॥ १० ॥ नवमः ॥

अथ यदि[8] दीक्षोपसत्सु[8] तथाहर्गणेष्वन्येष्वहःसु वा[9] यथा[9] गृहे पर्यवेते गोमूत्रेणोष्णोदकमिश्रेण लोहितं क्षित्वेत्युक्त्वा[10]

१ Thus Tr and B; U and H read (after कृत्वा): चैतान्त्रौत्रीण्कूर्पं ममुष्याङ्गिरभ्युष्यासंजयेदथ वागते सꣳमाहयेन्त्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत निर्जमत अर्धूमथ यस्योभयꣳ etc.

२ These three words not in Tr.; प्रकृत्यैव B

३ तथा not in Tr.

४ After निर्वपेत् Tr. has: न प्रकृत्या प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत् ।

५ कुर्यात् only in Tr.

६ एव not in Tr.

७ ०येतामोपम० U and the Viv. (pr. m.) ०येतेत्यमोपम० Tr, but cp. T Br. III. 7. 1. 9.

८ यद्दी० Tr, यद्दी० B.

९ ? वाथ Tr.

१० ? क्षिमृत्वे० Tr, क्षित्वे० B H U and the Viv.

प्रक्षाल्य दर्भपुञ्जीलैः पवयतीति। विज्ञायत आपो वै दर्भास्तैर्हि[१] स्नाता भवतीति। विज्ञायते ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्यास्त इति। तस्माद्रुविर्नाभीक्षेत न स्पृशेदित्यथ सूतिकायां[२] दशाहे पर्यवेते यथाम्नातꣳ शौचं कृत्वा पत्नीं कर्मसु योजयेत्तत्कर्म पुत्रो[३] ब्रह्मचारी वा कुर्यात्तन्मन्त्रं यजमानो जपेदेषा पत्न्यकुशलौ[४] यदि स्यादेवमेव कारयेदित्यथ यदि[५] सांनाय्ये॰ घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो न स्याद्येन[५] केन चिदुपायेन किंचित्पयो[६] दोहयित्वाद्भिः सꣳसृज्य प्रचरेन्नैवान्यत्पय आनीय कुर्यात्तस्यैव ततः[७] प्रायश्चित्तिरथ यदि सोमाधानमारभ्य पुरा[८] दीक्षणीयाया अनालम्भुका भवति नाग्निहोत्रं जुहोति। त्र्यहे पर्यवेते[९] ऽप्युदीचाप्रभृति चिह्नमत ऊर्ध्वमथ यदि पुरा व्रतदोहनादनालम्भुका भवति त्र्यहꣳ हविष्यमश्नीयाद्यदि व्रते[१०] दुग्धे[१०] हविष्यमेव[११] व्रतमपो ऽभ्यव-

१ Thus H U, दर्भा इति तैर्हि B, दर्भा इति तेन Tr.

२ Thus H ॰कायां Tr B U.

३ तत्पुत्रो Tr.

४ Thus Tr and U (sec. m.); कुशलौ B H U (pr. m.).

५...५ Thus Tr; सांनाय्यं वा घर्मो वा प्रतप्तो नश्येद्येन B, सांनाय्ये वा घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो नश्येद्येन U, H is corr. but reads at the end पयोनस्याधेन।

६ किंचिन्नश्चिन् Tr.

७ तत्र B H.

८ पुरस्ताद् Tr.

९ यथाम्नातं शौचं कृत्वा ins. U.

१० Thus B U H and the Viv., ॰तं दुग्धं Tr.

११ Only in Tr.

हरेत् । अह्ने[1] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमतं ऊर्ध्वमथ[1] यदि पुरा प्रवर्ग्यस्य[2] स्यान्न[2] प्रवृञ्ज्यादुविष्यप्रभृति यथाजातꣳ शौचं कृत्वा गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि प्रवृक्ते[3] ऽनात्मभुका भवति हविष्यमेव[4] तदहः[4] सꣳस्थाप्य अह्ने[5] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[5] दीक्षित वाचं यच्छ सत्य वाचं यच्छ[6] पत्नि[6] वाचं[6] यच्छेति संप्रैषादेकस्तनप्रभृत्यानात्मभुका[7] भवति सिद्धमावभृथात्कृत्वा अह्ने पर्यवेते ऽवभृथमवयन्ति । सुत्ये ऽहनि मार्जालीये सिकतोपोप्ते परिश्रित्योपविशेदन्येष्वहःसु पत्नीशालायामेवोपविशेत्प्रागवꣳशं[8] न प्रपद्येत । ॥ ११ ॥ दशमः ॥

अथातः प्रायश्चित्तसमुच्चयं व्याख्यास्यामः । सर्वत्रानादिष्टेषु मनस्वती मिन्दाहुती व्याहृतयो होतार इति जुहुयात्सर्वस्व-न्नत्येषु[9] मिन्दाहुती पितृयज्ञलोपे सप्तहोतारमिति[10] जुहुया-दथ[10] यद्यग्न्याधेये सर्वमौपासनमभिप्रव्रजेयुः पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा[11] लौकिके

1 अह्ने..ऊर्ध्वम् only in Tr.
2 ? Thus U B, प्रवर्ग्यस्य न Tr, प्रवर्ग्यस्याप्तन्न H.
3 प्रवृत्ते MSS. and Viv.
4 Thus Tr, ॰ष्यमेतदहः B H U.
5 Instead of अह्ने..ऊर्ध्वम् Tr has only सिद्धम् ।
6 Only given by Tr.
7 Thus Tr, संप्रैषादेक॰ B H U.
8 उपविशेत् om, H U.
9 Thus Tr, ॰षु व्रत्येषु B U H.
10 इति जुहुयात् in Tr only.
11 तस्मिन् ins. Tr.

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[१] यद्यर्धमवशिष्येताथ[२] यदि ब्रह्मौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्तस्यान्तयोद्धाते पाकादूर्ध्वं जयादीꣳश्च जुहुयादथ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित आरभ्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाश एतदेवाथ[३] यदि पत्नीमृत्वियं[४] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवात ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[५] चावभृथादिषु[५] सर्वत्रेष्टिपशुसोमेषु[६] तावन्मात्रं[७] पत्न्या वा सर्वमथ यदि गार्हपत्याहवनीयावुद्वायेतामभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वाग्न्याधेयं[८] तत्र प्रायश्चित्तिः। पुनराधेयमित्येके। ऽथ[९] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानमथ यद्यात्मनि समारूढेष्वग्नत्यं चरेदरणिविनाशोत्कदोषो[१०] वा[११] भवेदग्न्याधेयमरणिविनाशेनाग्निविनाश[१२] उक्तो। ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीनतिहरेयुरेताने-

१ अथ ins. Tr.

२ Thus H U, ॰शिष्येदथ Tr, ॰शिष्येतानस्मिन्कुर्यादथ B.

३ अथ in Tr only.

४ Thus Tr, पत्न्यृत्वियं B U H.

५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.

६ Thus Tr B, सर्वेष्टि॰ U H.—॰सोमेषु Tr B, ॰तंत्रेषु U H.

७ स ins. U H.

८ Thus Tr, चाहवनीयगार्हपत्यावु॰ B U H.—उद्वायेताम् Tr.

९ In Tr only.

१० ॰दृष्टौ B U H.

११ In H U only.

१२ Tr om. अग्न्याधेयम्, rightly?

वाग्नीन्ह्रियमाणानन्वारभेयातां[१] । प्रवसति यजमाने न[२] पत्नी[२] प्रवसति[२] नात्र प्रायश्चित्तं । भिन्नयोनिर्वपेदन्वाहार्यपचन उद्धा-रयेद्वा[३] प्रकृतिस्तत[४] आहरणं पृथगरणी वा । ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तते[५] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्वे-त्यध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठापयेत्प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्र विश्वमन्याभिवावृध इत्येताभ्यां यजमानो ऽनुमन्त्रयते ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्यांꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्संꣳस्थिते वैश्वानरीमिष्टिं[६] निर्वपेद्विज्ञायते च यत्प्राङ्[७] पद्येत देवलोकमभिजयेद्यद्दक्षिणा पितृलोकं । यत्प्रत्यपद्याꣳषि यद्यꣳ छन्युर्यदुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत्प्रतिष्ठितो होतव्य इत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरीमिष्ट्वा पुन-र्यजेत[८] । सर्वं चेत्सुत्यमपरतिक्रामेत्समन्वारब्धाः[९] प्राग्रपवेष्मना-दपच्छिद्येरन्समाप्य पुनर्यजेत । सोमेन दीक्षितो न[१०] दद्यान्न[१०] जुहुयान्न[१०] पचेन्न जपेदित्यादित[११] एव विभजेदित्याज्यन्तो-

---

१ Instead of ॰एतानेव B U H एतदेव ।
२ Thus Tr, B om. न, प्रवसति H. S प्रवसति वा U.
३ Thus Tr B, ॰येद्वा U H.
४ Instead of तत Tr तद् ।
५ परावर्तते Tr.
६ इष्टिम् alone in Tr.
७ प्राक् H.
८ एकाचेषु ins. U.
९ After ॰क्रामेत् U ins. सर्वंचे ।—Instead of ॰रब्धाः (thus Tr.) ॰रब्धा वा U, रब्धा वा H B.
१० न जुहुयान्न दद्यान्न Tr.
११ इति om. Tr.

प्रेतो[1] न[1] स्नायान्नापो[1] ऽवगाहेत न वासो जह्यान्न रजः[2] प्रक्षालयेत्सर्वं च यजमानस्यर्त्विजां च यावत्कर्म व्रतमुपदिशन्ति नर्त्विजामार्त्विज्यमन्यत्र विद्यते न सहर्त्विजाꣳ समासो[3] न[3] सर्वं च[3] यजमानस्यार्त्विज्यमन्यत्र सत्त्रात्सर्वेषु[4] सोमेषु सोमापचारकालातिक्रमान्तरितविपर्यासव्यत्यासमासादिष्वन्येषु[5] चाम्नातेषु[6] स्नातेषु च दोषेषु[6] प्राक् समिष्टयजुष आज्यस्याज्यः स्रुवेणोपघातꣳ सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयाज्जयानित्येके ऽभ्यातानानित्येके राष्ट्रभृत इत्येके ऽमात्यहोमानित्येके छन्दाꣳसीत्येके सौरीरित्येके तनूरित्येके होतृमित्येके दशात्मकमित्येके पौष्णीरित्येके वैष्णवीरित्येके महाव्याहृतीरित्येके व्याहृतीरित्येके प्राजापत्यामित्येके[7] प्रणवमित्येके सर्वानित्याचार्यः[8] सर्वानित्याचार्यः[9] ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

॥ इत्येकोनत्रिंशः प्रश्नः ॥

१ प्र॰ न स्नायात् in U only.

२ Thus Tr, वासः B U H.

३ ? Thus reads U, समासोन चापिवै (यज॰) Tr, समासोमेन सर्वंच B, समासोमेन सर्वंच H. The meaning of the whole passage is unclear to me.

४ सत्रायसर्वेषु Tr.

५ सोमोपचार॰ Tr.—॰सादिषु चान्येषु B.

६ Thus (only वाम्ना॰ instead of चाम्ना॰) Tr, वाम्नायेषु दोषेषु B, चदोषेषु U H.

७ Thus Tr, प्राजापत्याभि॰ H B, प्राजापत्याणी॰ U.

८ ॰चार्यः Tr H, ॰चार्याः B U.

अथेमेऽग्निचयास्तेषां भूमेः परिमाणविहारान्व्याख्यास्यामो । ऽथाङ्गुलप्रमाणं चतुर्दशाणवश्चतुस्त्रिंशत्तिलाः पृथुसंश्लिष्टा इत्यपरं । दशाङ्गुलं क्षुद्रपदं । द्वादश[1] प्रादेशः[1] । पृथोत्तरयुगे त्र्योदशिके । पदं पञ्चदशाष्टाशीतिशतमीषा चतुःशतमक्षः । षडशीतिर्युगं । द्वात्रिंशज्जानुः । षट्त्रिंशच्छम्याबाहू । द्विपदः प्रक्रमो । द्वौ प्रादेशावरत्निरथाप्युदाहरन्ति पदे युगे प्रक्रमेऽरत्नावियति शम्यायां च मानार्थेषु याथाकामीति । पञ्चारत्निः पुरुषो व्यामश्च[2] । चतुररत्निर्व्यायामश्चतुरश्रं[3] चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावतीं रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । लेखामालिख्य तस्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य[4] लक्षणेन मण्डलं परिलिखेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पाशेन मण्डलं परिलिखेदेवमपरस्मिंस्ते यत्र समेयातां तेन द्वितीयं विष्कम्भमायच्छेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन मण्डलं परिलिखेदेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतस्तेषां येऽन्त्याः संसर्गास्तच्चतुरश्रं संपद्यते । ऽथापरं । प्रमाणाद्द्विगुणां रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । स प्राच्यर्थो । ऽपरस्मिन्नर्धे चतुर्भागोने

---

1 द्वादशांगुलंप्रादेशं M.

2 Thus T, च not in my copies.

3 Thus throughout B U M; ०स्र० instead of ०श्र० throughout H.

4 ०प्रमुच्य B M H.

लक्षणं करोति । तन्न्यञ्चनमर्धं ऽँसार्धं । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायस्यार्धेन श्रोण्यँसाभिर्हरेद्दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावत्यां भूम्यां[1] द्वौ शङ्कू निहन्याद्द्वौ द्वावेकैकमभितः[2] समौ । यावतौ तिर्यङ्मानौ तावतीँ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । पूर्वेषामन्त्ययोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे लक्षणं करोति । मध्यमे पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणस्योपरिष्टाद्दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्सो ऽँसः । एतेनोत्तरो ऽँसो व्याख्यातस्तथा श्रोणी । यत्र पुरस्तादँहीयसीं मिनुयात्तत्र तदर्धे लक्षणं करोत्यथापरं प्रमाणादध्यर्धाँ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वापरस्मिँस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति । तन्न्यञ्चनमिष्टे[3] ऽँसार्धं[3] । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायस्येष्टेन श्रोण्यँसाभिर्हरेत्समचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति । प्रमाणं तिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी । तृतीयकरण्येतेन व्याख्याता । नवमस्तु[4] भूमेर्भागो भवतीति[5] । दीर्घचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी[6] तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ।

१ Thus my copies, भूमौ T.

२ ॰वेकमभितः B, ॰वेकैवमभितः H.

३ ॰मभिष्टेन सार्धं M.

४ Before नव॰ M ins. विभागस्तु मात्रः ।

५ भवति M.

६ च ins. M.

तासां[1] त्रिकचतुष्कयोर्द्वादशिकपञ्चिकयोः[2] पञ्चदशिकाष्टिकयोः[3] सप्तिकचतुर्विंशिकयोर्द्वादशिकपञ्चत्रिंशिकयोः[4] पञ्चदशिकषट्त्रिंशिकयोरित्येतासूपलब्धिः ॥ १ ॥

नानाचतुरस्रे समस्यन्कनीयसः करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्याक्ष्णयारज्जुः[5] समस्तयोः पार्श्वमानी भवति । चतुरस्राच्चतुरस्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तस्य करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसंहरेत्सा यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्याच्छिन्नया निरस्तं । समचतुरस्रं दीर्घचतुरस्रं चिकीर्षंस्तदक्ष्णयापच्छिद्य भागं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्याद्यथायोगमपि[6] वैतस्मिंश्चतुरस्रं[7] समस्य तस्य करण्यापच्छिद्य[8] यदतिशिष्यते तदितरत्रोपदध्याद्दीर्घचतुरस्रं समचतुरस्रं चिकीर्षंस्तिर्यङ्मानीं करणीं कृत्वा शेषं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्यात्खण्डमावापेन[9] तत्संपूर

---

१ Found in all my copies; not given by T.

२ M om. द्वादशि..कयोः ।

३ पंचिकषष्टिकयोः M.

४ •विंशति• instead of •विंशि• M.

५ रज instead of रज्ज the MSS. here and infra. cp. Thibaut, Pandit X, pp. 17, 18.

६ •वपसंदध्या• M U B.

७ Thus चापि चैत• my copies, not चापि वैत•, as Thibaut reads.

८ Thus B H U, •च्छिद्याद् M only.

९ Instead of पार्श्वयोः T: विपर्यस्येतरत् ।; उपसंदध्या• B H U.

येत्तस्य निर्हारः[1], समचतुरश्रमेकतोऽभिसमस्य चिकीर्षन्विमतः करणीं तिर्यङ्मानीं कृत्वा शेषमक्ष्णया विभज्य विपर्यस्येतरथोपदध्याच्चतुरश्रं प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं समचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोः श्रोण्योर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्याच्चतुरश्रमुभयतः प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं दीर्घचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोर्मध्यदेशयोर्निपातयेद्बहिस्पन्द्यमपच्छिन्द्यादेतेनापरं प्रउगं व्याख्यातं चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन्नक्ष्णयार्धं मध्यात्प्राचीमभ्यापातयेद्यदतिशिष्यते[2] तस्य सह तृतीयेन मण्डलं परिलिखेन्मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भमष्टौ भागान्कृत्वा भागमेकोनत्रिंशधा[3] विभज्याष्टाविंशतिभागानुद्धरेद्भागस्य च षष्ठमष्टमभागोनमपि वा पञ्चदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्सैषानित्या[4] चतुरश्रकरणी प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत्तच्चतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेन[5] सविशेषः ॥ २ ॥

अथाग्न्याधेयिके विहारे[6] गार्हपत्यादाहवनीयस्यायतनं

---

१ निर्ह्रास B U, cp. Z D M G. LV. p. 579.

२ °भ्याचातये° B M.

३ °विंशधा H M.

४ Thus U M; °अरेदेषा° H B and T.

५ Thus my copies.

६ Thus, not विहारौ, my copies.

विज्ञायते ऽष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्यायामतृतीयेन त्रीणि चतुरश्राण्यनूचीनानि कारयेदपरस्योत्तरस्याꣳ[1] श्रोण्यां गार्हपत्यस्तस्यैव दक्षिणे ऽꣳसे ऽन्वाहार्यपचनः पूर्वस्योत्तरे ऽꣳस आहवनीयो । ऽपि वा गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षोढा वा संभुज्य षष्ठꣳ सप्तमं वा भागमागन्तुकमुपसमस्य[2] समं त्रेधं विभज्य पूर्वस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवत्यपि वा प्रमाणं पञ्चमेन वर्धयित्वा तत्सर्वं पञ्चधा संभुज्यापरस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवति । विपर्यस्तेतेनोत्करो व्याख्यातो । ऽपरेणाहवनीयं यजमानमात्री भवतीति दर्शपूर्णमासिकाया वेदेर्विज्ञायते । तस्यास्त्रिभागोनं पश्चात्तिरश्ची । तस्या एवार्धं पुरस्तात्तिरश्चीं[4] दीर्घचतुरश्रमेकतोऽणिमद्विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्याद्यावती पार्श्वमानी

१ ०दपरस्योत्तरस्योत्तरस्यां B M.

२ ०न्तुमुपसमस्य H U.

३ Thus (and cp. Thibaut's remark) B; the other MSS. चन्त्यात् instead of चन्तात् ।

४. ०तिरश्ची यावद् M.

द्विरभ्यस्ता[1] तावतीं[2] रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । दक्षिणयोः पार्श्वयोः[3] पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणं पार्श्वं परिलिखेदेतेनोत्तरं पार्श्वं व्याख्यातं । पूर्वं पार्श्वं तथा द्विरभ्यस्तया परिलिखेदेवमपरं । दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्चीति पाशुबन्धिकाया वेदेर्विज्ञायते । मानयोगस्तस्या व्याख्यातो । रथसंमितेत्येकेषां । विराट्संपन्नेत्येकेषाꣳ । शम्यामात्री चतुः-स्रक्तिर्भवतीत्युत्तरवेदेर्विज्ञायते[1] । समचतुरश्राविशेषाद्द्वितीया वेदिर्भवतीति पैतृक्या[4] वेदेर्विज्ञायते । महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृतायास्तृतीयकरणी[5] भवतीति[6] । नवमस्तु भूमेर्भागो भवति[7] । यजमानमात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्येकेषां । दिक्षु स्रक्त्यो भवन्ति । वेदिद्वितीये यजेतेति सौत्रामणिकीं वेदिमभ्युपदिशन्ति । महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृताया अष्टादशपदा पार्श्वमानी भवति । तस्यै दीर्घकरण्यामेकतोऽणिमत्करण्यां च यथाकामीति । ॥ ३ ॥

१ द्विस्तावतीं B.

२ ? Found in H M U ; B. om. Thibaut omits the word.

३ चतुष॰ the MSS.

४ पैतृयज्ञिकाया B, and U originally.

५ ॰कृतायाः करणी द्वितीयकरणी B U, and cp. Thibaut's remark on this passage.

६ भवति M U, भवती H.

७ भवतीति M.

प्राग्वंशः षोडशप्रक्रमायामो द्वादशव्यासो[1]ऽपि वा द्वादशप्रक्रमायामो दशव्यासस्तस्य मध्ये द्वादशिको विहारः, त्रिंशत्पदानि प्रक्रमा वा पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति महावेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यात। आहवनीयात्षट् प्रक्रमान्महावेदिस्तत एकस्मिन्सदस्तद्दशकमुदक् सप्तविंशत्यरत्नयो ऽष्टादशेत्येकेषां। ततश्चतुर्षु हविर्धानं। तद्दशकं द्वादशकं वा। मानयोगस्तयोर्व्याख्यातो। यूपावटीयाच्छङ्कोरर्धप्रक्रममवशिष्योत्तरवेदिं विमिमीते। दशपदोत्तरवेदिर्भवतीति सोमे विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातस्तात्वालः शम्यामात्रो ऽपरिमितो वा यथोपरवाः प्रादेशमुखाः प्रादेशान्तराला। अरत्निमात्रं समचतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्यादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशेनैकैकं मण्डलं[2] परिलिखेत्सदसः[3] पूर्वार्धाद्द्विप्रक्रममवशिष्य धिष्ण्यानां[4] द्विप्रादेशो विष्कम्भस्तथान्तराला। आग्नीध्रागारस्य[5] पार्श्वमानी पश्चारत्निरतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति। रथाक्षान्तराला यूपावटा भवन्तीत्येकादशिन्यां

---

1 द्वादशपदव्यास॰ M, which omits the following words up to दशव्यास॰।

2 परिमण्डलं M and U (sec. m.).

3 ॰सदः H.

4 Thus, not धिष्णिया॰, the MSS.

5 आग्नीध्रीया॰ T.

विज्ञायते । तस्यां[1], दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[2] । ऽथाश्वमेधे[2] विंशत्याश्च रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[3] । ऽथ[3] प्राच्येकादशिन्या[4] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यासमपच्छिद्य[5] तत्पुरस्तात्प्राच्यं[6] .दश्यार्धाष्टाङ्गुलं विद्यते । न व्यतिषज्यो । यूपावटाः पदविष्कम्भास्त्रिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति ।
॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अर्धाष्टमाः[7] पुरुषाः[7] प्रथमो ऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो । ऽर्धदशमास्तृतीय । एवमुत्तरोत्तरो[8] विधाभ्यास ऐकादशविधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमत ऊर्ध्वमेकशतविधामेव प्रत्याददीतानग्निकाम्या यज्ञक्रतुनाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्वमेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येत्तेनरदाद्विचेतानीतं[9]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ०मीतायाश्वमेधे M, cp. XXVI. 23 : 304. 6.

३ ०मीताथ again M.

४ प्राच्ये० M, प्राच्यै० the other MSS.; ०न्या U.

५ Thus M; पूर्वार्धात्पदार्धव्या० U, पदार्धव्या० B, पूर्वार्धात्पदार्धव्या० H.

६ ०प्राच्यां M.

७ अर्धाष्टमपुरुषाः T.

८ ०त्तरे M.

९ ०भ्यस्येदन्यतरदाद्रि० M.

चेदाहरेदाहृत्य हुतात्तादेव प्रत्याददीत। कथमु खलु विधामभ्यस्येदन्यत्र क्रतेस्तत्पञ्चदश भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौ द्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनुयादूर्ध्वप्रमाणाभ्यासं जानोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[1] समामनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीनपक्षपुच्छाꣳश्चिन्वते। तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[2] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिरित्यथापरेषां[3] न ज्यायाꣳसं चित्वा कनीयाꣳसं चिन्वीतेत्यथास्माकं[4] पक्षी भवति। न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरत्निना पक्षौ द्राघीयाꣳसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयाꣳसि वयाꣳसि। व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवतीति। नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते। न चाष्टप्तविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रभृतयस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निर्भेदान्वर्जयेदधरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति। तदन्यन्तेषु न विद्यते[5] न स्रक्तिपार्श्वयोः साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वान इति[6]। पञ्चमायां वा चितौ

१ °शेनैके T.

२ See XXIV. 5: 188. 14.

३ °चापरं M.

४ ब्राह्मणं ins. U on the margin; the brāhmaṇa is found T. S. V. 2. 5. 1.

५ विद्यंते U.

६ See T. S. V. 6. 8. 2.

संख्यां[1] पूरयेद्द्विग्रंतास्वेचित्कीर्वेत्यच्चषोडाभिर्नाकसदः[2] समान-संख्यं[3] प्रतीयात्। ॥ ५ ॥

पशुधर्मो[4] ह वा अग्निर्यथा ह वै पशोर्दक्षिणेषामस्थ्नां यद्दक्षिणं पार्श्वं तदुत्तरेषामुत्तरं यदुत्तरेषां दक्षिणं तद्दक्षिणेषामुत्तरं यदवाक्[5] चोर्ध्वं[5] च[5] तत्समानमेवमिष्टकानाꣳ रूपाण्युपदध्याद्या दक्षिणावृतो लेखास्ता दक्षिणत उपदध्यात्सव्यावृत उत्तरत। ऋजुलेखाः पश्चाच्च[6] पुरस्ताच्च भवन्ति। व्यालिखिता मध्ये। ऽथ या विमथस्ता[7] यथा ह वै पशोः पृष्ठवꣳशो नैवैकस्मिन्पार्श्वे व्यतिरेकेण वर्तते नैवापरस्मिन्नेवं तासामुपधानं प्रतीयादथापि ब्राह्मणं[8] भवति प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्ङाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थानीति। तस्माद्विस्रस्तं चेच्चिनुयात्तत्सोपश्रयमश्वैरात्सोपश्रयमध्यात्संदध्यात्प्राश्च-मेनं[9] चिनुत इति विज्ञायते॥ ऽश्मयीभिरनिष्टकाभिर्न[10]

---

१ om. M.

२ ॰ग्रताꣳ्से U, ॰ग्रतांसे॰ B.—॰षोडानाकसदः M.

३ ॰ख्यं H U, ख्यां M, ॰ख्याः B.

४ ॰धर्मा B M U.

५ यदर्वांचं M; यदर्वाक् चो॰ B.

६ Thus H M U, पश्चात् B.

७ Thus with T; विषय॰ my copies.

८ T. S. V. 6. 6. 3.

९ Some of the MSS. write (as Lāṭy. I. 5. 7.) उपश्रय or श्रय, some (as Drāhy. II. 1. 10.) उपशय।

१० ॰यीभिरिष्टकाभि॰ M B.

संख्यां पूरयेदिष्टकचिदा[1] अन्यो ऽग्निः पशुश्चिदन्य इत्येतस्मा-द्ब्राह्मणात्पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्विक्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियत[2] इति च[3]। लोकबाधीनि[4] द्रव्याण्यवटेषूपदध्यात्पञ्चपशुमूर्षभं विकर्णीमितीष्टकासु[5] लक्ष्माणि प्रतीयादिष्टकामन्त्रयोरिष्टकाव्यतिरेके लोकंपृणाः संपद्यन्ते परिमाणाभावादतीतानेव[6] वेष्टकागणानथोपदध्यात्पञ्च[7] लोकंपृणा। मन्त्रव्यतिरेके ऽश्मानः शर्कराः संधिषूपदध्या-त्प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रीतिवादः। प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तृमुखवादः। पुरस्ता-दन्याः प्रतीचीरुपदधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गश्चतुरश्रा-स्वेवैतदुपपद्यते। ॥ ६ ॥

न खण्डामुपदध्यान्न भिन्नामुपदध्यान्न कृष्णामुपदध्यान्न जीर्णामुपदध्यान्न लक्षणामुपदध्यान्न[8] स्वयमातृण्णा[9] स्वयंचिता-सूपदध्यादूर्ध्वप्रमाणमिष्टकानां जानोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन

---

१ See T. S. I. 5. 8. 2.

२ ॰यत इति B U, but we have one single citation: T. S. V. 2. 10. 1.

३ om. H.

४ With च my copies: T. with व।

५ विकर्णीं is, according to the Mahāgnisarvasva, विश्वाचकर्णीं लो।

६ Thus B U, ॰तीतानेवे॰ M, H is incompl. T reads as M; inserting, moreover, एव after ॰मनात्।

७ Thus H, लक्षाणु॰ M U; लक्षायजु॰ T.

नाकसदां पञ्चचोडानां च । यच्छोषपाकाभ्यां प्रतिच्छन्नेत[१]
पुरीषेण तत्संपूरयेत्पुरीषस्यानियतपरिमाणत्वाद्व्यायाममात्री
भवतीति गार्हपत्यचितेर्विज्ञायते । चतुरश्रेत्येकेषां । परिमण्ड-
लेत्येकेषां । चतुरश्रꣳ सप्तधा विभज्य तिरश्चीं त्रेधा विभजे-
दपरस्मिन्प्रस्तार उदीचीरुपदधाति । समचतुरश्राश्चेदुपदध्या- ९
द्व्यायामषष्ठेनेष्टकाः कारयेच्चतुर्थेन तृतीयेनेति । तासां नव
प्रथमा द्वादश द्वितीया इति पूर्वस्मिन्प्रस्तार उपदधाति ।
पञ्च तृतीयाः षोडश प्रथमा इत्यपरस्मिन्परिमण्डलायां
यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं कृत्वा तन्नवधा विभजेत्प्रधीꣳस्त्रि-
धा चिधेत्यपरं[२] प्रस्तारं[२] तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु स्रक्तयो १०
भवन्ति । धिष्ण्या एकचितीकाश्चतुरश्राः परिमण्डला वा ।
तेषामाग्नीध्रीयं नवधा विभज्यैकस्या स्थाने ऽश्मानमुपदध्यादथ
होतुर्धिष्ण्यं[३] नवधा विभज्य पूर्वाꣳस्त्रिभागानेकैकं द्वेधा
विभजेदथेतरान्नवधानवधा विभज्य मध्यमपूर्वौ द्वौ[४] भागौ
समस्येदथ मार्जालीयं त्रेधा विभज्य पूर्वापरौ भागौ पञ्चधा ११
विभजेदुत्तमभसमना सꣳसृज्येष्टकाः कारयेदिति । संवत्सरम्भृत[५]
एवैतदुपपद्यते न राचिम्भृत[५] । एवमस्य मन्त्रवती चितिकॢप्तिर्भ-

१ Thus U and T; °चेत् H M B.
२ °परस्मिन्प्रस्तारे M B.
३ धिष्णियं H M.
४ द्वौ M.
५ See X. 12 : 11. 13.

न्युङ्खितं¹ चिचाहसस्य परस्ताच्चिन्वीत कामविवेकान्तस्य रूपꣳ श्येनाकृतिर्भवतीति² ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति³ श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकाम इत्यां-कृतिदैविध्यं । चतुरश्रात्मा श्येनाकृतिश्च । त्रिशायत उभयं⁴ ब्राह्मणं⁴ । पञ्च दक्षिणायाꣳ श्रोण्यामुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां । वस्तो वय इति दक्षिणेऽꣳस उपदधाति । वृष्णिर्वय इत्युत्तरे । व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति । सिꣳहो वय इत्युत्तरे⁵ । पुरुषो वय इति मध्य इति चोयापरं । वयसां वा एष प्रतिमया चीयते, यदग्निरित्युत्पतनं ध्याययेत्यर्थः । समचतुरश्राभिरग्निं चिनुते⁶ दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्या इति मैत्रायणीयब्राह्मणं⁷ भवति । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थेन पञ्चमेन षष्ठेन दशमेनेत्यथाग्निं विमिमीते । यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रे⁸ करोति मध्ये तृतीयं ।

---

१ See XVII. 28 : 306. 8. and XXVI. 28 : 311. 5.

२ H adds प्रकृतित्वात् and thus also T, but see the comm.: इतिकारः परिभाषासमाप्त्यर्थः ।

३ See T. S. V. 4. 11. 1.

४ The first brāhmaṇa is found T. S. V. 3. 1. 5. (cp. Baudh. X. 38: 36. sqq.) the second T. Ṣ. V. 5. 3. 2.

५ U and Mahāgnisarv. ins. पश्चयोरेव वीर्यं दधाति ।

६ Thus my copies; चिन्वीत T.

७ I have not been able to trace this passage in the agniciti-brāhmaṇa of our Maitrāyaṇī Saṃhitā.

८ Thus M; वेणोः छिद्रे H U, वेणोश्छिद्रे B and Thibaut.

यदमुत्र स्फ्यया करोति तदिह वेणुना करोति। तस्यात्मा समचतुरश्रश्चत्वारः पुरुषाः। पक्षः समचतुरश्रः पुरुषः। स तु दक्षिणतो ऽरत्निना द्राघीयानेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पुच्छः समचतुरश्रः पुरुषस्तमवस्तात्प्रादेशेन[1] वर्धयेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत। उपधाने पक्षाप्यादुत्तरतः पुरुषतृतीयवेलायां चतस्रः पञ्चम्यस्तासामभितो द्वे द्वे पादेष्टके। ततो ऽष्टौ चतुर्थ्यः। पक्षशेषꣳ षड्भागीयाभिः प्रच्छादयेदेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पूर्वापरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतुर्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोः पादेष्टकाः। शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो। ऽपरस्मिन्प्रस्तारे पक्षाप्यादुत्तरतो ऽर्धव्यायामवेलायां तिस्रस्तिस्रः षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति विपर्यासमुपदध्यात्तथोत्तरे[2]। दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यां नव षष्ठ्यश्चतुरश्रकृतास्तथोत्तरस्यां। नवनव षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति दक्षिणादꣳसादोत्तरादꣳसाद्विपर्यासमुपदध्याच्छेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्। ॥ ८ ॥

अथापरः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्ध्याः पाद्यास्तोपधाने पूर्वापरयोः पक्षपार्श्वयोरर्धेष्टका उदीचीरुपदध्यात्तथोत्तरे। दक्षिणोत्तरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रो[3] ऽध्यर्धा उदीचीः। पुच्छस्यावस्ताच्चतस्रो ऽर्धेष्टका उदीचीस्ता-

---

१ अधस्तात् instead of अवस्तात् M.

२ ॰दध्यादेवमुत्तरे B.

३ पुच्छपक्षयो॰ B.

स्तामभितो द्वे पादेष्टके । जघनेन पुच्छाप्ययोरेकैकामर्धेष्टकां[1] प्राचीꣳ । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तार आत्मन्नन्तिषु चतस्रः[2] पादेष्टका उपदध्यात्तासामभितो द्वे द्वे अर्धेष्टके । पूर्वस्मिन्ननीके पञ्च । पञ्चापययोस्तिस्रस्तिस्रो ऽध्यर्धा उदीचीस्तासामन्तरालेष्वेकैकामर्धेष्टकां प्राचीꣳ । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो । व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत् ।

॥ ९ ॥[3]

अथ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छस्तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्धाः पाद्याश्च[4] । नित्यमक्ष्णयापच्छेदनमनादेशे । पादेष्टकाश्चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धपदेन पदेनाध्यर्धपदेन पदसविशेषेणेति । ते द्वे यथा दीर्घसꣳश्लिष्टे स्यातां तथार्धेष्टकां कारयेदथाग्निं विमिमीत । आत्मा द्विपुरुषायामो दशपदव्यासस्तस्य दक्षिणादꣳसादुत्तरतो ऽध्यर्धप्रक्रमे लक्षणं करोत्येवमपरतस्तयोरुपरिष्टात्स्पन्द्या । नियम्याꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतराꣳसाꣳ[6] स्रक्तीनामपच्छेदा व्याख्याताः । स आत्मा । शिरो

---

१ पुच्छस्या° U, पुच्छपार्श्वयो° M.

२ पादेषु M; T om.

३ Here ends probably the third adhyāya; no indication of it is found in my copies.

४ °चेति B U H.

५ °ष्टकाश्चतुर्भिः my copies.

६ Between नियम्य and चाꣳसम् M ins. चतुष्पदि ।

ऽर्धषष्ठपदायाममर्धमुखव्यासं । तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्पुच्छस्य षट्पदा प्राची द्विपुरुषोदीची । तस्य पूर्वे स्रक्ती त्रिभिस्त्रिभिः प्रक्रमैरपच्छिन्द्यात्पंचो द्वादशपदायामो दशपदव्यासस्तस्य मध्यात्प्राचि[1] षट् पदानि प्रक्रम्य शङ्कुं निहन्यात्तच्छ्रोण्योरेकैकमन्येनꣳ स्पन्द्यया परिचिनुयादन्तस्पन्द्यमपच्छिद्य तत्पुरस्तात्प्राञ्चं दध्यात्स निर्णाम । एतेनोत्तरस्य पक्षस्य निर्णामो व्याख्यातः । पक्षपक्षयोः प्रक्रमप्रमाणानि पञ्चपञ्च चतुरश्राण्यनूचीनानि कृत्वा सर्वाण्यवाग्रमन्त्यापच्छिन्द्यादर्धान्युद्धरेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत । उपधाने शिरसो ऽग्रे चतुर्थीमुपदध्याद्धꣳसमुखीं पुरस्तात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टका । अपि वा शिरसो ऽग्रे हꣳसमुखीमुपदध्यात्तस्य अवस्ताच्चतुर्थीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टकाः । शिरसो ऽवस्तात्पञ्च पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्तथा पुच्छस्य पुरस्ताद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्यात्तच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्पाद्याभिः सार्धाभिः संस्थां पूरयेदेव[2] द्विशतः[2] प्रस्तारो[2] । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे हꣳसमुखीश्चतसृश्चतसृभिः पादेष्टकाभिः संयोजयेद्यथा दीर्घचतुरश्रꣳ संपद्यते । तत्तिर्यञ्च

---

१ प्राचं M.

२ These three words not in B; T omits them.

स्वयमातृण्णावकाश उपदध्याद् । दुंऽसमुख्यौ प्रतीच्यौ पुच्छाप्यये[1] ऽर्धपदेनात्मनि विशये । तयोरवस्तादभितस्तिस्रः पादेष्टकाः प्राङ्मुखीरुपदध्यात् । पुच्छस्यावस्तात्पञ्चदश पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात् । पादेष्टके अर्धेष्टकेति पक्षपक्षाणां प्राचीर्व्यत्यासं चिनुयाद्विशये यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्या-च्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत् । पाद्याभिः सार्ध्याभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १० ॥

अथापरः[2] । पुरुषस्य पञ्चमीभिः शतमशीतिः सप्तार्धं च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां पञ्चाशद्द्वे चात्मन्यर्ध-चतुर्थ्यः[3] शिरसि । पञ्चदश पुच्छे । ऽष्टपञ्चाशत्सार्ध्या दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । ऽर्धव्यायामेन स्रक्तीनामपच्छेदः । संनतं पुच्छं । पक्षयोस्तिभिस्तिभिररत्निभिरपनामो । ऽध्यर्ध्याभिः[4] षट्षट् पक्षाणि कुर्यादाकृतिः शिरसो नित्यायिष्टकानां विकाराः । पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्ता एवैकतः सपादाः । पञ्चम-भागीयायाः पाद्याः सार्ध्यास्तथाध्यर्धायास्तयोश्चाष्टमभागौ[5] तथा श्लेषयेद्यथा तिस्रः स्रक्तयो भवन्ति । पञ्चमभागीयायाश्चाष्टम्यन्तानि द्वयात्मनि पञ्चमभागीयाः सार्ध्या उपदध्यात्तथा पुच्छे । पक्षयो-श्चाध्यर्धाः सार्ध्याः । शिरसि याः संभवन्त्यपरस्मिन्प्रस्तारे पूर्वयोः

---

1 पुच्छाप्यये U.

2 •परं M.

3 •तुर्थाः B.

4 Thus B, ध्यर्धाभिः M U, •ध्यर्धार्धाभिः T.

5 •स्तथाध्यर्धाया• M U.

पक्षाप्ययोरेकैकामुभयोरुपदध्यादेकैकामपरयोर्द्वे शिरसः पार्श्वयोः । पुच्छस्यावस्तादध्यर्धाः प्राचीर्यथावकाशं । पार्श्वयोः पाद्याः साष्टमभागाः[1] । पक्षयोस्त्वध्यर्धाः सावयवाः । शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्म[2] चोपदध्यात् । ॥ ११ ॥

कङ्कचित्[3] एतेनात्मा पुच्छं च व्याख्यातम् । शिरसि पक्षोपदध्यात्तस्याकृतिर्व्याख्याता । सप्तपञ्चाशद्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । व्यायामेन सप्रादेशेन पक्षयोरपनामः । पञ्चमभागीयार्ध्याभिः षट्षट् पक्षाणि कुर्यादध्यर्धावशिष्यते । तथा पुच्छस्यावस्तात्पादावरत्निमात्रावरत्न्यन्तरालौ प्रादेशव्यासौ भवतस्तयोरवस्तादभितो द्वौ द्वावष्टमभागौ प्राग्भेदावुपदध्यादेवम् सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते[4] । ऽथेष्टकानां विकाराः । पञ्चमभागीयाः सावयवाः । पादेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिग्रहणीयादर्धप्रादेशेनाध्यर्धप्रादेशेन प्रादेशेन प्रादेशसविशेषेणेत्यध्यर्धेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिग्रहणीयादर्धव्यायामेन द्वाभ्यामरत्निभ्यामरत्निसविशेषेणेति । ताः षट् । तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागाः पादयोरुपधाय शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्म[2] चोपदध्यात् । ॥ १२ ॥

१ •भागीयाः M.
२ यथार्थं my copies throughout.
३ See XVII. 28 : 307. 1.
४ शिरसो मित्वा ins. M.
५ पादेष्टकाश्चतुर्भिः M.

अलजचित[1] एतेनात्मा शिरः पुच्छं च व्याख्यातं पक्षावपोद्धृत्य । त्रिषष्टिर्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । पुरुषेण पक्षयोरपनामो ऽपरस्मादपनामात्प्राञ्चमरत्निं मित्वा तस्मिन्नक्ष्यां नियम्यापरं पक्षपक्षापच्छेदमन्वायच्छेदेवं[2] पक्ष पक्षान्यः सार्ध्या उद्धृता भवन्ति । पादेष्टकामपनामे[3] उपधाय तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागा अपोद्धृत्य शेषं[4] यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं चोपदध्यात् ॥ १३ ॥

प्रउगचितं चिन्वीतेति[5] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावत्प्रउगं कृत्वा तस्यापरस्याः करण्या द्वादशेनेष्टकास्तदर्धव्यासाः कारयेत्तासामर्ध्याः पाद्याश्च । तासां द्वे अर्धेष्टके बाहुषविशेषे[6] चुबुक उपदध्यादर्ध्यासान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः[7] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे ऽपरस्मिन्ननीके सप्तचत्वारिंशत्पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्याच्चुबुक एकां शूलपाद्यां[8] । दौर्वे चेतरे चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्यासान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ॥ १४ ॥

---

१ See XVII. 28 : 307. 4.

२ पक्षपक्षमपच्छे॰ M, पक्षयंनापच्छे॰ B.

३ पादेष्टकानामपनाम B.

४ Thus (not शेषा as T) my copies

५ See XVII. 28 : 307. 7.

६ Thus my copies ; बाहुयविशेषे T.

७ M ins. प्राचीभिः, rightly ?

८ Not given by T in the text.

उभयतःप्रउगं चिन्वीतेति[1] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावदुभयतःप्रउगं कृत्वा । नवमेन तिर्यङ्मान्याः प्रउगचितोक्ता विकारास्तथोपधानमपरस्मिन्प्रस्तारे चूचुकयोर्द्वे पादेष्टके उपदध्यात्संध्यन्तयोश्च दीर्घपाद्ये । दीर्घे चेतरे च[2] चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्यांसान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[2] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १५ ॥

चतुर्थः ॥

रथचक्रचितं चिन्वीतेति विज्ञायते । द्वयानि तु[2] खलु रथचक्राणि भवन्ति साराणि च प्रधियुक्तानि चाविशेषात्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावतीं भूमिं परिमण्डलां कृत्वा तस्मिन्यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं[3] कृत्वा तस्य करण्या द्वादशेनेष्टकाः कारयेत्तासां षट् प्रधावुपधाय शेषमष्टधा विभजेदपरं[4] प्रस्तारं तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु सन्धयो भवन्त्यथापरः[5] । पुरुषार्धात्पञ्चदशेनेष्टकाः समचतुरश्राः कारयेन्मानार्थास्तासां द्वे शते पञ्चविंशतिश्च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासामन्याश्चतुःषष्टिमावपेत्ताभिः समचतुरश्रं करोति । तस्य

१ See XVII. 28 : 307. 9.

२ Not in the text as given by T.

३ तावत् not in the text of T.

४ After विभजेत् U ins. (probably taken from the bhāṣya): यस्मिन्प्रस्तारे चतुरश्रचक्रीरथाकारदेशात्प्रतिसंपादयेद० ।

५ After भवन्ति U ins. इति ।

षोडशेष्टका[1] पार्श्वमानी भवति । चत्वारिंशदतिरिच्यन्ते । ताभिरन्तान्सर्वशः परिचिनुयात्ताभिः षोडश मध्यमाश्चतुःषष्टिरराश्चतुःषष्टिर्वेदिर्नेमिः शेषा । नाभिमन्ततः परिलिखेन्नेमिमन्ततश्चान्तरतश्च[2] परिलिख्य नेमिनाभ्योरन्तरालं द्वात्रिंशद्धा विभज्य विपर्यासं भागानुद्धरेदेवमवाप उद्धृतो भवति । नेमिं चतुःषष्टिं कृत्वा व्यवलिख्य मध्ये परिकर्षेत्ता अष्टाविंशतिशतं[3] भवन्त्यराꣳश्चतुर्धा चतुर्धा[4] नाभिमष्टधा विभजेदेष प्रथमः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे नाभिमन्ततश्चतुर्थवेलायां परिकर्षेन्नेमिमन्तरतो । नेमिमन्तरतश्चतुःषष्टिं[5] कृत्वा व्यवलिखेदराणां पञ्चधा विभाग आ परिकर्षणयोर्न्यामन्तरालेषु द्वे द्वे नाभ्यामन्तरालेष्वेकैकां । यच्छेषं नाभेस्तदष्टधा विभजेत्स एष षोडशकरणः सारो रथचक्रचित्[6] । ॥ १६ ॥ पञ्चमः ॥

द्रोणचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[7] । द्वयानि तु[8] खलु द्रोणानि भवन्ति[9] चतुरश्राणि च[10] परिमण्डलानि चावि-

१ °ष्टकाः my copies.

२ °मिमंततः पर्यस्य तस्य परिलिखेन्नेमि° M, B om. परिलिख्य, U has तच after परिलिख्य; cp. XVII. 29 : 307. 16.

३ Thus T and U; अष्टाविंशच्छतं B, अष्टाचत्वारिंशच्छतं M.

४ Thus U M; विभजेत् instead of the second चतुर्धा B T.

५ नेम्यंतरत° U, नेम्यंत° M, नेमिमंतत° B.

६ °चक्रः B M.

७ See XVII. 29 : 308. 3.

८ Only in U B.

९ Only in U.

१० om. B.

शेषान्ते मन्यामहे। ऽन्यतरस्याहतिरित्यथाग्निं विमिमीते। चतुरश्र आत्मा भवति। तस्य त्रयः पुरुषास्त्रिभागोनाः पार्श्वमानी। पश्चात्स्वरुर्भवति। तस्यार्धपुरुषो दशाङ्गुलानि च[1] प्राची। त्रिभागोनः पुरुष उदीचीत्येवम्[2] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। ऽथेष्टकानां विकाराः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्ध्यास्तिर्यग्भेदाः पुरुषस्य चतुर्थ्य इति। तासां स्वरुश्रोण्यन्तरालयोः षट् षष्टीरुपधाय शेषमग्निं बृहतीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे दक्षिणे ऽंसे ऽध्यर्धामुदीचीमुपदध्यात्तथोत्तरे। पूर्वस्मिन्ननीके षड्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्भागीयास्तयोः पुरस्तात्पार्श्वयोर्द्वे चतुर्भागीये उपदध्यात्तयोरवस्तादभितो द्वे द्वे अध्यर्धे विषूची। तयोरवस्तान्मध्यदेशे[3] द्वे[4] पञ्चम्यौ प्राच्यौ। शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[5] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत्। ॥ १७ ॥[6]

अथापरः। पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशशतं[7] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। तासामेकामपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति। तत्पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातम्। षोडशीं पुरस्ता-

१ Only in U.
२ इति om. U.
३ मध्येदेशे B.
४ om. B.
५ om. U.
६ End of sixth adhyāya ?
७ °विंशंशतं B. विंशतिशतं M.

दिग्रय उपधाय तथा सह मण्डलं[1] परिश्रिश्चेदवस्तादपश्चिमं तत्पुरस्तादुपदध्यात्प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः प्रक्रमव्यासा भवन्ति । चतुरश्राणामर्धाभिः संख्यां पूरयेद्-परस्मिन्प्रस्तारे प्रधिमध्यमामोष्ठ उपधाय यदवस्तात्तद्द्वेधा विभजेत्स एष नवकरणो द्रोणचित्परिमण्डलः । समूह्य-परिचाय्यौ[2] पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातौ । समूह्यस्य दिक्षु चात्वालान्खानयित्वा तेभ्यः पुरीषꣳ समूह्योपदध्यात्परिचाय्य इष्टकानां देशभेदस्तꣳ सर्वाभिः प्रदक्षिणं परिचिनुयात् ।

॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

श्मशानचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[3] । सर्वमग्निं चतुरश्रा-न्यष्टादश भागान्कृत्वा तेषामाख्यातमुपधानं । त्रिभिर्भागैर्भा-गार्धव्यासं[4] दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वस्याः करण्या मध्याच्छ्रोणी[5] प्रत्यालिख्यान्तावुद्धरेत्तस्य दशधा विभागस्तानि विꣳशतिः सर्वो-ऽग्निः संपद्यते । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे प्रउगमध्ये[6] ऽनूचीनं विभजे-त्तस्य षड्धा विभागस्ते द्वे पार्श्वयोरुपदध्याद्भागतृतीयायामाश्च-तुर्थव्यासाः । कारयेत्तासामर्धास्तिर्यग्भेदास्ता अन्तयोरुपधाय

१ परिमंडलं M.

२ See XVII. 29 : 309. 6, 8.

३ See XVII. 30 : 309. 1.

४ भागार्ध om. B.

५ Thus my copies (cp. the bhāṣya) ; चर्धाच्छ्रोणी Thibaut.

६ प्रधिमध्ये B.

शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदूर्ध्वप्रमाणमग्नेः पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं त्रेधा विभज्य द्वयोर्भागयोस्तुरीयेण वा नवमेन[1] वा चतुर्दशेन वेष्टकाः कारयेत्ताभिस्तिस्रो वा नव वा चतुर्दश[2] वा[2] चितीरुपधाय[2] शेषमवाक्षमक्ष्णयापच्छिन्द्यादर्धमुद्धरेत्तस्य नित्यो विभागो। यथायोगमिष्टकानां ह्रासवृद्धी। ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

कूर्मचितं चिन्वीत यः कामयेत ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति विज्ञायते[3]। द्वयाः खलु कूर्मा भवन्ति वक्राङ्गाश्च परिमण्डलाश्चाविशेषास्ते[4] मन्यामहे। ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते। चतुरश्र आत्मा भवति। तस्य दश प्रक्रमाः पार्श्वमानी भवति। तस्य द्वाभ्यांद्वाभ्यां प्रक्रमाभ्यां स्रक्तीनामपच्छेदः। पूर्वस्मिन्ननीके प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरश्राणि कृत्वा तेषां ये अन्त्ये ते अक्ष्णयापच्छिन्द्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतः। स आत्मा। शिरः पञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यासं। तस्यांसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्स्रक्त्यपच्छेदे[5] पादानुन्नयेत्तस्य द्विपदाक्ष्णया तिरश्ची तद्द्विगुणायाममनूची। तस्य द्विपदाक्ष्णया पूर्वमंसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरेषां पादाना-

---

१ पंचमेन M.

२ वर्षीरुपधाय M.

३ See XVII. 30 : 309. 6.

४ परिमंडलांगा॰ U.

५ प्रक्रमेण once M.

मपच्छेदा व्याख्याता । अपरयोः पादयोरुपरावꣳसावपच्छिन्द्यादेवꣳ[१] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः[२] पाद्यास्त्वध्यर्धपाद्याश्चतुर्भिः[३] परिगृह्णीयात्प्रक्रमेण द्वाभ्यां पदाभ्यां पदमविशेषेणेति । ते द्वे[४] यथा दीर्घसꣳश्लिष्टे स्यातां तथैकां कारयेद्द्विपदाध्यर्धपार्श्वेन समचतुरश्रामेकामुपधाने शिरसो ऽग्रे चतुरश्रामुपदध्याद्धꣳसमुख्याववस्तात्पञ्चपञ्च चतुरश्रा द्वेद्वे पादेष्टके इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टका[४] उपदध्यादेवमग्निं[५] चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां । पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे शिरसो ऽग्रे हꣳसमुखीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितो द्वेद्वे अध्यर्धपाद्ये[६] विषूची । तयोरवस्तादभितश्छेदसꣳहिते द्वे पादेष्टके । द्वेद्वे द्विपदे तिस्रस्तिस्रो ऽर्धेष्टका इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोपदध्यादेवमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ।

॥ २० ॥ नवमः ॥

---

१ ०रपरावꣳसावप० M.

२ चतुर्थीस्ता० B, but cp, XXX. 10 : 403. 9.

३ ०ध्यर्धापाद्यां चतुर्भिः Thibaut, but cp. XXX : 10 : 403. 10.

४ om. T. but cp. l.c.

५ Thus M ; तस्मिन्नर्धेष्टकाश्चोप० B, and Thibaut ; तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोप० U (rightly ? cp. XXX. 10 : 404. 16).

६ अध्यर्धा० T.

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशशतं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां पञ्च षोडशीरपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तदन्तरेण द्रोणचिता व्याख्यातमथ ताः पञ्च षोडश्यस्ताभिरवान्तरदिक्षु पादानुपधायेच्छिरः[2] पुरस्तात्तासां परिकर्षणं व्याख्यातं । प्रधीनां सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः[3] प्रक्रमव्यामा भवन्ति । यदतिरिक्तं संपद्यते तच्चतुरश्राणामर्धाभिर्युञ्ज्यात्तापरस्मिन्प्रस्तारे पादानां शिरोवद्विभागः शिरसः पादवद्व्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारांश्चिकीर्षेत्कूर्मस्यान्ते तत्पुरीषमुपदध्यान्मध्ये वकलमेतदेव[4] द्रोणे विपरीतमथ हैक एकविधप्रभृतीन्प्रउगादीन्ब्रुवते । समचतुरश्रानेक आचार्यास्तस्य करण्या दशमेनेष्टकाः कारयेत्तासामर्धाः पाद्यास्तथाश्वमेधिकस्याग्नेः पुरुषाभ्यासो सारत्निप्रादेशानां । प्राकृतो[5] वा त्रिगुणस्त्रिंशस्तावो ऽग्निर्भवतीत्येकविंशो ऽग्निर्भवतीत्युभयं ब्राह्मणमुभयं ब्राह्मणम्[6] । ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति शुल्बसूत्रं समाप्तम् ॥

---

१ ०विंशशतं B U, विंशतंशतं M.

२ Thus my copies; before शिरः Thibaut reads पञ्चम्यां० but the locat. cannot be correct and पञ्चम्यां would be superfluous.

३ Thus my copies; प्रधिमध्याः Thibaut, but cp. XXX. 18 : 411. 2.

४ एव only in U and in one of Thibaut's MSS.

५ Thus H U, प्रकृतो B, ता M.

६ See XXVI. 10 : 285. 4, where, however, only the first brāhmaṇa is found.

अथातः प्रवरान्व्याख्यास्यामः । सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानां[1] पक्षा भवन्ति । त्रयः पक्षा भृगूणां पञ्चार्षेया वत्सा विदा आर्ष्टिषेणाश्चत्वार एवाङ्गिरसः कौमण्डा दीर्घतमा रौक्षायणा[2] गर्गाश्च । गर्गाणां त्र्यार्षेयो विकल्पो । विश्वामित्रपक्षे[3] पूरणा द्व्यार्षेयाः । शुनकवसिष्ठा[4] एकार्षेया । अतो ऽन्ये त्रिप्रवरा भवन्त्येतेषु भृग्वङ्गिरसो भिन्नविवाहं[5] कुर्वते न चेत्समानार्षेया बहवः स्युरिति मतं बौधायनस्येति[6] । ॥ १ ॥

अथात[7] ऊर्ध्वानध्वर्युर्वृणीते[8] ऽमुतो ऽर्वाचो होतैतदेव एवोभयोः सर्वत्रोद्देशो । द्व्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहस्त्र्यार्षेयाणां । त्र्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहः पञ्चार्षेयाणामसमानप्रवरैर्विवाहः[9] ।

---

१ °ष्टानामगस्त्याष्ट° Be U.

२ रौक्षा° G M T.

३ °वंशे Be U.

४ शुनकावसिष्ठा BU.

५ According to the Pravaramañjarī the reading ऽभिन्न° is also admissible.

६ Here ends the first k. according to Be U; according to the other MSS. it ends after °त्रोद्देशः (line 9); but the Pravaramañjarī remarks इतिकरणमध्यायपरिसमाप्तिबोधनार्थम् ।

७ Thus all the MSS. and Āp. XXIV. 5. 8; r. अथेत and cp. Āp. II. 16. 9.

८ एवोर्ध्वान° Be U.

९ Thus T M; °वासमानप्र° 'Bu G; Be U and Pm om. the two words असमा° विवाहः; cp. Āśv. śrs. pariśiṣṭa (p. 891 of the Calcuttā edition).

एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते । तावत्समानगोत्रत्वमन्यत्र[1] अङ्गिरसां[2] गणादिति[2] पञ्चानां त्रिषु सामान्यादविवाहस्त्रिषु द्वयोः । अङ्गिरोगणेष्वेव प्रवरेष्वेको[3] ऽपि[4] वारयेदिति[4] ॥ २ ॥

भृगूणामेवादितो[5] व्याख्यास्यामो मार्कण्डेया माण्डूका[6] माण्डव्याः कांसय[7] आलेखना दार्भायणाः[8] आर्कराक्षा[9]

१ Instead of अन्यत्र Be U ऋते ।

२ ०ङ्गिरोगणा० Be U, ०ङ्गिरसां गणात्र T M G, omitting the following passage; गणैरिति Bu, equally omitting the following passage.

३ एके instead of एको Be U.

४ This śloka is found only in Be U of the MSS.; it is not treated by the author of the Mañjarī, but we find it cited in the Gotrapravaranirṇaya of Raghunātha, in the Saṃskāraratnamālā p. 418, the Prayogaratna fol. 64. C. 1, the Nirṇayasindhu, III, fol. 30. a. 5. Instead of एव we find I sometimes cited with एवं (rightly ?). Instead of पिवारयेदिति Be U have विवाहयेदिति and the metric bhāṣya on the Pravarapariśiṣṭa of Kāty. (Verz. der Berl. HSS. 1. p. 62, 25) has निवारयेत; Gopīnāthadīkṣita (Ratnamālā l.c.) remarks : प्रवरेष्वेको ऽपि प्रवरः समानश्चेत्तद्विवाहं वारयेदित्यर्थः ।

५ भृगूनेवादितो Be U; एव om. Bu T Pm Pn.

६ Thus M G Bu, मांडका T; मांडूकेया Be U Pm Pn Rm.

७ Thus G T Pn : कासय Pm, कांसव M, कांस्य Bu; कांसेया Be U Rm.

८ दर्भा० M Bu.

९ Thus G Pn; आ (or अ)र्कराक्ष्या the other sources.

दैवतायनाः[१] शौनकायना माण्डूकेयाः[२] ,पौर्षिकाः[३] शाक्काः[४] प्राम्तायनाः[४] पैलाः पैङ्गलायना दाभ्रेयो[५] बाभ्रकयो[६]वैश्वा-नरयो वैश्वौनरयो[७] विरोहिता[८] बार्हा[९] गौष्ठायणा[१०] ऐट्टेयः[११] काश्कृत्स्ना वाग्भूतया[१२] छतभागा[१३] ऐतिशायना आमायनाः[१४]

१ Thus Bu U Rm Pn, देवंता० or दैवंता० the other sources.

२ Thus M G Rm; मंडूकेया Bu; T om.; माधूकेया the others.

३ Thus M G Bu Pn Pm; T om.; वार्षिकाः the others.

४ ? सांकग्राम्नायनाः Bu (graAtha), सांकग्राम्ना० M G, सांकाग्रांना० Be U, शांकाः प्रजायनाः Pm, साकांप्राम्ना० Sk, माका० प्राम्ना० Rm, सांकाः प्राम्ना० Pn (cp. gaṇa *aśvādi*).

५ ? Thus M G T Pn, दाभ्रेयः Bu, दाभ्रेयकयो U, दाभ्रेयकाकयो Be, दाभ्रेयकाः Sk, राभ्रेयकयो Pn.

६ बा० M Pn Be U.

७ Thus M T Rm Pn; वैश्वौनराः Bu, वैभौनरयां G, वैश्वौनरयो Be U, वैश्वित० Sk (cp. PW. s. v. विश्वौनर)।

८ Thus Be U Pm Pn; विलोहिता M G T Bu, वैरोहिता Sk Rm.

९ ? Thus M Pm, बर्हा G T, बर्भाः Bu, बाभ्रा the others.

१० ? Thus M G T Bu, गोष्ठायषा Pm, गोष्ठायना Rm, कौकायना Be U.

११ Conjecturally. यट्टेयय M G T, यट्टेययः Bu, हे (or है)केया Be U Pm, हौकयः Rm, डौकपाः Sk, हैकयः Pn.

१२ ? Thus G T; वातृभू० M, वाकंभू० Bu, वाकृतका Be U, वाकृतका Rm Pm, वाकृश्तका Sk, वाकृतका Pn.

१३ चत० Be U, क्षत० Rm Sk Pn.

१४ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) T Bu Pm Pn, आया० M, आम्ना० G, आतायनाः Be U Sk, श्रामायनाः Rm.

पाणिनिर्वाल्मीकि॰ श्रौणपिण्डय: ग्रैवाव्रता[1] जिह्वीतय:[2] सावर्णिर्वाकायना[3] वाखायना सौक्षतयो मण्डविलौविष्टयो[4] हस्त्याग्रय:[5] शौद्धकयो[6] वैकर्णा[7] औपजिह्वय[8] औरग्रय:[9] काम्बलोदरय:[10] काठोरक्षदैहलिर्विरूपाक्षा[11] वृकाश्वा उपैर्मन्यवो दैवमत्या[12] आर्कायणा[13] मार्कायणा: काङ्कायना[14]

---

१ ? Thus M G; ग्रैवामिता: Bu, ग्रौवावता T, सौषावता Be U, सौपावता: Sk Pn, सैषातवा Pm, सैवातवा Rm.

२ Thus Be U Pm Pn Rm; जिह्वि॰ T Sk, जिह्नतय: G, जिह्नतीय: M, जिगीतय: Bu.

३ Thus Be U Pm Pn Rm Sk; वार्कायना T, वार्कायणा G, वाकायणा M, आकायना: Bu; वाकायनि Mān. sū., वागायना Laugākṣi.

४ सौविष्टयो M G T, सौविष्टकपया: Bu.

५ ? Thus Be U Pm Sk; हस्त्यग्रय: G T, गस्त्यग्रय: M, चगस्त्यग्रय: Bu, हस्त्यापयो Pn, हस्तापय: Rm, हस्ताग्रय: Sk.

६ Thus M G T Sk Rm Pn; सौ॰ Pm, सैद्धकय: Bu, रौद्धकायो Be U.

७ Thus Bu Rm; the others have वैकर्णा, वैकर्णेया, वैकर्णया or वैकरार्णा (cp. Pān. IV. 1. 117).

८ Thus G only; औ॰ M T; औ॰ Be U Pm, सौ॰ Bu; औपकजि॰ Rm Sk, औकजि॰ Pn.

९ Thus M G T Bu, औरसय: all the others.

१० कांबरोदरय: M G T, कांबलो॰ Bu, कांबोदय: Be U, कांबलोदरय: Sk Rm, कांबलोदय: Pm.

११ ? Thus M G T; काठकत् Bu, कांबोदकत् Be U Pn, काकारकत् Rm Sk, कपोरह Pm (cp. कोडार ? gaṇa *śivādi*).— वैरूपाक्षा U, वैरूपाक्षा Be.

१२ Thus M Bu T; दैवमत्यो G, देवमत्या Pm, दमत्या the others.

१३ Thus (as Laugākṣi) M G T Bu, वार्षायणा the others.

१४ Thus M Bu Be U Sk Pn; काकायना G, कांबायना T.

वायवायनिनो[1] ग्रांकरवाः[2] कारववस्त्राभ्रमसा[3] नाङ्गेया अनुपेया[4] याभ्रिका[5] जावालिर्वाङ्कमिचायणा[6] आपिम्रसयो[7] वैहपुरेया लोहितायना[8] उद्गाचा नाडायनाः[9] मारदतायना[10] राजितवाहा[11] वत्सा वात्स्यायना[12] इत्येते वत्सास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जामदग्न्येति होता । जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ३ ॥

१ ? Thus M G Bu, वायवोम्बधनिनः T, वायव (or वा)वम्यायनाः Be U, यायवायनिनः Pn, वायनवायनिनः Rm, वापनयः वायनिनः Sk, वायकावावाया-थिनः Pm (cp. वायव्यायन Mān. sū).

२ Thus (with Mān. sū.) Pm, ग्रांकरवः M G T, ग्रांकवः Bu, ग्रांकराश्वाः Be U, ग्रार्ङ्गरवाः Rm, ग्रार्परवाः Sk.

३ कारवव० G, कारवव्र० T, कारभवः Bu, कारवर्वः M, कारवचः Pm. Not found in any of the other MSS. or nibandhas; cp. perhaps काण्वव of Āp. XXIV. 9. 1, although there as Viśvāmitra.—०मघा Be U T Sk Rm; ०मघो M Bu G Pm Pn.

४ ? Thus M G T Bu, नोपेया Be U Pn, नोपेया Pm, नोधेया Rm, सौयेय Sk.

५ Thus M G T Bu Rm; याद्रिया Be U, याभ्रिया the other nibandhas.

६ Instead of जावालिः (cp. Āp. XXIV. 5. 14.) M G T Bu have पारिमण्डलिः, cp. पारिमंडलि of Laugākṣi.

७ Thus Be U Pm Pn Sk Rm; आपिम्रालेयो or आविम्रालेयो M G T Bu.

८ रो० Be U, लो० Pn (perhaps better).

९ See Pāṇ IV. 1. 99; नाळायनाः M G T Bu: नाडायनाः the others.

१० Thus all exc. T and M, which have मारद० ।

११ Thus M G Bu T; रार्जितवाहा Be U Pm, राजतवाहा Pm Sk.

१२ Thus Be U Pm Rm Pn Sk; वानावाद्या G, वानावाचा M T, नकाचाः Bu.

विदाः शैला॰भृवटाः शैलाः[१] प्राचीनयोग्या[२]अभयजाताः[३] काण्ठरथयो वैदभृताः[४] पुलस्त्य[५] आर्काषणा[६]मार्काषणा[६] नाडायणाः औक्षायणा भुञ्जायना[७] जामलायना[८] इत्येते विदास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व वैदेति होता विदवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ॥ ४ ॥

आर्ष्टिषेणा नैरथयो[९] ग्राम्यायणाः[१०] काण्वयस्याङ्ग्रायणाः[११] प्रौढकलायनाः[१२] सिद्धाः सुमनायना गौराभिराभिरित्येत[१३]

१ Found only in M G T and Be U.

२ ॰योगा M G T Bu.

३ Thus also (and cp. gaṇa *gargādi*) Laugākṣi and Mānava: ॰अभयद्दाना: Be U and the nibandhas.

४ Thus (and cp gaṇa *gargādi*) corrected in acc. with the Mānava text; वैत॰ M G T Bu, वैन॰ Be U and the nibandhas.

५ Thus M G T Bu; पुलस्त्य Pm. पुलस्त्य the others.

६ Perhaps these two (cp. p. 418. 5), the last of which is missing in Bu, ought to be cancelled.

७ Thus M G T Bu; मुञ्जा॰ Be U: fails in all the nibandhas.

८ ? Thus Be U; जामला G, जाली M, जमला T, बोधाः भार्गवः Bu; मालामला Pm.

९ Thus the MSS. and Pm Pn; नैचयथो Rm Sk.

१० पाम्यायणयः Rm perhaps rightly, cp. gaṇa *tikādi* and पाम्यायणि of Laugākṣi.

११ ? काण्वय॰ M T, काण्वया॰ G, कण्वकः Bu; काम्यायना॰ Be U, कार्षायनाः Rm Pn, कारपायुनाः Pm, कापायनाः Sk.

१२ Thus M G T, पाक्कायनाः Bu, पौढकलायनाः Be U Pn Pm Rm, पौढकलायनाः Sk.

१३ Thus M T Pm; गौराभिराभि॰ G, माराभि॰ (omitting चाभिः) Be U, गौरा Bu, गौराभिः Sk Rm, गौराभिःराभिः Pn.

आर्ष्टिषेणास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानूपेति[१] होतानूपवदृष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युर्वत्सा विदा[१] आर्ष्टिषेणा इत्येतेषामविवाह । एते पञ्चावत्तिनः[२] । ॥ ५ ॥

६ यस्का मौनो[३] मूको[४] वाधूलो वर्षपुष्यो बालेयो[५] राजिततायिनो[६] दुर्दिनो[७] भास्करो देवन्तायनो[८] बाष्कलेयो[९] माध्यमेया वाग्रयः[१०] कौशाम्बेयाः कौटिल्याः[११] सत्यकश्चिचखेना[१२]

१ Thus the pravara in Be U and all the nibandhas (cp. Āp. XXIV. 5. 15); the four other MSS. are more or less confused.

२ The words after अध्वर्युः given only by Be U T Bu Pm, but in Be U : ०विवाहस्तेषां पंचावत्तिन इति ।

३ Thus Be U and the nibandhas; मौना G, मूनो T M, अमुनः Bu.

४ मुको Be मूका G, मौको Rm.

५ ? Thus T Bu M, बाळायो G; मातावाकोयो Be U, मातलयो Pm, भागलेयो Rm Sk, नागलेयो Pn.

६ Thus all (०तापिनो Be U, राजित० Pm). the other nibandhas substitute a name from the Laugākṣi pravarasūtra (भागवित्तेयो) ।

७ दुर्दिंतो Be U.

८ ? (cp. p. 417. 1) Thus M G Be U Pn. देवंतायना T, दैवतायना Pm, दैवजायनो Sk.

९ ? Thus Be U, बाष्कलयो T G, बाकळेयः Bu, बाकलयो M, बाकलया Pm, बार्कलेयो Pn Rm Sk.

१० Thus M Bu पाग्रयः G T वाग्नयः Be U and the nibandhas.

११ Thus Be U, कौठिन्याः M, काठिन्याः Bu, क्रौठिन्याः T, कोपन्याः G; after this name Be U have मग्नकयाः क्रौविन्याः, the last name (instead of कौटिल्याः) also Rm Sk Pn कौविन्याः Pm.

१२ Instead of सत्यक० (thus Be U M T Pm) मग्यकि० G, मघकः Bu, सत्कृयः Pn? सत्यकथाः Rm, सत्यकपयः Sk.

भागन्तयो वार्काश्वकय[1] श्रौक्या[2] श्रौपचितयो[3] भार्गुरित्यय इत्येते यस्कास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वैतहव्य सावेतसेति[4] होता। मवेतोवद्वीतहव्यवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[5]। ॥ ६ ॥

मित्रयुवो[6] रौक्षायणाः[7] शायण्डिनाः[8] सापिण्डनाः[9] सुराभिनाः[10] माक्षा[11] वाक्षा[12] मह्रावाक्षास्ताक्षायणा

१ Thus emended (cp. इकाश्वकि of the Laugākṣisūtra); वार्काय-श्रय M G T, वातार्काश्वकेय Be U.

२ ? ? श्रौत्या M, श्रौक्या T, श्रौचा G, श्रौत्याः Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

३ ? श्रौर्गचिनयो G, श्रौर्गचितयो Be U, श्रौक्थितयाः T, श्रौकचितया M, श्रौर्गाः चितयाः Bu.

४ The MSS. exc. Bu (which has साचेतसेति) and Pm Sk, have all सावेदसेति।

५ Instead of सवेतोवत् MSS, exc. Bu (which has सचेतसवत्) and Be U (which have सवेदोवत्), all सवेदसवत्।

६ Thus Be U and the nibandhas; मित्रयूणा M G T, मित्रायणाः Bu.

७ Thus (and cp. Census p. 120) Be U (after शायण्डिनाः, after मित्रायुवो they have रौक्षायणाः), रैक्ष्यायणाः Rm, रैाक्षायणाः Pm, रैक्ष्मायणाः Sk, रौक्ष्रायणाः G, रौगंयायणाः M T, रौग्यायणाः Bu.

८ ? Thus T, शायण्डीनाः M, शण्डीनराः Bu, शारंडिना Be U. All the other MSS. and the nibandhas om. this name. Be U ins. after it (cp. foregoing note) रौक्षायणाः।

९ ? Found only in Be U (सापिंडायनाः) G (सापिण्डीनाः), Sk and Rm (सापिंडिनाः), Pn (सापेंडिनाः) Pm (सापिंडिताः). The Census l.c. has *sāpindana*.

१० Thus T Bu, सुरांभीना G, सुरांभिनशाक्षा M, सुरभिनेया the others.

११ ? Thus Be U and all the nibandhas; वाक्षा M G, वक्षा T, वक्षाः Bu.

१२ Thus Be U, यवाक्षा M, यवक्षा G, यावक्षा T, यावक्षाः Bu; all the nibandhas om. this name.

औदल्यायणा[१] वाजायना[२] माद्राघयः[३], कैतवायना इत्येते मित्रयुवस्तेषां[४] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वाध्र्यश्व दैवोदासेति होता । दिवोदासवद्बध्र्यश्ववद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ७ ॥

वैन्याः पार्था बाष्कलास्तेषां[५] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वैन्य पार्थेति होता । पृथुवद्वेनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[६] । ॥ ८ ॥

शुनका गार्त्समदा यज्ञपयः[७] सौगन्धयः[८] कार्दमायना[९] गाङ्गायना[१०] मत्स्यगन्धास्त्रौचाः[११] श्रोत्रियास्तैत्तिरीयाः[१२]

---

१ ? Thus Be U ; उदल्यायणा M G. उद्यायणा Pn. उदलमायणाः Bu ; T and the other nibandhas om.

२ ? Thus Be U Pm ; वाज्ञायना M G T, वाजायनाः Bu ; not in the nibandhas.

३ Thus (and cp. मद्राघ) M G, माद्रापयः T. मद्रापंयः Bu, माजायनाः Be U, माजाद्यया Pm.

४ मित्रयव॰ M T, मित्रायणा॰ Bu.

५ Instead of बाष्कला॰, Bu पात्कलाः, T पात्कण्का॰, Pm बाष्कला॰ । After this name Be U add शाकलाः, Bu adds श्वेताः, Sk, श्येनाः, Rm and Pn श्येनाः (cp. Āśv. XII. 10 11). In M the *vainyāḥ pārthāḥ* are left out. The Census report has as fourth name *shveta*.

६ वैन॰ instead of वेन॰ MSS. exc Be U.

७ ? Thus all (perhaps better with the Laugākṣisūtra याज्ञपयः) the MSS. and Pm Pn, यज्ञपतयः G and Sk only.

८ Thus Be U Sk Pm ; सोभंकयः Bu, सपयः M T, मौपयः G.

९ कार्द॰ G only (कर्दमायनाः Lau., Mān.).

१० माचायनाः Bu.

११ Before चौचाः Be U have गार्भायणाम् and after it चैचिचाः ।

१२ Thus Be U Pm Sk ; ॰त्तिरियाः M G T, ॰त्तिगरीयः Bu.

पत्पूला[१] इत्येते। शुनकास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति। शौनकेति होता। शुनकवदित्यध्वर्युर्गार्त्समदेति होता गृत्समदवदित्यध्वर्युर्वा[२]। ॥ ९ ॥ प्रथमः ॥

अङ्गिरसो व्याख्यास्याम। आयास्या आग्नीवेयाः[३] कापाचयो[४] मूढाः[५] सात्यकयस्तैदेवाः[६,७] कौमारवत्यास्तौण्डिर्दाभिर्दैवकिः[८] सात्यमुग्रिः[९] कौबाद्या[१०] बौध्या[११] नैकरिः[१२] खस्तैवकिः[१३]

१ ? Thus T G, पत्पूला M, आपत्पूलाः Bu, पित्पला Be, विप्पला U :— प्रत्यूषाः Sk, प्रत्युषाः Pn, both probably after the Laugākṣi—(प्रत्यूषाः) and the Mānavasūtra (प्रत्युराः)।

२ After the first ॰ध्वर्यु Bu ins., omitting वा at the end, गार्त्समदानामेकार्षेयः।

३ Conjecturally (cp. gaṇa *śubhrādi* on Pāṇ IV. 1. 123); आग्निवेयाः M T, अग्निवेयाः Bu, श्रोग्नीवेधाः G, श्रोग्निवेयाः Be U Pm, श्रोग्निवेयाः Pn, श्रोग्निवेशाः Sk Rm.

४ कोपा॰ Bu; all the nibandhas om. this name.

५ ? Thus M G T Bu, मूढसंरथाः Be U, मूढरथाः the nibandhas.

६ सात्य॰ M G T Bu, सत्य॰ Be U and the nibandhas.

७ तैदेवाः Bu, तैदेयाः T, तैन्देवाः G M; खेदेवाः Be U, खैदेवाः Sk, खैदेवाः Pm Pn Rm, r. perhaps तौदेयाः ?

८ Instead of तौण्डिर्दाभिः (thus Be U) तौण्डिभिः M T, तौण्डिकिः G Bu; instead of देवकि, दैवकिः Rm Sk.

९ ॰मुग्रि T, ॰मुग्र M G, ॰मद्‌किः Bu; सत्य॰ Be U Pm.

१० Thus (or कोबा॰) Be U and the nibandhas; कोबाद्यो or कोबाद्या M G T Bu.

११ बोध्या or बौध्या Be U Pm Pn Rm, बैध्याः Sk; बौध्या M G T Bu (cp. Pāṇ. IV. 1. 107).

१२ Thus (नैकरि॰) MSS. exc. Bu (करि॰), Rm (औकरि॰), Sk (तौकरिः)।

१३ I have adopted the reading, however doubtful, of Be U, which is supported by Sk Rm Pn; the four other MSS. have (in connection with the foregoing name) नैकरिह्रोहैवोकिः (G), नैकरिहिकिः (M), नैकरिहिहैविकः (T), कैरिहः हैवकिः (Bu).

कौशालयः[1] काहृणिः[2] काठोरिः काग्रौवाजाः[3] पार्थिवा इत्येत आयास्या गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसायास्य गौतमेति होता । गौतमवदयास्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ १० ॥

शारद्वता[5] आभिजिता[6] रौहिण्याः क्षीरकरम्भाः सौमुचयः[7] सौयमुना[8] औपबिन्दवो[9] राह्नगणा[10] राणायो[11] मार्षण्या[12] इत्येते शारद्वता[13] गौतमास्तेषां[14] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-

---

१ किला० Bu G Pm Pn.

२ काहणिः M only; the nibandhas, however, all point to का० ।

३ काग्नि० M G T Rm Pn; after this name Be U add कारौयाः ।

४ Instead of गौतम० and अयास्य० (thus Be U) गो० and आ० the other MSS.

५ Corrected; शारद्वन्ता T, शरद्वन्ता M G Bu and the nibandhas; शरद्वन्तो Be U; cp. Pāṇ. IV. 1. 102.

६ Thus Rm only, अभि० all the MSS. and the other nibandhas.

७ ? Thus Be U and the nibandhas; मौमुरयः M G T, मौगुरयः Bu.

८ ? Thus Be U; सौभ्रामुरा G T, सौथामुरा M, सोयामुरा Bu. Perhaps two names: सौभ्राः, मुराः ?

९ R. औपबिन्दवयः ? cp. gaṇa *bāhvādi*; औपबिन्दवो Sk Rm Pn; औपबिंदवो Be U Pm, रौपबिंदवो M G T Bu.

१० Thus Be U, रह्न० or रक्षो० the other MSS. and the nibandhas.

११ Thus (and cp. gaṇa *pailādi*) M G T, राणेयाः Bu, नयर्यो Be U and the nibandhas.

१२ ? मार्षण्या Be U Pm Pn, मार्षण्या M G, मर्षण्या T, मार्षणाः Bu, भार्षण्याः Rm.

१३ शरद्वन्तस् Be U Bu (omitting गौतमास्), शरद्वता G M, शरद्वंता T.

१४ गौतमास् om. Be U T.

रस गौतम शारद्वतेति होता' शरद्वद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1]' ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेषणा[2] मासुराक्षाः काष्टरेषय[3]ऊर्जायना[4] वामजायना[5] वाग्नय[6] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[7]'काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता' कुमण्डवद्गौतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[8] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[9] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[7]काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[10] होता' दीर्घतमोवद्गौतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गौतम॰ the other MSS.

२ Be U add मासरेषयः ।

३ Thus M G Bu, काषरेषय T, काष्ठ॰ Be U Pm, काषरेषयः Sk. काष्ठरेषयः Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, ऊर्जया T. चोजायनाः Bu, चांजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om.; याजायनाया Be U, वाजायन Pm, वांजायनाः Sk Rm.

६ Thus Be U T G Sk, पाग्नय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत् ।

८ Thus Be U only ॰कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमानां the other MSS.

१० Thus Be U (r. दैर्घं॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औशनसा दिष्याः[१] प्रशस्ताः सुरूपाक्षा महोदरा विगन्धकाः[२] सुबुध्या[३] निहिता[४] गुहा[५] इत्येत औशनसा गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतौशनसवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[६] श्वेतीयाः पौष्किष्ठय[७] औदज्ञायना[८] वाभ्रुक्या[९] आजगन्धय[१०] इत्येते कारेणुपालयो गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति होता । करेणुपालवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११] ॥ १५ ॥

वामदेवानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas ; दिष्याः M Bu, दिष्टयः T.

२ ? Thus M G T, पिंगरकाः Bu, विकंकताः Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुज्ञा Be U Pm, सुबुध्रिया G, सुबुधन्या M. सुबुजयः Bu, सुबुध्रा T, सुबुज्ञाः Sk, सुबुध्या Rm.

४ निचता Be U and the nibandhas exc. Rm.

५ Om. Be U Pm.

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौष्किष्ठ्य MG, पजिष्टाः Bu, पैंजिष्ठ्या Be U Rm, पोजिष्ठाः Sk Pm.

८ ? (cp. औदज्ञायनि gaṇa *tikādi*) औदुज्ञायना M G, औदुंजायना T, औदुज्यायनाः Bu, औदुबवंजायना Be U, औदजा० the nibandhas.

९ ? Thus M G T, बभ्रान्याः Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc. Sk (साधु०) ।

१० ? वाजगंधा Be U, राजगन्धयः M G T Bu, वाजगन्धाः Rm, वांजगंधा Sk.

११ कारेणुपालिव० Be U, कारेणुपालव० the other MSS.

देवेति होता। वामदेववद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गौतमानाꣳ सर्वेषामेवाविवाहः[१] ॥ १६ ॥ द्वितीयः ॥

भरद्वाजाः[२] चाम्यायणा मामण्डा[३] देवाश्वा उदहव्याः प्राश्वꣳश्रयो वाहलया[४] बाह्योगा[५] वाशिनायनास्तैदेहा[६] श्राम्रा[७] श्रौचा[८] भूरयः पारिषण्डेयाः[९] गैखेयाः[१०] शौङ्गकय[११] जङ्ढाः[१२] खारिग्रीवय[१३] श्रौपश्रयो वयोचिभेदा आग्निवेश्या

१ The last three words in M T Be U only, the last two omitting एव and adding इति at the end.

२ भर० (here and infra 432, 1) U only (and Sk Pm), all the others भार०।

३ ? Thus M G, मामंथा T, मामण्डाः Bu; मंगदा Be, मंगडा U Pm, मेङ्गडा Rm, भेगयाः Sk.

४ ? वाहलगा M G T, वालकाः Bu, वाहलचाः Sk, वहालभा Pm, वाहलभा Rm, देवहेला Be U.

५ ? Thus Be U and the nibandhas; बन्ध्योगा T G, बन्ध्योगा M, बण्ड्यगाः Bu.

६ (cp. वाषिनायनि P W) वाशिनायना० G, वाशिना० T M, वशिना० Bu: वाषमायना० Be U, वसीमायना Pm, वासीमायना Rm, वशीमायनाः Sk.

७ ? ? Thus M G T Bu, चास्रा Be U, Sk Rm, चमाह्रा Pm.

८ ? Thus Be U Bu Sk Rm Pm, चौथा M, चौथ्या G, चौधा T.

९ Thus Rm only, पारी० G, पारिषड्रेयाः Sk, परिषडेयाः Be U M, परिधेयाः T, परिमडेयाः Pm वारिषकेयाः Bu.

१० Thus M G T Bu, केशखेयाः Be U and the nibandhas.

११ Thus M G. शौङ्गिकय T. शौंकय Bu, शौदय Be U Sk, शौडय Rm Pm.

१२ Thus G T Be U Rm, जषडाः M, चौल्कडाः Bu, उकडाः Sk, उषम Pm.

१३ भार० Be U Rm.

वेधाः[1] शठा[2] गौरिवायनाश्चेलका[3,4] स्तनकर्णा ऊह्वा[5] माण-
भिन्द्याः[6] काङ्कोद्ङ्काक्षौज्वलयो[7,8] देलाः[9] बाभ्रवादयो[10]
भारुण्डेया कादृग्वयः[11] मौरोभङ्गाः[12] शुङ्गा[13] द्वेमतय[14]

१ वेशाः Bc U (the nibandhas om. this name).

२ Thus M Bu Pm, शग Bc U. श्ला T शां G शयः Sk. शबा Rm.

३ Thus (with न) Bu G Rm; गौरिवादनाः M, गौरिवायनाः Pm, गौरिवायनाः Sk, गौवाक्तारिवायनाः Bc U.

४ ? Thus Bc U T, ०श्चेठका M G, चेलकाः Rm Sk, वेलकाः Pm, चोलकाः Bu.

५ ? Thus M G, चौह्वाः Bu, उह्वा T, ०वह Bc U, ऊचाः Sk Pm Rm.

६ Thus M T; माणभिन्दयाः G, मावभन्दयाः Bu, मावभिंद्याः Bc U Rm, माफिभिंद्याः Sk (to be taken together with the foregoing name ?).

७ ? Thus M G, काक्षोदंका० T, कामोद्काः Bu, कह्रोद्काः Bc U (which add : कांजोवकाः), कह्रोद्काः Rm, कहाद्काः Sk.

८ ? Thus M T Bu; ०क्षोजलयां G, खांभलयो Bc U, खोम्भलयो Pm, चोम्भलायाः Sk Rm.

९ ? Thus Bu Sk Rm, वेलाः Bc U Pm, वेबाः M G T.

१० Thus emended, cp. gaṇa *bāhvādi*; बाबबाद्यो M G, ०वयो T, बावबाःदेयाः Bu, बावबादेवेया Bc U, बाभ्रवाद्यो Pm.

११ Thus M G T, माव० Bu, भद्रव्या Bc U, भद्रादयः Pm, भद्राद्वयः Rm Sk.

१२ ? Thus M G T, चौरभंगाः Bu, चौरभराः Bc U Sk Pm, चौरंभराः Rm.

१३ Thus Bu Pm Sk Rm, शृंगा Bc U, शुभाङ्गा M G, शुभंगा T.

१४ Thus, and cp. gaṇa *lauhalyādi*, M G T, द्वेमतय Bu Bc U and the nibandhas.

रघुमता[1] औदमेघयः[2] प्रवाहणेयाः कल्माषा राजस्तम्भिः[3] सुधूपत्तदाराश्वयो[4,5] वलभिकय[6] उद्यंगता[7] शालाश्वलयो देववेला[8] महावेला[9] निविद्यायना[10] धन्यायनाः[11] शालालयः शार्दूलयः कात्कला[12] वात्कला[13] सैन्धकेलाः[14] क्रौडायणाः[15]

---

१ R. रेघुमता ?

२ Thus, and cp. gaṇa *pailādi*, Be U Rm; औद्यमे॰ Sk; औद्दो-मेघयः M G, वैद्राद्दोद्मे॰ T, दोद्ःमेघयः Bu.

३ Thus M G Bu T Pm; ॰स्तंबाः Be U, ॰स्तवयः Rm Sk.

४ Thus M G T Bu, साध्युपत्तलयो Be U, संधोपत्तलयः Sk Rm, संयोधोपत्तल Pm.

५ Thus (and cp. वाराश्व P W) M G T, पराश्वया Bu, राश्वयो Be U, पराश्वयो Pm Rm Sk.

६ Thus M G T, वलभीकयो Pm, वलभोकयो Rm Sk; उपलंभिकयाः Bu, वलभयो Be U.

७ ? ? Thus M G T, इन्दोश्वताः Bu, वद्रांगयथाः Be U Sk, वद्रांगपथाः Pm Rm

८ Thus M G T Bu, वेदवेल Be U, वेलाः Sk, वेदवेला Rm, वेदवेला-यना Pm.

९ Only in M G T Bu.

१० ? Thus M G, निपिंदायना T, रथ्यायनाः Bu; वत्यायना Be U Pm Rm Sk.

११ Thus (and cp. धान्यायन gaṇa *aśvādi*) M G T Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

१२ ? Thus G Bu, कार्कलाः T (cp. perhaps Pāṇ. IV. 2. 145), कात्ककला M, कालाचला Be U, काचला Rm Pm, काचलयः Sk.

१३ ? Thus M G, वात्कलाः Bu, फात्कलाः T, वा (or था)त्कलाः Be U and the nibandhas

१४ ? Thus G; ॰कलाः M, सैन्धाः कैन्दाः Bu, सन्धकेलाः T, सात्यकेलाः Be U, सत्यकेयाः Sk, सैन्धकेयाः Rm, सेन्धकेभाः Pm.

१५ क्रौडा॰ T, क्रोडा॰ M G Bu, कौंडा॰ Be U, क्रौंदा॰ Pm, कौंदा॰ Sk, कौडा॰ Rm (क्रौडायन Kāty.).

कौण्डिन्या[1] ब्रह्मस्तम्भा राजस्तम्भा अग्निस्तम्भा वायुस्तम्भाः सूर्यस्तम्भाः[2] सोमस्तम्भा[2] यमस्तम्भा इन्द्रस्तम्भा विष्णुस्तम्भा, यज्ञस्तम्भा[3] आपस्तम्भा ये चान्ये स्तम्भशब्दाः[4] श्लिष्टा[5] आरण्यबिन्दुः[6] कौमुद्गन्धिः[7] शक्तिः[8] कौशित्रायना[8] आत्रेया-यणाः[9] भामण्या[10] धूमगन्धाः[11] कुक्ताः[12] कौकाक्षयो मैत्रन्वयो दार्भयः श्यामेया मत्स्यकाथाः[13] कौकायनाः[14] कारुपथयः

---

१ ? Thus M G Pm, क्रौण्डि° T, काण्डिल्याः Bu, कौण्डिल्या Be U कौण्डिन्याः Rm Sk.

२ Thus Be U and the nibandhas; सोम° सूर्य° M G; Bu om. सोम°; in the following names the order is somewhat different in the MSS.

३ Only in M G T Bu

४ स्तंभस्तंबशब्दा Be U (cp. Āp. XXIV. 7. 1).

५ Om. Be U and the nibandhas.

६ Thus M G T; आरण्याकिबिंधु Pm, अम (or अन)बिंधव Be U, आरण्याः (or आरण्याः) बिन्धवः Sk Rm.

७ गन्धयः Be U and the nibandhas.

८ Instead of these two names Be U and the nibandhas have one name : शिङ्गायना।

९ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) Be U Pm, मात्रेयायणा Rm Sk, आत्रेयणा M G T, आत्रणाः Bu.

१० ? Thus Be U; भामाण्याः the nibandhas; भामण्या M G T, यम-मायत Bu.

११ Om. Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T, कोकाः Bu, कुचाः Be U Pm Rm Sk

१३ ? Thus Be U Pm Rm, °क्रापाः Sk, मत्स्यक्रोडाः Bu, °काथाः M G T.

१४ ? Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1.) T, कैको° M G, काक्षायणाः Bu, काचकायनाः Be U and the nibandhas.

कारीषायणाः[1] काम्बल्या[2] इत्येते भरद्वाजादीषां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति होता। भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १७ ॥

रौक्षायणानां[4] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मातवचसेति होता। मतवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १८ ॥

गर्गाः सांभरायणाः सखीनयो[5] गन्धारायणा[6] बाष्कलकयो[7] भष्टका[8] भाद्दबिन्दवः[9] कौष्टुकयः[10] सौयामुनिर्भाजि-

१ कारी॰ Bo U G Pm, कारि॰ the other MSS. and Sk Rm.

२ ? कांबल्या Be U, कावल्या G T Bu, कावाल्या M, कावल्या Pm Sk Rm.

३ भार॰ M G T Bu Be, भर॰ U Pm.

४ रौक्षा॰ (and cp p. 415. 4) G Be U Sk Rm; रौक्ष्या॰ M G Bu — In Be and U of the MSS. only and in Sk Rm Pn of the nibandhas (*not* in Pm), a list of nine names is given finishing: इति रौक्षाः, taken, as it seems, from the Kātyāyana pravarasūtra, cp. Verz. der Berl. HSS. vol. I, p. 56, l. 30 sqq. The raukṣāyaṇas correspond with the ṛkṣas of Āp and Āśv. and the rukṣabharadvājas of the Mānavasūtra (cp. also Verz. l.c. p. 60, l. 23).

५ Thus Bo U G Pn; सखीन (or त)यो the nibandhas; सांबिनयो T M, सांबनाःयो Bu.— After this name Be U add त्र्यसांख्यायना।

६ गान्धारायणाः Sk Rm.

७ Thus Be U M G Pm Pn, बष्क॰ T, बाष्कलका Bu, बाष्कलयो Sk Rm.

८ Thus (and cp. gaṇa *upakādi*) M G T Bu Pm; भाष्टका Be U, भाष्टकतो Sk Rm Pn.

९ भाद्द॰ M T, भद्द॰ Bu.

१० कौष्टकयः Be U Pm, क्रोष्ट॰ Rm Sk, कौष्टुकयः G T, कौष्ट॰ M, कौष्टकाः Bu.

नाचनेया[1,2] होत्रापचय: सत्यापचय: काप्णायना[3] औपमत्क-
टायना[4] आणवत्पलाग्रगाखानन्तय:[5] संग्रहतुल्या[6] वैडुहा[7]
भिस्रोहता:[8] कारिरौति: कैवल्या[9] राजय:[10] पौलय इत्येते
गर्गास्तेषां पञ्चार्षेयस्त्र्यार्षेयो वा प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्ह-
४ स्पत्य भारद्वाज शैन्य गार्ग्येति होताङ्गिरस शैन्य गार्ग्येति
वा। गर्गवच्छिनिवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गर्ग-
वच्छिनिवदङ्गिरोवदिति वा। भरद्वाजानाꣳ सर्वेषामेवा-
विवाह:[11]। ॥ १९ ॥ तृतीय: ॥

---

१ सौभा० G T, सौजा० Bu.

२ ? भाजिनाचनेया T, भाज० M G, भाजिमा:चधा: Bu; भागीनाच्यो Be U, भागिनाचयो Pm, भाजिनाचयो Pn Rm Sk.

३ Be U om. this and the following name. In the nibandhas none of the following gargas is found.

४ Thus (and cp. Kāty. Verz. d. Berl. HSS. p. 55, l. 40) T only; औपत्कटायना M G, औपउत्कटा: भना Bu; r. perhaps औपमकंटायना, cp. उपमकंट of the Mānava— and Laugākṣi sūtra.

५ Thus M G T, ग्रोपव० Bu, अनवानव० Bo U.—०पचय: instead of ०नन्तय: Bo U.

६ Thus T G, ०तुल्यो Be U, संप्रव० M, संभव० Bu.

७ ? वैळुहा M G, वैळुहका T, वैडुहा: Bu; वेणुभटि: Be U.

८ ? निस्रोहता: M G, निस्रोतधा: T, निस्रांहता: Bu; सौपव (but cp. the last syllable of the foregoing name in these two MSS). Perhaps the first name ends on ०टि:।

९ Thus M G T Bu, कौचाल्यो Be U.

१० ? Thus M G T Bu, रां (or सं)कृवत् Be U.

११ The four last words only in M T (here भा०) but they are quoted in Pm Pn.

[1]विष्णुवृद्धा: °अठमर्षणा[2] भद्रणा[3] मद्रणा:[4] शाम्बुरायणा[5] बादरायणा वात्सप्रायणा:[6] सात्यकि: सात्यकायना नैतुन्दा स्तुन्या[7] भारणा[8] वैह्नोढा[9] दैवस्थानय[10] इत्येते विष्णुवृद्धादीषां

---

1 Be U begin no new adhyāya, but take adhy. 3 and 4 together as the third. Moreover, in these two MSS., the sequence of the Kaṇḍikās is somewhat different: here, after the gargāḥ, follow the kapayaḥ, the haritāḥ, kāṇvāḥ, rathītarāḥ, viṣṇuvṛddhāḥ, mudgalāḥ, saṃkṛtayaḥ and finally *again* the kapayaḥ. Pm agrees on the whole, giving, however the kapayaḥ only once, at the end.

2 अष्टामरणा Be U Pm.

3 भद्रिणा MSS. and Pn, भद्रणा Sk, मंद्रणा Rm, भद्राण Pm.

4 मद्रिणा: M T, मद्रौणा: Bu, मन्त्रिणा: G, भद्रणा Sk Rm, मद्राणां Pm.

5 ? Thus M G, शांबु॰ T, शांब॰ Bu; शाखु (or खू)लायना Be U, not given in any of the nibandhas as belonging to the Baudh. pravara; Pn Sk mention further on शांबरायणा: ।— After this name Be U Sk have बादरायणा ।

6 मात्स्य॰ Be U.

7 Thus Be U T and the nibandhas; स्तुन्त्रा G Bu, स्तुन्या M.

8 Thus Be U Bu and the nibandhas; भारणा M, भारखणा G, भा-णा T.

9 Thus T and the nibandhas; वैशोवा M G, वैशोची Be U.

10 Thus M G (and cp. gaṇa *pailâdi*). देवस्था॰ T, तैस्था॰ Bu, दैव॰ Be U and the nibandhas.

आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस पौरुकुत्स त्रासदस्येति[1] होता। त्रसदस्युवत्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[2]। ॥ २० ॥

कण्वा औपमर्कटायना[3] वाष्कला:[4] शैलाहलिनो[5] मौञ्जिमौञ्जयो[6] मौञ्जिगन्धा[7] वाजिवाजयो[8] वाजश्रवसा इत्येते कण्वास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाजमीढ काण्वेति होता। कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ २१ ॥

हरिताः कौत्साः[9] शाङ्ख्या[10]दार्भ्या[11] शैभङ्गो[12] भैमगवो[13]

---

१ Thus MSS. r. ०दस्येति।

२ MSS. exc. Be U त्रसदस्यव०।

३ Thus G Rm Sk, ०मार्कटायना Pm, ०पमार्कायणायना Be U.

४ वाष्कला: M, वत्कला: Bu, यत्कला T, cp. Census report, p. 121.

५ ? Thus M, शैलाहरितो T, शैलाहलयो G, हलना: Bu; पौलदालिनो Be U, पौलहलिनो Sk, पौलाहलिनो Rm, पौलहालिनो Pm, पौलहलिनो Pn.

६ ? Thus M, मांजिमाजयो Be U, मांजिमाजयो Pm, मौजिमाजयो Pn, मौञ्जिमाजयो Rm Sk, मौञ्जीमौञ्जयो G, मौर्जीमौजयो T, माजाया: Bu.

७ Thus G Sk Pn, मौजि० Bu M, मांजि० T Be U, मौधि० Pm, मौनि० Rm.

८ ? Thus M G, वाजि: वाजय: Bu, वाजिवाजयो T, विजया Be U, विजिवाजयो the nibandhas.

९ Thus Bu, कौत्या T, कौत्सा: M G कुत्यभेम्या: Be U.

१० Emended (cp. Āśv. XII 12. 3), शांख्यो M G T Bu Pm, शंख्य: Rm Pn Sk, शाखेया Be U.

११ Thus Be U, दर्भ्य: M G T, दर्भ: Bu, दर्भय: Rm Pn Sk.

१२ Thus M G, शैवभंगो T, शैंगव: Bu; शोभगा Be U, शोभाग्या: Sk, शोभागा Rm Pm Pn

१३ Thus Be U Pn, भैमवगो M G T; cp. Āśv. l. c.

मनायुर्लम्बोदरो[1,2] मृहोदरो नैमिश्रयो[3] मिश्रोदनाः[4] कौठपाः[5]
कारोषयः[6] कौलयः पौलयः[7] पौण्डलो[8] मान्धूपो[9] मान्धातु-
र्माद्रकारय[10,11] इत्येते हरितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-
रसाम्बरीष यौवनाश्वेति होता। युवनाश्ववदम्बरीषवदङ्गिरोव-
दित्यध्वर्युः॥ २२ ॥

---

१ ? मतायु॰ Be U, मलायु॰ Pm, मतायवो Pn, मतायवाः Sk Rm, मवमनायु॰ M G T.

२ ? Thus T, लावोदरो G, लवोंदरो M; वाह्लोदरो Be U, वाह्लोदराः Sk Rm, वह्लोदरा Pn.

३ Thus (and cp. gaṇa *taulvalyādi*) Bu and the nibandhas. नैमिश्रेयो M G T, वैमिश्रयो Be U.

४ Thus Pm, विमिश्रोदनाः Be U, मिश्रोनः Bu, मिश्रोदराः M G T, मिश्रोदकाः Sk Rm.

५ ? Thus M, कौतपाः Be U and the nibandhas; क्रौटपाः T, काद्रूपाः Bu, कूपोदरः G.

६ कारो॰ G Pn, कारि॰ M T Pm, करो॰ U Bu Sk Rm, करि॰ Be.

७ cp. p. 433. 3.

८ ? Thus M G, पौडलो Be U Pm, पौण्डुरः Bu, पैंदेयो T, पौडला Sk, पोडला Pn, पठौलयः Rm.

९ Thus G Be U, माभुयो Pm, मांडुको T, माण्डूपो M, मण्डूपः Bu.

१० ? Thus M G T, मन्धातुः Bu, माधातु Pm, मांधाद्व Be U. Why the genitive? माम्धातारो Pn points to मान्धाता, मंधातवो Sk Rm as from a nom. sing. मान्धातुः।

११ Thus G T, मद्रकारय M, माद्रकार Be U, मांडकारवः Sk Pm Rm.

संकृतयो लमका:[१] पौत्यसाण्डि:[२] ग्रम्रु:[३] शैवगव:[४] परि-भवस्तारकाद्या[५,६] हारिग्रीवा[७] वैतलेया:[८] श्रौतायनाश्चारायणा[९] आग्रायणा[१०] आर्षयसाङ्क्रायणा[११,१२] आपग्रापय:[१३] प्रतिमाषा[१४] इत्येते संकृतयस्तेषां त्र्यार्षेय: प्रवरो भवत्याङ्गिरस सांकृत्य गौरिवीतेति होता गौरिवीतवत्संकृतिवदङ्गिरोवदिति ध्वर्यु:[१५] ॥ २३ ॥

---

१ ? लमसका: Bu, लमगा: M G, लमवा: T, मलका: Be U Pm.

२ Thus M G T, पौत्यक: Bu, पौल॰ Be U Pm.

३ ग्रंभू: Bu (ग्रम्रु Āśv. XII. 12. 5).

४ Thus (cp. Āśv. l. c.) Be U Pn, शैभव: M G T Bu Pm.

५ ॰भवा॰ Be U Pm.

६ Thus M G T Pm, ॰स्तारका Be U Bu.

७ ? Thus Be U Pm, चारिद्रा M G T, चारिन्द्र: Bu.

८ ? Thus M G T Bu : शैवब: Be U, ग्रवया: Pm.

९ श्रौता॰ Be U T, श्रोता॰ M G, श्रांबा॰ Bu. चौता॰ Pm.

१० Thus Be U ; चाग्रायणा M G Bu (T om.). राग्रा॰ Pm.

११ Thus M G T, चार्षभय: Bu ; Be U Pm om.; चार्षि occurs also in the Mānavasūtra.

१२ In M G T Bu only.

१३ ? चापग्रापय: G. चापग्रपय: M. चापपपय: T, चवयपय: Bu ; चग्रापय: Be U, चाग्रापय: Pm.

१४ Thus Be U Pm, ॰माषा M G T Bu.

१५ Corrected (cp the var. lect. on Āp. XXIV. 10 8); गुवबोम॰ Be U M Pm, गुर्वीम॰ G, गुरवीम॰ Bu, गुविम॰ T.

रथीतरा शौङ्गिदाशिः[१] काण्वायना[२] नैतिरक्षयः[३] शैखा-लयो[४] भैलिभिंशिभायना:[५] मात्रहवा[६] भैषवाहा[७] हैमगवा[८] इत्येते रथीतरास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भगवन्त्याङ्गिरस वैरूप राथीतरेति होताङ्गिरस वैरूप पार्षदश्वेति[९] वा। रथीतर-वद्विरूपवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः पृषदश्ववद्विरूपवदङ्गिरोवदिति[९] वा। ॥ २४ ॥

मुद्गला हिरण्याक्षा ऋषभा[१०] मिताक्षा[११] ऋष्या[११] ऋष्या-यणा[१२] दीर्घजङ्घाः प्रलम्बजङ्घास्तरुणा[१३] भिन्दवा[१४] इत्येते

---

१ शाखिदाशि T, शखिदाशिः M G, शखिदाशि Be U Pm Pn, शखिदा: Bu, शखिदा:शि Rm Sk.

२ ? Thus M G T Bu; Be U have two names: कांभायना: काकना; काकायना: the nibandhas.

३ ? Thus (and cp. Census report p. 121) Be U and the nibandhas; नैतिक्षयः M T, नैतिक्षाया G. नैक्षतिक्षयः Bu.

४ ? Thus Be U; सैलालयो Pm Pn, ऐशलयो M G T, वैशालेया: Bu.

५ ? भैलिभिलौभायना: Be U (भैलयोभिलौभायना Rm Sk Pn); लेभिभि-वायना: M G, लेभिर्लिवायना T, लोहल्यवायना: Bu.

६ ? Thus Be U and all the nibandhas; सावायधाक्षा G, संवायवाय M, सावायवांयवाय T, सायावाया: Bu.

७ भैषावहा Be U.

८ है॰ M G T Bu. वै॰ Be U and the nibandhas

९ Thus, on the whole, M T (G is defective); instead of पार्षदश्वेति and पृषदश्ववत् Be U: पार्षेति (पार्षतेति Pm) and पार्षवत्; Bu पार्थिवेति and पार्थिवत्; cp. Āp. XXIV. 9. 5.

१० ? रूपभा U, रुपाक्षा Be.

११ मिना क्षा (or क्ष)याख्या Be U.

१२ तूपायणा Be U.

१३ प्रलम्ब in Be U only; ॰तारणा M G T, ॰तायणा Bu.

१४ Thus M G, विंदवः T, भंदका Be U.

मुद्गलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस भार्म्यश्व मौद्गल्येति होता[1] मुद्गलवद्भृम्यश्ववदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ २५ ॥

कपयो [2]वैतलानामैतिशायनाना पतञ्जलानां तरक्षिनां ताण्डिनां भोजश्विनाम् शाङ्करवाणां[3] करम्भिखण्डानां[4] मौचीतकिच्छागलयः[5] पौष्यय[6] इत्येते कपयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसामहय्यवौरुक्षयेति[7] होतोरुक्षयवदमहय्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[7] ॥ २६ ॥ चतुर्थः ॥

अथातोऽत्र्याख्याख्यास्यामो[1] ऽत्रयो भूरयश्छान्दिश्छान्दोगिः[8]

---

१ भर्म्यश्व० MSS

२ The following names are all given in the genitive plural in M G T *and* in Pm. although this nibandha otherwise uses to agree with Be U. The last mentioned two MSS. and Bu have the nomin. plur.

३ Thus G T, शाकरवाः Bu, शांकरवाणानां M, काशवणां Pm; Be U the first time (the Kapayaḥ are given twice in these MS). शारंगवायनाः ।

४ Thus M G T, करम्भिखंडाना० Pm. काम्भिखण्डाः Bu, मरम्भिखंड (or ढि)ना Be U the first time. कासखरणारम्भिखंडा यामौ० the second time.

५ ? Thus (cp. Pāṇ. IV. 1 117) T only. ०छागमयः M Bu, छाग-वौयो G, छागरख Be U (first time), संभयः (sec. time), मागमर Pm.

६ Before पौष्यय (Be U : पौषय and पौष्या) G ins. माघग्राव: ।

७ Thus (not यामरौय, यमरौथवत्) MSS.; after अध्वर्युः Be U add (the first time) भरद्वाजानां सर्वेषामविवाह इति, cp. the end of k. 19.

८ भूरयश्छंदिश्छांदोगि Be U. भूययच्छान्दिश्छान्दोभिः M, भूयश्छान्दिश्छान्दोभिः G. भूयःयच्छादिः छन्दोभिः Bu. भूयंयः छांदोमिः T; छान्दोमि also the Laugākṣi-, and छन्दोमि the Mānavasūtra; cp Census rep. p. 120 *bhuri chāndi*.

पौष्टिका[१] माद्गलय:[२] ग्रैवाश्च[३] खगखात्मणविन्दवो[३,४,५] भागमथो मालञ्जुगो[६] व्याडल:[७] ग्रामव्यायना:[८] कार्मर्यायणयो[९] दाचि-लोद्देहा गाणिलनय[१०] मौद्गलकिद्रोणभावा[११] गौरिग्रीवयो गाविष्ठिरा: ग्निसुपाला: कृष्णात्रेया गौरात्रेया[१२] अरुणात्रेया नीलात्रेया: श्वेतात्रेया: श्यामात्रेया महात्रेया श्वात्रेया[१३] हालेया[१४] ५

१ Thus Bu Pm, पौठिका Be U, पौष्यिका G Rm Pn, पौष्यका T M, पौपिका Sk.

२ ? Thus M G T Bu, मौद्गलय: Be U Pn, माङ्गलय: Pm, मौद्गलय: Sk, मोद्गलय: Rm.

३ Thus M G Bu (T om.); ग्रैपा० Be U, नैपा० Pm, मौवा० Sk, सौपा० Rm, सौषा० Pn.

४ Thus (and cp. Pāṇ. IV. 1. 17) Sk Pm Pn, खागव: Bu, खगख० M G T Be U. Before this name Be U Pn have करागाग्न् and Sk Rm खगखाम् ।

५ ०बिन्दुर् G M T Bu.

६ ? Thus M G T, मळ:कूजा: Bu; मालवर्चो Be U and the nibandhas.

७ With ळ instead of ड M G T Bu, with ल the others.

८ Thus T and (with सां० instead of ग्रां०) Rm Sk; ग्रांवव्यायना: G, ग्रांवर्यायना: Bu, ग्रांवव्यायनय: M; सावष्या: Be U.

९ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 155) T only; कार्मर्याय णयो M, कार्मर्यायणयो G, कर्मर्या:यण: Bu; कामर्यायणयो Be U, कामा (or म)र्या- (or र्ये)णयो Sk Rm.

१० ? Thus M T, गाणपतय G, गणपतय Be U, गाचि: सलय: Bu

११ Thus M G Bu and the nibandhas; द्रोणभावन: T, द्रोणिभवो Be U.

१२ This and the following names, up to महात्रेया are given by M G T Bu in the singular, the nibandhas also have the plural.

१३ In M G T Bu only.

१४ Thus (and cp. Kāty. śrs. X. 2. 21) M G Bu, वल्लात्रेय: T, गालेया Be U and the nibandhas

वालेयाः[1] शौभ्रेया[2] वामरथीनां[3] वैतभावयः[4] शौद्रेयाः कौद्रेया गोपवनाः[5] कालपवय[6] आनौषायणा[7] आनङ्गि-र्मानङ्गिर्दौरङ्गिः[8,9] मौरङ्गिः पुष्पयः[10] ग्रैखयः[11] साकेतायना भारद्वाजायना[12] इन्द्रातिथिरित्येते ऽत्रयस्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानसं श्यावाश्वेति होता । श्यावाश्ववदर्चनानस-वदत्रिवदित्यध्वर्युः[12] । ॥ २७ ॥

१ Thus G Bu Sk Rm Pn : दलेयाः T ; M. om : बोलेयाः Be U, बोलेयाः Pm.

२ Thus (cp. Kâty. l.c.) T M G, शौवेयाः Bu. त्यौगेय Pm, सौगेया Be U. शौभ्रेया Pn

३ Thus Pm only, वामरथौन G, वामरथिना M T, वामः रथौनर Bu, वामरथिनो Be U, वामरथ्या Pn.

४ ? Thus M G Bu, वैतभावः T, वैतभाव Be U, वैतभावा Pm, चैतभावाः Sk Rm, चैतभावाः Pn.

५ गोपवमानः M G T Bu.

६ ? कालावय M G T, कालागयाः Bu, कालापचय Be U, काला (or ल) पचय(or या) the nibandhas, कालयवयो Pn.

७ ? Thus M G T Bu ; आनौलायना Be U Pm, नौलायना Pm.

८ मारङ्गि instead of आनङ्गि Bu G

९ गौरङ्गि instead of दौ॰ G, शौरङ्गिः Bu M. दोरगिः T.

१० ? पुष्पायनः Be U (? पौष्पायनाः), मौपुष्पयः Pn (cp Katy. in Verz. d. Berl. HSS. p. 59. 2).

११ Thus M, गखयः G Bu, ग्राखयः T, मैखयः Pm , this name not found in Be U and the other nibandhas.

१२ Thus Be U Bu and the nibandhas, भारद्वाजायनय M G T.

१३ Thus MSS, we expect अर्चनानसवत् instead of ॰नानसवत् ।

वाङ्कुतकानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यांगिरसेयार्षेनानम वाङ्कुतकेति[1] होता । वङ्कुतकवद्दर्षेनानमवद्ध्विवदित्यध्वर्युः[1] । ॥२८॥

गविष्ठिराणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यांगिरसेयार्षेनानम गाविष्ठिरेति होता । गविष्ठिरवद्दर्षेनानमवद्ध्विवदित्यध्वर्युः । ॥२९॥

मुद्गलाः[2] शालिसंधय[3] और्णनाभयो[4] दाक्षिर्वैतवाहाः[5,6] गिरौषयः[7] शालिमतो श्रौक्षिमतो[8] गौरौषितो[9] गौरिकयो[10]

---

१ वङ्कु॰ and वाङ्कु॰ the MSS promiscue.

२ Bu, in reading मत्स्या, stands alone; nevertheless this might be a better reading (cp. Āp. XXIV. 8. 14: सुमत्स्य), as the mudgalas it is true as a gotra of the Bharadvājas, have been treated already: whichever may be the right reading. this branch answers to the atithis of Āpastamba. the pūrvātithis of Vāikhanasa.

३ ? Thus G, ब्याळसन्धिश् M T, ब्यालिसंधयः Pn, ब्याळसन्धाः Bu, लिसंधयो Be U, शालिसंधयः Sk Rm, ब्यासिसंधि Pm

४ Thus Pn Sk, चर्णवावो Be U, चारणकवो Pm, चौर्णवावो M T, चौर्णपाःवो Bu, चार्णवावो G.

५ Conjecture; भाक्षा Be U, and the nibandhas. धवाक्षिकि॰ T, धवाक्षौकि॰ M G, धवाक्षिकिः Bu; दाक्षि is mentioned amongst the pūrvātithis in the Mānavasūtra.

६ Thus Be U and the nibandhas; वैतभावयः the other MSS.

७ Thus (also the Mānavas) Be U and the nibandhas; गौर्वयः Bu, शैषयः M G, शैाषयः T.

८ Only in M G Bu.

९ ? गौरिवीतो Be U, गौरिताः Rm Pn Sk, गौरितयो Pm, om. by T Bu.

१० गौरकयो Rm Pm Pn.

वाथवना[1] वायुपूटा[2] इत्येते मुद्गलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसभार्म्यश्वतार्क्ष्येति होता । पूर्वातिथिवदङ्गिरसभार्म्यश्ववदित्यध्वर्युः । ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

[3]विश्वामित्रान्व्याख्यास्यामः । कुशिकाः पार्णजङ्घा वारक्या[4] औदरिर्माणिर्हृद्दर्चिरालविरा बहिरापयपा[5] [6] अन्तकाः[10]

१ Thus Be U Pm; वावायना M G, वापायना T, वाजवनः Rm Pn Sk, वाजायनाः Bu.

२ Only in M G T Bu (the last: वायुचूडाः) ।

३ The arrangement of the text differs for the following adhyāyas in the MSS. Be U treat firstly of the Viśvāmitras, then of the Kaśyapas. then of the Vasiṣṭhas; in the other MSS. (M G T Bu) we have first the Kaśyapas, then the Vasiṣṭhas, then the Viśvāmitras. I have adopted the sequence proffered by Be U for two reasons; the first is that the text of Baudhāyana seems to point to it, as treating in its paribhaṣa (p. 415, 4) of the Viśvāmitras *before* the Vasiṣṭhas; the second reason is, that Āpastamba Hiraṇyakeśin and Aśvalāyana observe the same order.

४ Thus Be U and the nibandhas; (amongst the Viśvāmitras a वारकि is mentioned by Hiraṇyakeśin). पारक्याः Bu, पारजुक्या M G T

५ Thus M G T Bu (and cp. औदरि of Kāty.), औदलि Be U, औदलयो the nibandhas.

६ हृद्दर्चि instead of ०दग्नि० M G T (Bu as Be U).

७ Thus (आलवि, read perhaps आलम्बि) Be U; ०रलवि० Pm; आलवयः, आलपयः or आनुवयः the nibandhas; ०रानमवि G, आल्पयराः Bu; M T om. this name.

८ Thus (आयहिः) G T, बहतिः Bu, ०राघतति० M, ०राद्यहि० Be U Pm; आद्यवयः or आबवयः the nibandhas.

९ ? Thus M G. ०रापदया T, आपद्यवः Bu, आपययाः Be U, आपय (or व)याः the nibandhas.

१० Found in M G T only (perhaps dittogr. from the following name ?).

कामन्नका[1] वार्ष्यकग्रस्त्रिकिता[2] लामकायना.[3] शालङ्कायनाः[4] शाङ्कायना[5] लौका[6] गौराः मौगन्नयो[7] यमदूता जनभिल्लाता-स्तारकायणाश्चौवला[8,9] आवाजयो[10] यज्ञवल्का[11] विद्धा[12]

१ Thus Be U Bu and the nibandhas, कामन्नयो M G T.

२ ? Thus M G Bu, पाष्यय० T ; वडकथा० Be U and the nibandhas.

३ Thus Be U, कामकायना Rm Sk, लामकोयनाः Pn, लामकरायनाः Pm ; लाःकायनाः Bu, लमचायनाः M G, लमगायनाः T.

४ Thus (cp. Āp. XXIV. 9. 1) the nibandhas only ; सालंका-यनाः Bu, सालंकवायनाः Be U, not found in M G T.

५ Thus Be U Pm ; Pn om ; कार्ष्यायना Sk Rm ; साचायनाः Bu, सांके (or को)नायना M G T.

६ ? Thus the nibandhas, लौक Be U, लोका M G T Bu.

७ ? मागन्नयो M G Bu, श्यांमनयो T. सौगंनायना Be U, सौगन्नवाः the nibandhas.

८ Thus (and cp. gaṇa *śivādi*) Be U, जनभिलाता० M, जनभिम्नता जभिभिमृता० G, जभिनंमीता० T, जयनद्रिताः जनभिद्रिताः Bu ; the nibandhas are still more corrupt.

९ Thus (तारकायणाः) Be U G and the nibandhas (also amongst the Viśvāmitras acc. to Hir.) ०तारायणा० M— ? ०चैलका Be U and the nibandhas, चौळका० M G T, चौळकायनाः Bu.

१० Thus Be U and the nibandhas ; आलालयो M G, अलालयः Bu, लयो T. Before this name M G T ins. चौदुंबला, Bu वेमवलाः ।

११ Thus (cp. Āp. l.c.) M G T ; याज्ञवल्क्या Be U and the nibandhas. After this name M G T have a few names more : पद्लालाः (बाद्लालाः), अचवलोकाः, चालंयो याज्ञवल्क्या ।

१२ ? Thus Be U, विडंडा Pm, वितथा Sk Pn Rm, चञ्चथा M G, चंचडंडा T.

भौवनयः[१] सौवभ्रवय[२] औपदहनय औदुम्बरिर्भारिष्टिकयः[३,४] श्यामेयास्त्रैचेयाः शाशावता[५] मयूराः सौमत्याश्चितन्तवो[६] मनुतन्तवो[७] मान्तवो[८] ये चान्ये तन्तुशब्दा[९] बाभ्रव्याः[१०] कलापा[११] उत्सरय[१२] इत्येते कुशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति ।

१ Thus M T, भौवनः G, नुवलयः Be U and the nibandhas.

२ ? Thus M G, सौवभंवय T (Bu wholly corrupt). सौश्रुतय Be U, सौश्रुतयाः Sk, सौष्टतयः Rm, सौष्टतयः Pn.

३ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 173) M G T Bu, उदंपरि॰ Be U Pm, उदंपरयो Sk Rm Pn.

४ ? Thus M G T, भाष्ट्थः Bu, भाष्टयंग्याः Be U, भाष्टग्याः Rm, भाष्टग्याः Sk Pn Pm.

५ Thus (and Hir. also mentions them amongst the Viśvāmitras) M G T Bu, तालवंतो Be U, तालोवता Pm Pn, तालोषतरा Rm Sk.

६ Thus conjecturally; चिवतवयः Be U and the nibandhas; चिततश्रयः Bu, चितन्तयो M G, श्चितंतयो T, to which answers more or less श्वेतन्तयो which now follows in G only; Be U add मतंतायना (माततायना, श्यामतायना, मयंततायना the nibandhas).

७ Conjecturally; cp. the plural मनवल्लन्तवः of the nibandhas; मनुतपाः Bu, मनुतयो T, मनुतपो M G; बभ्रूततंतवो Be U.

८ Thus Be U, and the nibandhas; मान्तपो M G T.

९ Conjecturally; यचान्येन्दशब्दा M, यचान्येन्तशब्दा G, यचान्येदुशब्दा T, येचान्येरन्द्रशब्दाः Bu, यचान्यत्वशब्दा Be U. All the nibandhas corrupt.

१० See Pāṇ IV. 1. 106 : बाभ्रव्यः कौशिकश्चेत् (Schol.).

११ Thus Rm, कालाया Be U Pn Sk, कालावा M G, कालावा T, ककालाः Bu.

१२ ? Thus Be U and the nibandhas, उमरग्रकय G, उमरघ्रतय M, उमरत्रमय T, वामुमरयः Bu.

वैश्वामित्र दैवरातौदलेति होतौदलवद्दैवरातवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३१ ॥

लोहिता दाण्डकयश्चाकवर्मायणा[1,2] भ्रर्ज्ञायना[3] वाज्ञायना[4] मादायय:[5] कैनवायनयो[6] वाग्रय[7] इत्येते लोहितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्राष्टक लौहितेति होता । लौहितवदष्टकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३२ ॥

विश्वामित्रदेवश्रवसदेवतरसः श्रौमतकामकायनाः[8] कामकायनिनस्तेषां[9] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति वैश्वामित्र दैवश्रवस दैवतरसेति होता । दैवतरसवद्दैवश्रवसवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः ।[10] ॥ ३३ ॥

---

१ दंडकय॰ Be U M Pn, ताण्डकयः Bu, दंडाकया॰ T, कुडक्या॰ M.

२ Thus M; चाक्रवर्णायना G and the nibandhas, चार्कवर्मायणा T, चाक्रायणा Be U.

३ ? missing in Be U and the nibandhas, badly corrupted in the other copies. M. reads as given above and probably also Bu; भार्भाग्मधायना G, रधरधायना T.

४ Thus Be U Pm; वाजायनाः Bu, वज्ञायना M G T.

५ Only in M G T (the last : मादायवाः)।

६ (cp. gaṇa *tikādi*). Only in M (कैतवानायो) G (कैतवानयो) and T (कैतवायनायो)।

७ Thus M G T, वंग्रयः Bu, वाग्रय Be U.

८ Thus T; श्रौमति॰ the other MSS.; ॰कामकायनाः T M, कामकायः Bu, G om.; जामकायनाः Be U, ज्यामका॰ the nibandhas.

९ Thus M G T Bu and Pm; कामकायना॰ Be U and the other nibandhas.

१० Thus all.

रौचकाश्चौडूहला[१,२] रेणवाश्च[३] तेषां[४] आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र रौचक[४] रेणवेति[५] होता। रेणुवद्रुचकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[६]। ॥ ३४ ॥

[७]कताः सैरिन्ध्राः करभा[८] वाजायनाः शांडितेयाः कौशल्याः शैशिरेया औदुम्बरायणाः पिण्डग्रीवा नारायणा नाराय्या[९] इत्येते कतास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र कात्यात्कीलेति होतात्कीलवत्कतवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३५ ॥

धनंजयाः कारीषय आश्वतास्तुलभ्याः[१०,११] सैन्धवायना

१ Thus G and the nibandhas (also the Census report, p. 120 : *rauksak*), रौक्षका० T M Be U, रौक्षाः का Bu.

२ Hopelessly corrupt : ०श्चौद्दहका Be U, ०श्चौद्दहला Rm Pm Pn, ०चौदोहळा M, ०चौडूहला G.

३ Thus G Be U, रैवण० T Bu M and the nibandhas.

४ Thus G, रौक्षक० the other MSS.

५ रैवणेति MSS. exc. G Be U.

६ Thus (रेणुवत्) Be U only, रैणववत् or रैवणवत् the other MSS.; instead of रुचक० (thus my emendation) the MSS. have रौचकवत् or रौक्षकवत् (उक्थियवत् M only).

७ The Katas and Dhanaṃjayas are missing in Be U, the nibandhas differ wholly from the other MSS.

८ कारभा Bu.

९ मारात्या M Bu (T corrupt).

१० चाश्वा० M Bu.

११ ? तुलभ्याः M, त' लभ्यः Bu, ०ता० ताल्भ्याः T, ०म्रा (म्रा)मश्वामललभ्याः G.

उद्गाचा महाचा, इत्येते धनंजयास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजयेति होता । धनंजयवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३६ ॥

अजानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र माधुच्छन्दसाजेति होताजवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३७ ॥

अघमर्षणाः[2] कुशिकास्तेषां[2] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्राघमर्षण कौशिकेति होता । कुशिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३८ ॥

इन्द्रकौशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्रैन्द्र कौशिकेति होता । कुशिकवदिन्द्रवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३९ ॥

पूरणा वारिधापयन्तास्तेषां[3] द्व्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र पौरणेति होता । पूरणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ ४० ॥ षष्ठः ॥

कश्यपान्व्याख्यास्यामः[5] । कश्यपाश्छागरयो[6] मठरा ऐति-

१ Thus Be U only, त्र्याजानजानां T G, त्र्याजानजनां M, त्र्याजायनाः Bu.

२ Thus Be U, ०र्षणाः कौशि० T Bu, ०र्षणकौशि० M G.

३ Thus all the nibandhas; पूरणा पारिधापयंत्य० Be U, ०णाः पारिधापयन्तव० G, ०णाः पारिधावन्त० M, ०णाः परिधावन्त० T.

४ Only T adds विश्वामित्राणां सर्वेषां विवाहः (*sic*).

५ MSS. exc. Be U G, काश्य० ।

६ Thus M G T Bu, ०पाहंगिरयो Be U, कश्याहांगिरयो Pm, ०पा श्यांगिरयो the other nibandhas.

ग्रायना आभूत्या[1] वैग्निप्रा धूमा[2] धूम्राक्षणां धौम्या[3] धार्म्या-यणा[4] औद्ब्रजिरायायणा[5] वैम्बकयः[6] प्रावाशार्या[7] छुद्रोगाः[8] काश्यातपा[9] आपाम्बानिका[10] मौषौतकिम्ब्राागवयो[11,12] माघ-

१ ? Thus Be U Pm; आभूत्या Pn, आध्रूत्या Sk Rm, आम्रत्या M G T, अप्रत्याः Bu.

२ Thus Be U and the nibandhas, धूमा M G Bu, धूद्रा T.

३ Thus (in accordance with Hir.: एवमविहतो धौम्याभिषेणमाठरा-णाम्,) corrected: धौम्या Be U and the nibandhas, धौमा M Bu, धौमश्या T, यौम्यायौमा G.

४ Corrected; धार्म्यायणा Be, धर्म्यायणा Pm Pn, धार्यायणा U, धौर्म्या-यणा M, धौम्यायसा T, धौम्यायणाः Bu, यौम्यायणा G. (cp. gaṇa *aśvādi*).

५ Corrected (cp. gaṇa *pailādi*). औभ्रप्रजरायायणा M G T, औध-प्रकराः आयायणाः Bu औद्द्रत्ता अरायां॰ Be U. औटद्दत्तारंयां॰ Pm, मौवद्दत्ता-रायां॰ Rm, सवद्दत्तारायां॰ Sk. (औडव्रजी Kāty. औद्वजी Mānavasūtra).

६ Thus corrected acc. to Pat. on Pāṇ. IV. 1. 97; वैवकयः Pn, चवकयः Rm, पैंबकयः M G T, वैमक्कयः Bu, पैभक Be U. पैदकयः Pm.

७ Thus M T, प्रवाश्याः Bu, प्रवाश्चा G, प्रचर्या Be U Pn, प्रार्चयो Rm, प्रचर्या Pm.

८ Thus Be U and the nibandhas; छद्रोगयः G Bu, छुद्रौंगयः M, छुद्रौंगयः T.

९ ? (viz. काश्यो-आतापाः ?) काश्यातया M G, काश्यतया T, काश्यातयः Bu;—आतपा (without काश्यो) Be U and the nibandhas.

१० ? Thus M G, आपाबानिका T, अपांबानिः Bu (but cp. the following), याचमनिः का U, याचनिः का Be. पाचायनिका Rm Pn, पांच-यनिका Pm.

११ ? Thus M G, काठमौद्दिः Bu; T, om.; मेयानकिः Be U, मेयांन-कयो Rm Pn, मेयानकिः Pm (मौषिकिटि Kāty., मौषिकिये Mān., मौषकरिति Laug.). After this name Be U add: माघवयो and M T बाम।

१२ ? Thus T, बामसुयो M, बामभ्रयो G, बाश्मयः Bu; माघवयो Be U, सामवयो Rm Pn, सामाघयो Pm.

यरावयः[१] सौधवयः[२] सायस्या[३] आसुरायणाम्लागव्याः[४] सौनद्या[५] औलकेयायो वार्षकय[६] औपव्या[७] लाङ्कायणयः[८] क्रोष्टा[९] औवतयः खार्दमायणा[१०] लोहितायना[११] मितकुम्भा[१२] पिङ्गाचय औडलयो[१३] मारायणा — — —[१४] वैकर्णेयाः[१५] कौषीतकेया[१५]

१ Thus M G T, मावरावरथः Bu; माधवरावयः Be U Rm Pn.

२ ? Thus Be U; सौवचयः Pm, सैन्धवयः Rm, सौधवयः G, but these have been enumerated already amongst the Viśvāmitras, p. 445. 1, if our constitution of the text there is correct.

३ Thus Be U M G and the nibandhas; साथस्या T, सयसः Bu.

४ Thus Be U Pm Sk, ०लागल्याः Rm, ०स्वागव्याः M T Bu, ०स्वगव्याः G.

५ Thus M G T; सौनद्यः Pn, सौनभ्यः Bu, मौनयः Pn, सौनयः Rm Sk, सौमपाः Be U.

६ Thus Be U and the nibandhas; to this reading also points Bu (वार्षकय.); बोड़कय M G T.

७ Thus M G Pm Sk Pn; औपाव्या Rm, औपव्या Be U, औपग्रा T, औपपर्याः Bu.

८ Thus in accordance with the texts of the Mān. and of Kāty.; लाङ्कायणाः Be U and the nibandhas, लङ्कायणा the other MSS.

९ ? Thus M G T Bu; क्रोष्टवो Rm Pn, क्रोष्ट Be U, क्रोष्टा Pm, क्रोष्टका Sk.

१० Thus M Bu T, खार्दु० G; खाद्रायणा Be U Pm, खाद्रायिणो Pn, खाद्रायणा Rm, खाद्रायणाः Sk.

११ ? रौहि० Be U and the nibandhas.

१२ मित्र० M G.

१३ ? Thus Be U Sk औडुलयः Pm, औदुलयो Rm Pn, औज्जलयो T G (M only औ—यो), औज्ज्वलयनः Bu.

१४ Utterly doubtful; यवच Be U, पचव Pm, पौलयो Rm Pn, पैलयो Sk, रव च M G; Bu is useless and T has a blank of three akṣaras.

१५ cp. Pāṇ IV. 1. 124 (काण्वे) ।

धूमलक्ष्मणयः[1] सुरा गौरिवायणा[2] विमस्सा[3] आग्निशर्मायणा[4] औक्थ्यायनाः[5] काम्बरोदरयो देवयाता वैदोऽस्मा वेलया[6] महापक्केयाः पैठीनसा[7] पानस्या[8] विषगणा दाचायणयो[9] भालन्दनाः प्राङ्गमिन्द्रेया[10] हरित्याः[11] पाञ्चाला[12] जारमाण्डो[13] वार्षगाणिः[14] सौविश्रवसो[15] वैशंपायनाः खैरकिः कालशय[16]

---

१ Thus M G T; ०लक्ष्मणः Bu, धूमलयायनय Be U, धूमलह्मणयः Pm Pn Sk, धूमलह्मायणाः Rm.

२ Thus T only, गौरिवायना M G and all the nibandhas; गौरिवापायन Be U.

३ This and the next seven (?) names in M G T Bu only.

४ Also in the Kātyāyana Laugākṣi texts.

५ औक्थायना M.

६ Thus M G only; T om. this and the following names up to भालन्दनाः, Bu : वोदरवाः लेलाः ।

७ ०स्याः Be U and the nibandhas

८ ? Thus Be U and the nibandhas; पानश्चा M G, पानसाः Bu.

९ Thus Sk only; दाचायणायो Be U, दाचयाणयो Pm, दाक्षमायणो M G Bu Pn Rm.

१० Thus Be U Pn Rm Pm; शंख० Sk; मांध्यमित्रेयो M G T, मांख्याः मित्रेयाः Bu.

११ Thus Be U and the nibandhas : हरित्याः M T Bu, हरिण्याः G.

१२ In M G T Bu only.

१३ Conjecturally (cp. gaṇa *gargādi*); जारमाण्डो T. जारमाल्यो Be U Pm, जारमल्या Pn, जाः माल्याः Sk, जामाल्याः Rm, जामराण्डो M, राजमाण्डो, वारकाणाः Bu.

१४ ? Thus M G T, रमाणि Be U Pm, रमाणयां Pn, रमणयः Sk Rm.

१५ Thus M G T, सौरि० Bu; माविश्र० Be U and the nibandhas.

१६ ? Thus M G T, आलशयः Bu; कामलाय Be U, Pn Sk Rm कामलाय Pm.

औक्षायणिर्मार्जायनः[1,2] कांसायना[3] दैवो होता[4] प्रुष्वयः खरेभा आयस्थूणा भागुरयः पार्थिकार्या[5] गौमायना[6] हिरण्यपापा[7] आग्निदेविस्तथासूर्या[8,9] मुसला[10] आत्रिश्रेण्या उत्तरतोगच्छमाना[11] मन्विता[12] वैकर्णय[13] स्थूलबिन्दव[14] इत्येते

१ ? Thus M G, औक्षायणि॰ T, औक्षायणिः Bu; उल्कायनि॰ Be U, उक्षायनि Pn, उल्कायनयो the other nibandhas.

२ ? Thus M G T, Bu; मार्जालायनाः Be U. मार्जला॰ the nibandhas.

३ ? Thus M G T, कांसलायना Be U Pm, कासकायना Rm Pn Sk.

४ ? Thus Pm; दैवो होतुः M G T, दैवहोतुः Bu, देवोहोता Be U, देवा होतारः the other nibandhas.

५ Thus (and cp. gaṇa *kurvādi*) M G T. पथिकय Pm, पार्थिकयो Be U, पार्थिकया Rm Sk Pn.

६ Thus corrected (cp. gaṇa *aśvādi*); गोमायना Be U and the nibandhas (some गोमयना); गोमयाला G, गोमयता M, गोमयाः T, होमयाताः Bu.

७ ? Thus M G Bu (T om. this and the following); हिरण्यबायाः Sk Rm Pm, हिरणबवः Pn, हिरण्यपा Be U.

८ Conjecturally; अग्निदेवि॰ or ॰वी॰ the MSS. and Pm, आग्नयो देवयो the other nibandhas.

९ ? ॰थासूर्या M G Bu, ॰थासौर्वा Be U. ॰थामौया Pm; मौर्या (without तथा) the other nibandhas.

१० cp. gaṇa *gargādi*.

११ Doubtful. I have accepted the reading of M G: उत्तरतोगर्भमानाः Bu, उत्तरतोगंधेषूद्ला Be U, उत्तरतोगंधेसुप्रुलदला Pm, उत्तरतोगंधेषव Pn, उदलौ Rm Sk.

१२ Thus (cp. gaṇa *kaṇvādi*) the nibandhas; आमंविता Be U, संचवंतः Bu, मन्त्रयतः G M.

१३ Thus Be U and the nibandhas; वैकर्णयाः the other MSS (cp. p. 450. 4).

१४ Thus Be U and the nibandhas; स्थूलं॰ M G Bu.

निध्रुवाः[1] काश्यपासितानां[2] आर्षेयः प्रवरो भवति। काश्यपावत्सार नैध्रुवेति होता। निध्रुववदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः। ॥ ४१ ॥

रैभाणां[3] आर्षेयः प्रवरो भवति। काश्यपावत्सार रैभेति[3] होता। रैभवदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः[3]। ॥ ४२ ॥

शण्डिलाः कौहडाः[4] पावकाः[5] पार्थकाः[6] औदमेघाः सौदामवः सावषसः कारेयाः[7] कौकुण्ड्याः[8] ऐविकयो[9] महोदकयः[10] कौश्रयो[11] कामशयो[12] मौञ्जायनाः[13] आवत्साः[14]

---

१ Thus Be U, निध्रुव॰ the other MSS.

२ काश्य॰ all but Pm.

३ Thus Be U Pm only; with भ instead of भ the others.

४ कोहळाः M, कौहलाः Be U, कोहळाः (or ळाः) the others.

५ Thus G M T Rm; पावकाः Pm, पायकाः Be U Pn, पापकाः Sk.

६ Thus M T Bu, पर्यका G, पार्थिका Be U, बार्थिका Pm, बार्थिका Pn Rm, तर्पिका Sk.

७ Thus Be U and the nibandhas; कारेयुः M G T; Bu om.

८ Thus T G Bu, कौण्डेयाः M कौकंटकयः Pm, कौकंटयः Be U Rm Pn Sk.

९ ? Thus M G, हैविकय T, हैवीकय Bu, तैत्तिमाण्डकयो Pm Pn, तैत्तिमाण्डयो Sk, तैत्तिमाण्डवयः Rm, तैत्तिमाण्डलकयो Be U.

१० Thus Be U M and the nibandhas; महोकयः T महोदयाः Bu, महोदकाः G, but M G Bu ins. before this name one more: महोकयो or महाकायो।

११ Thus M T, कौरेयो G, कौवेयः Bu; कौषयो or कौशयो Be U and the nibandhas.

१२ In M G T only.

१३ मौजा॰ Be U Sk Pm, मार्जयनाः Rm.

१४ ? Thus M G T, राव॰ Bu; आववंशाः Be U, आववंशाः Pm, आववेशाः Sk Pn, भाभावंशः Rm.

खार्वमायना[१] गार्ग्यायना वात्सभालयो[२] गोभिला[३] वैदायना[४] वात्स्यायना[५] वाग्र्यायनयो[६] वत्सदरयो[७] भागुरिः[८] गार्दभीमुखा[९] हिरण्यबाहुर्वैदेहा[१०] गोमूत्रा वार्कखण्डा[११] आनन्तरिर्जालन्धरिर्धनञ्जयिरित्येते[१२,१३] शाण्डिलानामेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार शाण्डिलेति होता काश्यपावत्सार देवलेति

---

१ ? खर्वमानया Be U, खार्वभायना Rm Pn, खार्वयानय Pm, खार्वमायना Sk, खार्दमायना M G T, खाद० Bu.

२ ? वात्सतालयो Be U, ०भालयो the nibandhas, वत्सभालयो M G, वात्सगालयो Bu, वत्सभालेयो T.

३ Thus (as Kāty., Mān.) Be U and the nibandhas; गोवि (or वि)ला the others.

४ वैदा० Be U and the nibandhas; वेला० M G Bu, वैला० T (वैदायनाः Kāty., Mān, वैदानव Laug).

५ Thus Be U and the nibandhas; वाच्यायना G, वाचानयाः Bu; T M om.

६ Found in M T G only (बा० G).

७ ? Thus Be U and the nibandhas; मत्रोदकयो the other four MSS.

८ Plural Be U, singul. the other four and Pm

९ Emended hesitatingly in accordance with Mān. Laug. and Kāty (Verz. d. Berl. HSS. I. p. 58, l. 12 from bottom); खार्दभिमुखा M T, खार्दमाभिमुखा G, खाद्राभिमुखाः Bu, खार्दतीमुखा Be U and the nibandhas.

१० Instead of वैदेहा Be U and the nibandhas वेदेहा or नैदेहा ।

११ ? Hesitatingly emended (cp. Gobh. gṛhs. III. 10. 8 and खखवड of Laug.); वाकवण्डा M G T, वाचवण्डाः Bu, वाकखडा Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T; आनरि Bu. औनंधरि Pm, आनंधरयो Pn Rm Sk, अनंधरि Be U.

१३ Thus Be U Pm Pn, आनन्तरि the other four.

वा काश्यपावत्सारासितेति वा शाण्डिल्यासित देवलेति वा शाण्डिल्यवद्वत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युर्देवलवद्वत्सारवत्काश्यपवदिति वासितवद्वत्सारवत्काश्यपवदिति वा देवलवद्वत्सारवच्छाण्डिल्यवदिति वा[१] ॥ ४३ ॥

लौकाक्षयो[१] दार्भायणा मैत्रवादिर्वैदेहाः[२,३] काळेयाः[४] कापुटिस्तथा कलयः[५] काशपाचयश्च[६] भालुकायनिर्नित्यर-चोविरोदकिः[७,८] कौनामिः[९] शौतयः[१०] सैतकिः[११] शांभरिरा-

---

१ Thus (cp. gaṇa *kārtakaujapādi*) M G T Bu, लोगाक्षयो Be U and the nibandhas.

२ ? Thus Be U aud the nibandhas; मैत्रबाऊ॰ the other MSS.

३ ? Thus M G T, वैभवः Bu, वेदला Be U; all the nib. are corrupt. After this name M adds: वाशिष्ठः, G, वासिष्ठः T, वाशिष्ठैः ।

४ Thus (काळेयाः) G Rm Sk Pn; कालेयुः M T, काळयः Bu, कलेपि Be U.

५ Wholly doubtful; तथाकलयः Be U Pm. without तथा, the other nibandhas; तथाचयश्च M G T, तयाचयः Bu.

६ ? Thus M G T, कांसपायः Bu, कामयः पाचश्च Be U, कसपाचश्च Pm, कंसपाचा Rm Sk, काशपाचा Pn.

७ ? Thus Be U and Pm; फाल्गुका॰ M G, फाल्गका॰ T, भालुकाः Bu.

८ Utterly doubtful. Be U read as given in the text; ॰यनिः समस्तावितोलकिः M T, ॰दालकिः G; ॰यनित्यरक्षविरोधकि Pm, नित्याराताह्यः चोदकयः Sk, नित्यराचा च चोदकयः Pn. Probably the last name is चोदकिः (cp. gaṇa *bāhvādi*).

९ Thus (cp. gaṇa *bāhvādi*) M Pm, कौनामिकः G, कौनाभिः Be U, कौनामयः Sk Bm Pn.

१० Thus Be U Pn Rm, शौलय Pm, शौनमयः Sk, शैतयः M, शेतयः T; G om.

११ Partially emended with hesitation; सैतकिः शांभरिरानिहिंष्टिपिकिः M T G (the last only, ॰हैविंकिः), शौतकिहिरभोनिहिष्टिपिकः Be U, शौनि-किहिभेरोनिहिष्टिविकि Pm, शौनिकपोहिमेराः निकयः रेपिकयः Sk.

मिहिरैषिकिः[१] मौद्गकिस्वैरन्द्रिः[२,३] पद्मुभिस्वोऽलपला[४] यौथ-कालकिलोकाक्षयो[४,५] यौथपालाजपाला[६] इत्येते लोकाक्षयो ऽवसिष्ठा नक्तं काश्यपास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार वासिष्ठेति होता काश्यपावत्साराऽसितेति वा[७] । वसिष्ठवदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युरसितवदवत्सारवत्कश्यपव-दिति[७] वै तेषामेवाविवाहः । ॥ ४४ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Partially emended with hesitation; सैतकिः सांभरिरानिहिहैषिकिः M T G (the last only ०हैर्विकिः), सौत्किहिरभोनिहिहैषिकः Be, U सौति-किहिभेरोनिहिहैषिकि Pm, सौतिकपौह्मिरराः निसथः रेषिकयः Sk.

२ Thus Be U Pm, सौस्तुखियः Rm, सौस्तुसिकयः Sk, सौमुकिम० Pm. सौसरि० M. सौभरि० G T.

३ ? Thus Be U, सैरंभयः Sk Rm, सैरिप्रय० Pn, चैरिद्रः M, चैरिणः G, चैरिद्यः T, चरंडि Pm.

४ I have accepted the reading of G, which is, however, highly doubtful; पद्मभिसोलपंलाथयौथकालकिको M, and thus also T (only सोपलाय instead of सोलपंलाय); सौथ्यपायोथकालकपिलो Be U, सौथपायोकालकयो Sk, सौपयथः कालकयः Rm, सौप्यपायोधकालकेकलो Pm.

५ लोकाक्षयो M G T and with क्ष here also Be U (लौकाक्षयो), लोमाक्षयो Pm.

६ Thus again G M, यौधापाया T, वाजपालयः Bu, वाचवाजया Be U Pm.

७ Instead of वसित and वसितवत् Be U: काश्यप and कश्यपवत्, rightly ?

वसिष्ठानेकार्षेयान्व्याख्यास्यामो[1] । वैकर्णिवाराटकि:[2,3] शाखला[4] गौरिश्रवसा[5] आश्वलायनाः कापिष्ठाः[6] औपिष्टवा वैयाघ्रपद्या[7] वाह्यकायनिवाटव्या[8,9] जातूकर्ण्या[10] औडुलोमिः[11] कौभोजिः कौलायनाः सुन्दरहरिताः[12] काण्ठेविद्धिः[13] सौयव-

---

१ वाशिष्ठा॰ MSS. exc. Be U.

२ ? Thus M T Bu, वैतरकि॰ Be U, वैतलकि॰ Pm, वैतालकवयो (cp. वैतालकि of the Viṣṇupurāṇa ?) G Rm Pn Sk.

३ Thus (cp. gaṇa *gahādi*) M T, वाटालकिः Bu, वाटारकिः Be U, वाष्टरकि Pm, रकयः G Rm Pn, करकवयः Sk.

४ ? Thus Be U Pn. शखड्या: Sk, शरवला Rm, शाखला M G, शाखवाः Bu, शावला T.

५ Thus the nibandhas. ॰वस the MSS.

६ Thus the MSS. and Pm, कपिष्ठ(or ष्ठ)लाः the other nibandhas.

७ Thus emended; व्याघ्रपद्दा Be U, ॰पादो Pm, ॰पादाः Pn Rm Sk, व्याघ्रपाद्यो M G T Bu.

८ वा॰ all (cp. gaṇa *tikādi*).

९ ? Thus M G T. Instead of this single name all the other sources present two: औपवना औपवना Be U (and precisely so Laugākṣi), गायनेर्नपत्या Pm, गायनयो नवाद्याः Sk Rm, गायनयोनायाद्या Pn.

१० Thus Pn, ॰तुकर्णा M T G Bu, ॰तुकर्ण्या Be U and the nibandhas.

११ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 85, Vārtt. 8, Schol.) G T Bu (only ॰मः), औलोमिः M ; the other MSS. and all the nibandhas corrupt.

१२ Thus Be U, सुंदरहरितः Pm, सुदरहरितः M G T Bu, सुंदराद्यारितः Pn, सुवाहरिताः Sk, सुवाद्याहरीताः Rm.

१३ Thus (as also Mān., Kāty.) corrected ; कांडेहविः Be U Pm, काण्डेविद्धिः T G M.

सायना[1] आलम्बायना लौमायन्या:[2] स्वस्त्या: कार्षिता:[3] पार्णकायनाश्चौडकायना:[4,5] पार्णवल्का[6] दैवना[7] गौरव्या:[8] आविष्ठायना[9] वाह्कथय[10] आविच्छितयो[11]ऽस्वयाजया:[12] पूतिमाषा: सप्तवेला[13] वासिष्ठा[14] इत्येते वसिष्ठास्तेषामेकार्षेय: प्रवरो भवति वासिष्ठेति होता। वसिष्ठवदित्यध्वर्यु:। ॥४५॥

१ Thus G, सौपवसायना Pm, सौपवत्स्यायना: Rm Sk, सोयवत्स्यायना Pn, सौध॰ T, (॰इति)वपवत्स्यायना Be U.

२ Hesitatingly emended (cp. gaṇa *kuñjādi*), लमन्या: Be U Pm Bu, लोमचन्या: M T G, लोमायत्या: Sk, Pn, लोमायना: Rm.

३ ? Thus (or कर्षिता:) Be U and the nibandhas; पारिरचिता: G. कारिरिंयचिता: M, कारौषय: चिता: T, कावषतय: Bu.

४ पर्ण॰ Be U Pm, पार्ष्णिका॰ the other nibandhas.

५ In M G T Bu only.

६ Thus the nibandhas; पारौपवल्को M G Bu, परिणवल्को T, पर्ण-वल्को Be U, पार्णवल्को Pm.

७, ८ ? Thus the nibandhas; देवरगौरव्या: Be U, दैवाकोदिव्या M G, दैवाकोदीप्या: T, देवतकातव्या: Bu.

९ Thus (as also Kāty.) M G T Bu; सविस्रावना Pm, आसविस्रा-यना Be U, विस्रायना: Sk Pn. After this name M G T Bu have again मुद्गरित।

१० Only in Be U G and the nibandhas (वाह्कायां G).

११ Thus M T G, आधि॰ Bu, अवक्तितयो the others.

१२ ? अयाजया: Be U, अपाद्य: M G T, आसपाद्य: Bu, वस्तया (or पा)-जया the nibandhas.

१३ Thus M G T, सप्तवेळक: Bu, सप्तवेलो Pm, सप्तवलो Pn, सत्यवेला: Be U, समवेपा: Sk, समंवेला: Rm.

१४ Thus M G T Bu (the last वसि॰) and Pn, missing in the other nibandhas; प्रसिद्धा Be U, इतिसाद्दा Pm.

कुण्डिना कौहायना[1] गुग्गुलिरौपवस्तिर्वैकर्णयो[2-4]ऽश्मरथा[5] बाभ्रवः[6] कौश्लोक्याः[7] सांमङ्गलिनः[8] कापटवः[9] पैठका[10] नवग्रामा[11] हिरण्याचायणाः[12] पैप्पलादयो भाविर्माध्यंदिनाः[13,14] याम्निः मौपतिपिरित्येते[15] कुण्डिनास्तेषां त्र्यार्षेयः

१ कौण्डितायना G only.

२ Thus T, गुग्गुलुः Bu, गुग्गुला G, गुग्गुलयो Be U and the nibandhas exc. Pm, which, reading युगलि, points to the sing.

३ Thus hesitatingly emended after the Mānava text; कौपवधि० M G, ०रौपवधि० T, ०स्वत्य० Be U Rm, चस्वय्य० Pm, चस्रा Pn.

४ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 124 : वैकर्ण्यः काश्यपश्चेत् । वैकर्णिरन्यः) Be U Pn, नैकर्णय Rm ; Sk Pm om. The names following after this name I am unable to restore ; in Be U we read one only : चाविद्या (or च)द्य (चविचलद्यो Pm), in M G : भिन्दव चावद्या (or द्या)वद्रो, in T : शुदभिंदव चावद्यवद्रो, in Bu : भिन्दवः विलवद्रः, in Rm : चौपवस्त्रा, in Pn ; चौयसंस्रा ।

५ ०रथा Be U and the nibandhas, ०रथ the other MSS.

६ Thus M G T Bu and all the nibandhas, बाभ्रवयः Be U.

७ ? Thus Be U, कौश्लोक्य Pm, क्रौंकाल्याः the other nibandhas, कौक्लोकाः M G, कौक्योकाः T, कौवोढाः Bu.

८ ? Thus M G T Bu, सांलिंगनाः Be U, सांगलिनः Pm, सांगतिनः the other nibandhas.

९ Thus Be U M and the nibandhas ; कापठः Bu, कापंडकः G T.

१० Thus (cp. gaṇa *śivādi*) G Be U. पै० the nibandhas, पठक्यो T, पैठया M, पैठः Bu.

११ ०पाम्या M T G.

१२ Thus (r. चै० ?) Be U and all the nibandhas, चिरण्यादिः M G, चिरण्याचाः T, ०चः Bu.

१३ ? Thus M G T Bu, भाव्यवि० Be U Pm.

१४ ०निः M G T, ०नः Bu, ०न Be U Pm, ०नाः the other nibandhas.

१५ ? Thus M G T, चोपयियः Bu, चौलपचि० Be U, चोपति० pm, चौलप(or य)चयः the other nibandhas.

प्रवरो भवति। वासिष्ठ मैत्रावरुण कौण्डिन्येति होता। कुण्डिनवन्मित्रावरुणवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः। ॥ ४६ ॥

उपमन्यव औपगवा[1] माण्डलेखयः[2] कापिञ्जला[3] आलागतास्तपोलोकास्तैवर्णाश्चैव[4,5] पार्णगारिः[6] सुराचराः[7] शैलालयो[8] महाकर्णायना[9] वालग्निखा[10] औद्गाहमानयो[11] बालायना[12] भागुरित्यायना[13] कुण्डोदरायणा[14] लाक्षणेयाः[15]

---

१ Thus Be U T Bu (औगवाः) Pm, औदलयो G and the other nibandhas; in M the Upamanyus are omitted.

२ Thus Be U G and the nibandhas; ०रेखयः T, ०मैखयः Bu.

३ Thus (cp. gaṇa *śivādi*) MSS. and nibandhas (कपि० Be U).

४ ? Thus Be U and the nibandhas; आलायखा G, आलाजाः Bu, पाखा-T.

५ Thus Be U and the nibandhas exc. Pm (जयो०), जलोका० G (instead of तपोलोका०), तलखका० T, ग्टखपतिः लाकाः Bu.

६ ? पर्णागारिः T, पाद्मागारिः Bu, पर्णगानि G, याखगिरयः Be U, ०याखागिरि Pm, पार्णगिरयः Rm Pn, पर्णगिरयः Sk.

७ Thus T G Bu; खाराचरा Be U Pm, खाराचा Pn, खाद्राचराः Sk Rm.

८ Thus Bu, मौलालयो Be U Rm Pn, मो० Pm, शौला० Sk, जाला-लयो T G.

९ Thus the MSS. and Pm, ०काण्णायना the other nibandhas.

१० बाख० Be U Pm, बाल० the other MSS. and nibandhas.

११ Thus (cp. gaṇa *pailādi*) T, औद्गाहमाना Pn, औद्गहमानायनाः Sk, औहा० or औदा० the others.

१२ Thus T G Bu, वला० or वला० the others.

१३ Thus G T (with ०ध्या०), Be U (with ०ष्या०), Pm (with ०ख्या०) भागवित्तायना Sk Pn Rm.

१४ कुंडिनो० Be U.

१५ cp. gaṇa *śubhrādi* (लक्षणश्यामयोर्वासिष्ठे)।

काषाम्नयो[1] वार्काम्बकय[2] आनूचराख्यणा[3] आलवया:[4] कपिकेशा:[5] इत्येत उपमन्यवसेषां आर्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठैन्द्रप्रमदाभरद्वस्वेति[6] होताभरद्वसुवदिन्द्रप्रमदवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४७ ॥

पराशराः । काण्डूशया[7] वाजयो[8] वाजन्तयो[9] वैमतायना:[10] ।

गोपालिरेषां पञ्चम एते कृष्णाः पराशराः ॥

प्रारोहयो[11] वैकलय:[12] श्रायय:[13] कौसुदादयः[14] ।

हार्यश्विरेषां[15] पञ्चम एते गौराः पराशराः ॥

---

१ ? ? Thus G : काचाम्नकयः Bu, काषाखयो T, कषयथ Be U, काषाययो Pm, वाखकेया (or ०यो) the other nibandhas.

२ Thus G ; वाक० T, वम्नाः चम्नयः Bu, वार्कायय Be U.

३ ? Thus Be U, चन्दचरमः Bu, चन्दचरा G, चन्दणाभा T.

४ ? आरवयाः G, आरवयाः T, आरम्भाः Bu, आलवयाः Be U Rm Pn.

५ कापि० T.

६ Thus Bu, ०भरद्वसवेति Be U T G.

७ Thus G Rm (also Laugākṣi) ; कंडुशया Be U Pn, कड्डशयो M, कड्डशयो T, कड्डवंशयः Bu, कांडशया Sk, कदुशयो Pm.

८ Thus M G? T Bu, वाजिमंतयो Be U and the nibandhas.

९ Thus (cp. gaṇa *arihaṇādi*) Pm : वैमतायनिर् M T, वैमन्तायनिर् G, वैमन्तायना Be U, भैमतायनाः Sk Rm.

१० गोपा० Be U and the nibandhas, cp. also Matsyapurāṇa 201 33 sqq. To obtain a śloka we should read : काण्डूशया वाजंमंतयो वाजयो वैमतायनाः ।

११ प्ररो० Be U Pm.

१२ Thus the nibandhas ; वैकलयाः Be U, वैतलेयः M G T Bu.

१३ ग्रथयः Be U.

१४ Thus also the Mānava text ; कोसुडा० Be U.

१५ Thus Pm and, in the plural, the other nibandhas ; ०श्वि० Be U, ०श्वो० M G T Bu.

खल्वायनयो:[1] गोपय:[2] काल्कय:[3] श्यातयातय:[4] ।
वाहपिरेषां पञ्चम एते श्वणाः पराशराः ॥
भालुक्या बादरिश्चैव[5] काश्रायणाः[6] कौकुशालय:[7] ।
चैमितिरेषां[8] पञ्चम एते गौराः पराशराः ॥
कृष्णाजिनाः कापिशुभ्राः[9] श्यामायनय:[10] श्वेतयूपय:[11] ।
पौष्करसादिरेषां[12] पञ्चम एते श्वेताः पराशराः ॥

---

१ Thus (r. खाल्वा० ?) T M G, खल्वायनः Bu, खल्वायनयो Be U Pm; खाल्वायन the Mānava text.

२ Thus T Pn Rm; गोप्राय: Pm, गोपेया: Sk, गोपवय: G M Bu, गोपनय: Be U.

३ ? Thus Bu; काल्कथ: G, कल्कप: M, काक्षय: T; Be U and the nibandhas omit this name; कार्कय: the Mānava text.

४ ? Thus M Bu, श्यामया० G, स्यातया० T; शातयो Be U, स्यात (or न) यो Sk Rm Pm, स्यातयो Pn.

५ बाजरि० Be U and the nibandhas.

६ Doubtful; thus Be U M G, काण्हायना Pm, काश्रायणाः Rm, काख्यनाः T, काखायाः Bu.

७ Equally doubtful; thus reads G, कौकुशलयं: Bu, केकौकुशालय: T, केकौककुशालय: M; क्रौंकुलय: Be U, क्रौकुलय: Pm क्रौकुलेय Rm (Kāty : कोकुवाद्या, Laug.: कौकवाद्य:)।

८ Thus M G, चैमिति० T, चौमिति० Bu, कौमिति Be U, क्रैमये० Pm, क्रौमतय Pn, क्रैमतय: Sk, कौमतय: Rm.

९ ? Thus M G, कार्पा: शुभ्रा: Bu, कापिसभ्रु: T; पपिलुषा: Be U, का (or क)पिलुषा: the nibandhas.

१० ? Thus Bu; श्याश्यापनय: Be U Pm, श्यामानतय M, शामातायां T, श्यामा: G, स्याप्यायनय: Rm Sk.

११ श्वेतपूरय: Be U only.

१२ पौष्कल० M T.

वात्स्यायनयो[1] वार्ष्णीया[2] श्यामेयाः[3] औतिभिः[4] सह ।
चौखिरेषां पञ्चम एते श्यामाः पराशराः ॥

कृष्णा[5] गौरा अरुणा नीलाः श्वेताः श्यामा ये परा-शरास्तेषां[5] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति वासिष्ठ शाक्त्य पाराशर्येति होता पराशरवच्छक्तिवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः ॥ ४८ ॥ अष्टमः ॥

अगस्तीन्ध्माहवास्थामो ऽगस्तयो[6] विशालाद्या[6] स्काला-यना[7] औपदहनयः[8] कल्माषदण्डधावर्णिलावर्णिसंख्यावृंदो[9-12]

१ Uncertain : वात्स्यानयो M G, पात्स्यायनयो T. मा (भा)र्गायनयो Be U गार्ग्यायनयो Pm. गार्ग्यादयः the other nibandhas.

२ Thus M G T, तार्ष्णेयाः Rm, मार्षेयाः Sk. वार्षयः Be U Pm.

३ Thus (cp. note 15 on p. 460) Be U Pn, श्यामन्येयाः M G शतंमेया T.

४ ? स्रौतुषि Be U, स्रौचिभिः M, शौचिभिः G, पौथिभिः T औतुषयः (or °षयः) Pn Sk Rm (Pm om).

५ Thus Be U and Bu (the last, however, omits, as do also M G T, ये); in M G T this enumeration (कृष्णाः..पराशराः) is given at the end of the adhyāya, after the kaṇḍikā and adhyāya number

६ Thus Be U and the nibandhas; गस्त्यबोधिः शालाख्याः M G T, यधिशालाः डां Bu.

७ ? Thus Be U Pm Pn. (r. perhaps स्कान्दायना), स्काला° Rm, फाला° Sk, कालायना M G, कालयना T, किलायनाः Bu.

८ Thus Be U M G and the nibandhas; चौपदनयः Bu, चौपनयाः T.

९ Thus MSS. and cp. the Laugākṣi text : कल्माषदण्डिना ।

१०–१२ धावर्णि° found in MG T Bu only; for the following I have adopted the reading of G; the last name only is uncertain; °लावर्णिकुण्याद्वधयो Be U, लावधयो (लापर्णा Pm) लवावरधयो the nibandhas; लावर्णिंख्यातृधुदो M, लावर्णिंमावृप्रदो T, लाप्याः चंधुदः Bu.

वेरिणयो[1] बुद्बुदोदरयः[2] ग्रैवपथयः[3] माखावता[4] मौञ्जकयः[5] पाण्डुदरा[6] हारिग्रीवयो[7] रौहिण्या[8] मौसलय[9] इत्येते ऽगस्त्यस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युतैध्मवाहेति होतेध्मवाहवद्दृढच्युतिवदगस्त्यवदित्यध्वर्युः ॥ ४९ ॥

सोमवाहानां[10] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत

---

१ Thus (and cp. वैरिणि of Kāty.) G . m, वैरणयो the other sources.

२ ? Thus M G, बुद्बोदरयः Bu, बुद्बुदोरदरयः T; बुधोदरयो Be U, बुधो॰ Pm, बुद्दो॰ Pn, बुडो॰ Rm, बुद्दो॰ Sk.

३ Thus (cp. ग्रैवपथा of Kāty.) all exc. Be U (नैकप॰) and Sk (ग्रैवथयः)।

४ ? Thus M G T Bu; माख्यातपा Be U Rm, माख्यातपाः Pm, माख्यातयाः Sk, माख्याता Pn.

५ Thus M Bu; माञ्च॰ G, माञ॰ T, मेञ्जनकयः Be M, मौञ्जिलताः Sk, Rm, चौपमेञ्जिकयः Pn, मेञ्जीकरा Pm.

६ ? Thus M G, ॰ण्डुदाः T, पञ्चाः इदाः Bu, पांडोद्दता Be U, पाद्योद्गता Pm, पाद्योद्गता Pn, पाद्दोद्दताः Rm.

७ Thus M G T, ॰ग्रीवाः Bu Sk, ॰ग्रीवा Be U Pm, ॰ग्रीवी Rm Pn.

८ ? Thus M G Pn, रौहि—T, रोहिण्या Rm, रौहिण्याः Bu, रौहिण्या Be U Pm.

९ Thus (and cp. gaṇa *gargādi*) Be U M G, मौसलयः Bu.

१० Between k. 49 and 50 M G T Bu have one more: सांभवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दा॰ सांभवेति होता सं (or सां)भवाहव॰ etc. Moreover in M G T the sequence is: *Sāṃbhavāha*, *Yajñavāha*, *Somavāha*. It is highly probable that these Sāṃbhavāhas, who are neither mentioned in Pm, have originated ditto

सौमवाहेति[1] होता । सोमवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५० ॥

यज्ञवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत याज्ञवाहेति[2] होता । यज्ञवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५१ ॥ नवमः[3] ॥

क्षत्रियाणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । मानवैड[3] पौरूरवसेति होता । पुरूरवोवदिडावन्मनुवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ ५२ ॥

वैश्यानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भालन्दन[5] वात्सप्र[6] माङ्किलेति होता । मङ्किलवद्वत्सप्रवद्भलन्दनवदित्यध्वर्युः[5,6] । ॥ ५३ ॥

नाराशंसान्व्याख्यास्याम[7] । आत्रेयवाध्र्यश्ववाधूलवसिष्ठकण्वशुनकसंकृतियस्कराजन्यवैश्या[8] इत्येते नाराशंसाः प्रकी-

- - - - - - - - - -

graphically in the Somavāhas, as there must be 49 gotras, the last of which is that of the Yajñavāhas, cp. Pm. fol. 59. *a* : वत्सादीनां यज्ञवाहान्तानामेकोनपञ्चाशद्भ्याय॰ etc.

१ Thus Pn only, सोम॰ all the MSS.

२ Thus T Pn only, यज्ञ॰ the other MSS.

३ ॰वैल Be U with ळ the others.

४ इला॰ Be U, इळा the others.

५ Thus Be U, फालन्दन and फलन्दनवत् M G T.

६ Thus Be U, वात्सप्रमद and वत्सप्रमदवत् M G T.

७ See Baudh. X. 11 : 10. 11 (T S. IV. 1. 8).

८ Instead of ॰संकृतियस्क॰ Be U read संस्क॰ and Pm संयुक्त॰

तिंतास्तांनूनपादितरेषां[1] । क्षत्रियवैश्यानां[2] पुरोहितप्रवरो[3] भवतीति विज्ञायते । मनुवदिति वा सर्वेषां गोत्राणां[4] । मानव्यो हि प्रजा इति विज्ञायते[4] । सगोत्रां गत्वा चान्द्रायणं चरेद्व्रते[5] परिनिष्ठिते ब्राह्मणीं न त्यजेन्मातृवद्भगिनीवद्गर्भो[6] न दुष्यति[7] कश्यप[7] इति विज्ञायते । ऽथ[8] संनिपाते[9] विवाह

---

१ Thus Be U Pm; ०तास्तानूनापातीनन्येषां गोत्राणाम् M G T. probably after Baudh. X. 11, but an accus. would here be unaccountable.

२ Thus Be U Pm, उभयेषाम् M G T.

३ M G T ins. (probably after Āśv. XII. 15. 4) राज्ञो ।

४..४ Om. M G T, found in Be U and Pm (fol. 57. *b*), cp. T S. V. 1. 5. 6.

५ उपदिशेत् (instead of चरेत्) M G T; कुर्यात् Pm (thus also Govindasvāmin on Baudh. dhś. II. 1. 38.

६ त्यजन्ते (instead of त्यजेत्) M G T.—मातृवद्भगिनीवत् । पिष्टयादिति शेषः Govindasvāmin l.c.

७ Uncertain; thus read Be U Pm and Govindasvāmin l.c.; दुष्यत इति काश्यप M G T; perhaps, though, काश्यप in the better reading, cp. Schol. on Kāty. śrs. IV. 1. 2 and Pm fol. 59. *a* : स गर्भः सगोत्रायामुत्पन्नो ऽपि तदन्यगोत्रो ऽपि सन् काश्यपो भवतीति विज्ञायते ।

८ This sentence (up to विज्ञायते p. 467. 2.) is not given by Be U, neither is it found in the quotation of the last kaṇḍikā given by Pm, but nevertheless in the discussion of this k., it is mentioned and commented upon by the author of the Pm; the text given above is that of Pm.

९ Thus Pm, सान्नि० the three MSS.

स्वाध्याये[1]-वर्जयेद्बौधायनस्य तत्प्रमाणं हि कर्तव्यं । मानव्यो हि प्रजा इति च विज्ञायते ।

गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ऊनपञ्चाशदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥
विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजो ऽथ गौतमः ।
अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः ॥

तेषां[2] सप्तर्षीणामगस्त्याष्टमानां[2] यदपत्यं तद्गोत्रमित्युच्यते । न[3] भवत्ययाजनीयो यः प्रवरांस्तान्परांश्च[3] विजानाति[4] । मन्त्रो ब्राह्मणं वेद इत्याचक्षते । तस्मात्प्रवरज्ञाने यत्नो[5] महद्भिर्द्विजैः कार्यः । श्राद्धविवाह ऋत्विजो[6] देवा[7] स्तोत्र[8] गोत्रमूलानि च[9] महाप्रवरे[10] संतिष्ठते[11] । नित्यं पर्वणि-

---

१ विवाचंतद्ध्याये: Pm ; M reads : सान्निपातनाय वा वैवाह्याय वर्जये॰ ; the whole passage is obscure to me.

२ Thus Be U ; instead of तेषां सप्तर्षीणां T and Pm : सप्तानां सप्तर्षीणां, M G om. these two words.

३ Thus M G T Pm. In Be U this passage runs : भवत्ययाजनीयो यः प्रवरान्स्तान् ।

४ विजा॰ Be U Pm, जानाति M G T.

५ यत्नम् M G T ; read ॰विज्ञाने, to obtain a śloka ?

६ Thus M T G, ऋषयो Pm, श्राद्धविवाहादिषुविविधयो Be U.

७ Thus Be U Pm, न देवात् M G, देवाच T.

८ स्तोत्र Be U.

९ Not found in Be U Pm.

१० Thus Be U Pm, महाप्रवरेषाः M G T.

११ Thus all, r. ॰ष्ठन्ते ? But the whole passage is not clear to me. After संतिष्ठते Be U ins. य इदं विजानाति ।

पर्वणि स्वाध्यायौ[१] ब्रह्मलोके महीयते ब्रह्मलोके महीयत इति[२] । ॥ ५४ ॥ दशमः ॥

॥ इति प्रवरप्रश्नः ॥

१ ? Thus M G T. स्वाध्याय Pm. स्वाध्याये निविष्टो Be U.

२ Be U om. इति । After इति M G T ins. इत्याह भगवान्बौधायनः । but the repetition marks the end of the prasna.

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1460.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK OF THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY

DR. W. CALAND,

UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS VI.

(*Concluding the work.*)

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET.

1924.

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

THE Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text-editions, as well as translations into English, and also bibliographies and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

As a rule the issues in the series consist of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers are issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works have been published under a single issue number. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till November, 1923, inclusive, 1459 issues have been published. These 1724 issues represent 237 different works; these works again represent the following literatures:—

Sanskrit, Prakrit.
Rājasthānī, Kāshmīrī, Hindī.
Tibetan.
Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Various price lists and notices concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. Other lists are in preparation. Revised lists are published from time to time.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are three:—

Demy (or small) octavo.
Royal (or large) octavo.
Quarto.

The prices of the Bibliotheca Indica as revised in 1923 based (with some exceptions) on the following scale per of 96 or 100 pages in a fascicle as the case may be:—

INDEXES.

I. INDEX OF PROPER NAMES.

(a) Names of Sāmans.

सौचविवनम् XVIII. 15 : 360. 5.
हविष्कृन्निधनम् XVI. 24 : 270. 3.
हविष्मन्निधनम् XVI. 24 : 270. 2.

(b) NAMES OF PEOPLES AND LOCALITIES.

आरट्ट XVIII. 13 : 357. 6. (अरट्ट XVIII. 44 : 397. 11, but here the reading is not wholly certain), also dhś. I. 2. 14.

कारस्कार XVIII. 13 : 357. 6, cp. dhś. l.c. (where the MS. Haug has also कर॰ not कार॰) and Āp. XXII. 6. 18. (a var. with कर॰)

कलिङ्ग II. 3 : 40. 9; XVIII. 13 : 357. 7.

काशिविदेह XVIII. 44 : 397. 10.

कुरुपञ्चाल XVIII. 44 : 397. 10

कुरुक्षेत्रम् XVIII. 25 : 374. 8.

गान्धार XVIII. 13 : 357. 6; XVIII. 44 : 397. 11 (?).

पञ्चाल XVIII. 25 : 374. 9; XVIII. 38 : 389. 3.

महावृष II. 3 : 40. 7, cp. महावृष AV. V. 22. 4, 5 and Śat. Br. Kāṇva text IV. 2. 3. 10 (कुरुमहावृषाः).

मूजवन्त् II. 3 : 40. 8; VI. 14 : 172. 2.

विदेह II. 3 : 40. 7.

मगध XVIII. 13 : 357. 9.

सौवीर XVIII. 13 : 357. 5.

साल्व्य (?) II. 3 : 40. 7.

स्पर्शु (?) XVIII. 44 : 397. 11.

कुरुक्षेत्र XVIII. 45 : 399. 11 : XVIII. 47 : 403. 12.

खाण्डव प्रस्थ XVII. 18 : 298. 6.

प्राच्य प्रस्रवण XVI. 29 : 276. 5 : XVI. 30 : 276. 14.

विशवती (plur.) XVIII. 45 : 399. 11.

वर्धिष्ठीयप्रस्थ XVIII. 49 : 407. 14.

सुवर्णसवनी XVIII. 45 : 399. 11.

(c) RITUALISTIC AUTHORITIES

आश्मरथ्य VII. 4 : 205. 4; XI. 2 : 66. 5 : XIV. 15 : 180. 8 : XX. 2 : 7. 2, etc.

आत्रेय XXI. 21 : 108. 11. 12.

आलम्बायनीपुत्र XXI. 16 : 99. 9.

(*d*) PROPER NAMES OF MYTHICAL, LEGENDARY AND HISTORICAL PERSONS OUTSIDE THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

1 The names of the serpents XVII. 18 have been omitted.

(e) PROPER NAMES IN THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

[1] Those names only have been given, which are more or less certain; some of them, being wholly doubtful, have been omitted. To each name have been added the names of the gotra and sub-gotra, designed, for convenience's sake by the unchanged proper names; strictly spoken, I ought to have written e.g. not 'a garga,' 'a bhṛgu' but 'a gargya,' 'a bhārgava.'

II. INDEX OF WORDS.

This index of words, which, to a certain degree at least, replaces the commentary, for an edition of which no sufficient manuscript materials were available, comprises in the first place those words, that are new in Baudhāyana or known hitherto from later texts or from the grammarians only. It contains also those words, which, it is true, are known well enough, but for which the bhāṣyas give an explanation that I thought it worth while to mention. All the references in the aupanuvākya praśna (praśna XIV) to previous parts of the Sūtra are to be found also in this index. Many words have, moreover, been registered in order to facilitate the finding of the passages referred to in other praśnas. Wherever no source is indicated, the explanation of a word or of an expression is taken from the vivaraṇa of Bhavasvāmin, which is known to me only for praśnas I—XIV (incl.), the atirātra, the ekādaśinī, the sautrāmaṇī, the aptoryāma and the dvaidha and karmānta praśnas. For the prāyaścitta praśnas the vivaraṇa of Gopāla has been consulted. *Keś.* means the prayogasāra of Keśavasvāmin. *Sāy.* the bhāṣya of Sāyaṇa on praśna I and on the corresponding dvaidha and karmānta passages: *MS.* the mahāgnisarvasva, an excellent bhāṣya on the agnipraśna (X) and on the ekādaśinī-sūtra; *Veṅk.* designs the bhāṣya of Veṅkateśvara (I.O. 776. *a*) extant only for the first 21 kaṇḍikās of the first karmānta-praśna.

अ।

अनुसामिधेनि adv. XX. 3 : 9. 6 : 'in accordance with the (number of the) sāmidhenī verses.'

अनुसन्ध्यम् adv. VI. 22 : 182. 2; VI. 24 : 183. 18; VI. 25 : 187. 1; X. 19 : 18. 1.

अनुस्तरणीप्रतिगृहीता (viz. गौः) XXIV. 31 : 217. 2.

अनूक्य VI. 10 : 166. 14; X. 12 : 11. 16 : अरत्निमात्राणि शीर्षाण्यनूक्यानि (r. probably शीर्षण्य°, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 2. 8) । अरत्निमात्राणि गात्राणि । शीर्षाणि गात्राणि । अनूक्यानि उपर्यधोभावेन स्थापितानि ।

अनूह्य XXIV. 13 : 197. 6. see crit. note.

अनैड XVIII. 48 : 406. 5 : 'without (at the end. the word) iḍā,' cp. ऐड ।

अन्तग II. 3 : 36. 8 : अन्तगाः प्रसिद्धदेशगताः । ह्यपलोपतय इत्यन्ये । XXIV. 13 : 197. 8 : अन्तगमन्तदेशं प्रत्यन्तदेशो म्लेच्छदेशमिति यावत् or अन्तवर्णं गच्छति शूद्रस्त्रियं गच्छति Venk; प्रत्यन्तं गतवान् Viv.

अन्तःपक्षसम् adv. XI. 7 : 76. 6 : अन्तःपक्षसमेनां (sc. काष्ठां) कृत्वा । चक्रयोर्मध्ये एनामधोऽक्षां कृत्वा ।

अन्तपरिक्रमिन् XXV. 6 : 234. 12; 235. 1 : अन्तगमनधर्माणौ ।

अन्तरवस्राविन् X. 33 : 30. 15 : तस्यान्तरवस्राविणौ द्वे स्रुवाहुती जुहोति । सिकतापूर्णायामुखायां दक्षिणोत्तरपार्श्वसमीपे यथा हुतं प्रविशत्येकां दक्षिणपार्श्वे एकाम् Viv.; अन्तरेव यथा आहुतिसाधनभूतहुते स्रवतः न तु उखाया बहिः तथा जुहोति MS.—X. 48 : 48. 10 : अन्तः अवस्रावः छिद्रमस्यास्तीत्यन्तरवस्रावौ MS. (= अन्तश्छिद्रः).—XIX. 4 : 422. 1.

अन्तराञ्जनम् adv. IX. 11 : 280. 16 (आञ्जनम् has apparently the same function as the absol. अञ्जम्, cp. Āp. XV. 11, 6): अथैनमन्तराञ्जनं मध्यमे परिधौ सं्स्पृष्टं सादयति । अथैनमङ्गमार्द्रप्रदेशं मध्यमस्य परिधेर्यथान्तर्भवति तथा संस्पृष्टं सादयति ॥ " cp. अवाञ्जनम्, ऊर्ध्वाञ्जनम्, बहिराञ्जनम् ।

अन्तउक्थ्य XXV. 24 : 255. 10 : अग्निष्टोमे आग्रयणादन्तरुक्थ्यो गृह्यते सो ऽन्तउक्थ्यः ।

अन्तउपसत्क XXV. 28 : 262. 2, 4 : दीक्षाणामन्ते उपसदो यस्य सो ऽन्तउपसत्कः ।

अन्तर्बहिरुपसत्क XXV. 28 : 262. 3, 7 : दीक्षान्ते ऽर्धमुपसदो बहिर्यस्य सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः ।

अन्तर्बहिर्विराज XXIV. 33 : 219. 14. 16, see under अन्तर्विराज ।

अन्तर्मिथुन XXI. 1 : 69. 3; XXV. 1 : 227. 8.

अन्तर्वर्त VI. 27 : 189. 16 : अन्तरालेषु हवपूखाग्रयति ते ऽन्तर्वर्ता इत्युच्यन्ते ।

अन्तर्वास XVIII. 44 : 397. 2, 3; XVIII. 45 : 398. 7, 399. 8.

अमेघसंपन्न XIV. 15 : 179. 6 : मेघरहितान्यहानि । न भविष्यन्ति मेघा इति ।— XXVI. 9 : 283. 6 : मेघवर्जितम् ।

अयोदर्वी X. 18 : 16. 19; 17. 2.

अरण्ये ऽनुवाक्यो गणः X. 53 : 56. 1 : शुक्रेण मन्त्रेण उपस्थ धुनिस्त्वेत्यादि (Taitt. Ār. IV. 25).—XII. 10 : 100. 9 : धुनिस्त्वेत्यादिना (Taitt. Ār. IV. 24).

अरण्ये ऽनुवाक्येन मन्त्रेण XXI. 21 : 108. 2 : भूर्भुवः सुवमं इत्यादिना (probably Taitt. Ār. IV. 21).

अरुणपिशङ्ग XVII. 1 : 283. 1; XVII. 3 : 285. 15; XVII. 5 : 286. 14 : सन्ध्यावर्णं गोरोचनवर्णं वा ताम्रवर्णं वा ।

अर्घ्य XII. 8 : 97. 9 : अर्घ्याः सप्रयोजनाः उपयामार्थाः पयोदध्याज्यमिश्रमिति ।

अर्धवेला VI. 14 : 171. 14; VI. 21 : 180. 2; VII. 5 : 205. 17; VII. 19 : 231. 17; VIII. 9 : 248. 6 : अर्धमात्रम् ।

अर्धशीर्ष IV. 5 : 115. 17 : दक्षिणमध्यमंशीर्षम् is equivalent to दक्षिणे ऽर्धशिरसि of Āp. VII. 13. 8.

अर्मकपाल IX. 1 : 265. 4, 10 : IX. 3 : 268. 4; X. 1 : 1. 4, 15; X. 5 : 5. 1 : शून्यग्रामकपालानि Viv ; नदीपुलिनेषु विशुष्कपङ्कस्य कपालानि इत्यन्ये तानि । विनष्टग्राममध्यगतानि बहुशो ऽभिवर्षणेन शुष्काणि कपालानि वा Keś.

अर्व masc. II. 5 : 39. 3.

अर्हु XIV. 4 : 156. 15 (cp. T.S. III. 1. 7. 1) : अर्हु अक्षपङ्कः ।

अर्हन् XXIV. 1 : 185. 14 : अर्हतां मन्त्रादीनाम् Viv. and Veṅk.

अलंकर्मीण XX. 2 : 6. 12; XX. 20 : 44. 6 : cp also pi. sū. I. 1 : 3. 11 (thus to be read instead of अलं कर्मण). II. 5 : 9. 1 (ed. Raabe). The word is hitherto known only from the grammarians (Pāṇ. V. 4. 7).

अलजचित् XVII. 28 : 307. 4; XXX. 13 : 407. 1.

अवकाश VII. 8 : 213. 17; VIII. 2 : 236. 16; VIII. 11 : 248. 11; XIV. 8 : 165. 11; XXV. 18 : 249. 11 : अवकाशैश्चरति । अवेक्षोपस्थितैर्मन्त्रैरुपस्थानम्. T.S. III. 2. 3 *b–r*.—IX. 8 : 276. 14 : Taitt. Ār IV. 7. १–१३

अवमश XVII. 48 : 328. 14, 15, 329. 9; XVII. 51 : 332. 5; XVII. 52 : 333. 1; XVII. 53 : 333. 16; subst. from the verbal root मश् मिश्रीकरणे ?

अवयाजनः XX, 6 : 16. 9; XXI. 8 : 82. 16 : अवयज्यावयज्य ।

अवम VIII. 17 : 258. 12, cp. निम्न ।

अविप्रभक्त XXI. 2 : 71. 9; XXI. 21 : 108. 1.

आ ।

ई।

उ ।

उग्रस्तोम XVI. 28: 274. 1 : XXIII. 12 : 168. 10; XXVI. 20 : 300. 11.

उन्नीयमानसूक्त XXV. 22 : 254. 2.

उपकाश XV. 18 : 223. 14, cp. Āp. XV. 18. 13.

उपघात XXVI. 32 : 316. 13 : श्रोत्रस्मादुपघातात्। यथास्मा एतद्विवर्त्तिष्ट- मित्यादि (XVIII. 20 : 367. 5) एतस्मादेव। तावदुपघातः। उपहन्यते प्रकृतः क्रमो येन वैकृतेन स उपघातः।

उपचारतः XI. 4 : 69. 5 : आग्नेय उपचारतः। आदावुपचारणीयः स उपचारो विज्ञिप्यते आग्नेयमेवाध्वर्युरित्यादि; XV. 28 : 232. 4 : XVII. 14 : 295. 13 : स्वार्थीकमलपिल् (cp. Pāṇ. V. 3. 7) [illegible]भौपचारौ भवति दक्षिणा भवतीति यावत् Ms.

उपदोह XXIV. 29 : 214. 5 : अग्निहोत्रार्थं स्थाल्यां दुग्ध्वा पुनरित्यत्र दुग्धम्।

उपधान in सुवर्णोपधान XVII. 39 : 317. 4.

उपधानरज्जु XXVI. 5 : 278. 10 : XXVI. 10 : 285. 15 : उपधानरज्जुरास्मे वितानस्य।

उपधि I. 8 : 11 18 : उपधिः कोषकेनं मध्यमद्वयपूर्वार्धे क्रमकं संबन्धिकेन- मित्यर्थः Sāy.

उपनिग्रहण XXI. 12 : 90 13.

उपनिपात्य absol XXI. 20 : 206. 1 : उपनिपात्योपनिपात्य।

उपनिनयन XXI. 6 : 78. 10; XX. 26 : 60. 5; XXI 12 : 89. 17; XXII. 4 : 123. 5; XXII. 5 · 124. 3 : XXII 16 : 140. 3.

उपनिषद् XVII. 21 : 301. 2.

उपन्युप्तसंभार XVII. 17 : 297. 6.

उपपक्ष XVII. 40 : 319. 15; XVII. 41 : 321. 5. equivalent to मोदाम?

उपपातक XXVIII. 1 : 344. 13.

उपमोचन XXII. 5 : 123. 14.

उपयमन adj.; fem. °नी II. 17 : 62. 2; IV. 2 : 109 11; X. 51 : 53. 2, 14 : उपयम्यते प्रियांभिः (स्रुग्भिः) आवपित इति। पुरीषं प्रचयनेषु- धारणार्थम्।

उपयमनीधार XXV. 2 : 229. 1.

उपयाम subst. masc. XI. 1 : 63 7 : XI 3 : 67. 4, 8 : उपयामान- हतकायान् (?).

उपरिष्टाल्लक्षाकृति XXIV 36 : 223. 3

उपरिष्टाल्लक्ष XXVI. 4 : 276. 5

उपर्यंधं III. 10 : 79. 18; VII. 6 : 208. 3; VII. 7 : 211. 18; VII. 13 : 220. 9, 10; VIII. 2 : 235. 14; XXV. 17 : 247. 13.

ऊ ।

ऋ ।

ए ।

ऐ ।

ऐकादशिनपशु adj. XXIII. 11 : 167. 6.
ऐकाहिक XXII. 3 : 120. 2 : ऐकाहिकस्येवाग्निः नाग्नीषसंस्थेषु Ms.
ऐन्द्राग्नपशु adj. XXIII. 11 : 166. 10.

ओ ।

ओंकारान्त XXV. 9 : 237. 6.
ओदनसव XVIII. 8 : 349. 15.
ओह XXX. 18 : 411. 4, a certain kind of iṣṭakā in the droṇacit

औ ।

औदुम्बर XII, 13. 104. 8; XII. 14 : 106. 7 : मार्गं मार्गेण प्रच्छन्नं वा ।
औद्ग्रहण VI. 4 : 160. 3; X. 13 : 12. 15; XXI. 8 : 84. 9; XXIV. 33 : 220. 7, the offering with the formula T.S. I. 2. 2. c.
औपमन्यवीय XXVI. 21 : 301. 7.
औपयजिक IV. 11 : 126. 14 : उपयड्प्रयाजवतो ऽग्निः ।
औपशद XVIII. 45 : 400. 10 sqq., name of an ekāha.
औपसद VII. 12 : 219. 8, 21; VII. 18 : 230. 13; VII. 19 : 231. 17; VII. 20 : 233. 1; VIII. 4 : 238. 13; VIII. 8 : 245. 3; VIII. 9 : 246. 1; XXV. 13 : 243. 1.
औपासन XXI. 22 : 110. 15 sqq., XXIV. 8 : 191. 12, cp. Journ. of the German Or. Soc. LVIII, 508.
औरभ्राजिन XXVI. 32 : 319. 2.
और्ण XII. 8 : 97. 8 : ऊर्णाभ्यो स्रचौलाः ।
औशनस XVIII. 47 : 403. 12; XVIII. 47 : 405. 3.

क ।

कङ्कचित् XVII. 28 : 307. 1; XXX. 12 : 406. 5.
कट् XXIII. 7 : 159. 12, replaces the vaṣaṭ at certain abhicāra offerings.
कठिन XVII. 31 : 310. 9 : कठिके (sic) समानाशुष्कांनाम् ।

ing AV. VIII. 8. 22 किंकरा by 'the attendants,' the reading किंकरायतना might, after all, be better.

किंकर्मन् XXVI. 14 : 292. 1.

किंमत XXIV. 12 : 195. 13 : किंमते किंप्रकारे Viv. ; किंप्राज्ञे कौटस्थ्यसंस्थिते प्राज्ञे Venk

किंद्विष XXIV. 29 : 214. 4 ; XXVI. 20 : 300. 4.

किंदर्शपूर्णमास XXV. 16 : 246. 17.

किंदेवत्य XXIV. 36 : 222. 12 and often in the Dvaidha and Karmānta.

किमग्निहोत्र XXV. 16 : 246. 14.

किमनुख्य XXIV. 10 : 293. 13 : किंप्राख्य, cp. अनुख्या ।

किमभिचारित XXIV. 27 : 212. 7.

किमुपक्रममाण XXV. 6*: 234. 5, 13 ; 235. 2 : किमारभमाणः ।

किमुपज्ञ XXIV. 2 : 186. 3 : किमुपज्ञः । उपज्ञा प्राज्ञानम् । प्रथमोपक्रम इति पर्यवसितोऽर्थः । का उपज्ञा यस्य किमुपज्ञः । किमुपक्रमः किमारम्भ इति यावत् । किं प्राथमिककर्मकमिति प्रश्नार्थः Venk. : किमुपज्ञः किमारम्भो यज्ञः Viv. ; cp. अज्ञोपज्ञ ।

किमौपसद XXV. 16 : 246. 14.

किंपूत XXIV. 25 : 210. 6.

किंप्रस्तुत XXV. 16 : 246. 14.

किंप्रोक्षित XXIV. 25 : 210. 10

कीट XXVI. 7 : 281. 16 (कीटावपन्न XIV. 9 : 167. 8), probably 'ant.'

कुण्डपायिनामयन XVIII. 20 : 299. 10 ; XXVI. 25 : 306. 10.

कुमारय् XVIII. 46 : 402. 8 : कुमारयां चक्रे, known hitherto only from Dhātupāṭha X. 331 (ed. Böhtl.) : क्रीडायाम् ।

कुम्ब VI. 1 : 156. 6 ; VI. 4 : 160. 8 : VI. 5 : 161. 2 : XXV. 4 : 232. 1 (and see the next word) : वंशविदलं जालस्य नेमिभूतम् ।

कुम्बकुरीर VI. 5 : 161. 2 ; XV. 15 : 219. 17. cp. Ap. X. 9. 5, 7. and infra कुरीर ।

कुल्मलः IV. 9 : 123. 13 ; XX. 30 : 65. 8 ; XXV. 32 : 266. 8 ; 267. 3, 9 : मांसलः मांसवत्प्रदेशेन Viv. : मूलप्रदेशेन Keś.

कुल्या (?) XVIII. 24 : 372. 7.

कुल्मिष XXI. 24 : 113. 12.

कुम्भी X. 28 : 27. 6 : चषालाः कुम्भ्यः सवलाः कुम्भ्यः Ms.

कुम्भेष्टका X. 27 : 26. 3 ; XXII. 6 : 125. 11.

ख ।

ग ।

गोभाजमस् II. 11 : 52. 5 : गोभाजस्य इति मां भजन्त इति गोभाजाः। प्रत्येकमिति गोचार्ये स्वार्थे वा। अथ चास्य यजमानस्य गोदातार इत्येके। Many other attempts to explain this expression follow.

गोवत्स XII. 15 : 108. 16 : गोवत्सः।

गोषव XVIII. 7 : 349. 1.

ग्रह् X. 20 : 18. 11 and often : चात्वालाग्निं गृह्णीते। चात्वालमग्निमात्मन्येव शरीरे गृह्णीते धारयति। धारयामीत्यवधार्यं मन्त्रम् (viz. T.S. v. 7. 9. *a*, *b*) उच्चारयति।

c. अव XI. 7 : 76. 6 : सव्यानवगृह्य हविर्भिरनुपरिवर्तयाध्वै। सव्यान्दोर्षो मुक्त्वान्धारयित्वा हविर्भिः पर्यावर्तते (sic) एकं चक्रमन्ततः (var. चक्रमन्तः) कृत्वा अपरेण वहिः पर्यावर्तध्वम्। But to सव्यान् (and हविर्भिः) we must rather supply अभीशून्, cp. Lāṭy. II. 8. 12, Drāhy. IV. 5. 12, 13.

c. वि-अव XXIII. 3 : 152. 8, 10 : विभज्य गृह्णीताति।

c. नि VI. 18 : 177. 12 : निगृह्य मन्त्रेण भुजाया गृह्णाति।

c. उप-नि VI. 25 : 186. 11 ; VI. 27 : 190. 3 : दर्भान्तो कुम्भस्य-मुपनिगृह्य। तस्या वृक्षतः कुम्भमुहिं सह कूपया गृह्णाति। X. 5 : 5. 6 : उपनिगृह्णाति। निक्षिपतीत्यर्थः Ms.; II. 15 : 57. 20 : उरसि स्थापयति।

c. अति-प्र XV. 8 : 213. 1 ; XV. 9 : 214. 4.

c. उप-प्र VII. 15 : 224. 6.

ग्रामघोष XVIII. 4 : 346. 13.

ग्रामन्याये XXIV. 1 : 185. 14 : ग्रामन्यायम् आर्तन्यायमिति यावत् आर्तप्रयाय-विनियोज्यं पुन आधामेदित्यादि Veṅk.

ग्रामयाजि XX. 1 : 3. 9 ; XXIII. 4 : 154. 15 ; XXIII. 19 : 181. 13.

ग्रामाग्नि XX. 17 : 37. 13 ; XXI. 3 : 74. 13 ; XXI. 5 : 77. 16 ; XXII. 2 : 119. 7 ; XXII. 16 : 139. 18 : लौकिकाग्निः Ms.

ग्राम्यवादिन् XIII. 21 : 132. 8 : ग्रामे वास (sic) वचनंवादी (sic) भवति प्रधान इत्यर्थः।

ग्राम्यघोष XXI. 21 : 107. 9.

ग्रावोपावप dvandva neutr. VI. 30 : 195. 14 ; XXI. 24 : 113. 14 ; XXV. 12 : 241. 5, 6 ; XXV. 14 : 244. 6 ; XXV. 15 : 245. 11 ; XXVI. 13 : 290. 13 ; XXVI. 18 : 298. 8 ; XXVI. 19 : 299. 8 ; XXVI. 25 : 307. 2 ; XXVI. 27 : 310. 9.

ग्रीवाः XX. 7 : 18. 4.

घुघुरि IX. 13 : 283. 16 ; IX. 16 : 289. 2 ; X. 50 : 51. 15 : घुघुरिः शब्दा इत्यनुकृतिः Viv.; कृकावो इत्यनुकृतिः। कृकावको घुघुरिर्यो वक्ती कृकलः पिकः Keś.; कूजा इत्यनुकृतिः। उच्चारयोपधमान्यः Ms.

छ ।

ज ।

त ।

त्रिच्छिद्रम् XXVI. 6 : 280. 6.

त्रिवृति XXI. 7 : 91. 9.

त्रिवृत्तीक XXVI. 6 : 280. 5.

त्रिवेदस् XVII. 20 : 300. 11 ; XVIII. 32 : 382. 11 ; XVIII. 33 : 382. 15 : 'knowing the three vedas ; being at the same time hotṛ, adhvaryu and chandoga.'

त्रिशुक्र XVIII. 1 : 343. 4, 6.

त्रिषेधि XI. 3 : 67. 13, 15 : XXII. 14 : 137. 1.

त्रिसंयुक्त XII. 4 ; 90. 4 ; XXVI. 3 : 274. 10.

त्रिसाव XXVI. 10 : 285. 9 ; XXX. 21 : 414. 13, cp. द्विसाव।

त्रैत XXIV. 39 : 225. 8 (cp. T.S. II. 1. 1. 6) ; BR : 'dreizahl.' but cp. the expl. of the Karmānta itself.

त्रैधातवीय (०या, viz. इष्टिः, ०यम् sc. हविः) XII. 20 : 118. 6 ; XIII. 41 : 148. 12 ; XV. 38 : 244. 6 ; XVIII. 5 : 347. 13 ; XVIII. 6 : 348. 18 ; XXVI. 2 · 274. 4 : XXVI. 3 : 275. 9.

त्रैविध्यगत XXI. 11 : 88. 18 ; XXV. 5 : 233. 8 : त्रिविधभावत्रैविध्यं विकृतेष्वित्यर्थः i.e. probably विकृतेष्वपि।

त्वगीक XXVI. 16 : 296. 4.

त्वरार्थं XXVIII. 3 : 349. 3.

त्र्यालिखित IX. 17 : 292. 3 ; X. 32 : 30. 1 ; XXX. 6 : 398. 8 : an iṣṭakā : तिस्रो रेखा उपरिलेखा।

त्र्युद्य XXVI. 16 : 295. 9.

त्र्युष्टि X. 5 : 5. 14, 15 : तिस्र उष्टयो यस्या उखायाः सा त्र्युष्टिः उत् पूर्वाद्वसतेः। उपसर्गे घोः किरिति (Pāṇ. III. 3. 92)। कि (or कं) प्रत्ययः। इयङ्का-देशश्छान्दसः Ms. and partly Viv.

त्र्युपसत्क XXV. 27 : 254. 5, 6 ; 260. 1 : 261. 4.

त्वक्संवेषण XX. 16 : 33. 12, 14.

त्रिणिधनम् XXVI. 8 : 282. 6 (cp. XVIII. 39 : 389. 11 sqq.) : name of an ekāha.

द।

दण्ड्युद्धीर्थं XVII. 18 : 298. 8, r probably दण्ड्युद्वीर्थं।

दभ adj. XXI. 24 : 112. 13, see crit. note.

दक्षिणावृत XXI. 21 : 108. 4.

दक्षिणावृतम् X. 25 : 24. 8 ; XVI. 1 : 245. 2 : XVII. 27 : 306. 6, 7 : दक्षिणावृता स्वकारेण पर्योगेण वा (in oppos. to सव्य).

ध।

न ।

प ।

पञ्चपङ्क्ति XXI. 7 : 81. 10.

पञ्चशारदीय XVIII. 11 : 354. 11; XXIV. 10 : 193. 13, name of an ekāha.

पञ्चविध् (viz. इष्टिः) XXVI. 26 : 308. 6.

पञ्चावत्तिन् XX. 5 : 15. 13; XX. 7 : 17. 11; XX. 13 : 29. 8; XX. 29 : 65. 2, 3.

पञ्चिक XXVI. 22 : 303. 6.

पञ्चेध्मीय XII. 4 : 88. 17; XXII. 16 : 140. 16.

पट् c. उत् caus. XXVIII. 7 : 355. 12.

पड्वीश XV. 15 : 220. 5; XV. 38 : 244. 1.

पत् c. अभि caus. VI. 2 : 158. 11; XXI. 8 : 83. 5 : अथैनं सव्ये पाणावभिपात्य । एवं यजमानमात्मनः सव्ये पाणावभिपात्य सव्यं पाणिं प्रापयित्वा Viv.; आधारत्वेन प्रापयित्वेत्यर्थः Keś.; cp. Śatap. Brāhm. V. 3. 3. 11 : अथैनं दक्षिणे पाणावभिपाद्य ।

पतंग XXVI. 11 : 288. 9 : इषत उ पतंगः । इषतः ग्लानपचयोः पतंग आसीनस्य न ग्लानत्वम् । उशब्दो निपातः । एक इत्यर्थः ।

पतन्नक XXVI. 3 : 275. 7 : a modification of the rājasūya.

पत्त्रनाडी X. 47 : 47. 11; XIX. 2 : 417. 12 : पक्षिपत्त्रवंशसुषिरेषु ।

पत्नीयजुस् XIV. 22 : 190. 10 : उक्तानि पत्नीयजूंषि (TS. III. 5. 6), see Baudh VI. 5 : 160. 19; VI. 3 : 159. 5 sqq.; I. 20 : 31. 10; VII. 3 : 203. 1; VII. 3 : 203. 10; VIII. 14 : 255. 5.

पत्नीसंयाज VI. 1 : 156. 13 etc., always as a neuter; once fem. : XXIX. 11 : 385. 8.

पत्नीसंयोजक adj. XX. 10 : 23. 9.

पद् c. सम् caus. XVII. 31 : 311. 1 : संपादयति । स्वीकरोति अन्यानीन्यपि प्रक्षिप्य ।

पंदाख्यया XIX. 1 : 415. 5. 7.

पदाक्रम VI. 13 : 170. 10; X. 2. 20 : पदक्रामम् ।

पदरथ adj. VI. 10 : 166. 12; VI. 12 : 169. 9; VI. 13 : 170. 4 : आर्द्रौ पदरथौ । पदपांसुधारथौ ।

पद्र XVIII. 43 : 395. 9; XXV. 33 : 320. 3 : a certain very high number, r. perhaps पद्म ?

पयःप्रोष X. 27 : 26. 1. 8; XXII. 6 : 125. 8 : पयःप्रोषं चाज्यप्रोषं च । पयसाज्यं च प्रोषयार्थे ।

पयोदोष XXIV. 30 : 216. 3.

परक्षेप II. 3 : 36. 9 : आरत्नाक्तः Viv.; परक्षेपे आरेक्रोत्प्रः Venk.; probably the reading of Tr. पा॰ is preferable.

प्रजापतेरयन XVI. 16 : 262. 14 sqq.; XXVI. 17 : 296. 14.

प्रज्ञात X. 54 : 56. 19 and often : प्रज्ञातं निधाय। परिकर्मिणो ज्यो वा यथा जानन्ति तथा निदधातीति। गुप्तम् the Viv. elsewhere.

प्रञ्च XXIV. 12 : 195. 7; XXV. 4 : 231. 18 : प्रञ्चमानानं कुर्वीत। प्रञ्चं प्रमतञ्चं धनुः स्वकार्यक्षमम्। तथा स्वप्रञ्चमानानं कुर्वीत। कार्ययोग्यमिति प्रवीणादिग्रहवत् परित्यक्तकविलयोग्यत्वे सतीदं नियमद्रव्यादिभिर्योग्यम् Viv.; प्रञ्चं सञ्चं संनद्धमिति यावत्। नात्रप्रमाणानं कुर्वीत कार्यानुष्ठानसमर्थानां भवेदित्यर्थः Veṅk.

प्रञ्चोति ? XVIII. 40 : 391. 7.

प्रच्यम् absol. to प्रचोति VII. 17 : 228. 12.

प्रतोद XVIII. 48 : 405. 9, name of an ekāha.

प्रतिनारकम् adv. XXII. 8 : 129. 10.

प्रतिदुष् XVIII. 7 : 349. 1, 6 (neuter); the last passage presents the var. r. प्रतिधुषम्, cp. T.S. II. 5. 3. 3.

प्रतिनिर्ग्राह्य VII. 12 : 217. 8; 219. 7, 11, 20; 220. 2; XXI. 19 : 104 9; XXV. 20 : 251. 11, 252. 4 : तस्य प्रतिरूपं तद्देवत्यं निगृह्य (var. निगृह्य) ग्रहातीति, see also the etymology given by Rudradatta on Āp. XII. 20. 19 : प्रति निरुह्य ग्रहाण इति।— XIV. 10 : 171. 5 चतं प्रतिनिर्ग्राह्याणां ग्रहणम् (TS. III. 2. 10. *a*—*f*), see Baudh. VII. 12 : 218. 9, etc., VII. 12 : 219. 8, 21.

प्रतिनोद XVIII. 48 : 405. 13, name of an ekāha.

प्रतिपाद in चाक्षभागप्रति॰ VIII. 21 : 263. 6; XXIII. 14 : 173. 3, 4; XXV. 2 : 230. 3; XXV. 26 : 259. 1.

प्रतिपरिहरण XX. 30 : 65. 10.

प्रतिपन्न adv. XXVI. 11 : 287. 12.

प्रतिभजन XXI. 20 : 106. 11.

प्रतिलेपम् absol. X. 6 : 6. 3 : प्रतिलिप्यप्रतिलिप्य Ms.

प्रतिवसनीय V. 9 : 140. 10; VIII. 19 : 259. 13; VIII. 20 : 261. 15; XII. 4 : 89. 6 : प्रतिवसनीये वाससी वाना परिधानार्थम्। दीक्षाकालापूर्वेण धृते वाससी प्रतिवसनीये वाससी Keś.

प्रतिवेश adj. XXVI. 5 : 277. 9 : भूम्यन्तराः। XXVI. 12 : 289. 12 : परस्परं संमिश्राः; XXI. 3 : 74. 12; V. 10 : 142. 5 : प्रतिवेशान् कौकुमारेभ्यः पचन्ति। चरोः प्रतिवेशं निवपतीति वेशः अनुग यो च प्रतिवेशः। प्रतिवेशः कौकुमारेभ्यो अपि भवति। यावाणोद्भवाग्नं पचतीत्यर्थः।—प्रतिवेशत seems to be adverb XXIV. 32 : 218. 2 : समीपे।

प्रतिसूप XXVI. 16 : 293. 5 : विभागः।

प्रतिषेवन XVII. 39 : 319. 1 : 'seam.'

प्रतिसमेधनीय X. 21 : 19. 19 : इध्मवतो ज्याखमानं मिथितमाधवनीयम् Viv.; प्रतिः सादृश्ये सादृश्यं च आधवनीयत्वेन उच्यते प्रातिभव्येन समेधनीयम् Ms.—प्रतिसमेधनीया XXII. 3 : 120. 10, sc. समित् : a piece of wood put on the fire with the mantra ये देवा ज्योतिषो॰ ।

प्रतिस्तोमम् adv. VII. 13 : 203. 15 : स्तोमं प्रति । यावन्तः स्तोमास्तावन्तः ।॰ चतुष्टोमो ज्योतिष्टोम इति दर्शनाच्चतुष्ट्वम् ।

प्रतिहित XII. 11 : 102. 4 sqq.; XII. 12 : 103. 7 sqq.; XII. 13 : 105. 14 sqq.; XV. 24 : 228. 16; XV. 25 : 229. 4; XV. 29 : 234. 1; XV. 30 : 235. 10; XXVI. 10 : 286. 1, also pi. sū. I. 5 : 9. 12 : प्रतिहितस्य युवराजस्य महिषीपुत्रस्य राज्ञो ज्येष्ठस्य. The meaning seems to be : he who is nearest to someone, qualified to take his place : substitute, remplaçant. In this meaning also Āp. and Kāṇva recension of the Śat. Br. (VII. 3. 2. 8.)

प्रतीचीनप्रजनन II. 16 : 60. 4 : प्रत्यग्गर्ताम्, cp. प्रजनन supra.

प्रतीचीनस्तोम XII. 20 : 117. 1, 12; XXVI. 2 : 273. 3, 7; XXVI. 3 : 274. 15, 275. 4.

प्रतीक्षा XX. 30 : 65. 14.

प्रत्यञ्चवत् adv. XXI. 12 : 90. 6.

प्रत्यगाशीः XX. 2 : 7. 16, cp. Āp. IV. 1. 3.

प्रत्यञ्जन masc. I. 17 : 25. 13, see under उपस्थान ।

प्रत्यनीक XX. 26 : 58. 11.

प्रत्यभिमर्शन XXI. 20 : 106. 13.

प्रत्यय XXII. 2 : 118. 10 : पुनरप्यतिप्रकाराद्ब्राह्मणम् Ms.; XXIII. 12 : 169. 7 : प्रत्ययः प्रतीयते उत्पन्नं येन निमित्तेन स प्रत्ययः; XXIV. 1 : 185. 1, 12 : प्रतीयते ज्ञायते विशेषो येन स प्रत्ययः प्रमाणम् ।

प्रत्यवमन्त्र XXIII. 10 : 165. 8, meaning ? The Viv. is useless.

प्रत्यवरोहयतः XI. 12 : 81. 2 (see crit. note); XVIII. 17 : 36. 11; XXII. 15 : 138. 10.

प्रत्यवसान XXI. 26 : 116. 9; XXII. 17 : 141. 7 'returning to one's home.'

प्रत्यवहृतशिरस् XXII. 7 : 127. 4.

प्रत्यसन XXI. 3 : 73. 5; XXIII. 16 : 175. 17.

प्रत्यानक्तु XXI. 12 : 91. 3.

प्रत्युपस्थान XXI. 12 ; 91. 9.

प्रत्यूढपुरीष X. 48 : 48. 10 : ॰रीषया अपनीतपुरीषया ।

प्रदक्षिणीत X. 2 : 2. 10; X. 4 : 4. 13 : प्रदक्षिणी वैषं कुर्वते। प्रदक्षिणीकुर्वते वैक्षम्। छान्दसप्रयोगानुशासनबलात् व्यवधाने ऽपि न दोषः।

प्रद्राव IV. 11 : 126. 16 : प्रद्रावे तस्मिन्प्रद्रोते ऽग्नौ। XIV. 13 : 175. 14, 15; XIV. 26 : 198. 9; XX. 31 : 68. 2.

प्रद्राव XV. 6 : 210. 8; XV. 9 : 214. 9 : designation of the mantras contained in TS. VII. 1. 13; उद्राव Āpastamba.

प्रधि XXX. 7 : 400. 9; XXX. 21 : 414. 5; XXX. 18 : 411. 2 : 'segment'; XXX. 16 : 408. 9, 14 : चक्रस्यान्तः।

प्रधी (or चप्रधी ?) II. 5 : 39. 9.

प्रपथ III. 13 : 83. 18; III. 14 : 85. 2; IV. 11 : 126. 10; V. 9 : 140. 14; VIII. 20 : 261. 19; XVII. 28 : 316. 10 : प्रपथे संनिकृष्टे देशे or चर्धपथे।

प्रभावन XXI. 24 : 113. 14; XXI. 25 : 113. 18.

प्रभाजन् I. 16 : 24. 17; VII. 2 : 202. 4; XX. 13 : 29. 1, 2 : समानस्थाने Veṅk.; समम् Viv.

प्रमाथम् XVIII. 24 : 372. 4; XVIII. 45 : 398. 3.

प्ररेक X. 54 : 56. 8; XI. 7 : 74. 6; XII. 8 : 98. 9; 99. 9; XII. 11 : 102. 8; XVIII. 18 : 364. 12 : equivalent to संपात, cp. Āp. XVII. 19. 4.

प्रलवाड X. 30 : 28. 15 : हविषे प्रलवाडे। हविर्धानस्योत्तरतो ऽन्तःप्रकारम्।

प्रवकल probably adj. XV. 14 : 218. 5, of unknown meaning.

प्रवर्ग्य IX. 1 : 265. 1; IX. 6 : 273. 2, 9 : प्रवर्ग्यद्रव्यम्।

प्रवर्त XIII. 31 : 140. 18 sqq.; XVII. 39 : 317. 4; XVII. 41 321. 12; 322. 3; XVIII. 8 : 349. 16; 351. 1, 3; XVIII. 9 : 352. 15 : कुण्डलं कर्णालंकारम्।

प्रैवत्सावाङ्कति XX. 23 : 50. 1, 7.

प्रवात IX. 3 : 268. 20; X. 6 : 6. 3 : प्रवाते निवाते।

प्रविद्वानकल्प XXIV. 32 : 218. 8, 11 not explained in the Viv.

प्रव्रश्चन XXIII. 5 : 157. 4.

प्रक्षण XXII. 2 : 119. 1 : चबढे स्थापनम् Ms.

पशवाङ्कति VII. 9 : 214. 19; XIV. 5 : 160. 15 (TS. III. 1. 10. *a*, *b*); XIV. 21 : 189. 20 (TS. III. 5. 5. *a*), cp. Baudh. VII. 9 : 214. 19.

प्रवेष XXVI. 5 : 278. 8.

प्रमाज neuter subst. XVIII. 44 : 397. 10.

प्रहि XX. 13 : 29. 11 : प्रहीरेव देहे समस्थाने Viv.; प्रहेः प्रधानभूताङ्गतीर्थकम्

यथा प्रधानमानुपूर्व्येणाहुतीर्हुत्वा सर्वासामाहुतीनां पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुया- दिति Sāy.; XX. 20 : 44. 9; XXV. 33 : 268. 6.

प्रहिताविन् XXII. 17 : 140. 19.

प्रस्तर subst. masc. XI. 1 : 64. 13; XII. 1 : 83. 3 and very often elsewhere.

प्रसूमय V. 1 : 128. 7; XXI. 1 : 70. 1.

प्रसेक X. 50 : 51. 12; X. 54 : 56. 8, 12 : XV. 35 : 239. 17; 240. 7; XXII. 10 ; 132. 3, 7 : प्रसिच्यते वसोर्धारानेनेति प्रसेकः।

प्रस्कन्दन XXI. 17 : 100. 7; XXIV. 33 : 219. 7; XXV. 8 : 236. 6; XXV. 9 : 237. 12; XXV. 25 : 257. 15; XXV. 31 : 165. 1.

प्रस्तरपरिधि dvandva neuter IV. 10 : 125. 9; V. 4 : 132. 1; V. 9 : 140. 3; V. 15 : 150. 17; VIII. 16 : 257. 3.

प्रस्न masc. XXIII. 5 : 155. 13 : प्रस्नयोरेव सौमान्तरितयोः ?); XXVI. 24 : 306. 3.

प्रस्नान XX. 14 : 32. 3, see crit. note.

प्रहुत XXIV. 4 : 187. 14 : प्रहुतः। यद्धुत्वा दीयते जातकर्मादि स प्रहुतः Viv.; हूयते दीयते यत्र स प्रहुतः। प्रकर्षार्थकोपसर्गेण दानरूपार्थविशेष- लाभः। सोमदानमात्रात्मकः कर्मविशेषः प्रहुत इत्यर्थः Veṅk.

प्राक्प्रस् VI. 26 : 187. 11 : अयमुच्यवत् यत्र को ऽवावनुमान इति यथाविहितं यज्ञः स देश इति; cp. उदक्प्रस्।

प्राचीनपुष्कर XX. 14 . 31. 10; XX. 16 : 33. 13, 15

प्राग्वंशादग्नी XXX. 4 . 396. 5.

प्रायण XXV. 17 : 248. 12.

प्राणाहुति XIV. 4 : 157. 6; 158. 4, offerings with the formulas (T.S. III. 1. 7. 1) प्राणापानौ etc.

प्रायणीय XIV. 21 : 190. 8 : उक्ता प्रायणीयस्य स्रुवाहुतिः (T.S. III. 5. 5. f) see Baudh. VI. 10 : 167. 6.

प्रावर्गिक (sc. पयः) XX. 2 : 6. 6.

प्राणभृत् XVIII. 35 : 385. 3; XXVI. 11 : 287. 13 : द्वितीयाद्येषु युक्तेषु च युक्तौ।

प्रावकवत XV. 7 : 212. 11. equivalent to पर्यन्तक॰।

प्लुष् c. वि XIV. 13 : 176. 8, see crit. note and cp. also the reading of T. at IX. 20 : 298. 1.

प्रैषवत् X. 55 : 58. 3; X. 59 : 61. 9; XI. 13 : 82. 10; XII. 16 : 111. 4, etc. : निगदवानित्यर्थः।

प्रोष XV. 26 : 230. 8.

फ।

ब।

भ।

मृत्पिख XXVI. 27 : 310. 4, 5.

मृत्युदेवत्य XXIV. 36 : 222. 13.

मृत्युसव XVIII. 16 : 361. 3; XXIII. 18 : 179. 3; XXIV. 11 : 179. 3.

मृद् c. प्र (प्रमृदित) XXII. 17 : 141. 12, see crit. note; XXVI. 32 : 316. 10 : प्रपकेषु।

मृश् c. प्रति-अभि IV. 1 : 108. 6; III. 21 : 93. 13; and often.
 c. वि-अभि XX. 5 : 15. 10; XX. 8 : 20. 9, 12; XXII. 11 : 133. 1; XXV. 16 : 247. 6.

मैत्रायणीयब्राह्मण XXX. 8 : 401. 11.

मौस्त XV. 25 : 229. 1 : 'a fragrant substance extracted from the *musta*,' मौस्तक Āp.

म्ला c. सम्-प्र VI. 2 : 157. 20 : संप्रम्लाय मृदित्वा।

य।

यजुर्युज् XI. 7 : 75. 4; XI. 9 : 79. 11, 16 equivalent to यजुर्युक्त।

यज्ञपरिभोजन XII. 5 : 90. 14 : यज्ञोपकरणं इध्मप्रयोग्यं दर्भप्राश्नीयादि।

यज्ञपुच्छ XXV. 26 : 259. 3; XXVI. 12 : 289. 12; XXVI. 32 : 318. 5; XXVI. 33 : 320. 1.

यज्ञवास्तु XXVI. 7 : 281. 6.

यज्ञसमृद्धि I. 21 : 32. 10.

यत् c. अभि-आ caus. XI. 11 : 80. 2 : संश्लेषयति।
 c. परि-आ caus. XIV. 32 : 191. 10, 17.

यतउत्थार X. 30 : 28. 17 : अपि वा यतो जनपदस्य जन्य जननिमित्तं भयं यत उत्पद्यत इति मन्यते तस्यां दिश्युपदधातीति।

यथाकर्म XXIV. 12 : 196. 7 : ग्रन्थादिषु यस्मिन्यस्मिन्नृते तत्कालं कर्म चरति तत्तं कर्मानुगुणतया पूर्वमुत्तरं वा इष्यतेत्यर्थः Venk.; कर्मानुरूपेण वरणपक्षे वाहावन्तो वा स इति Viv.

यथाक्रतु XIV. 4 : 158. 4 : यथाक्रतुमेव यजति। यथाग्निष्टोमः सोम इत्यादि, cp. T.S. III. 1. 7. 3—XXI. 17 : 100. 9; XXII. 11 : 134. 7.

यथाज्येष्ठम् XXIV. 12 : 196. 5 : ज्येष्ठमनतिक्रम्य। यो ज्येष्ठः प्रथमं इष्यतेत्यर्थः Venk.

यथाधर्षणम् XXIII. 6 : 157. 7.

यथाधिकरणम् XXIV. 2 : 185. 19 : यथाधिकरणं मन्त्रा इष्टाः। यथाधिकरणं प्रत्यधिकरणं मन्त्रा इष्टाः। तादर्थ्येनास्या मन्त्रा उपदिष्टाः Venk.

र ।

ल ।

लक्ष्मण adj. XXX. 7 : 399. 13 (Thibaut reads लक्षणम् but cp. Āp. XVI. 13. 9) 'marked.'

लभ् c. प्रति-उप med. VII. 3 : 202. 21; VII. 13 : 220. 16; VIII. 4 : 238. 15; XIV. 12 : 174. 5 : प्रत्युपलभेत । प्रतिपादयेत or उद्दीपयेत ।

लाङ्गल्य XVIII. 20 : 366. 5; XVIII. 21 : 368. 13, 14, 'destined for a lāṅgala.'

लिख् c. अभि-परि XXIII. 14 : 172. 9.
c. सम् caus. XXIV. 18 : 202. 9 : यज्ञपात्राणि संलेखयेत् । तक्षणादिना नवीकुर्यात् Veṅk.

लिप् c. अव caus. IX. 1 : 265. 9; X. 1 : 1. 8.
c. अनु-प्र XXVI. 31 : 315. 5.

लिश् c. प्र caus. XXIII. 1 : 149. 6, 7.

लुप् c. सम्-अव IV. 7 : 120. 3; XV. 5 : 70. 10; XV. 31 : 236. 13 : समवलुम्पन् । एकीकृत्य स्थापनः ।
c सम्-उत् VI. 19 : 178. 6; VI. 21 : 180. 14 : समुलुप्य । आकृष्य Viv.; गृहीत्वा Keś.
c. सम्-प्र I. 21 : 33. 6; XX. 15 : 33. 4 : 'to take away.'

लोप VI. 25 : 186. 3, 4 equivalent to लोग (= लोष्ट), also Taitt. Ār. VI. 7. 1.

लोकसाधिन् XXX. 6 : 399. 3.

लोकाग्नि XX. 26 : 57. 7 sqq.; XXI. 14 : 94. 4; XXII. 5 : 123. 12; XXIII. 19 : 182. 7; XXIV. 35 : 222. 7 : लोकाग्निरिति विदेरग्निर्नभ इति (T.S. I. 2. 12. *b*, cp. VI. 2. 7. 3 : य एवेषु लोकेष्वग्नयः); XXIV. 7 : 190. 15; on this passage : लोकाग्नीनुप तेषामुपगत्य Veṅkaṭeśvara remarks : तेषां निरूपणावसरे विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिर इत्यादि (see Baudh. IV. 2 : 109. 8 sqq.) मन्त्रोपरवेद्यां चात्वालमलपुरीषनिवपनानां लोकान्याख्यानां यथायथमुपगत्य समीपे गतिं कृत्वा यथार्थमपि विदेरग्निरिति मन्त्रं सकृदुक्त्वा लोकाग्निं नावर्तयेत् किंतु प्रतिलोकाग्निमावर्तयेदित्यर्थः ।

लोमक XXIV. 23 . 208. 2.

लोहितवासस् XXIII. 1 : 148. 8.

लोहितोष्णीष XXIII. 1 : 148 : 8.

व ।

वक्रपक्ष XXX. 10 : 403. 9 : कुटिलौ पक्षौ यस्य ।

वक्राग्र XXX. 20 : 412 8 : कुटिलान्यग्राणि यस्य ।

वच् c. अति caus. VI. 2 : 158. 10 ; VI. 18 : 177. 16 ; VI. 19 : 178. 3 ; VI. 21 : 180. 11 ; IX. 10 : 279. 13 ; XXI. 8 : 83. 4 : अध्वर्युर्यजमानमतिवाचयति is equivalent to यजमानो ऽनुवक्ति ; अतिवाचयति अतिरिक्तमितरेभ्यः 'to cause to recite extra (*ati*).'

वज्र XXIV. 39 : 225. 9 (cp. T.S. II. 1. 8. 3, 4).

वत्सचिति XVII. 24 : 303. 9, 10 ; XVII. 25 : 304. 8, 10 : XVII. 26 : 305. 4, 7, cp. सवत्स ।

वत्सज्ञु I. 2 : 3. 4 : प्रथितवत्सजानुसदृशम् Viv. and Sāy.

वद् c. अधि med. I. 7 : 10. 5 (see crit. note) ; VII. 7 : 211. 1, 14 : अधिवदनम् अपिविधिच्छिद्योपरि मन्त्रवचनम् ।

वध्र XI. 1 : 63. 12 ; XXII. 13 . 135. 12 ; with वध्रैर्युत cp. वध्र्युत Śat. Br. V. 4. 4. 1.

वनर्वप (?) XVIII. 28 : 376. 15.

वनिष्ठुसव XVIII. 40 : 390. 16 ; 391. 1.

वप् c. वि-आ VIII. 16 : 257. 11 : पृथक्पृथक् ददाति ।

c. अभि-नि XXIV. 3 : 186. 14:

वप् (shave) c. प्र VI. 2 : 157. 11, 'to begin shaving.'

वयस् VI. 14 : 172. 4 : मूलाग्राणि येषां गच्छन्ति सोमपानि वयांसि ।-- XI. 1 : 63. 10 : वयसोवयसो वा । समुद्रस्य पाण्डासिकादारभ्य पक्षासहस्रा पर्व-पक्षान् पाण्डासिकैकस्यामर्थविहित्यवाद्पक्षाविचित्रतृयंवाद्पक्षवाद्भागद्-पाक्षः वयांसि. cp. Āp. XVIII. 3. 9.

वर्षसंजनीय XV. 24 : 228. 2 (viz. T.S. IV. 6. 6. *a–o*).

वस् c, अति caus. III. 6 : 75. 4, 8 : VI. 11 : 168. 12. 15 : VI. 19 : 178. 11 ; VI. 21 : 181. 1 : अतिवास्य उपरि नीत्वा ।

वज्रभिद् XXIII. 19 : 183. 1, name of an ekāha.

वह IV. 2 : 110. 14 ; VI. 30 : 195. 5 : चातुर्वंशं यन्ति । प्रतिगच्छन्ति ।

वषट्कारपथ XVI. 9 : 256. 3, 4 (thus also to be read 1. 5).

वह् c. प्रति-सम् XXIV. 12 : 196. 7 : वहेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवहीत । वहेन विवहेन त्यक्तेन दक्षिणेति यावत् । ऋत्विजः प्रतिसंवहीत वाहयेत् । यथैव प्रयाताः सन्तो यथा तिष्ठन्ति तथा कुर्यादित्यर्थः Veṅk. ; वहेन धनेन यथार्थमृत्विजः प्रतिसंवहीत स्वं वहेत । यथ वहेन धनेन ऋत्विजः प्रागसर्वंकालं (sic) तथा यजमानोपगाहाहवेदित्यर्थः Viv. (partly corrupt).

मुखापये। तथैवापवीयमानपये प्राग्मागाखानाः Viv.; विपथे चपर्वकाले Veṅk.

विपथ XII. 16 : 110. 3 sqq.; XV. 37 : 242. 5; XV. 38 : 244. 2 :, भिन्नमार्गमकटमित्यर्थः।

विपरीतनामधेय XXIV. 33 : 219. 17 : अस्थानामधेयत्वात् प्रयत्नवता भवितव्यमिति।

विवाध XVIII. 48 : 405. 11, name of an ekāha.

विभक्ति III. 2 : 70. 4; III. 3 : 70. 17, designation of the immediately following mantras;—X. 23 : 21. 21; X. 24 : 23. 6 and often in prasna X : विभक्तिमन्त्रत्वादिहृका विभक्तिः। अग्न आयाहि वीतय इति प्रथमा विभक्त्यग्नाग्नि॰ Ms.

विमते ? XVIII. 24 : 372. 7.

विमथीत XI. 11 : 79. 10 : तत्रमुत्कृष्य विमथीकुर्वते। तदुभये (viz. आज्ञित्वतः and मावतः) समुत्कृष्य अग्नन्तो मद्न्तो विमथीकुर्वते अयमहमनेनाच्छिन्दन्ति Viv.; अर्धसंज्ञयभीषणेन आच्छिन्दन्ति Keś.; cp. T.Br. I. 3. 8. 4 and Sāyaṇa on this passage in Taitt. S. (ed. Calc.) Vol. I, p. 1050, l. 2 from bottom; cp. also Āp. XVIII. 7. 8.

वियूप् IV. 8 : 122. 11 : पृथग्यूपम्।

विराजक्रम II. 18 : 64. 11; XXIV. 33 : 219. 14, the mantras beginning with अयं प्रजाम् T.Br. I. 2. 1. 25 sqq. : विराज उत्क्रान्ता य एतैर्मन्त्रैः प्रजापतिना क्रमेण परिदृष्टीतत्वात् cp. see T.Br. I. 1. 10. 1,—विराड्क्रम Āpastamba.

विलेख adj. XXIV. 10 : 193. 14 : विविधं लेखितव्यानि विना कपालैः Viv.; विखनीयानि भूम्यां लेखनेनैव संजातावखाभानि।.ते तानि। सौचनानिर्विष्विलेखानि Veṅk.

विवाजिन V. 1 : 129. 10 : विगतवाजिनाम्।

विकृत IV. 6 : 119. 3 : विहतमनु उत्तमे वा अनु Viv.; चावनीत्थिते प्रदेशे उपाहृतयोरन्मतरन्निविहितमाहाय तन्निष्ठ्ये Keś.; note the reading of Tr. : विहृतमनु।

विस् c. वि-स्र XXIV. 21 : 205. 5.

विस्रव V. 2 : 130. 15; V. 6 : 136. 9 : वेदिं च मार्षपत्यं चान्तरा विस्रवः—XXX. 6 : 398. 8; XXX. 10 : 405. 2, 5; XXX. 18 : 411. 1 : 'the middle.'

विस्रवण adj. (viz. अन्नाः) XXIV. 7 : 190. 12 : विस्रवते स्रिंसते ऽनेन सर्वमिति विस्रवणः Veṅk.

विस्रावक XXIV. 25 : 209. 14, see crit. note.

विस्रावयति XV. 14 : 218. 9; XV. 37 : 243. 3.

शिपिविष्टवत् XXV. 34 : 270. 7.

शिल्प XVI. 3 : 248. 8 etc.; XVIII. 36 : 386. 5 etc.; XXIII. 11 : 167. 10 etc.

शिल्पवत् VI. 18 : 175. 20; 176. 1 : शिल्पवत् विशेषवत् प्राशंसात् कार्यसंस्थायादिना विशेषेण विशेषवत्; XVII. 9 : 290. 6 : शिल्पवन्त इव । शिल्पिन प्रयता इव चलरमाचा इव; XXV. 13 : 242. 3.

शी (शेते) c. परि XXIII. 2 : 151. 11; caus. IX. 2 : 267. 16; XII. 8 : 98. 11; XVIII. 22 : 369. 5; XX. 4 : 13. 5; XXIII. 2 : 150. 10; XXV. 16 : 247. 6; cp. परिशायन ।

शी (शीयते) c. उप XVIII. 45 : 401. 1, counterpart to अवशी॰ ।

शीतीक I. 3 : 5. 7; VI. 6 : 162. 16, 19; XIV. 27 : 199. 5; XXVI. 9 : 284. 10.

शीतीभू XXVI. 9 : 284. 7.

शीपद II. 5 : 40. 7; meaning?

शुष्यत् X. 22 : 20. 3 : शुष्यतौ परितापयतौ ।

शुक्ति XXVIII. 13 : 366. 9.

शुनस्कर्णयज्ञ XXIV. 11 : 194. 6; XXVI. 33 : 320. 5.

शुक्राभिषव XXV. 22 : 254. 6.

शूद्रमवी XXIV. 31 : 216. 14.

शूलपाद्या XXX. 14 : 407. 14, name of a particular iṣṭaka.

शूलीभूत XVII. 11 : 293. 3 : स्थाणुभूताः ।

शृतातङ्क्य VI. 34 : 198. 17; VIII. 9 : 245. 10; 246. 4; XXI. 22 : 100. 2 : आतञ्चन इत्यातङ्क्यं शृतं च तदातङ्क्यं च । श्रपयित्वा तप्ता आतञ्चनम् ।

श्मशानचित् XVII. 30 : 309. 1, 6; XXX. 19 : 411. 10.

श्मश्रुमत् XXI. 12 : 91. 13 : कूर्चवान् ।

श्येन XVIII. 36 : 386. 4, name of an ekāha.

श्येनचित् XVII. 28 : 306. 14; 307. 1; XXIV. 5 : 188. 14; XXX. 5 : 397. 6; XXX. 8 : 401. 3.

श्रवोपत्र XXIV. 2 : 186. 3 : श्रवारम्भः Viv., Veṅk.; cp. श्रुतपत्र ।

श्रपण subst. neuter. I. 8 : 12. 6 : श्रपणे सर्वौ ... मिति श्रपणानि काष्ठानि Sāy.

श्रमण XVI. 30 : 276. 7.

श्रि c. अनु-उत् VI. 2 : 157. 10 : अनूच्छ्रयति ऊर्ध्वां निदधाति Keś.
c. अभि-नि XI. 10 : 79. 2; XII. 12 : 103. 9; XII. 13 : 105. 16 : अभिनिश्रयध्वम् । अभिनियमेन श्रयध्वम् ।
c. उप-नि active. XXIV. 19 : 204. 3.

ष ।

स ।

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

I. 18 : 27. 2 read द्वितीयमवदानानि।
I. 18 : 27. 6 and I. 20 : 30. 15 r. निग्रेष instead of निम्रेष।
II. 3 : 36. 9 r. probably with Tr. ०पारेचेन० instead of ०परेचेन०।
II. 5 : 39. 11 r. with Tr. प्रदाकुनि instead of ०क्षुनि।
II. 6 : 42. 15 r. या ते।चम instead of या त चम।
II. 7 : 43. 12 r. प्रत्यामन्थने instead of प्रत्यम०।
II. 7 : 44. 3 r. सर्वे instead of सर्वे।
II. 7 : 44. 7 r. here and everywhere in Vol: I. मामाहव्य instead of ०हव्नीय।
II. 7 : 45. 4 better perhaps with Tr. कामदुघा चचक्षुं।
II. 10 : 49. 10 Tr. reads : हुक्तास्माभुरन्योवपद्यानां।
II. 10 : 50. 13 r. इत्य'व instead of इत्य'च।
II. 14 : 57. 5 r. त्रिष्टुभौ instead of त्रिष्टुभी।
III. 1 : 69. 11 r. मन्त्रोद्भवाय instead of म०।
III. 3 : 71. 10 r. संतिष्ठते पुनराधेयमिति न्युषिपुन०।
III. 3 : 71. 12 r. with Y and Tr. तृतीयमाहवान instead of तृतीय चाधान।
III. 3 : 71. 17 r. वियन्तु instead of वि०।
III. 12 : 83. 4 r. विग्रस्य instead of विम्रस्य।
III. 24 : 96. 7 r. with Tr. ०साम्यजुषि श्रियमाण instead of ०यजुष्याश्रिय०।
III. 27 : 99. 9–10. I now prefer to read this passage, with Tr. and C[1] in the following manner : स चायवनीयं प्रेक्षमाण° चाक्षे प्रवीता वोभयं चाम्तरेव नैति वेति वा बौचते, cp. the Vienna Oriental Journal XXIII. 67.
III. 30 : 104. 6, 10 r. कवचमपि instead of कवचामपि।
III. 30 : 105. 1 r. प्राकाहव instead of ०हव।
III. 30 : 105. 13; instead of इत्येनयेव Tr. reads इत्येतु इत्येम्वा अपा ; r. perhaps इत्येवे मेत्र अपा।
IV. 1 : 107. 13 here and each time चारेषि is to be corrected into चारेषि (i.e. चाव इषि)); the MSS. read either thus or चारिषि।

IV. 1 : 108. 12 r. तत्थावायत्था वा चारयंत्योच्छं ।
IV. 4 : 112. 19 r. प्रोच्छो॰ instead of प्रच्छो॰ ।
IV. 5 : 115. 18, correct the interpunction : संदधाति । धर्मा मानुषानिति नि॰ ।
IV. 6 : 118. 7 ; instead of उदकमण्डलुमुत्थाप्य Tr. reads उदकमण्डलुमुत्थाप्य, which perhaps is preferable. The Viv. : पाचयित्वा ।
IV. 9 : 123. 7 r. वनिष्ठुमिति पाच्याऽ instead of वनिष्ठुमितीऽपाच्याऽ ।
V. 1 : 129. 5 r. पिष्टानि instead of इष्टानि ।
V. 2 : 129. 18 r. ॰बर्हिः॰ instead of ॰बर्हिं॰ ।
V. 2 : 130. 12 r. मावतादंय instead of मारतादंय ।
V. 5 : 133. 12 r. ॰मिश्र॰ instead of ॰मिश्य॰ ।
V. 12 : 145. 10 r. प्रदक्षिण॰ instead of प्रदक्षिण॰ ।
VI. 6 : 163. 4 ; instead of स यद्य् चामेध्य॰ Tr. and some of the other MSS. read स यद्यचामेध्य॰, which reading is preferable. The same correction is to be made VII. 8 : 214. 1 ; VII. 13 : 220. 9 ; cp. XIV. 3 : 155. 11 ; XIV. 7 : 163. 5, 15 ; 164. 6 ; XIV. 27 : 199. 3 ; XIX. 4 : 421. 17 and my remark in the Vienna Oriental Journal XXIII, 68.
VI. 11 : 168. 5 r. वषट्कृत॰ instead of वष्ट॰ ।
VI. 12 : 169. 16 r. निक्रामति instead of निष्क्रामति ।
VII. 18 : 176. 18 r. चतुर्होता॰ instead of च तुर्होता॰ ।
VI. 20 : 178. 20 r. ॰धिश्रयेषु॰ instead of ॰धिश्रयेषु॰ ।
VI. 20 : 179. 2 r. पूर्वं instead of पूर्वं ।
VI. 21 : 181. 4 r. चापरा॰ instead of चपरा॰ ।
VI. 26 : 187. 11 r. प्राक्श्रो instead of प्रक्श्रो ।
VI. 27 : 190. 11 r. ॰तस्योदीची instead of ॰तस्योदीं ।
VI. 29 : 193. 14 r. उदकऽस्वातायां instead of ॰स्वातायां ।
VII. 8 : 212. 16. Tr. also instead of भुञ्जानः reads भुवानः, which might be better, cp. XIV. 5 : 161. 2 ; XV. 29 : 233. 17.
VII. 12 : 218. note १ r. 'without *r*' instead of 'without *y*.'
VII. 14 : 223. 8 r. हिर्जुहोति instead of हिजु॰ ।
VIII. 17 : 258. 12 r. probably ॰चासुषोमान्, instead of ॰चासु सोमान्, cp. Index of words *in voce*.
VIII. 22 : 264. 4 r. चाज एव instead of चाजं ।
IX. 5 : 271. 18 r. निवपति instead of निपवति ।
IX. 5 : 272. 17 r. परि॰ instead of पर॰ ।
IX. 11 : 280. 18 r. probably तथान्तराज्ञनं instead of तथैवाज्ञनं ।

IX. 11 : 281. 2 r. probably तथैवान्नराद्यन्नं instead of तथैवान्नं ।
IX. 20 : 298. 1 probably विप्रुषिते is preferable to विप्रोषिते, see Index of words *in voce* प्रुष् ।
X. 22 : 20. 8 r. यज्ञः instead of यज्ञ ।
X. 32 : 30. 2–3 r. देवानामग्रेयाँ॰ ।॰
XI. 5 : 70. 12 r. हिरभिधारय॰ instead of हिरभिधारय॰ ।
XII. 8 : 96. 10 r. षोडशमय्य instead of षोडशमयं ।
XII. 12 : 103 11 r. षड्वि॰ instead of षडवि॰ ।
XII. 13 : 104. 4 r. ॰न्वारभे instead of ॰भे ।
XIII. 1 : 120. 6. As all the MSS. have दृष्टौर्याघ्नानाः I now believe this to be the correct reading; the acc. on -īs occurs elsewhere also as nomin. : दर्भमयीः III. 1 : 69. 14; पराचीः X. 11 : 10. 7; ॰धारिणीः XV. 5 : 120. 2; तावतीः XXIV. 10 : 194. 4; ॰मात्रीः XXIV. 25 : 210. 4.
XIII. 1 : 120. 6. As the plurality of the MSS. reads इतीन्वा इमा (or इतीन्विमा) it is possible that we ought to read इतीन्वा इमा *i.e.* इति । इत् । नु । वै । इमाः ।; the same is to be observed XIV. 4 : 157. 15; 158. 2; XVII. 9 · 290. 5, cp. also XXIII. 4 : 154. 17; XXIV. 37 : 224. 8; XXIV. 39 : 226. 2; XXVIII. 9 : 360. 2; but X. 21 : 19. 15 all the MSS. have इतिन्वा, without इत् ।
XIV. 4 : 158. 2 r. एकाह्याजिनो instead of एकंयाजिनो ।
XIV. 12 : 173. 9 r. बद्धास्त्वा instead of बद्धास्त्वा ।
XIV. 13 : 176. note 8, r. 'exc.' instead of 'etc.'
XIV. 15 : 180. 11 r. ॰मयैको instead of ॰मयैका ।
XIV. 18 : 184. 1. I propose to read षर्षाचा instead of षर्षाचो, this word belonging syntactically to राष्ट्रभृतो ।
XIV. 20 : 187. 4 r. ऽग्नौ॰ instead of ऽग्नौ॰ ।
XIV. 20 : 187. 15 r. ऽतिक्रामाषा॰ instead of ऽतिक्रमाषा॰ ।
XIV. 27 : 200. 1 r. एतद्वयभ्युद्य उवैवैव[1] भवति (instead of उ[1] वैवैव[1]), *i.e.* उ । एव । एव ।; we have here the same sandhi, which sporadically occurs in the Taitt. Saṃhita and the Taitt. Brāhmaṇa, cp. Taitt. prātiśākhya IX. 16, to the examples cited by Whitney (स उवैक॰ IV. 3. 3. 2; यद्वत्युवैवा॰ II. 3. 7. 4; न वा उवैतन्म्रियसे IV. 6. 9. 4) may be added स उवैवेन्द्रः T.Br. I. 2. 2. 5. The same sandhi is found in Baudhāyana in the following passages : XVI 20 : 266. 6, 11; XVI. 33 :

279. 1, 6; XVI. 34. 279. 13; XVI. 35 : 281. 3; XVI. 36 : 281. 6; XVII. 23 : 303. 3; XVII. 66 : 340. 16. This sandhi is not uncommon in the Kāṇva-recension of the Śatapathabrāhmaṇa.

XV. 15 : 220. 5 r. पद्० instead of षड्० ।

XV. 22 : 226. 5 r. सुवर्षमये० ।

XV. 30 : 236. 1 r. विस्रावयते० instead of विस्रयते०; *ib.* note २ ०हसं instead of ०यसं ।

XVI. 6 : 256. 5 r. यद्वषट्कारपथो instead of ०पन्थो ।

XVII. 1 : 283. 3 r. एकधनान्दीयते ।

XVII. 18 : 298. 8 r. probably हर्ष्ड्मयीर्या० instead of हर्ष्ड्मवीर्या० ।

XVII. 19 : 299 note ४ r. तद्दिगु० instead of तद्दिगु० ।

XVII. 24 : 303. 8 r. सुदिनो ऽनुप्रकारं instead of सुदिनो ऽनु प्रकारं ।

XVII. 40 : 320. 6 r. इमं instead of इमां ।

XVII. 42 : 323. 17 r. रधाम instead of राधाम ।

XVII. 45 : 326. 14 r. नाभिर्नौभिर्य० instead of नाभिर्नौ० ।

XVII. 61 : 341. 1 r. पौर्णमास्ये instead of पौर्णयास्ये ।

XVIII. 12 : 356. 11 r. विन्देयां ।

XVIII. 15 : 360. 1 r. ऽतिवेदुः instead of ऽतिवेदुः ।

XVIII. 20 : 366 note ६ r. कूरि० instead of कारि० ।

XVIII. 24 : 372. 3; on किंकरायताना cp. Index of words *in voce.*

XVIII. 25 : 372. 11 r. द्वौ चितायकौर्षा instead of ०कौर्षा ।

XVIII. 29 : 378. 1 r. प्रजापतेरनुरूपत्वाय instead of ०त्वाय ।

XVIII. 33 : 382. 14 r. तदेव instead of तदेव ।

XVIII. 38 : 389. 2 r. नक्षो नामनो instead of न नो नामानि ।

XVIII. 46 : 402. 8 r. probably विरचय्या instead of विरचया ।

XVIII. 46 : 403. 2 r. जघन्या च instead of जघन्याच ।

XVIII. 48 : 406. 8 correct the interpunction : ०चयवे चतुर्होमे राजि० ।

XVIII. 50 : 408. 16 r. probably with L ०संचरो instead of ०संचारो, cp. Index of words *in voce.*

XVIII. 50 : 409. 18 r. ०बध्वेन instead of ०बध्वेन ।

XVIII. 52 : 413. 1 r. सर्वांश्चामेव ।

XIX. 5 : 424. 6, the nomin. एकविंशतिर्दक्षिणा ददाति is found in the Brāhmaṇa also : T.Br. III. 12. 5. 7.

XIX. 9 : 430. 8 r. चेद्वीमे instead of चेयवीमे ।

XIX. 10 : 434. 4 r. लोकंवयेव instead of लोकं इव० ।

XX. 6 : 16. 13 r. परिस्रवौ॰ instead of परिस्रवो॰ ।

XX. 18 : 39. 9 r. ॰न्वारभेद्यामिति ।

XXIII. 7 : 158. 9 r. षट्ख्यापवेदेवाय ।

XXVI. 10 : 286. 13 r. चतुरवत्तीय ।

प्रवरे ४१ : 450. 3 r. जौवनथः ।

प्रवरे ४९ : 453. 1 r. मिभुवाः ।

प्रवरे ४८ : 462. 6 r. पौष्मरि॰ ।

प्रवरे ५४ : 466 note ७, r. "is the better reading."

BIBLIOGRAPHICAL APPENDIX.

Now that this edition of the Baudhāyana-śrautasūtra is complete, it may be of some use to students of Vaidic literature, to add, at the suggestion of Mr J. van Manen, General Secretary to the Asiatic Society of Bengal, a complete bibliography of the texts belonging to the Black Yajurveda, of which our Sūtra forms a part, as far as these texts are extant, either in print or in manuscript.

It would be logic to commence with the *oldest* texts. But, as no conclusive investigations have yet been made regarding the chronological sequence of the majority of these texts, it will, for the present, be advisable to treat of them in alphabetic order.

1. The *Katha* texts. Of this group two Saṃhitās are known, that of the Kapiṣṭhalakaṭhas and that of the Cārāyaṇīya- or Caraka-kaṭhas.

(*a*) The *Kapiṣṭhalakaṭhas*. We know only of their Saṃhitā, of which a large fragment is preserved at the Benares Government Library. This Saṃhitā is very nearly related to the Kāṭhaka as printed by L. von Schroeder (see under *b*). The two Saṃhitās, differ, first, in many minor points, and secondly in their division, the Kapiṣṭhalasaṃhitā being divided into Aṣṭakas, each Aṣṭaka containing eight Adhyāyas. It is a task for the future to examine the relation of this Saṃhitā to the Kāṭhaka

(*b*) The *Caraka-* or *Cārāyaṇīya-kaṭhas*. Their Saṃhitā is the one which has been published by L. von Schroeder in three volumes: Kāṭhakam, die Saṃhitā der Kaṭha-çākha (Leipsic, Brockhaus, 1900, 1909, 1910). To this text R. Simon composed a very useful Index Verborum (Leipsic, Brockhaus, 1912). But the Kāṭhaka must once have contained much more than is handed down to us; there must have existed a Brāhmaṇa and an Āraṇyaka. Of this Brāhmaṇa only some fragments are known at present. Cp. my paper: "Brāhmaṇa- en Sūtra-aanwinsten" in Versl. en Meded. der Kon. Akad. v. Wet., Afd. Lett., Ve R., IVe deel, page 467 ff. Of the Āraṇyaka, von Schroeder himself has published many fragments in his paper: "Die Tübinger Katha Hss." in Sitz. Ber. der Kais. Ak. der Wiss., Wien, Phil. hist. Kl., Band CXXXVII (1898). From the Sūtras of the Kaṭhas the Yajñasūtra (or Vaitānika- or Śrauta-sūtra) seems to have perished (perhaps somewhere in Kaśmīr copies still

may be extant); only an extensive fragment of the Paribhāṣā sūtra and of the Śulba-sūtra are known to me; the Gṛhya-sūtra, however, is preserved and is actually being printed at Lahore with extracts from three commentaries. This Gṛhya-sūtra presupposes a special collection of Mantras, a kind of Mantrasaṃhitā, in which the Mantras were handed down with their accents, cp. the above-mentioned paper "Brāhmaṇa-en Sūtra-aanwinsten," page 465 ff.; as a whole this text seems to have perished.

2. The *Maitrāyaṇīyas or Mānavamaitrāyaṇīyas*. Their Saṃhitā has been published by L. von Schroeder in four parts: Maitrāyaṇī Saṃhitā, Brockhaus, Leipsic, 1881, 1883, 1885, 1886. But this śākhā must equally have possessed an Āraṇyaka, which has been lost. The Sūtra has partly been edited by F. Knauer: "Das Mānavaśrautasūtra," St. Petersburg, 1900, 1901, 1903, giving Books I—V. After the lamented death of Knauer the task undertaken by him has been taken up by Miss Dr. J. van Gelder, who published the Cayanapraśna ("Opbouw van het hoogaltaar naar de overlevering der Mānavas," printed by Kreysing, Leipsic, 1921). The Gṛhyasūtra of the Mānavas has equally been published by Knauer (St. Petersburg, 1897). Whether the Vārāhagṛhyasūtra (edited by R. Sama Sastry as No. XVIII of the Gaekwad's Oriental Series, Central Library, Baroda, 1921) presupposes *our* Maitrāyaṇī-saṃhitā (the Vārāhas constituting in this case a caraṇa), or another Saṃhitā slightly differing from the one published by von Schroeder (the Vārāhas constituting in this case a śākhā), is for the moment undecided. According to the introduction to this text the Śrautasūtra of these Vārāhas has also been found. It is to be hoped that it may also be made publici juris.

3. The *Taittirīyas*. Their Saṃhitā appeared in the Bibliotheca Indica under the title: The Saṃhitā of the Black Yajurveda with the commentary of Mādhavācārya (ed. Roër and Cowell, Calcutta, 1860-1899) in five volumes. Their Brāhmaṇa is contained in the same collection of edita (the Taittirīyabrāhmaṇa of the Black Yajurveda, Calcutta, 1859 etc.) in three volumes, as also their Āraṇyaka (Calcutta, 1872). Saṃhitā and Brāhmaṇa were also published at Poona and Mysore with the commentary of Bhaṭṭa Bhāskaramiśra. The best critical edition of the Saṃhitā is that of A. Weber (published as Volumes XI and XII of the Indische Studien, Brockhaus, Leipsic, 1871, 1872). Since 1914 we possess a translation with ample introduction by A. B. Keith: "The Veda of the Black Yajus school entitled Taittirīyasaṃhitā" (Cambridge Mass., 1914) in two volumes.

According to Mahādeva in his introduction to the Vaijay-

anti (i.e. an edition of the text of Hiraṇyakeśi-śrautasūtra with commentary) the Taittirīyas are divided into six schools (caraṇas), that of (a) the Baudhāyanīyas, (b) the Bhāradvājins, (c) the Āpastambins, (d) the Hairaṇyakeśas, (e) the Vādhūlas and (f) the Vaikhānasas.

(a) Of *Baudhāyana* the Śrautasūtra is known, now printed; the Gṛhyasūtra lies before us in two editions both uncritical and calling for better work: (1) Baudhāyana-smārtasūtra (containing the Gṛhya-, the Pitṛmedha-, the Pravara- and the Dharma-sūtra). Madras, 1905, in Grantha, (2) Baudhāyana-gṛhyasūtra, Mysore, 1904 (no. 32 of the Government Oriental Library Series). The Pitṛmedha-sūtra of Baudhāyana has appeared separately in a work: The Pitṛmedhasūtras of Baudhāyana, Hiraṇyakeśin, Gautama, by W. Caland (Abh f d. Kunde des Morgenl. X. Band, Leipsic, Brockhaus, 1896), whilst under the title: "Bijdrage tot de Kennis van het hindoesche doodenritueel" Miss Dr. Raabe published the second and third praśna of this text (Leiden, Brill, 1911). From the Gṛhyasūtra selections were published and translated by Dr. P. Harting, Valkhoff, Amersfoort, 1922. The Dharmasūtra was published twice by A. Hultzsch: Abh. f d Kunde des Morgenl. VIII. Band, Leipsic, 1884 and ib. XVI. Band. Leipsic. 1922 (Brockhaus). It is contained also in the Government Oriental Library Series of Mysore with the commentary of Govindasvāmin, Mysore, 1907. An excellent translation was given by G. Bühler in Sacred Books of the East. Volume XIV, Oxford. Clarendon Press, 1882. Of the minor texts which help us to understand Baudhāyana there may be mentioned here the Śrautapadārthanirvacanam, Benares, Samvat 1944, and Veṅkateśa's Saṇirṇayaprayogamālā in three parts. Bombay, Śāka 1808.

(b) *Bhāradvāja's* Śrautasūtra is extant in Europe (a large fragment only) in a Munich and a Berlin ms; whether complete mss. are extant in India is unknown to me. The Bhāradvāja-gṛhyasūtra has been published by Miss Dr. H. Salomons: Het hindoesche huisritueel volgens de School van Bhāradvāja, Leiden, Brill, 1913.

(c) The *Āpastamba*-śrautasūtra is known from the excellent edition by R. Garbe in the Bibliotheca Indica, 1882-1902, with the commentary of Rudradatta for the first two volumes. The first seven books have been translated into German by me and are printed at Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht, 1921. The second volume, comprising the translation of Books VIII—XV, is in the press, to appear at Amsterdam; the last volume is nearly ready for printing.

M. Winternitz published in 1887 the Āpastambīya Gṛhyasūtra with extracts from the commentaries of Haradatta and Sudarśanārya (Vienna, Holder); it was translated by Oldenberg in Sacred Books of the East, Volume XXX. This Sūtra presupposes a collection of Mantras, the Mantrapāṭha, which was edited by M. Winternitz: The Mantrapāṭha or the Prayer Book of the Āpastambins, Oxford, Clarendon Press, 1897. The Dharmasūtra has been published by G. Bühler: "Aphorisms on the Sacred Law of the Hindus by Āpastamba," Benares, Government Central Book Depot, 1892, and translated by the same scholar in Volume II of the Sacred Books of the East (1879).

(*d*) As to the texts of *Hiranyakeśin*, the complete corpus of the ritus according to this school is accessible, partly in ms., partly in print. The Śrautasūtra is known from an excellent ms. at Munich, whilst the first ten praśnas are printed, together with the commentary of Mahādeva, called Vaijayantī, in the Ānandāśrama Series, no. 53, 1907. For the Pitṛmedhasūtra, cp. under Baudhāyana. The Gṛhyasūtra has been edited by J. Kirste with extracts from the commentary of Mātṛdatta, Vienna, 1889, Holder. It was translated by Oldenberg in Volume XXX of the Sacred Book of the East. For the Dharmasūtra, which differs but little from that of Āpastamba, Bühler's edition of the Āpastamba-dharmasūtra is to be compared. In the Saṃskāraratnamālā (Ānandāśrama Series, no. 39, 1899) the whole Gṛhya-ritual is incorporated.

(*e*) About the *Vādhūlas*, which according to Mahādeva now follow, two or three years ago nothing was known besides the name and a few quotations in the Vaijayantī. At present a very extensive portion of their Śrautasūtra is known to us as also a Vyākhyā, not only of the Śrauta-, but also of the non-extant Gṛhya-sūtra. See on these texts my two papers in "Acta Orientalia" edid. Societates Orientales Batava Danica Norwegica, Vol. I, page 3 and Vol. II, page 142. In Madras, where these texts were unearthed by the Paṇḍits, a copy of the Smṛti of the Vādhūlas has been discovered.

(*f*) The last place in the list of the Taittirīya-sūtrakāras is occupied by the *Vaikhānasas*. Their Śrautasūtra was at first known to Europeans from a bad copy at Munich, but we now possess a much better ms. from Madras, which, however, is probably not complete, as the description of the Rājasūya, the Aśvamedha, the Ekāhas Ahīnas and Sattras is wanting. A Vyākhyā of the first ten praśnas of the Śrautasūtra by Śrīnivāsadīkṣita is in my possession. The remarkable Gṛhyasūtra together with the Dharmasūtra of the

Vaikhānasīyas has been printed in India at Kumbhakoṇam in 1914. There exists an excellent commentary on this text, composed by Nṛsiṃhāgnicit. To this Gṛhyasūtra the Vaikhānasīyā-saṃhitā, of which the first four praśnas, with accents, are published likewise at Kumbhakoṇam in Grantha, stands in the same relation as the Gṛhyasūtra of Āpastamba to the Mantrapāṭha. A complete or nearly complete text of this remarkable Saṃhitā is preserved in the Government Oriental Library at Mysore.

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

PROGRESS AND COLLATION STATEMENT FOR LIBRARIANS.

Vol. I.

Fasc. I. (New Series, No. 1067), 1904.
Title, dedication, index, preface, corrigenda, pp. xvi; text, pp. 1-96. [Title page dated 1904.]

Fasc. II. (New Series, No. 1072), 1904
Text, pp. 97-192.

Fasc. III. (New Series, No. 1113), 1905.
Text, pp. 193-298. One page of errata, unnumbered, verso blank.

Vol. II.

Fasc. I. (New Series, No. 1163), 1907.
Title, preface, pp. ii, vi, text, pp. 1-96.
[No heading to text; title page dated 1907.]

Fasc. II. (New Series, No. 1196), 1908.
Index, pp. ii; text, pp. 97-192.
[Index to be bound after preface and before text, p. 1.]

Fasc. III. (New Series, No. 1223), 1910.
Text, pp 193-288.

Fasc. IV. (New Series, No. 1282), 1911.
Text, pp. 289-384.

Fasc. V. (New Series, No. 1322), 1912
Text, pp. 385-435; corrigenda on p. 436.

Vol. III.

Fasc. I. (New Series, No. 1379), 1914.
Title, index, preface, pp. xii; text, pp. 1-84.
[Section-heading to text; title page dated 1913.]

Fasc. II. (New Series, No. 1415), 1917.
Text, pp. 85-180.

Fasc. III. (New Series, No. 1428), 1919.
Text, pp. 181-276.

Fasc. IV. (New Series, No. 1445), 1921.
Text, pp. 277-372.

Fasc. V. (New Series, No. 1453, mistakenly printed 1553), 1923.
Text, pp. 373-468.
[End of text.]

Fasc. VI. (double number). (New Series, No. 1460), 1923.
Indexes, pp. 1-114; Corrections and Additions, pp. 115-120; Bibliographical Appendix, pp. 121-126; Progress and Collation Statement, pp. 127-128.
[End of the work.]

The publication is complete and constitutes work No. 163 issued in the Bibliotheca Indica.

Demy octavo ..	Oriental text only	Rs.	0-12-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	1-0-0
Royal octavo ..	Oriental text only	,,	1-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	1-4-0
Quarto ..	Oriental text only	,,	2-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	2-8-0

There are some exceptions to this scale, which in each case will be indicated in the price lists. For the calculation of prices each part of a unit in excess of the 96 or 100 pages counts again as a full unit.

Single issues may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sale of loose component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price lists are cancelled.

CALCUTTA,
December, 1923.

The publications or information about them are obtainable from the Asiatic Society of Bengal, No 1, Park Street, Calcutta, or from the Society's Agents:—

MESSRS. LUZAC & CO., 46, Great Russell Street, London, W.C.

M. PAUL GEUTHNER, 13, Rue Jacob, Paris, VIe.

BUCHHANDLUNG OTTO HARRASSOWITZ, 14, Querstrasse, Leipzig.

Residents of Europe should order from the Agents.

When ordering direct from the Society the following rules should be observed:—

Orders should be addressed to the Asiatic Society of Bengal and not to any Official by name or title.

All Cheques, Money Orders, etc., should be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society of Bengal."

Orders for books should be accompanied by a full name and address, legibly written, and should be sent on a separate sheet of paper containing no other communication.

In India books are supplied by V.-P.P.

PUBLISHED IN

THE BIBLIOTHECA INDICA.

Work No. 92.

ĀPASTAMBIYA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Rudradatta's Commentary. Ed. Richard Garbe. 2 vols. 1881–1903. Complete. 17 fascicles. Fascs. I–IV and VI–XII sold out; fascs. V and XIII–XVII available. Fasc. XVII @ Re. 1-8-0, the rest @ Re. 0-12-0 each.

Work No. 49.

ĀŚVALĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Gārgya-Nārāyaṇa Commentary. Ed. Rāma Nārāyaṇa Vidyāratna. 1864 1874. Complete. 11 fascicles. Fascs. I, VI and IX sold out; the rest available @ Re. 0-12-0 each.

Work No. 163.

BAUDHĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA. Ed. W. Caland. 1904 1923. Complete. 14 fascicles. Fascs. I–XIII available @ Re. 0 12-0 per fasc. Fasc. XIV @ Rs. 1-8-0. Rs 11-4-0.

Work No. 63.

4. LĀṬYĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Agnisvāmin's Commentary Ed. Ānandacandra Vedāntavāgīśa. 1870–1872. Complete. 9 fascicles. Fascs. II–IX available; the rest sold out. Fascs. II–VIII @ Re. 0-12-0 each, and fasc. IX @ Re. 1-8-0.

Work No. 99.

5. ŚĀṄKHĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Commentaries of Varadatta-suta Ānartīya and Govinda. Ed. A. Hillebrandt. 4 vols. 1885–1899. Complete. 16 fascicles. All available. Fascs. I–XIV and XVI @ Re. 0-12-0 each, and fasc. XV @ Re. 1-8-0. Rs. 12-12-0

Work No. 140.

6. TRIKĀṆḌA-MAṆḌANAM, by Bhāskara Miśra Soma-yāji. With a Commentary. Ed. M.M. Candrakānta Tarkālaṅkāra. 1898–1903. Complete. 3 fascicles. All available @ Re. 0-12-0 per fasc. Rs. 2-4-0

(December, 19..)